

การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

Flood Risk Management of Libong Island, Kantang District,
Trang Province

ศิวะ ยงประเดิม

Siwa Yongpraderm

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา

รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Public Administration

Prince of Songkla University

2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

Flood Risk Management of Libong Island, Kantang District,
Trang Province

ศิวะ ยงประเดิม

Siwa Yongpraderm

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา

รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the

Degree of Master of Public Administration

Prince of Songkla University

2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
 ผู้เขียน ว่าที่ร้อยตรีศิวะ ยงประเดิม
 สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพร คุณวิจิต)

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิวดา กมลเวช)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพร คุณวิจิต)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้างู่งสง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคล
ที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพร คุณวิจิต)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(ว่าที่ร้อยตรีศิวะ ยงประเดิม)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(ว่าที่ร้อยตรีศิวะ ยงประเดิม)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
ผู้เขียน	ว่าที่ร้อยตรีศิวะ ยงประเดิม
สาขาวิชา	รัฐประศาสนศาสตร์
ปีการศึกษา	2562

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยเกื้อหนุนและปัญหาอุปสรรคในดำเนินการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนเกาะลิบง โดยพื้นที่ศึกษาแบ่งเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ซึ่งประสบปัญหาอุทกภัยบ่อยครั้งนับตั้งแต่ปี 2553 เป็นต้นมา ผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการศึกษาคั้งนี้มีจำนวน 34 คน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัยเพื่อตีความและสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า ภัยหลักที่เป็นความเสี่ยงในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง คือ น้ำท่วมฉับพลัน ส่วนความล่อแหลมนั้นเกิดจากการตั้งถิ่นฐานของประชาชนที่ไปเพิ่มความเสี่ยง เช่น การตั้งบ้านเรือนในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะใกล้ริมทะเลและพื้นที่ลาดชัน ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดน้ำป่าไหลและน้ำท่วมที่เกิดจากทะเลหนุนสูง เช่นเดียวกับการตั้งบ้านเรือนในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาซึ่งใกล้เนินเขาหรือพื้นที่ลาดชัน ทำให้เสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบต่อการเกิดน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม ในด้านความเปราะบางนั้น พบว่า มีความเปราะบางทางกายภาพอันเกิดจากสิ่งก่อสร้างบ้านเรือนที่ไม่แข็งแรง หรือไม่สอดคล้องกับสภาพความเสี่ยงของพื้นที่ที่มีน้ำท่วมฉับพลัน การขาดคูระบายน้ำผิวดินและสิ่งปลูกสร้างที่กีดขวางทางน้ำไหล ประกอบกับความเปราะบางทางสังคมในลักษณะของการไม่มีความรู้เบื้องต้นในการลดความเสี่ยงอุทกภัยหรือรับมืออุทกภัยที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนของตนเอง

ปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบงนั้นมาจาก (1) คุณลักษณะเฉพาะในด้านผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนาที่โน้มน้าว สร้างความไว้วางใจ ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชน (2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเกิดจากการที่คนในชุมชนมองปัญหาอุทกภัยว่า เป็นปัญหาสาธารณะที่ต้องร่วมกัน

แก้ไข จึงเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสมัครสมานสามัคคี และ (3) ความสามัคคีของคนในชุมชน ที่มาจากความเป็นเครือญาติ รวมทั้ง (4) การสนับสนุนช่วยเหลือจากภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและ องค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่ซึ่งมีบทบาทในการฟื้นฟูให้ผู้ประสบภัยกลับสู่สภาวะปกติอย่างรวดเร็ว สำหรับปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคนั้น สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ (1) กลุ่มปัญหา ในเชิงกายภาพ/โครงสร้าง คือ การสร้างถนนกีดขวางทางน้ำไหลธรรมชาติและการสร้างคุระบายน้ำ ผิดประเภท และ (2) กลุ่มปัญหาที่ไม่ใช่โครงสร้าง คือ ขาดการรับรู้ความเสี่ยงและการเตรียม ความพร้อมของประชาชนที่ไม่เพียงพอ ปัญหาชาวบ้านไม่สละพื้นที่เพื่อขุดคุระบายน้ำและการบริหารจัดการ ในสถานการณ์ฉุกเฉินไม่เป็นระบบเท่าที่ควรซึ่งกลุ่มปัญหาเหล่านี้เป็นอุปสรรค ต่อการดำเนินงานเพื่อจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของพื้นที่เกาะลิตง

จากผลการวิจัยดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยง อุทกภัยของชุมชนเกาะลิตง ซึ่งพัฒนามาจากฐานแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยควรมีการร่วมกันวางแผนในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย และพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการเผชิญเหตุกับอุทกภัยโดยให้ผู้นำชุมชนทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำศาสนาเป็นตัวกลางในการประสานความช่วยเหลือกับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการและองค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่ ทั้งในแง่เทคนิควิธีการ องค์ความรู้และทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นในการสร้างศักยภาพต่างๆ ให้สามารถรับมือกับอุทกภัย ในพื้นที่ด้วยตนเองได้ดียิ่งขึ้น

Thesis Title	Flood Risk Management of Libong Island, Kantang District, Trang Province
Author	Acting Sub Lt. Siwa Yongpradern
Major Program	Public Administration
Academic Year	2019

ABSTRACT

This research aims at investigating disaster risk situation in Libong Island and examining supportive factors for managing disaster risk as well as factors that hinder disaster risk management efforts. Results of this study are used to develop guidelines to improve the ability of Libong Island to manage flood risk. The research areas in this study were 2 villages that have faced flooding quite often since 2010. This research employed qualitative research methods with 34 key informants selected by snowball sampling. Data were collected using in-depth interviews and focus-group discussions. Then, analytical induction was employed for data analysis. Results are as follows.

The main hazard threatening the villages in Libong Island was flash flooding. Hazard exposure was intensified by human settlements which were closed to the sea shores and near the hills. Such human settlements make the villages more prone to both flood and landslide risks. In terms of vulnerability, these two villages were vulnerable because their houses were not sturdy enough to resist flash flood and the people lacked of the knowledge of how to mitigate and prepare for both flood and landslide risk.

Factors that are supportive to flood risk management of communities in Libong Island consist of participative leaders, public participation, social cohesion of community member and support from public agencies and civil society organizations in the areas that helped the communities recover from the flood disaster. Factors that hindered flood risk management of communities in Libong Island include two major

groups: infrastructural/structural factors and nonstructural factors.

Findings from this research were used to develop guidelines for improving the management of flood risk of Libong Island. First, people in the villages should work together in developing flood risk management plan that fit the risk situation and contexts of the villages. Secondly, village leaders should serve as the focus point that pull resources and knowledge from local government and related agencies in the areas to support the planning and management of flood risk in Libong Island.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพร คุณวิจิต เป็นอย่างสูง ที่ให้ความเมตตา กรุณาในการให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินวิจัย รวมทั้งช่วยเหลือในการวิเคราะห์ ตรวจสอบ ข้อมูลวิจัย ทำให้ผู้วิจัยเห็นแนวทางที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่เริ่มการทำวิจัยจบจนกระทั่ง วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิดา กมลเวชช ประธานกรรมการ สอบ และรองศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้ให้คำแนะนำ ในแก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ รวมทั้งให้คำปรึกษาเทคนิคการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย เพื่อให้การวิจัย ครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างสูง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนสตรี คนชรา ตัวแทนชาวบ้านผู้ที่เคยได้รับผลกระทบ จากเหตุการณ์อุทกภัยที่ผ่านมา นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่องค์การบริหาร ส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และโต๊ะอิหม่าม นิสิต ชัยฤทธิ์ ที่ต้อนรับอย่างมิตรไมตรี และให้ความช่วยเหลือบ้านพักอาศัย เพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณบิดา มารดาของผู้วิจัยและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สนับสนุน ทุนทรัพย์ในการศึกษาเล่าเรียน และการเก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับความช่วยเหลือและกำลังใจจาก ภรรยา น้องสาวและเพื่อนๆ ตลอดจนบุคคลต่างๆ ให้ความช่วยเหลือ อีกมากมาย ที่ผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามได้ทั้งหมดในที่นี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง ในความกรุณา และความปรารถนาดีของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงกราบขอบพระคุณและขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT.....	(7)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญ.....	(10)
รายการตาราง.....	(13)
รายการภาพประกอบ.....	(14)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา.....	1
สมมติฐานของการวิจัย/คำถามในการวิจัย.....	5
ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
บทที่	
2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดการจัดการภัยพิบัติ.....	7
แนวคิดการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย.....	18
แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	38
แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	49
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	57
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	74
บทที่	
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	75
พื้นที่ในการศึกษาวิจัย.....	75
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	76
แบบแผนการวิจัย.....	77
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	77
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัย.....	79
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	82
จรรยาบรรณในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล.....	83

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่	
4 ผลการวิจัย.....	84
ข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ทั่วไป สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยและลักษณะ	
การบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของชุมชนเกาะลิบง.....	84
ปัจจัยเกื้อหนุนและ/หรือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย	
ของชุมชนเกาะลิบง.....	146
ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับชุมชนเกาะลิบง	
ในปัจจุบันและอนาคต.....	182
บทที่	
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	188
สรุปผลการวิจัย.....	189
ส่วนที่ 1 สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยพื้นที่ชุมชนเกาะลิบงในปัจจุบัน.....	189
ส่วนที่ 2 ปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย	
ของเกาะลิบง.....	191
อภิปรายผลการวิจัย.....	196
ส่วนที่ 1 ภาพรวมของการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบงภายใต้	
แนวคิดการจัดการภัยพิบัติ.....	196
ส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของเกาะลิบง	
ในปัจจุบันและอนาคต.....	197
ข้อเสนอแนะ.....	206
บรรณานุกรม.....	210
บุคลากรกรม.....	218
ภาคผนวก.....	222
ก แบบบันทึกภาคสนาม.....	223
ข แผนที่ความเสี่ยงชุมชนเกาะลิบง.....	229
ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าถึงข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย.....	232
ง แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย.....	235
จ ภาพถ่ายงานวิจัย.....	247

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ประวัติผู้เขียน.....252

รายการตาราง

ตาราง		หน้า
1	ตัวอย่างการเปรียบเทียบพื้นที่ชุมชนกับสมการแห่งการเกิดภัยพิบัติ.....	25
2	ลำดับสาธารณภัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทย.....	26
3	ตัวอย่างเมตริกซ์ผลกระทบความเสี่ยง.....	31
4	การจัดระดับค่าความเสี่ยงอุทกภัย.....	35
5	ตัวอย่างตารางประเมินเกณฑ์ความเสี่ยง.....	36
6	สรุปแนวคิดของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติและแนวคิด การจัดการความเสี่ยงโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	68
7	วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย.....	78
8	ตารางวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการเปรียบเทียบข้อมูล.....	83
9	ข้อมูลจำนวนประชากรในพื้นที่เกาะลิบง.....	86
10	ข้อมูลพื้นที่หมู่บ้านในเกาะลิบงที่ได้รับผลกระทบอุทกภัยในปี 2559.....	93
11	ตัวอย่าง การจัดทำตารางประเมินความเสี่ยงชุมชนเกาะลิบง.....	201
12	ตัวอย่าง โครงสร้างคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในหมู่บ้าน.....	203

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 วงจรการจัดการภัยพิบัติแบบสมบูรณ์.....	17
2 เหตุการณ์ความล่อแหลม.....	22
3 แผนที่ความเปราะบาง.....	24
4 วงจรการจัดการความเสี่ยงของสาธารณภัย.....	38
5 เป้าหมายการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	45
6 ขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	49
7 กรอบแนวคิดในการวิจัยการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง.....	74
8 ภาพถ่ายทางอากาศแผนที่เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง.....	76
9 แผนที่ทางกายภาพสายคลองบนภูเขา ระหว่างหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	90
10 การป้องกันและลดผลกระทบอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง.....	96
11 แผนที่การขุดคูคลองระบายน้ำทางในอนาคต ระหว่างหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	98
12 การขุดคูคลองระบายน้ำในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	100
13 บ้านแบบใต้ถุนยกสูง และคอกเลี้ยงแพะฐานเสาปูน เพื่อรับมือน้ำป่าไหลหลาก และดินโคลนถล่ม.....	104
14 การเตรียมความพร้อมต่อการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง.....	105
15 แผนที่ความเสี่ยงอุทกภัยหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว ขณะเกิดอุทกภัย (ชาย) และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ขณะเกิดอุทกภัย (ขวา).....	106
16 หอกระจายเสียง ณ มัสยิดกลาง หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ.....	108
17 สถานที่ประชุมผู้นำชุมชน อาสาสมัครชาวบ้าน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	111
18 สถานที่พักพิงชั่วคราว.....	114
19 การอบรมโครงการป้องกันบรรเทาสาธารณภัยระดับชุมชน น้ำป่าไหลหลาก และดินถล่ม.....	115

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
20 การบริหารจัดการในช่วงขณะเกิดอุทกภัย.....	118
21 เหตุการณ์น้ำท่วมหน้าร้านน้ำชาบังแอ (ซ้าย) และน้ำท่วมสามแยก หน้าร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ (ขวา) หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ.....	122
22 เปรียบเทียบความแตกต่าง ก่อนเกิดอุทกภัย (ซ้าย) และในขณะเกิดอุทกภัย หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา (ขวา).....	124
23 อาคารที่พักชั่วคราวมัธยมศึกษากลางบ้านบาตูปูเต๊ะ และอาคารอเนกประสงค์ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ.....	126
24 การฟื้นฟูหลังเกิดอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง.....	134
25 แบบฟอร์มบันทึกข้อมูลสำรวจบ้านเรือนชาวบ้านที่ได้รับความเสียหาย จากสาธารณภัย.....	136
26 แผนงานยนต์ที่ใช้ขนขยะและรถยนต์ภายในเกาะลิบง.....	143
27 ปัจจัยเกื้อหนุนด้านผู้นำชุมชนเกาะลิบง.....	146
28 ปัจจัยเกื้อหนุนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนเกาะลิบง.....	152
29 การสนับสนุนกำลังพลซ่อมแซมบ้านเรือนประชาชนที่ได้รับผลกระทบ จากอุทกภัยปี 2559 โดย กองพันทหารราบที่ 4 กรมทหารราบที่ 15 ค่ายพระยารัษฎานุประดิษฐ์.....	160
30 ความร่วมมือภาคีเครือข่ายต่างๆหลังเกิดอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบง.....	163
31 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคด้านเชิงโครงสร้างในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบง.....	164
32 สายคลองบนภูเขาในเกาะลิบง.....	166
33 ถนนสัญจรในเกาะลิบงแบบอิฐตัวหนอน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	168
34 ท่อระบายน้ำหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และท่อระบายน้ำ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	169
35 การขุดลอกคูระบายน้ำที่ไม่ได้สร้างแบบคอนกรีต.....	173
36 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคด้านไม่ใช่เชิงโครงสร้างในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบง	174
37 ตัวอย่างหนังสืออุทกภัยที่ดิน.....	175
38 ตัวอย่าง การจัดทำแผนที่ความเสี่ยงภัย หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ(ซ้าย) และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา(ขวา).....	202

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
39 การวางแผนเก็บข้อมูลในพื้นที่เกาะลิตง ทบทวนการใช้เครื่องมือสัมภาษณ์ การทำความเข้าใจเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่ศึกษา.....	248
40 การเดินทางไปยังท่าเรือหาดยาวเพื่อเข้าไปเก็บข้อมูลในเกาะลิตง.....	248
41 สภาพพื้นที่ความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ.....	248
42 สภาพพื้นที่ความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	248
43 มาตรการเชิงโครงสร้าง การขุดลอกคูระบายน้ำในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เพื่อลดผลกระทบจากน้ำป่าไหลหลาก.....	249
44 การปรับตัวโครงสร้างบ้านเรือนแบบได้ทุนยกสูงของประชาชนในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เพื่อรับมือกับอุทกภัย.....	249
45 การสัมภาษณ์เชิงลึกและการยืนยันข้อมูลในการทำแผนที่ทางกายภาพจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ.....	250
46 การสัมภาษณ์เชิงลึกและการยืนยันข้อมูลในการทำแผนที่ทางกายภาพจากผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	250
47 การสัมภาษณ์เชิงลึกจากตัวแทนผู้นำศาสนา (โต๊ะอิหม่าม).....	250
48 การสัมภาษณ์เชิงลึกและการยืนยันข้อมูลในการทำแผนที่ทางกายภาพ จากตัวแทนเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิตง.....	250
49 การสนทนากลุ่มกับตัวแทนชาวบ้าน หัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนสตรี คนชรา ในพื้นที่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	251
50 การสนทนากลุ่มกับตัวแทนผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มสตรีในพื้นที่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา.....	251

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

สภาพภูมิศาสตร์จังหวัดตรังเป็นเนินสูงต่ำสลับด้วยภูเขาเล็กใหญ่ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปมีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อยใช้สำหรับปลูกข้าว ทางทิศตะวันออกมีเทือกเขาบรรทัดยาวจากตอนเหนือจรดถึงตอนใต้ ซึ่งเป็นแนวเขตแบ่งจังหวัดตรังกับจังหวัดพัทลุง โดยมีพื้นที่เกาะจำนวน 4 เกาะที่อยู่ในอำเภอกันตัง 12 เกาะ อำเภอปะเหลียน 13 เกาะและอำเภอสิเกา 21 เกาะ (กรมทรัพยากรธรณีวิทยา, 2550) จากลักษณะพื้นที่ดังกล่าว มีความเสี่ยงที่เกิดอุทกภัย เนื่องจากเป็นพื้นที่รองรับน้ำไหลมาจากเทือกเขาบรรทัดและพื้นที่เศรษฐกิจจังหวัดตรังเป็นที่ราบลุ่ม เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์อุทกภัยเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา 5-10 ปีที่ผ่านมาจะพบว่า จังหวัดตรังได้รับผลกระทบจากอุทกภัยรวมทั้งสิ้น 10 ครั้ง โดยในปี 2552 ดาวเทียม GOES-9 บันทึกภาพบริเวณภาคใต้มีกลุ่มก้อนเมฆก่อตัวและปกคลุมติดต่อกันเป็นระยะเวลาานานทำให้เกิดฝนตกหนักและน้ำท่วมในพื้นที่จังหวัดตรัง พังงา สตูลและระนอง ปริมาณน้ำฝนจังหวัดตรังวัดได้ 120-180 มิลลิเมตรก่อให้เกิดน้ำป่าไหลหลากในพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอย่านตาขาว อำเภอกันตังและอำเภอปะเหลียน บ้านเรือนชาวบ้านได้รับความเสียหาย กระแสไฟฟ้าดับ ถนนเส้นทางหลักถูกตัดขาดขณะเดียวกันในช่วงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2552 เกิดอุทกภัยในจังหวัดตรังระดับน้ำสูงกว่า 2 เมตรใน 6 อำเภอ จังหวัดตรัง อำเภอนาโยงได้รับผลกระทบมากที่สุด เนื่องจากพื้นที่ใกล้กับเทือกเขาบรรทัด เป็นพื้นที่เส้นทางไหลของน้ำประชาชนได้รับความเสียหายจำนวน 160 หลังคาเรือน (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ องค์การมหาชน, 2552)

ต่อมาปี 2553 เกิดพายุดีเปรสชันพัดขึ้นฝั่งในพื้นที่ภาคใต้ส่งผลทำให้เกิดน้ำท่วมสร้างความเสียหายในหลายพื้นที่ ได้แก่ ตรัง พัทลุง สตูล สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ชุมพร และพังงา ซึ่งปริมาณน้ำฝนจังหวัดตรังสะสมรายวัน วัดปริมาณได้ 118.6 มิลลิเมตรอยู่ในระดับวิกฤตทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากเข้าท่วมพื้นที่บ้านเรือนพื้นที่สวนยางพาราของประชาชนได้รับความเสียหายจำนวน 13,000 ไร่ ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวังวิเศษและอำเภอกันตังรวมทั้งวันที่ 1-20 พฤศจิกายน 2553 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในจังหวัดตรัง วัดปริมาณน้ำฝนสะสมรายวันได้ 144.5 มิลลิเมตรอยู่ในระดับวิกฤตในพื้นที่ 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองตรัง อำเภอกันตัง อำเภอย่านตาขาว อำเภอปะเหลียน อำเภอสิเกา อำเภอห้วยยอด อำเภอวังวิเศษ อำเภอนาโยง

และอำเภอรักษา จากทั้งหมด 10 อำเภอ ยกเว้นพื้นที่ อำเภอหาดสำราญที่ไม่ประสบอุทกภัย มีผู้ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยทั้งสิ้น 33,291 หลังคาเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 66 ของหมู่บ้านทั้งหมด มูลค่าความเสียหายราว 200 ล้านบาท (คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ, 2553)

โดยในปี 2554 เกิดฝนตกหนักอย่างต่อเนื่องระดับน้ำสูง 2-3 เมตรเข้าท่วมในพื้นที่ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอห้วยยอด อำเภอรักษา อำเภอย่านตาขาว อำเภอปะเหลียน และพื้นที่ได้รับผลกระทบรุนแรงสูงสุด คือ อำเภอนาโยงและอำเภอเมืองตรัง มีผู้ได้รับความเสียหาย 400 หลังคาเรือน ซึ่งการช่วยเหลือครั้งนั้น หน่วยงานภาครัฐไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือได้โดยทันที ในช่วงเกิดอุทกภัยเพราะขาดอุปกรณ์ในการช่วยเหลือที่ทันสมัย ทำให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นไปอย่างยากลำบาก ยิ่งไปกว่านั้นปลายปี 2555 เกิดกระแสลมตะวันออกเฉียงใต้พัดปกคลุมอ่าวไทยอย่างต่อเนื่อง ส่งผลทำให้เกิดฝนตกหนักและน้ำป่าไหลหลากในพื้นที่อำเภอห้วยยอดประชาชนได้รับผลกระทบ 80 ครัวเรือน รวมทั้งเกิดหอย่อมความกดอากาศกำลังแรงปลายปี 2556 ฝนตกหนักติดต่อกัน 4 วันทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน ดินถล่มและน้ำล้นตลิ่งในพื้นที่ 6 อำเภอในจังหวัด ได้แก่ อำเภอเมืองตรัง อำเภอห้วยยอด อำเภอรักษา อำเภอนาโยง อำเภอย่านตาขาวและอำเภอวังวิเศษ ประชาชนได้รับผลกระทบทั้งสิ้น 13,027 ครัวเรือนมีผู้เสียชีวิต 3 ราย (คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ, 2556) และปลายปี 2559 หอย่อมความกดอากาศต่ำกำลังแรงเคลื่อนตัวเข้าปกคลุมบริเวณภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทยก่อตัวเป็นพายุดีเปรสชัน มีจังหวัดที่ได้รับผลกระทบทั้งสิ้น 13 จังหวัด ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ตรัง สตูล พัทลุง สงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส ระนองและประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดตรังได้รับผลกระทบน้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลากและดินถล่ม ในอำเภอเมืองตรังและอำเภอกันตัง (เกาะลิบง) ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนจนถึงต้นเดือนธันวาคม ปี 2560 ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมอ่าวไทยและภาคใต้มีกำลังแรงทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นหลายพื้นที่ จังหวัดตรังเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวด้วยเช่นกัน โดยน้ำป่าไหลหลากในพื้นที่ 8 อำเภอ ประชาชนได้รับผลกระทบจำนวน 20,009 ครัวเรือนมีผู้เสียชีวิต 4 ราย จนกระทั่งปี 2562 เหตุการณ์น้ำท่วมจากอิทธิพลของพายุโซนร้อนปาบึก เคลื่อนตัวขึ้นฝั่งบริเวณอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้มีฝนตกหนักมากในหลายพื้นที่ โดยจังหวัดตรังได้รับผลกระทบในอำเภอเมืองตรัง มีบ้านเรือนประชาชนเสียหายเพียงบางส่วน (คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ, 2562)

หากย้อนพิจารณาถึงลำดับเหตุการณ์อุทกภัยดังกล่าวที่เกิดขึ้น ในพื้นที่จังหวัดตรัง ตั้งแต่ปี 2552-2562 พบว่า อุทกภัยมีพัฒนาการความถี่ในการเกิดภัย ความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ และสร้างความเสียหายให้กับชีวิต ทรัพย์สิน รวมทั้งการดำเนินการลงทุนทั้งของไทยในภาครวม

และพื้นที่ภาคใต้ โดยอาจเรียกเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ว่าภัยพิบัติได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นสิ่งที่ต้องพิจารณา คือ เราได้เรียนรู้หรือได้รับประสบการณ์ด้านการจัดการภัยพิบัติอย่างไรบ้าง เมื่อภัยพิบัติเกิดขึ้นเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐเพียงอย่างเดียวหรือไม่ที่เข้ามาแก้ไขปัญหา ซึ่งการจัดการความเสี่ยงของภัยพิบัติในกรณีเกิดอุทกภัยในแผ่นดินใหญ่ในมุมมองของผู้วิจัยมองว่า เป็นการแก้ไขและรอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐได้โดยง่าย อย่างไรก็ตามหากเกิดอุทกภัยในเกาะที่อยู่ห่างไกลประชาชนในพื้นที่จะแก้ไขปัญหาการเกิดอุทกภัยได้อย่างไร เนื่องจากอยู่ห่างจากแผ่นดินใหญ่อาจถูกตัดขาดจากโลกภายนอกการช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐไม่อาจสามารถเข้าไปถึงโดยง่าย เพราะการเกิดอุทกภัยนั้น ประชาชนในพื้นที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์เป็นกลุ่มแรกก่อนที่หน่วยงานรัฐจะเข้าไปช่วย ดังนั้นการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในหมู่เกาะ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ชุมชนในพื้นที่ที่ต้องมีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย รวมทั้งต้องเป็นผู้บริหารจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติด้วยตนเอง เช่นเดียวกับเกาะลิตงซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยในการศึกษาคั้งนี้

เกาะลิตง มีลักษณะคล้ายรูปสามเหลี่ยมฐานภูเขาแผ่เป็นรูปแนวยาวไปทิศเหนือและทิศใต้จากนั้นค่อยๆลาดเอียงลงมาจากทิศตะวันออกจนกระทั่งเป็นที่ราบก่อนถึงชายทะเล สภาพอากาศมี 2 ฤดูคือ 1. ลมพริต¹คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดจากมหาสมุทรเข้ามาฝั่งเกาะทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เกิดช่วงเดือนพฤษภาคมถึงปลายพฤศจิกายน ชาวบ้านจะไม่ออกเรือไปหาปลาที่ไกลจากฝั่งเพราะเป็นช่วงฝนตกหนักคลื่นลมแรง 2. ลมออก²คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดจากทะเลจีนใต้เข้าสู่ฝั่งภาคใต้ตะวันออกเข้าสู่เกาะทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเกิดช่วงเดือนธันวาคมจนถึงเมษายน ชาวบ้านจะออกหาปลาและเหมาะแก่การท่องเที่ยวเนื่องจากคลื่นน้อยและลมไม่แรง เขตปกครองของตำบลเกาะลิตง มี 8 หมู่บ้าน โดยอยู่บนแผ่นดินใหญ่ 3 หมู่บ้านได้แก่ บ้านสุโงงบาตุ มดตะนอย บ้านเจ้าไหมและตั้งอยู่ในเกาะจำนวน 2 เกาะ ได้แก่ เกาะมุกด์ (หมู่บ้านเกาะมุกด์) และเกาะลิตง มี 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโคกสะทอน บ้านบาตุปุเตะ บ้านหลังเขาและบ้านทรายแก้ว ชาวบ้านประกอบอาชีพประมงและนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่³(นายนิสิต ชัยฤทธิ์, 2562)

หลังการเกิดภัยพิบัติสึนามิในช่วงปี 2547 จังหวัดตรังเป็นพื้นที่เสี่ยงเกิดสาธารณภัยต่างๆ นอกจากพื้นที่แผ่นดินใหญ่แล้ว พบว่ามีพื้นที่เสี่ยงเกิดสาธารณภัยมากที่สุด คือ พื้นที่หมู่เกาะ ภายหลังจากเหตุการณ์ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ชุมชนบ้านเกาะมุกด์ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติสึนามิจำนวน 100 คริวเรือน รวมถึงชุมชนบ้านบาตุปุเตะและบ้านหลังเขาได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติสึนามิ

¹ เป็นภาษาถิ่นชาวใต้ ในภาษากลางหมายถึง ลมมรสุม จากการอธิบายของนิสิต ชัยฤทธิ์. อ้างแล้ว

² เป็นภาษาถิ่นชาวใต้ ในภาษากลางหมายถึง ลมสงบ จากการอธิบายของนิสิต ชัยฤทธิ์. อ้างแล้ว

³ สัมภาษณ์ นายนิสิต ชัยฤทธิ์, 26 พฤษภาคม 2562.

เช่นเดียวกัน ซึ่งเกิดเหตุการณ์ต่างๆเช่น น้ำทะเลหนุนสูง น้ำกัดเซาะชายฝั่งรวมทั้งเรือประมง และบ้านเรือนชาวบ้านที่อาศัยริมชายฝั่งได้รับความเสียหายจากความรุนแรงของภัยพิบัติดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางของกระแสน้ำ รวมทั้งการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและการทำท่าจอดเรือประมงของชาวบ้าน ที่กีดขวางทางระบายน้ำเกาะลิบง ทำให้เกิดน้ำท่วมในเกาะลิบงอยู่เป็นระยะๆ ถึงแม้ว่าจะมีการขุดทางไหลของน้ำลงสู่ทะเลเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ในปี 2554 และ 2556 แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถาวร เป็นมีเพียงการขนย้ายทรัพย์สินขึ้นสู่พื้นที่สูง จนเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี 2559 เกิดน้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่มในเกาะลิบง มีหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านโคกสะทอน (ดินโคลนถล่มกีดขวางเส้นทางสัญจร หมู่บ้าน) หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว (น้ำท่วมบ้านเรือนชาวบ้านเพียงบางแห่ง) และพื้นที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา น้ำท่วมไหลทะลักเข้าสู่บ้านเรือนพังเสียหาย 3 หลัง และชาวบ้านอพยพทรัพย์สินกว่า 40 ครั้วเรือน เนื่องจากเป็นพื้นที่เส้นทางน้ำไหลลงสู่ทะเลและเป็นพื้นที่เสี่ยงเกิดอุทกภัยโดยการฟื้นฟูและเยียวยาที่ผ่านมา นั้น เป็นเพียงการจ่ายเงินค่าชดเชยความเสียหายจากหน่วยงานภาครัฐให้กับชาวบ้านและการเฝ้าระวังไม่ได้เป็นการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม โดยชาวบ้านใช้วิธีการป้องกันอุทกภัยแบบภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิม คือ การสังเกตการณ์การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่ผิดปกติ การเคลื่อนที่ของแมลงจากที่ต่ำไปยังที่สูง การจับปลาทะเลน้ำลึกได้ในเขตน้ำตื้น เป็นต้น⁴(อับดุลรอหิม ขุนรักษา, 2562)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย โดยเลือกพื้นที่ศึกษา ชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนแอและเปราะบางต่ออุทกภัย ภายในเกาะเป็นประจำทุกปี ทั้งยังเป็นพื้นที่เกาะห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่เสี่ยงต่อการถูกตัดขาดจากโลกภายนอก และการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยามเกิดภัยพิบัติ เป็นไปอย่างยากลำบาก รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับมืออุทกภัยภายในเกาะลิบง มีรูปแบบอย่างไร เพื่อที่จะนำข้อมูลไปวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรครวมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบงในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ทั้งในมิติด้านภัย (Hazard) ด้านความเปราะบาง (Vulnerability) ด้านการเปิดรับ/

⁴ สัมภาษณ์ นายอับดุลรอหิม ขุนรักษา, 25 พฤษภาคม 2562.

ความล่อแหลม (Exposure) และศักยภาพของชุมชน (Capacity)

2. เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างการบริหารจัดการโดยศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนและ/หรือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับชุมชนเกาะลิบงในปัจจุบันและอนาคต

สมมติฐานของการวิจัย/คำถามในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่เน้นเชิงคุณภาพเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามวิจัยว่า แนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับเกาะลิบงควรเป็นอย่างไร

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ข้อมูลการจัดการอุทกภัยในด้านภัย (Hazard) ด้านความเปราะบาง (Vulnerability) ด้านการเปิดรับ/ความล่อแหลม (Exposure) และศักยภาพของชุมชน (Capacity) ในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
2. สามารถวิเคราะห์และค้นพบปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยอุปสรรคที่เป็นช่องว่างต่อการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
3. ชุมชนได้รับข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับชุมชนเกาะลิบงเพื่อลดความเสี่ยงอุทกภัยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัยเก็บข้อมูลประชากรและกลุ่มตัวอย่างในเกาะลิบงที่เป็นพื้นที่เปราะบาง/ล่อแหลมและประสบอุทกภัย รวมทั้งประชาชนเคยเผชิญอุทกภัยที่ผ่านมาจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ซึ่งประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ คราวเรือนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติในเกาะลิบงและในด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ผู้วิจัยได้กำหนดได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าครัวเรือน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา สตรี วัยรุ่น คนชรา และประชาชนที่มีประสบการณ์ในการเผชิญอุทกภัยที่ผ่านมา

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ศึกษาแนวทางการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งพิจารณาปัจจัยต่างๆแห่งการเกิดภัยพิบัติ ได้แก่ ภัย (Hazard) ด้านความเปราะบาง (Vulnerability) ด้านการเปิดรับ/ความล่อแหลม (Exposure) และศักยภาพของชุมชน (Capacity) ในชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

3. ขอบเขตด้านเวลา

ขอบเขตช่วงเวลาในการวิจัยนี้เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2562 จนถึงเดือนมิถุนายน 2563 โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา สตรี วัยรุ่น คนชรา และประชาชนที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับอุทกภัยในชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาในเกาะลิบง รวมทั้งงานเอกสาร บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในไทยและต่างประเทศ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติ (Disaster Risk Management) หมายถึง แนวทางปฏิบัติ ในการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติอย่างเป็นกระบวนการ ทั้งในด้านการป้องกัน/การลดผลกระทบ/การเตรียมความพร้อม/การรับมือ และฟื้นฟูความเสียหายจากภัยพิบัติ

2. อุทกภัย (Flood) หมายถึง ภัยทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เกิดจากฝนตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลาทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมขังและน้ำล้นตลิ่งที่ สร้างความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สินรวมทั้งเศรษฐกิจ

3. ชุมชน (Community) หมายถึง ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเกาะลิบงซึ่งใช้ในการศึกษา ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

4. เกาะลิบง (Libong Island) หมายถึง หมู่เกาะที่ตั้งอยู่ในเขตปกครองตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีชุมชนตั้งอยู่ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 โคนสะท้อน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา และหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยสังเคราะห์เป็นแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดของการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษามีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการจัดการภัยพิบัติ
2. แนวคิดการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย
3. แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
4. แนวคิดการมีส่วนร่วม
5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการจัดการภัยพิบัติ (Disaster Management)

ภัยพิบัติเมื่อเกิดขึ้นแล้วส่งผลกระทบต่อด้านชีวิตและทรัพย์สินต่อมนุษย์ชุมชน และสังคมอย่างรุนแรงในสมัยโบราณการเกิดภัยพิบัติมนุษย์ถือว่าเป็นความเชื่อทางศาสนา ที่มาจากเทพเจ้าลงโทษทำให้บ้านเมืองเกิดภัยพิบัติ เช่น การระเบิดของภูเขาไฟที่ทำลายเมืองปอมเปอี อียิปต์ 97 ปีก่อนคริสต์ศักราช ณ ประเทศอิตาลี หรือการเกิดสึนามิในเมืองอะเล็กซานเดรีย ปีคริสต์ศักราช 365 ทำให้ประชากรและสุสานของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ซึ่งเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศอียิปต์หายสาบสูญ (ปฐมาภรณ์ บุขปธำรง, 2555)

จากปรากฏการณ์การเกิดภัยพิบัติในประวัติศาสตร์ในข้างต้น เห็นได้ว่าประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจการจัดการภัยพิบัติหรือระบบเตือนภัยล่วงหน้า รวมทั้งการประเมินความเสี่ยงของพื้นที่ว่าตั้งถิ่นฐานมีความเสี่ยงมากน้อยแค่ไหน จึงกล่าวได้ว่าการจัดการภัยพิบัติสมัยดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ไม่อาจป้องกันภัยพิบัติได้ เมื่อเกิดภัยพิบัติประชาชนก็จะอพยพออกจากพื้นที่ และกลับเข้าไปยังพื้นที่ของตนเองหลังจากภัยพิบัติสงบลง ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดการจัดการภัยพิบัติสมัยใหม่ มีลักษณะการเตรียมการแบบเชิงรุก ที่เน้นแบบการตั้งรับกับภัยพิบัติมากกว่าการป้องกันและลดผลกระทบ

คำว่า ภัยพิบัติ มาจากคำว่า Disaster ในวงการด้านการศึกษาการจัดการภัยพิบัติ มีทั้งนักวิชาการไทยและต่างประเทศให้ความหมายไว้หลากหลาย เช่น สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2551) อธิบายคำว่าภัยพิบัติหรือพิบัติภัย หมายถึง ภัยที่สร้างความเสียหายอย่างรุนแรงเกิดจากธรรมชาติและมีมือของมนุษย์โดยทวิตา กมลเวชช (2554) อธิบายความหมายภัยพิบัติเป็นสถานการณ์ที่ไม่พึงที่ปรารถนาของประชาชน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อสาธารณภัยรูปแบบต่างๆ ที่สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างสูงสุด สัมพันธ์กับสมพร คุณวิชิต (2561) ให้นิยามความหมายของภัยพิบัติ คือ ปรากฏการณ์ของความเสียหายอย่างรุนแรงที่สร้างความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์เป็นวงกว้าง ซึ่งเป็นผลพวงมาจากปัจจัยที่ทำให้เกิดภัยพิบัติได้แก่ความรุนแรงของภัย ความล่อแหลม ความเปราะบางและศักยภาพในการรับมือของชุมชน ต่อจากนั้น นิลุบล สู้พานิช (2549) อ่างในสมพร คุณวิชิต, 2561) อธิบายความหมายของภัยพิบัติที่ว่า เป็นภัยที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้างทั้งในด้านชีวิต ทรัพย์สิน เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงปฐมการณ์บุขปจํารง (2555) กล่าวถึงภัยพิบัติหมายความว่า เป็นสถานการณ์ที่มีความรุนแรงส่งผลกระทบต่อเป็นวงกว้างเกินกว่าความสามารถของมนุษย์ที่จะรับมือได้ พร้อมกันนั้น สอดคล้องกับความหมายนักวิชาการต่างประเทศ เช่น ซานจาและคณะ (Sanjar et al., 2013) ให้คำจำกัดความของภัยพิบัติไว้ว่า เป็นวิกฤตหรือสถานการณ์ฉุกเฉินที่ทำให้ประชาชนดำเนินชีวิตไม่เป็นปกติโดยมีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับ UNISDR (2015) ที่ได้อธิบายว่าเป็นสภาวะที่หยุดชะงักอย่างรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่และคาเตอร์ (Carter, 1992) ได้ให้ความหมายภัยพิบัติ หมายถึง สิ่งที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ เช่น การเสียชีวิต การทำลายทรัพย์สิน ทั้งส่วนบุคคลและสาธารณะอย่างเป็นวงกว้าง

อย่างไรก็ดีความหมายของภัยพิบัติต่างๆในข้างต้น จะเห็นได้ว่าลักษณะบริบทถูกให้ความหมายได้หลากหลายรูปแบบ แต่เป้าหมายของภัยพิบัติมีเพียงเป้าหมายเดียวคือ การสร้างความเสียหายมหาดศาลต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ ดังนั้นจึงสรุปความหมายภัยพิบัติว่า หมายถึง สภาวะที่สร้างความเสียหายอย่างรุนแรงส่งผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน เศรษฐกิจและสังคมของมนุษย์ โดยมีปัจจัยกระตุ้นให้เกิด ได้แก่ 1. ภัย คือ อันตรายก่อให้เกิดความเสียหายจากธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ 2. ความเปราะบางและ 3. ความล่อแหลม ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่กระตุ้นและเพิ่มระดับความรุนแรงของภัยในเชิงโครงสร้างและไม่ใช่โครงสร้างรวมทั้ง 4. ศักยภาพของมนุษย์ คือ ความสามารถในการบริหารจัดการกับภัยที่เกิดขึ้น ซึ่งจะส่งผลลดโอกาสความล่อแหลม ความเปราะบางที่ส่งผลต่อความรุนแรงของภัยที่จะพัฒนาเป็นภัยพิบัติได้

1.1 ประเภทของภัยพิบัติ

สมพร คุณวิชิต (2561) และอิบรอฮีม (Ibrahim, 2007) ได้จำแนกประเภทภัยพิบัติ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ รวมทั้งเป็นแนวทางในการรับมือเพื่อลดผลกระทบภัยพิบัติที่เกิดขึ้นแบ่งเป็น 3 ประเภทดังนี้

1.1.1. ภัยพิบัติที่เกิดทางธรรมชาติ (Natural Disasters) หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดจากสิ่งกระตุ้นด้านปัจจัยของความล่อแหลมและความเปราะบาง ที่หนุนเสริมให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์เป็นวงกว้าง เช่น การระเบิดของภูเขาไฟซินาบุง ที่ประเทศอินโดนีเซีย ปี 2562 เหตุการณ์ภัยแล้งในรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลียปี 2561 หรือเหตุการณ์ไฟป่าทางตอนเหนือของรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 2560 เหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศเฮติปี 2553 รวมทั้งเหตุการณ์พายุหิมะและหิมะถล่มในเมืองชิตราลที่ประเทศปากีสถานในปี 2560

1.1.2. ภัยพิบัติที่เกิดจากฝีมือมนุษย์หรือทางเทคโนโลยี (Manmade or Technological Disasters) หมายถึง ภัยที่มาจากการกระทำของมนุษย์ด้วยการใช้เครื่องทุ่นแรงหรือเทคโนโลยีเกิดความผิดพลาดหรือจงใจที่สร้างความเสียหายชีวิต ทรัพย์สินของมนุษย์และสังคมอย่างมหาศาล เช่น การเกิดหมอกพิษจากการ ทำเหมืองหินในปี 1952 ลอนดอน ประเทศอังกฤษจากเหตุการณ์ส่งผลทำให้มีผู้เสียชีวิตราว 4,000 คนหรือเหตุการณ์แท่นขุดเจาะน้ำมันดีพวอเตอร์ ฮอไรซันระเบิดที่อ่าวเม็กซิโก ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 2553 และเหตุการณ์ถังบรรจุกากน้ำตาละลายเปิดของบริษัท Purity Distilling ที่บอสตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ไทลทะเล็กท่วมบ้านเรือนประชาชนได้รับความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินในปี 1919

1.1.3. ภัยพิบัติซับซ้อน (Complex Disasters) หมายถึง ภัยที่สร้างความรุนแรงและความเสียหายอย่างมหาศาล สิ่งกระตุ้นการเกิดภัยมาจากหลายปัจจัย เช่น ภัยที่เกิดทางธรรมชาติ ภัยการเมือง และความมั่นคง ภัยเศรษฐกิจ เป็นต้น เช่น ความขัดแย้งในวันตะวันออกกลางจากหลังเหตุการณ์วินาศกรรม 911ในปี 2001 เหตุการณ์การก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดนระหว่างรัฐจัมมูและแคชเมียร์ ซึ่งได้รับแนวคิดชาตินิยมและการแบ่งแยกดินแดนประเทศอินเดียในปี 2005-2011 หรือการผลิตก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของมนุษย์หรือเทคโนโลยีส่งผลให้เกิดสภาวะโลกร้อนและสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การจำแนกประเภทของภัยพิบัติทำให้ทราบลักษณะการเกิดภัยพิบัติว่าจุดกำเนิดเป็นอย่างไรและมีปัจจัยใดที่กระตุ้นต่อการเกิดภัยพิบัติ และประโยชน์สำหรับผู้ที่จัดทำแผนจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติจะต้องมีความรู้ความเข้าใจก่อนว่า

ประเภทของภัยพิบัติมีอะไรบ้างจะทำให้ผู้จัดทำแผนป้องกันสามารถลดผลกระทบความเสี่ยงที่เกิดจากภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นความเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับการเกิดภัยพิบัติสมพร คุณวิจิต (2561) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าภัยพิบัติมักมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงใน 6 ลักษณะดังนี้

1. ความไม่แน่นอน/ความไม่ชัดเจน (Uncertainty) คือ หลังจากที่ภัยพิบัติเพิ่งเกิดขึ้นนั้น สังคมมักจะขาดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า เกิดอะไรขึ้น เกิดขึ้นได้อย่างไร มีจำนวนผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตเท่าไร ความเสียหายมากน้อยเพียงใดและจะรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไรดี สิ่งเหล่านี้คือ ความไม่ชัดเจน ความไม่แน่นอน หรือเป็นสิ่งที่สังคมต้องการรู้แต่ไม่อาจรู้ได้แน่ชัดในช่วงแรกๆ ของการเกิดภัยพิบัติบางครั้งนำไปสู่ข่าวลือต่างๆตามมา

2. ความเร่งด่วน (Urgency) คือ สภาพความเร่งด่วนในหลายๆเรื่องจะเกิดขึ้นไม่ว่าเป็นความต้องการเฉพาะหน้าของประชาชนที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันและต้องตอบสนองอย่างเร่งด่วน ประชาชนส่วนใหญ่รวมทั้งผู้นำ ในพื้นที่ต่างก็เห็นความสำคัญของการดำเนินการแจ้งเตือนภัยอย่างเร่งด่วนที่สุด การดูแลรักษาผู้บาดเจ็บและการจัดการซากปรักหักพังที่เกิดขวางถนนหนทางเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้คนในพื้นที่ทองว่ามีความเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการให้รวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. สภาวะความสามัคคีเฉพาะกิจแบบอัตโนมัติ (Emergency Consensus) คือ ทุกคนในพื้นที่ ประสบภัยพิบัติทั้งผู้นำทางการเมือง หน่วยงานภาครัฐ ธุรกิจห้างร้าน กลุ่มคนตลอดจนประชาชนทั่วไป พร้อมใจกันเข้ามาทำงานร่วมกันหรือช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแบบอัตโนมัติเป็นความสามัคคี ความร่วมแรง ร่วมใจที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็ในช่วงเวลาที่เกิดภัยพิบัติในช่วงแรกๆ

4. การเพิ่มบทบาทของประชาชนจากบทบาทเดิมในภาวะปกติ (Expansion of Citizen Role) คือ ขณะเกิดภัยพิบัตินั้น นอกจากประชาชนจะยินดีหรือเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือกับสิ่งที่ทางการร้องขอให้ปฏิบัติในเรื่องต่างๆแล้ว ประชาชนที่ปกติทำมาหากินประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวของแต่ละคน ยังลุกขึ้นมาแสดงบทบาทที่ไม่ใช่หน้าที่ของตนนั้น คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเหยื่อที่ประสบภัย เช่น ผู้ที่ติดในซากตึกหรือผู้ที่ติดอยู่ในบ้านที่ถูกน้ำท่วม การเคลื่อนย้ายผู้บาดเจ็บไปส่งสถานพยาบาล รวมไปถึงการบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆให้กับองค์กรสาธารณกุศลนำไปบรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัยเป็นต้น ซึ่งการแสดงบทบาทเหล่านี้มักจะไม่เห็นในภาวะปกติแต่จะเกิดขึ้นในช่วงที่เกิดภัยพิบัติ

5. สภาวะที่ความสัมพันธ์ในเชิงการซื้อขายที่อาศัยเอกสารลายลักษณ์อักษรหรือกระบวนการซื้อขายที่เป็นทางการผ่อนคลายลง (De-emphasis of contractual relationships) คือ เมื่อภัยพิบัติเกิดขึ้นความต้องการของผู้ประสพภัยต้องได้รับการตอบสนองอย่างเร่งด่วนหรือเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ฉะนั้นการได้มาซึ่งสิ่งของที่นำไปบรรเทาเยียวยาผู้ประสพภัย จึงไม่สามารถอาศัยการซื้อขายแบบในภาวะปกติที่ยึดตัวเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือในลักษณะการซื้อขายที่เป็นทางการได้ เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงการซื้อขายในลักษณะนั้นต้องใช้เวลาในการดำเนินการพอสมควร อาจทำให้ล่าช้าไม่ทันการ ดังนั้น เรามักจะได้เห็นการซื้อขายที่ไม่เป็นทางการ เช่น การซื้อขายทางวาจาแทน

ในบางกรณีหรือบางพื้นที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องอาจไปซื้อของจากห้างร้านธุรกิจเพื่อนำมาช่วยเหลือผู้ประสพภัยหรือเพื่อใช้ในกิจกรรมการรับมืออื่นๆ โดยขอซื้อทางวาจาแบบไม่เป็นทางการ เช่น เอาของมาก่อน พอเหตุการณ์สงบลงทางห้างร้านจึงออกบิลเพื่อมาเก็บเงินภายหลังเป็นต้น หรืออาจเป็นการคลายกฎระเบียบขั้นตอนบางอย่างของทางราชการลง นอกจากนี้สิ่งของต่างๆ อาจได้มาจากการบริจาคของธุรกิจห้างร้านหรือประชาชนทั่วไปโดยไม่ต้องมีการคิดราคาหรือเก็บเงินค่าสินค้าจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น เหล่านี้เป็นสภาพที่มักจะไม่เกิดขึ้นในภาวะปกติซึ่งเห็นได้เฉพาะในช่วงที่เกิดภัยพิบัติเท่านั้น

6. สภาวะที่ทุกสิ่งหลั่งไหลมาบรรจบกัน (Convergence) คือ เมื่อภัยพิบัติขนาดใหญ่เกิดขึ้น ทั้งคนและทรัพยากร/สิ่งของต่างๆ จากทั่วทุกสารทิศต่างก็มุ่งหน้า หลั่งไหลมารวมกันในพื้นที่ที่เกิดภัยพิบัติโดยในส่วนใหญ่ของผู้คนที่หลั่งไหลเข้ามานั้น อาจมีตั้งแต่ผู้ประสพภัยที่อพยพออกไปแล้วกลับเข้ามายังพื้นที่ เพราะเป็นห่วงบ้านเรือนทรัพย์สินหรือเพื่อค้นหาสมาชิกในครอบครัวของตน รวมไปถึงจนถึงอาสาสมัครหรือจิตอาสาที่ต้องการเข้าไปช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ ช่วยเหลือผู้ประสพภัยโดยนักข่าวและนักวิจัยที่อยากทราบหรืออยากได้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประสพภัย พวกมิชชันนารีที่จ้องหาประโยชน์จากสถานการณ์ กลุ่มคนที่ให้กำลังใจหรืออยากดูการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน รวมทั้งผู้คนที่โศกเศร้ากับการจากไปของผู้เคราะห์ร้ายในเหตุการณ์คนเหล่านี้หลั่งไหลเข้ามารวมกันในช่วงเวลาเดียวกัน แม้จะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป

ปัจจุบันการเกิดภัยพิบัติมีพัฒนาการและแนวโน้มความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นที่มาจากเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศอย่างรวดเร็วของโลก ที่ส่งผลให้เกิดภัยพิบัติบ่อยครั้ง เช่น การเกิดแผ่นดินไหว การเกิดพายุ สึนามิ ภัยแล้ง เป็นต้น ประเทศต่างๆตระหนักถึงผลกระทบจากภัยพิบัติที่สร้างความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สิน จึงได้มีการประชุมด้านการลดความเสี่ยงภัยพิบัติขึ้น ดังนั้น แนวคิดการจัดการภัยพิบัติสมัยใหม่จึงมีความสำคัญในการจัดการภัยพิบัติ พัฒนาการมุ่งเน้น

ลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ หากลำดับเหตุการณ์ การประชุมระดับโลกรื่องการลดความเสี่ยงภัยพิบัติในอดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นขึ้นในปี 1990 เป็นช่วงทศวรรษเป็นการลดความเสี่ยงภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนให้มากที่สุด ต่อมาในปี 1994 มีการประชุมระดับโลกว่าด้วยการลดความเสี่ยงภัยพิบัติครั้งที่ 1 คือ ยุทธศาสตร์โยโกฮามา เพื่อลดภัยพิบัติ(Yokohama Strategy and Plan Action for a Safer World) เป็นการสร้างแนวทางเตรียมพร้อม รับมือและบรรเทาภัยพิบัติ ประชุม ณ เมืองโยโกฮามา ประเทศญี่ปุ่น จนกระทั่งในปี 1999 เป็นการนำองค์ความรู้จากการประชุมในคราวที่แล้วมาจัดทำเป็นกลยุทธ์มาปรับใช้เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยเน้นความรู้ความเข้าใจในการป้องกันภัยมากขึ้น

ถัดมาในปี 2005 มีการประชุมสมาชิกสหประชาชาติประชุมระดับโลกว่าด้วยการลดความเสี่ยงภัยพิบัติครั้งที่ 2 ที่เรียกว่า กรอบดำเนินงานเฮียวโกะ (Hyogo Framework 2005-2015) ณ เมืองเฮียวโกะ ประเทศญี่ปุ่น เริ่มเป็นรูปธรรมและมีระยะเวลาในการดำเนินงานของแต่ละประเทศที่เป็นสมาชิกมากขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและสร้างความสามารถในการฟื้นตัวจากภัยพิบัติ แต่ผลการนำไปปฏิบัติไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากประเทศสมาชิกเท่าใดนัก จนกระทั่งในปี 2015 จนถึงปัจจุบันกรอบดำเนินงานที่ประเทศสมาชิกสหประชาชาติดำเนินงาน คือ กรอบเซนได (Sendai Framework 2015-2030) เป็นการประชุมระดับโลกว่าด้วยการลดความเสี่ยงภัยพิบัติครั้งที่ 3 ณ เมืองเซนได ประเทศญี่ปุ่นที่นำองค์ความรู้จากการประชุมกรอบการดำเนินงานเฮียวโกะมาปรับปรุงและเป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านการลดความเสี่ยงภัยพิบัติอย่างยั่งยืนในระยะเวลา 15 ปี โดยประเทศไทยเป็น 1 ในประเทศ 187 นำกรอบเซนไดเป็นแนวทางดำเนินงานเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติอย่างยั่งยืน (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2557) ที่อยู่ในรูปแบบของแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ.2558 ที่ดำเนินงานขับเคลื่อนให้เป็นไปตามกรอบพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 ซึ่งประกอบด้วย การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย คือการลดโอกาสหรือผลกระทบจากภัยพิบัติอย่าง เป็นกระบวนการขั้นตอน โดยวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆในพื้นที่ชุมชนที่มีความเสี่ยงก่อให้เกิดภัยพิบัติ การบริหารจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นการเผชิญเหตุการณ์ฉุกเฉินหรือสาธารณภัยอย่างเป็นระบบมีขั้นตอนกระบวนการในการปฏิบัติ มีการจัดการภารกิจความรับผิดชอบ รวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ จนนำไปสู่การฟื้นฟูหรือสร้างใหม่ให้ดีกว่าเดิม (Build Back Better : BBB) (มุทริกา พุกษาพงษ์, ม.ป.ป.) ที่เป็นแนวคิดที่ส่งผลในด้านชุมชนสภาพเมืองแม้กระทั่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรวมถึงการเพิ่มศักยภาพในชุมชนสามารถรับมือกับภัยพิบัติให้ดีกว่าเดิม

ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในเหตุการณ์ภัยพิบัติต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นก่อนว่าวงจรหรือวัฏจักรของการเกิดภัยพิบัตินั้นเป็นอย่างไร ฟิลิปส์ นีล และเวบบ์(Philips, Neal, & Webb, 2012) ได้สรุปภาพรวมภัยพิบัติโดยแบ่งตามช่วงระยะเวลาออกเป็น 3 ระยะด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยและนักวิชาการด้านภัยพิบัติ รวมทั้งหน่วยงานในประเทศไทยได้กำหนดขอบเขตการจัดการภัยพิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกันอาทิเช่น ทวีดา กมลเวชช (2554) เรื่องบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการสาธารณภัยในคู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น งานวิจัยของรณณภัทร พันโกฏิ (2560) เรื่องการจัดการภัยพิบัติสึนามิในเมืองท่องเที่ยวภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน ศึกษากรณิเปรียบเทียบพื้นที่เสี่ยงภัยหรืองานวิจัยของกัญฉฐิมาภรณ์ บุญประกอบ (2559) เรื่องการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของชุมชนในพื้นที่ประสบภัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี อีกทั้งในตำราเรื่องความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการสาธารณภัยแบบเบ็ดเสร็จของสมพร คุณวิชิต (2561) และการจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2557) โดยผู้เขียนอธิบายผ่านแนวคิดการจัดการภัยพิบัติ โดยยกกรณีตัวอย่างแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2558 ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 เพื่อให้เห็นกระบวนการ อย่างชัดเจนแบ่งกระบวนการออกได้เป็น 3 ช่วงดังนี้

1.ระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ (Pre-Impact) หมายถึง ช่วงก่อนเกิดภัยพิบัติ และเป็นช่วงหาโอกาสและวิธีการในการลดความรุนแรงของภัยพิบัติที่สร้างผลกระทบเป็นวงกว้างต่อชุมชนได้ สามารถจัดการได้ 2 แนวทางดังนี้

1.1 การป้องกันและลดผลกระทบ (Mitigation) คือ กิจกรรมการลดความเป็นไปได้ที่จะเกิดภัยพิบัติก่อให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนน้อยที่สุด ซึ่งอยู่ในรูปแบบมาตรการ แผนการหรือกฎหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับการลดความเสี่ยงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ซึ่งหลักการดังกล่าวสมพร คุณวิชิต (2561) อธิบายมาตรการการป้องกันและลดผลกระทบอย่างเป็นเชิงประจักษ์แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ มาตรการเชิงโครงสร้าง (Structural Mitigation) เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพของสิ่งก่อสร้าง รวมทั้งนำความรู้เกี่ยวกับวิศวกรรมเข้ามาใช้ในการป้องกัน หรือทนต่อความรุนแรงของภัยพิบัติในระดับหนึ่ง เช่น เชื้อน กำแพงป้องกันน้ำท่วม คันดินกั้นน้ำ กำแพงกันคลื่น ทางระบายน้ำท่วม เป็นต้น มาตรการที่ไม่ใช่เชิงโครงสร้าง คือ สิ่งที่อยู่ในรูปแบบกฎระเบียบหรือสิ่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งนโยบายเช่น กฎหมายการใช้ประโยชน์ที่ดิน

กฎหมายควบคุมผังเมือง ประกันภัยพิบัติ กฎหมายการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือการจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศบริหารจัดการสาธารณภัยที่ทันสมัย ระบบประเมิน ความเสี่ยงภัย เป็นต้น

1.2 การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติ (Preparedness) คือ การวางแผนหรือเตรียมการ โดยการใช้ความน่าจะเป็นหรือคาดคะเนที่อยู่บนหลักปัจจัยของการเกิดภัยพิบัติเพื่อรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นล่วงหน้า รวมทั้งสร้างขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนมีความพร้อมการจัดการภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติเป็นอันดับแรก รวมถึงลดภาระในการช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐเมื่อเกิดภัยพิบัติ เช่น การประเมินความเสี่ยง ความเปราะบางและความอ่อนแอของพื้นที่เพื่อเฝ้าระวัง และนำข้อมูลมาจัดทำแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงชุมชน การฝึกซ้อมแผนอพยพประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ การพัฒนาระบบสื่อสาร การติดตั้งระบบแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า การจัดทำชุดอุปกรณ์ฉุกเฉินและอาหารยังชีพสำหรับครัวเรือน

2. ระยะขณะเกิดภัย (Impact) หมายถึง เป็นช่วงที่สาธารณภัยก่อตัวขึ้นแล้วกำลังจะทำลายพื้นที่ที่ใกล้สาธารณภัย รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียง เช่น การระเบิดซ้ำของภูเขาไฟ การก่อตัวของพายุ การเกิดสึนามิที่เกิดตามมาจากแผ่นดินไหวใต้น้ำ เป็นต้น

2.1 การจัดการในสภาวะฉุกเฉินหรือการตอบสนองต่อเหตุการณ์ (Emergency Response) คือ การดำเนินมาตรการหรือกิจกรรมที่เร่งด่วนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ภายในไม่กี่ชั่วโมงก่อนเกิดเหตุการณ์ เช่น ก่อนเกิดน้ำป่าไหลหลากหรือการเกิดแผ่นดินไหวที่จะสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นวงกว้าง โดยเป้าหมายสำคัญเพื่อรักษาชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนให้สูญเสียน้อยที่สุด และให้การช่วยเหลือประชาชนโดยเร็วที่สุด (สมพร คุณวิจิต, 2561) เช่น ระบบการบัญชาการเหตุการณ์ การแจ้งเตือนภัยพิบัติ การอพยพประชาชนออกจากพื้นที่อย่างเร่งด่วน การจัดการกับศพจำนวนมาก การค้นหาและช่วยชีวิตการจัดการความเครียด เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุเชนทร์ เรืองฤทธิ์ (2559) อธิบายมาตรการการบริหารจัดการสาธารณภัยของภาครัฐระดับจังหวัดถึงชุมชนการจัดการในสภาวะฉุกเฉินภายใต้กรอบพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 ลักษณะกิจกรรมตอบสนองต่อเหตุการณ์ขณะเกิดภัยพิบัติพบว่า มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจระดับจังหวัด การส่งทีมปฏิบัติการค้นหาและช่วยชีวิตและจัดตั้งศูนย์ข้อมูลผู้ประสบภัย การจัดการศพโดยจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์เก็บรักษาศพ การตรวจพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคล รวมถึงการจัดตั้งศูนย์

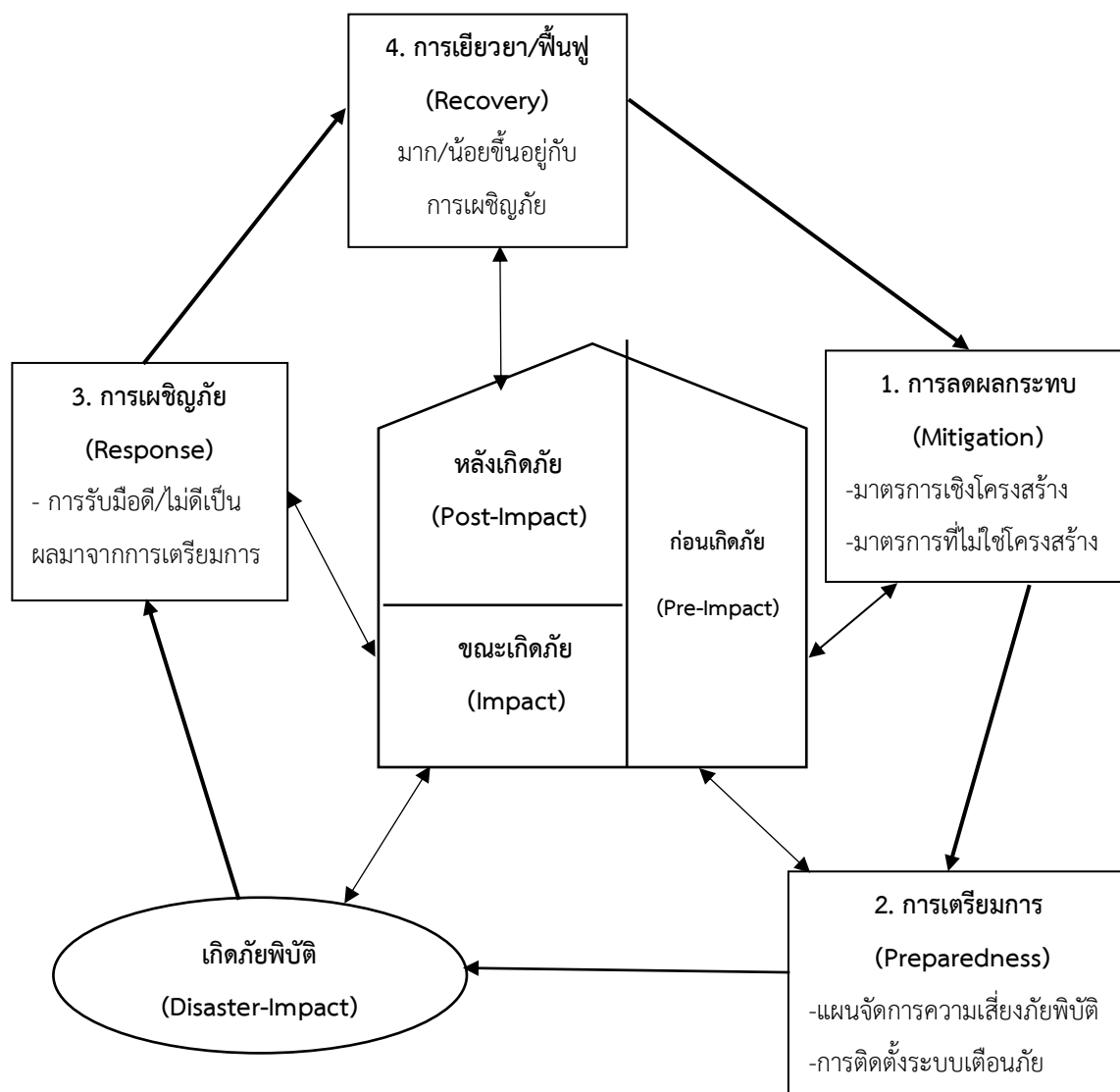
ประชาสัมพันธ์ เพื่อจัดทำข่าวประชาสัมพันธ์สถานการณ์ภัยพิบัติที่ถูกต้องให้ประชาชนทราบอย่างต่อเนื่องเพื่อลดความตื่นตระหนกและข่าวลือต่างๆ

3. ระยะหลังเกิดภัยพิบัติ (Post-Impact) หมายถึง สภาวะภายหลังจากเหตุการณ์ภัยพิบัติได้ยุติหรือสงบลงแล้ว ผลกระทบทำให้ประชาชนเกิดความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน รวมทั้งชุมชนหรือเมืองได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นจะดำเนินงานในลักษณะการฟื้นฟูพื้นที่และเยียวยาประชาชนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติให้กลับสู่สภาพปกติ

3.1 การฟื้นฟูหรือเยียวยา (Recovery) คือ มาตรการหลังจากเกิดภัยพิบัติเพื่อบรรเทาทุกข์ให้กับผู้ประสบภัยในพื้นที่โดยเร็วอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภคให้กลับสู่สภาวะปกติเร็วที่สุด ในงานวิจัยและตำราด้านภัยพิบัติของไทย ทศน์ มาลาและคณะ (2556) และสมพร คุณวิจิต (2561) จำแนกการฟื้นฟูหรือเยียวยาโดยแบ่งตามลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การฟื้นฟูระยะสั้น (Short-Term Recovery) เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการได้โดยทันทีและเป็นลักษณะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับช่วงการรับมือเหตุการณ์ภัยพิบัติมาก่อนเช่น การเก็บกวาดซากปรักหักพัง การประเมินความเสียหายด้านชีวิตและทรัพย์สิน การจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราว การซ่อมแซมระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานรวมถึงระบบคมนาคมขนส่งหลักให้กลับมาใช้ได้อีกครั้งและการฟื้นฟูระยะยาว (Long-Term Recovery) เป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมยาวนานหลายปีหรือตลอดไป เช่น การจัดสร้างบ้านพักสำหรับผู้ประสบภัยถาวร การฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจความมั่นคงของประเทศ

นอกจากงานของ ฟิลิปส์,นีลและเวบบ์ (Philips, Neal, & Webb, 2012), รณณภัทร พันโกฎิ (2560), ทวีดา กมลเวช (2554), กัญฉิมภรณ์ บุญประกอบ (2559), สมพร คุณวิจิต (2561) และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2557) ที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ยังพบว่ามีงานวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศที่อธิบายแนวคิดการจัดการภัยพิบัติที่มีกระบวนการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อาทิเช่น งานของ คาร์ตัน(Canton, 2007) เรื่อง Emergency Management Concept and Strategies For Effective Programs หรืองานของ อเล็กซานเดอร์ (Alexander, 2002) เรื่อง Principle of Emergency Planning and Management รวมถึงเดมอน (Damon, 2007) ซึ่งจากแนวคิดด้านการจัดการภัยพิบัติจะมีการกำหนดขอบเขตหรือช่วงเวลาในการพิจารณาการดำเนินการภัยพิบัติอยู่ใน 4 กิจกรรมและ 3 ช่วงเวลาที่ได้อธิบายไปแล้วนั้นเห็นได้ว่า มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกันในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ เช่น ก่อนจะเกิดภัยพิบัติในพื้นที่ชุมชนหากประชาชนสามารถคาดการณ์ความน่าจะเป็นหรือหาโอกาสในการลดผลกระทบความเสี่ยงของภัยพิบัติที่เกิดขึ้น

อย่างเป็นระบบ โดยส่งผลดีต่อการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในรูปแบบของแผนการ ชักซ้อมต่างๆและเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้นในพื้นที่ เป็นช่วงที่ประชาชนในพื้นที่เผชิญหน้ากับเหตุการณ์ซึ่ง ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจการมีติการเตรียมพร้อมรับมือมาแล้ว ย่อมส่งผลให้การเผชิญหน้ากับ เหตุการณ์หรือรับมือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้จำนวนความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สิน น้อยลงก็จะส่งผลต่อการใช้งบประมาณหรือทรัพยากรในการฟื้นฟูหรือเยียวยาจากหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรอื่นให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติในพื้นที่ลดน้อยลงเช่นกัน จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทั้ง 4 ลักษณะเป็นวงจรที่มีรูปแบบและผลที่สัมพันธ์กัน โดยสามารถสรุปเป็นวงจร แผนภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 : วงจรการจัดการภัยพิบัติแบบสมบูรณ์ โดยผู้เขียน
 ปรับจาก Philips, Neal และ Webb (2012), ทวีดา กมลเวช (2554),
 ไททัศน์ มาลาและคณะ (2556), สมพร คุณวิจิต (2561),
 กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2557)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวคิดการจัดการภัยพิบัติ เป็นแนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติที่เป็นแนวทาง เพื่อลดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมทั้งดำเนินกระบวนการจัดการภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดภัยพิบัติในอดีตที่เน้นดำเนินการในรูปแบบการรับมือ ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายรูปแบบกิจกรรมและช่วงเวลาที่มีสัมพันธ์กันในรูปแบบ 4 กิจกรรมใน 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ระยะเวลาแรกก่อนเกิดภัยพิบัติเป็นช่วงที่จะต้องหาโอกาสหรือแนวทางเพื่อลดผลกระทบภัยพิบัติผ่านกิจกรรม 2 กิจกรรมที่เกิดขึ้น คือ การป้องกันและลดผลกระทบ (Mitigation) ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการเตรียมความพร้อมรับมือ (Preparedness) ซึ่งจะทำให้ประชาชนในพื้นที่รู้ขอบเขตการเกิดภัยพิบัติว่าเป็นรูปแบบอย่างไร หรือควรมีวิธีเตรียมการอย่างไรและเข้าสู่ระยะที่สองคือ ขณะเกิดภัยพิบัติ เช่น เกิดฝนตกหนักแต่น้ำป่าไหลหลากเข้าท่วมหมู่บ้านหรือการระเบิดของภูเขาไฟ ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้เผชิญกับเหตุการณ์เป็นกลุ่มแรกจะมีวิธีในการจัดการสภาวะฉุกเฉิน (Emergency Response) หรือรูปแบบการรับมือนั้นเป็นอย่างไร หากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจรวมทั้งการฝึกซ้อมแผนเกี่ยวกับภัยพิบัติและเตรียมการมาอย่างดีก็ทำให้การรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพ ก็จะส่งผลต่อการฟื้นฟูหรือเยียวยา (Recovery) ในช่วงระยะที่สามหลังเกิดภัยพิบัติด้านงบประมาณหรือชีวิตและทรัพย์สินลดน้อยลงด้วย

ที่ผ่านมาการจัดการภัยพิบัติของประเทศสมาชิกสหประชาชาติ ได้กำหนดกิจกรรมดำเนินงานภายใต้กรอบการดำเนินงานเฮียวโกะ (Hyogo Framework 2005-2015) ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติโดยเป็นกรอบการดำเนินงานระดับโลกที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามารถในการจัดการฟื้นฟูและลดการสูญเสียจากภัยพิบัติได้อย่างยั่งยืน จนกระทั่งปัจจุบันได้ดำเนินการภายใต้กรอบดำเนินงานเซนได (Sendai Framework 2015-2030) ที่ถูกพัฒนามาจากกรอบเฮียวโกะเพื่อสร้างการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในสมาชิกสหประชาชาติที่รับแนวทางดำเนินการด้านกรอบเซนไดมาประยุกต์ใช้กับการจัดการภัยพิบัติในประเทศภายในปี 2573 ที่มีเป้าหมายได้แก่ ความรู้ความเข้าใจความเสี่ยงภัยพิบัติ การสร้างศักยภาพบริหารจัดการภัยพิบัติในระดับจังหวัดสู่ชุมชน การรับมือหรือเผชิญเหตุการณ์ความเสี่ยงภัยพิบัติอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของนานาชาติและการฟื้นฟูหรือ

เหยี่ยวและซ่อมแซมให้ดีกว่าเดิมภายหลังเกิดภัยพิบัติ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2558 กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย ที่เป็นการนำแนวคิดการจัดการภัยพิบัติมาประยุกต์กับการเกิดภัยพิบัติในประเทศไทยโดยใช้การจัดการภัยพิบัติแบบหลักสากลแบบยั่งยืน (Resilience) ผนวกกับหลักการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ ในตัวแบบกิจกรรมตั้งแต่ระยะก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังจากเกิดภัยพิบัติ ท้ายที่สุดจะช่วยลดปัจจัยส่งเสริมที่ก่อให้เกิดภัยพิบัติทั้งการลดผลกระทบ ความเปราะบาง ความล่อแหลมที่จะนำไปสู่การสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ชุมชน เศรษฐกิจ และความเชื่อมั่นของประเทศที่ยั่งยืน

2. แนวคิดการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย

เมื่อเกิดสภาวะฝนตกหนักและมีปริมาณน้ำฝนสะสมเป็นเวลาหลายวัน ทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมฉับพลันในพื้นที่ชุมชนที่มีความเสี่ยงเกิดอุทกภัยผู้นำในชุมชน กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพื่อไม่ให้อุทกภัยสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งในอนาคตการเกิดอุทกภัยจะมีพัฒนาการที่เกิดขึ้นถี่และทวีความรุนแรงมากขึ้น หากเรารู้วิธีการจัดการความเสี่ยงก่อนที่จะเกิดภัยซึ่งจะสามารถลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินได้

กรมป้องกันบรรเทาและสาธารณภัย (2556) ให้นิยามความเสี่ยง (Risk) หมายถึง โอกาสหรือความน่าจะเป็นในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเกี่ยวข้องกับอุทกภัยที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินรวมถึงระบบเศรษฐกิจต่างๆ การเกิดอุทกภัยมีพัฒนาการทั้งความรุนแรงและความถี่ในการเกิดขึ้นท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว หากภัยสร้างความรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างรุนแรงและขยายเป็นกว้างจะพัฒนาเป็นภัยพิบัติเมื่อชุมชนไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง สมพร คุณวิจิต (2561) อธิบายองค์ประกอบความเสี่ยงของภัยที่จะพัฒนาเป็นภัยพิบัติ มี 3 ประการได้แก่ 1. ภัย (Hazard) ภัย เป็นเหตุการณ์ที่อาจสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน และ 2. ความเปราะบาง (Vulnerability) หมายถึง ลักษณะของคน ชุมชนและสิ่งก่อสร้างที่อ่อนไหวต่อการได้รับผลกระทบจากภัย 3. การเปิดรับ/ความล่อแหลม (Exposure) หมายถึง ลักษณะพื้นที่หรือสิ่งปลูกสร้างที่อยู่อาศัยที่อยู่บนพื้นที่เสี่ยงที่จะเกิดภัยขึ้นได้ 4. ความสามารถในการรับมือ (Capacity) หมายถึง ทักษะหรือองค์ความรู้ของประชาชนกลุ่มบุคคลในการรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายเป็นสมการได้ดังนี้

ความเสี่ยงเกิดภัยพิบัติ (Disaster) = ภัย X ความเปราะบาง X ความอ่อนแอ
ความสามารถในการรับมือ

จากสมการดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยอธิบายได้ว่าหากชุมชนต้องการลดความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินชุมชนจะต้องมีความสามารถในการรับมือคือ การสร้างองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับประชาชนในชุมชนเช่น การอบรมเตรียมแผนรับมือภัยพิบัติ การก่อสร้างบ้านเรือนที่ทนต่อการเกิดอุทกภัย ซึ่งจะช่วยลดความเปราะบางลงได้หากความเปราะบางมีน้อย ความอ่อนแอที่จะเกิดภัยที่สร้างความสูญเสียก็น้อยเช่นกัน ดังนั้น ผู้วิจัยขออธิบายองค์ประกอบความเสี่ยงเกิดภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับอุทกภัยภายใต้สมการแห่งการเกิดภัยพิบัติโดยสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยแห่งการเกิดภัย (Hazard)

2.1.1 นิยาม ความหมาย อุทกภัย (Flood)

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง (2553) อธิบายอุทกภัยว่า อุทกภัยหรือน้ำท่วมเป็นภัยธรรมชาติที่เกิดในช่วงฝนตกหนักสร้างความเสียหายและส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2558) ให้ความหมายอุทกภัยว่าเป็นสาธารณภัยประเภทหนึ่งที่เกิดจากฝนตกหนักเป็นเวลาหลายวันทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมขังและน้ำล้นตลิ่งสร้างความสูญเสียชีวิตทั้งชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

นอกจากนี้ กัญฉิมากรณ์ บุญประกอบ (2559) อธิบายอุทกภัยว่า เป็นภัยอันตรายที่เกิดจากน้ำท่วม น้ำล้นตลิ่งโดยความรุนแรงของกระแสน้ำจะมากกว่าระดับน้ำปกติสร้างความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน การคมนาคมและเศรษฐกิจ และทวิตา กมลเวชช (2554) ให้ความหมายอุทกภัยเป็นสาธารณภัยที่เกี่ยวกับน้ำเกิดจากสภาวะฝนตกติดต่อกันหลายวัน ทำให้เกิดเป็นปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น น้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมฉับพลันน้ำท่วมขัง ซึ่งสร้างความเสียหายและอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนหรือหน่วยงานภาครัฐ

กล่าวโดยสรุป อุทกภัย หมายถึง สาธารณภัยที่เกี่ยวข้องกับน้ำเกิดจากสภาวะฝนตกหนักติดต่อกันหลายชั่วโมงหรือหลายวันในพื้นที่ และเกิดปรากฏการณ์ต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและหน่วยงานภาครัฐ เช่น น้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลาก การกัดเซาะชายฝั่ง เป็นต้น

2.1.2 ประเภทอุทกภัย

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการลุ่มแม่น้ำโขง (2553), สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดยะลา (2555 อ้างตาม สุภาวดี เปรมจิตร, 2559) กล่าวถึงการเกิดอุทกภัยแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. อุทกภัยจากธรรมชาติ (Natural Disaster) หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มาจากลมมรสุม ร่องมรสุมและหย่อมความกดอากาศต่ำ จึงทำให้เกิดพายุและฝนฟ้าคะนองเป็นปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น

1.1 น้ำป่าไหลหลากหรือน้ำท่วมฉับพลัน (Flash Flood) คือ ภัยที่เกิดขึ้นที่ราบต่ำหรือที่ราบลุ่มใกล้ภูเขาต้นน้ำโดยเกิดขึ้นจากฝนตกหนักเหนือบริเวณภูเขาเป็นเวลานานทำให้มีปริมาณน้ำสะสมเป็นจำนวนมากจนพื้นดินและต้นไม้ดูดซับน้ำไม่ไหวจึงไหลทะลักลงสู่ที่ราบต่ำอย่างรวดเร็วสร้างความรุนแรงให้กับชีวิตและอาคารบ้านเรือนเสียหายอย่างรุนแรงได้

1.2 น้ำท่วมขัง (Flash Flood) คือ ลักษณะของภัยที่เกิดขึ้นที่ราบตอนกลางและปลายน้ำโดยมวลน้ำไหลจากแนวระนาบสูงไปยังแนวระนาบต่ำเข้าท่วมบ้านเรือน ผลผลิตทางการเกษตร เส้นทางคมนาคมหรือบริเวณที่เป็นแอ่งกระทะมักเกิดในเขตเมืองใหญ่และบริเวณเมืองใหญ่โดยรอบที่มาจากฝนตกหนักเป็นเวลานานสาเหตุมาจากการก่อสร้างวางผังเมือง ระบบการระบายน้ำยังไม่ดีและมีสิ่งกีดขวางทางน้ำ

1.3 น้ำล้นตลิ่ง (River Flood) คือ ภัยที่เกิดขึ้นในช่วงที่ฝนตกหนักเป็นเวลานานไหลลงสู่ลำน้ำหรือแม่น้ำมีปริมาณมาก ทำให้ไหลลงสู่ปากแม่น้ำไม่ทัน ส่งผลให้เกิดน้ำล้นตลิ่งเข้าท่วมบ้านเรือนตามฝั่งแม่น้ำได้รับความเสียหายหรือทางคมนาคมถูกตัดขาดได้

2. อุทกภัยจากการกระทำของมนุษย์ (Manmade Disaster) หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์จงใจกระทำให้เกิดและเกิดความเสียหายในการเกิดภัยซึ่งมีผลข้างเคียงตามมา เช่น

2.1 การบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าแบบเสรีและผิดกฎหมาย คือ การตัดไม้อย่างไร้ขอบเขตและไม่คำนึงถึงผลกระทบของทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อเกิดฝนตกหนักเป็นเวลานานบริเวณภูเขาสูงทำให้ดินดูดซับน้ำไม่ไหวจึงเกิดน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม

2.2 การสร้างบ้านเรือนอย่างไร้ทิศทาง คือ การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่เสี่ยงภัยหรือกีดขวางทางระบายน้ำทำให้น้ำไหลลงสู่ปากน้ำช้าส่งผลให้เกิดน้ำท่วมขังในบริเวณพื้นที่ประสบภัย

2.3 การทิ้งขยะลงแหล่งแม่น้ำหรือทางระบายน้ำหลัก คือ การทิ้งขยะแบบไร้ทิศทาง

ไม่มีการคัดแยกขยะที่อย่างถูกวิธี และถูกที่ทำให้ขยะกีดขวางและอุดตันทางระบายน้ำหลักจึงเกิดภาวะน้ำท่วมขัง

2.4 การก่อสร้างแหล่งเก็บน้ำในพื้นที่เสี่ยงภัย คือ การสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำในแนวเขาที่มีความสูงชันมากและใกล้รอยเลื่อนของทวีป ทำให้เสี่ยงที่จะเกิดเขื่อนและอ่างเก็บน้ำแตกสร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือนที่อยู่ล่างเขื่อนเป็นวงกว้าง

2.1.3 ผลกระทบจากอุทกภัย

อุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่เสี่ยงภัยหรือชุมชนอื่นๆได้ผ่านไปแล้ว สร้างความเสียหายต่อชีวิต และทรัพย์สินโดยสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (2553) อธิบายผลกระทบที่ประชาชนได้รับหลังจากเกิดอุทกภัยไว้ 5 ด้านดังนี้

1. ผลกระทบด้านร่างกายและจิตใจ เช่น ในด้านร่างกายได้รับบาดเจ็บจากการอพยพหนีน้ำท่วมและสัตว์มีพิษกัดต่อยและด้านจิตใจ สูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สินจากเหตุการณ์อุทกภัย

2. ผลกระทบด้านทรัพย์สิน เช่น ทรัพย์สินของมีค่าสูญหายและอาคารบ้านเรือนได้รับความเสียหาย

3. ผลกระทบด้านสาธารณสุขโรค เช่น ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ประสบภัยจะถูกตัดสายจากระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรคมนาคมรวมทั้งเส้นทางคมนาคมถูกตัดขาดเป็นช่วงๆจากความแรงของกระแสน้ำ

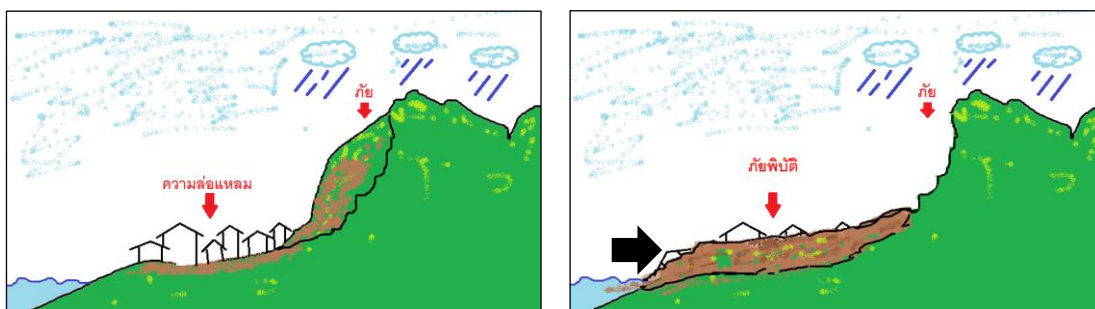
4. ผลกระทบด้านสุขภาพอนามัยในชุมชน เช่น ภายหลังเกิดน้ำท่วมขังหลายวันจะเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรค เช่น โรคฉี่หนู โรคไข้เลือดออก โรคท้องร่วงและโรคผิวหนัง ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ประสบภัย

5. ผลกระทบด้านการเกษตรและปศุสัตว์ เช่น พื้นที่การเกษตรและผลผลิตของประชาชนได้รับความเสียหาย ทำให้สัตว์ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมกลายเป็นพาหะของโรคติดต่อที่มากับน้ำท่วม

2.2 การเปิดรับ/ความล่อแหลม (Exposure)

เมื่อเกิดสภาวะฝนตกหนักติดต่อกันหลายวันในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พบว่าเขื่อนกักเก็บน้ำมีรอยร้าวขนาดใหญ่และมีหมู่บ้านอยู่ใกล้เขื่อนกักเก็บน้ำผู้นำในชุมชนจึงประเมินความเสี่ยงของเขื่อนกักเก็บน้ำจะพังทลายจึงแจ้งให้ชาวบ้านอพยพออกจากพื้นที่ เราเรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ว่า

“ความล่อแหลม” หมายถึง การที่ชุมชนหรือผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยใกล้บริเวณพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ และมีโอกาสได้รับความเสียหายจากภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินนั้นๆ ได้ เช่น การสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ลาดชันและพื้นที่เสี่ยงดินถล่ม การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างใกล้ริมตลิ่ง ก็เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมถึง และการกัดเซาะตลิ่ง ซึ่งสามารถอธิบายตามรูปภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 2 : เหตุการณ์ความล่อแหลม

ปรับจาก ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย (2553)

2.3 ความเปราะบาง (Vulnerability)

ความเปราะบาง หมายถึง ปัจจัยหรือสภาวะการณ์ใดๆ ที่ทำให้ชุมชนขาดความสามารถในการป้องกันตนเองหรือไม่สามารถรับมือกับสาธารณภัยที่เกิดขึ้นรวมทั้งไม่สามารถฟื้นฟูสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ได้อย่างรวดเร็วได้จากความเสียหายที่เกิดขึ้น เช่น โครงสร้างอาคารบ้านเรือนไม่แข็งแรงขาดความรู้ในการจัดการภัยพิบัติ มีความขัดแย้งในชุมชน เป็นต้น (ณัฐวุฒิ สิงห์แก้ว, ม.ป.ป, UNISDR , 2017 อ้างในสมพร คุณวิจิต, 2561) สอดคล้องกับ Lindell et al. (2007 อ้างใน สมพร คุณวิจิต, 2561) แบ่งความเปราะบางได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.3.1 ความเปราะบางทางกายภาพ (Physical Vulnerability) คือ สภาวะความเปราะบาง ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ สิ่งปลูกสร้าง อาคาร บ้านเรือน ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ที่ไม่แข็งแรงคงทนหรือเสี่ยงแตกหักง่ายเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น สอดคล้องกับลักษณะความเปราะบางทางกายภาพของ สมพร คุณวิจิต (2561) แบ่งออกเป็น 3 ประเภทย่อย ได้แก่

1. ความเปราะบางของมนุษย์ (Human Vulnerability) หมายถึง มนุษย์มีความเปราะบางต่อสภาพอุณหภูมิที่สูง ความดันสูงและการสัมผัสกับสารเคมีอันตราย สภาพทางธรรมชาติ และสภาพทางเคมีเหล่านี้อาจทำให้เราเสียชีวิต บาดเจ็บ หรือเจ็บป่วยได้เป็นต้น

2. ความเปราะบางของทรัพยากรทางการเกษตร (Agricultural Vulnerability) หมายถึง ทรัพยากรทางการเกษตร พืชพรรณที่เราปลูกไว้ตามเรือสวนไร่นาและสัตว์ที่เราเลี้ยงไว้ใน

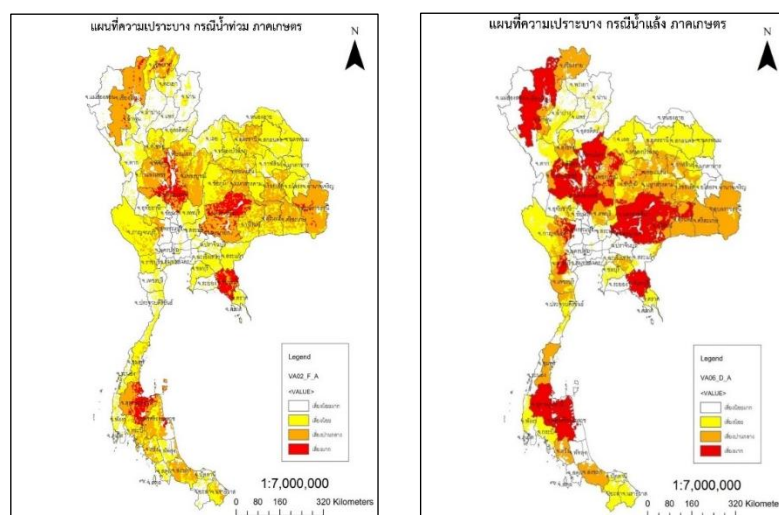
ระบบปศุสัตว์สามารถเจ็บป่วยหรือเสียหายจากภัยได้เช่นกัน

3. ความเปราะบางเชิงโครงสร้าง (Structural Vulnerability) หมายถึง อาคาร บ้านเรือน โครงสร้างพื้นฐาน/ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ทั้งถนน สะพานและอื่นๆ มีความเปราะบางต่อภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารบ้านเรือนที่เป็นไม้ หรือมีการก่อสร้างแบบเก่าที่ขาดการเสริมความแข็งแรงหรือที่ขาดการบำรุงรักษาให้ดีพอ เหล่านี้ล้วนมีความอ่อนแอ อ่อนไหวและง่ายต่อการได้รับความเสียหายหรือถูกทำลายเมื่อเกิดภัย

2.3.2 ความเปราะบางทางสังคม (Social Vulnerability) คือ ความเปราะบาง ลักษณะของบุคคลหรือกลุ่มคน ชุมชน ในการลดผลกระทบของภัยพิบัติ เช่น เด็ก คนชรา หญิงตั้งครรภ์หรือผู้ป่วยเรื้อรังซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความเปราะบางสูงเมื่อเปรียบเทียบกับคนทั่วไป

ดังนั้นจึงอธิบายได้ว่าความเปราะบางเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวชี้วัดได้ว่าความรุนแรงของภัยพิบัติ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับระดับความเปราะบางหากความเปราะบางทางกายภาพมากเช่น ชุมชนตั้งอยู่ในรอยต่อของทวีปก็มีโอกาสเกิดแผ่นดินไหวได้สูงหรือชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำก็มีโอกาสเกิดการกัดเซาะริมตลิ่ง ซึ่งสัมพันธ์ความเปราะบางทางสังคม หากในชุมชนนั้น มีผู้สูงอายุอยู่มากยิ่งเพิ่มโอกาสการเกิดภัยพิบัติได้มากเช่นกัน

ตัวอย่างความเปราะบางที่อยู่ในรูปแบบการจัดทำแผนที่ความเปราะบางในระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ หรือ GIS ในประเทศไทยที่อธิบายถึงข้อมูลในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติได้รับผลกระทบมากน้อยเพียงใดเช่น แผนที่ความเปราะบางน้ำท่วมภาคเกษตร แผนที่ความเปราะบางภัยแล้งภาคเกษตร แผนที่ความเปราะบาง ต่อการเกิดโรคระบาด เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติได้เตรียมความพร้อมในการลดผลกระทบจากภัยพิบัติ รายละเอียดดังภาพประกอบที่ 3 ดังนี้

ภาพประกอบที่ 3 : แผนที่ความเปราะบาง

ที่มา: พงษ์ศักดิ์ สุทธินนท์ (2558)

2.4 ความสามารถในการรับมือ (Capacity)

ความสามารถในการรับมือหรือศักยภาพ หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากร ความรู้ ทักษะต่างๆ ในภาวะปกติหรือภาวะวิกฤต รวมทั้งในสถานการณ์เลวร้ายที่มุ่งกลับสู่สภาพปกติอย่างรวดเร็วที่สุด จากผลกระทบของภัยพิบัติ เช่น ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการภัยพิบัติ การเตรียมอุปกรณ์ยังชีพพื้นฐาน เป็นต้น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.) ดังนั้นความสามารถในการรับมือหรือศักยภาพของชุมชนเป็นสิ่งที่ชี้วัดได้ว่า ชุมชนมีความสามารถในการรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด

ตัวอย่างงานที่สะท้อนความสามารถในการรับมือในชุมชนที่เป็นเชิงประจักษ์ของ ฟรีด้าและวิกเตอร์ (Frida & Viktor, 2015) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความเสี่ยงโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ประเทศเวียดนาม ซึ่งพบว่า ด้านความสามารถในการรับมือของชุมชน มีการใช้แนวคิดการจัดการความเสี่ยงโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนให้เป็ ศูนย์กลางของกระบวนการทั้งหมดในการจัดการภัยพิบัติ ตั้งแต่ระยะก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังจากเกิดภัยพิบัติ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าวิธีการเพิ่มศักยภาพในชุมชนพร้อมรับมือกับภัยพิบัติ 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการอบรม คือ การเพิ่มทักษะความรู้ความเข้าใจในการจัดการภัยพิบัติให้ประชาชนเข้าใจ เช่น การอบรมแผนป้องกันภัยพิบัติในชุมชน การซ้อมอพยพ การจัดทำอุปกรณ์แจ้งเตือนภัยล่วงหน้า เพื่อที่จะช่วยลดความขัดแย้งในชุมชนและระหว่างกลุ่มคน ในการดำเนินการจัดการภัยพิบัติในชุมชน ได้
2. ด้านศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มความตระหนักและลดความเสี่ยงในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง รัฐบาลเวียดนามได้บรรจุในรายวิชาช่วยเหลือเอาชีวิตรอดปฐมพยาบาลเบื้องต้นไว้ในหลักสูตรขั้นพื้นฐานของโรงเรียนทำให้บุคลากรทางการศึกษา นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ด้านแบ่งปันข้อมูล ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงใช้รูปแบบการประชาสัมพันธ์ ข่าวสารการกระจายข่าวสาร การจัดเวทีการประชุมในหมู่บ้านเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งผู้นำชุมชนใกล้เคียงเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการภัยพิบัติและลดความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติได้

จากความสัมพันธ์ของสมการแห่งการเกิดภัยพิบัติในทฤษฎีผู้เขียนอธิบาย ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ว่า ในชุมชนหนึ่งพบ ความเสี่ยง หมายถึง โอกาสหรือความเป็นไปได้ที่จะเกิดผลกระทบของเหตุการณ์ในพื้นที่บริบทหนึ่งซึ่งหมายถึง ภัย ดังนั้นความเสี่ยงภัยจึงเป็นความเป็นไปได้หรือปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของภัยที่จะเกิดขึ้นและสร้างผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของ

ประชาชนในชุมชน ซึ่งความเสี่ยงของภัยนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวของภัยเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลพวงมาจากพื้นที่ในชุมชนและทำให้ชุมชนมีโอกาสที่ได้รับผลกระทบมากขึ้นที่เรียกว่า ความล่อแหลม คือ การที่ประชาชนตั้งถิ่นฐานอาคารบ้านเรือน ระบบสาธารณูปโภคพื้นที่การเกษตรอยู่ในสภาพแวดล้อมพื้นที่เสี่ยงเกิดภัยเช่น ใกล้เคียงเขาหรือตั้งอยู่บนพื้นที่ลาดชันก็เสี่ยงต่อการเกิดดินถล่มและน้ำป่าไหลหลาก ประกอบกับความเปราะบางที่มีอยู่ในชุมชน คือ ความอ่อนแอของสิ่งก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ระบบสาธารณูปโภค ผู้สูงอายุที่มากกว่าคนหนุ่มสาวชุมชน จากปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้เป็นสิ่งที่คอยหนุนเสริมหรือเพิ่มความเสี่ยงการเกิดภัยพิบัติในชุมชนได้ ยกตัวอย่างเช่น

พื้นที่ชุมชน	ภัย	ความล่อแหลม	ความเปราะบาง	ความสามารถในการรับมือ
ชุมชน ก.	อุทกภัย	พื้นที่ลาดชัน	1. ประชาชนในชุมชนอาศัยอย่างแออัด 2. บ้านเรือนที่อาศัยปลูกสร้างด้วยไม้หลังคาสังกะสี ไม่คงทนแข็งแรง 3. มีผู้สูงอายุและเด็กมากกว่าคนหนุ่มสาว	1. ความขัดแย้งในชุมชน 2. ไม่มีแผนการจัดการภัยพิบัติ 3. ไม่มีอุปกรณ์แจ้งเตือนภัย ใช้การกระจายข่าวเมื่อเกิดภัย
ชุมชน ข.	อุทกภัย	พื้นที่ราบลุ่ม	1. ประชาชนอาศัยในพื้นที่เบาบาง 2. บ้านเรือนสร้างด้วยคอนกรีต ยกใต้ถุนสูง 3. มีคนหนุ่มสาวมากกว่าผู้สูงอายุ	1. ติดตั้งอุปกรณ์เตือนภัยล่วงหน้า 2. มีการอบรมแผนจัดการภัยพิบัติ 3. ภูมิปัญญาชาวบ้านในการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ผิดปกติ

ตารางที่ 1 : ตัวอย่าง การเปรียบเทียบพื้นที่ชุมชนกับสมการแห่งการเกิดภัยพิบัติ

ปรับจาก ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย (2553)

จากกรณีพื้นที่ชุมชนตัวอย่างนี้อธิบายได้ว่า ชุมชน ก.และชุมชน ข. มีการเกิดอุทกภัยที่เหมือนกัน ในด้านความล่อแหลมคือ พื้นที่เสี่ยง ชุมชน ก. ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลาดชัน มีประชาชนในชุมชนอาศัยอยู่อย่างแออัดในบ้านเรือนที่ไม่แข็งแรง ซึ่งเสี่ยงต่อการพังทลายได้ง่ายจะได้รับความ

เสียหายมากกว่าชุมชน ข. ที่อยู่ในด้านความเปราะบาง จึงสรุปได้ว่า ชุมชน ก. ได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติมากกว่าชุมชน ข. หากชุมชนมีศักยภาพหรือความสามารถในการรับมือ คือ การที่ชุมชนมีความรู้ ทักษะในการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยที่เกิดขึ้นของชุมชน ข. ด้วยวิธีการฝึกอบรมแผนการจัดการภัยพิบัติในชุมชน ติดตั้งอุปกรณ์เตือนภัยล่วงหน้าหรือการใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ผิดปกติเช่น น้ำในลำธารที่ขุ่นผิดปกติฝูงนกที่บินอพยพผิดปกติฤดูกาล เป็นต้น หากสามารถมีสิ่งเหล่านี้อยู่ในชุมชนได้ก็จะช่วยลดปัจจัยของความล่อแหลม ความเปราะบางและลดความเสี่ยงของภัยที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนได้

2.5 กระบวนการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย

ในประเทศไทยลักษณะภูมิอากาศร้อนชื้นมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดฝนตกชุกและอุทกภัย Gary Shook (สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 2555 อ้างตามวิทยา อารมณ์, 2559) ได้ทำการศึกษาการเกิดภัยพิบัติในประเทศไทยสามารถลำดับข้อมูลได้ 12 อันดับดังนี้

อันดับที่	ประเภทภัยพิบัติ	ระดับความเสี่ยง
1	อุทกภัย	สูง
2	อุบัติเหตุขนาดใหญ่	สูง
3	วัฏธูระเบิด	สูง
4	วาตภัย	ปานกลาง
5	ภัยแล้ง	ปานกลาง
6	อัคคีภัย	ปานกลาง
7	แผ่นดินถล่ม	ปานกลาง
8	แผ่นดินไหว	ปานกลาง
9	ความไม่สงบในสังคม	ปานกลาง
10	การเข้าประเทศของผู้ลี้ภัย	ปานกลาง
11	ศัตรูพืช	ปานกลาง
12	โรคระบาด	ต่ำ

ตารางที่ 2 ลำดับสาธารณภัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ที่มา : วิทยา อารมณ์ (2559)

จากตารางข้างต้นตั้งข้อสังเกตได้ว่า ประเทศไทยอุทกภัยเป็นภัยที่มีความเสี่ยงในการเกิดขึ้น และมีพัฒนาการที่จะกลายเป็นภัยพิบัติขนาดใหญ่มากที่สุด ดังนั้นการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่หน่วยงานภาครัฐและประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยควรมีแนวทางในการจัดการความเสี่ยงสำนักงานเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติแห่งสหประชาชาติ (UNISDR, 2014) ได้อธิบายกรอบแนวคิดในการจัดการความเสี่ยง ที่ใช้ในองค์กรระดับท้องถิ่น ระดับชาติและสากล ซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ การระบุความเสี่ยง การวิเคราะห์ความเสี่ยงและการประเมินผล ความเสี่ยงที่ส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการความเสี่ยงของภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถอธิบายได้โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.5.1 การระบุความเสี่ยง (Risk Identification)

เมื่อผู้นำชุมชนมองเหตุการณ์ภัยที่เกิดขึ้นมีความเสี่ยงในพื้นที่ชุมชนของตนการระบุความเสี่ยงจึงเป็นขั้นตอนแรกๆที่ผู้นำและประชาชนในชุมชนที่ควรรับรู้และสร้างความเข้าใจเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้นเพราะการเกิดภัยพิบัติจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น มีพัฒนาการทั้งความรุนแรงและความถี่ในการเกิดภัยพิบัติ ดังนั้นการระบุความเสี่ยงจึงเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้นำชุมชนและประชาชนคำนึงถึงภัยพิบัติทุกประเภทที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ สามารถแบ่งได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์สถานการณ์พื้นที่ เป็นขั้นตอนแรกของการระบุความเสี่ยงในการที่สร้างความเข้าใจสภาพแวดล้อมในชุมชนหรือพื้นที่เสี่ยงที่เกิดภัยพิบัติ ซึ่งเริ่มมาจากการวิเคราะห์และทบทวนประสบการณ์ในอดีตของพื้นที่ร่วมกัน เช่น ข้อมูลเส้นทางไหลของน้ำ ข้อมูลปริมาณน้ำรวมทั้งข้อมูลสรุปความเสียหายจากภัยพิบัติในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งจะทำให้ผู้วิเคราะห์สามารถมองเห็นภาพสถานการณ์ในอดีตและปัจจุบันอย่างสัมพันธ์กันทำให้สามารถระบุความเสี่ยงของภัยพิบัติในพื้นที่ได้อย่างตรงจุดและเป็นระบบ

2. การประเมินความเสี่ยงของภัย เมื่อผู้นำชุมชนวิเคราะห์สถานการณ์การเกิดภัยพิบัติก็จะเข้าสู่ในการประเมินความเสี่ยงของภัยคือ การระบุลักษณะของภัย ความน่าจะเป็นของบริเวณที่เกิดภัยรวมถึงความรุนแรงของภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น การประมาณการขอบเขตของน้ำป่าไหลว่าจะเข้าท่วมบ้านเรือนชาวบ้านในทิศทางไหน หรือการประเมินความเสี่ยงปรากฏการณ์น้ำทะเลลดลงอย่างรวดเร็วที่ก่อตัวเป็นสึนามิในพื้นที่ที่อยู่อาศัยของประชาชน

3. ประเมินความล่อแหลม เป็นการสำรวจว่าจำนวนบ้านเรือนอาคาร ประชากร รวมทั้งสถานที่ราชการและระบบสาธารณูปโภค เช่น ที่ดินทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ กลุ่มประชากรที่จำแนกตามอายุ โรงพยาบาล และระบบน้ำประปาไฟฟ้าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติจะทำให้ทราบได้ว่าหากเกิดภัยพิบัติในพื้นที่นั้นแล้ว ปริมาณความเสียหายด้านชีวิตและทรัพย์สินอยู่ในระดับใด

4. ประเมินความเปราะบาง คือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดภัยพิบัติซึ่งผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่จะต้องวิเคราะห์ความอ่อนแอที่เป็นสิ่งสำคัญที่กระตุ้นความเสี่ยงของภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งผลกระทบของภัยพิบัติที่ส่งผลต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชากรในพื้นที่ เช่น ความแข็งแรงของอาคารบ้านเรือนเป็นไม้หรือหลังคาสังกะสีหรือไม่ ในหมู่บ้านได้มีการตั้งผนังกันน้ำ การกักเซาะริมทะเลเอาไว้หรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถบอกได้ว่าพื้นที่ชุมชนนั้นมีความเปราะบางในการรับมือความเสี่ยงของภัยพิบัติมากน้อยเพียงใด

5. ประเมินศักยภาพ การประเมินศักยภาพเป็นผลลัพธ์ของชุมชนเป็นการอธิบายได้ว่าชุมชนในพื้นที่นั้น มีศักยภาพในการตั้งรับกับการเกิดภัยพิบัติได้อย่างไร เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชากรในการทราบการเกิดภัย การสังเกตปรากฏการณ์ของสัตว์หรือธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างฉับพลัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ต่อการตั้งรับต่อภัยพิบัติ

สามารถสรุปได้ว่า การระบุความเสี่ยงเป็นกระบวนการแรกในการประเมินความเสี่ยงซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำชุมชนและประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อภัยพิบัติจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ โดยเริ่มจากการประเมินความเสี่ยงของภัยพิบัติมีความรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนมากน้อยเพียงใด เช่น ทิศทางการเคลื่อนตัวของภัยพิบัติหลังจากที่เกิดแล้วหรือความน่าจะเป็นเส้นทางของภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น เมื่อผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถระบุความเสี่ยงของภัยได้แล้ว สามารถประเมินความล่อแหลมของอาคารบ้านเรือนหรือพื้นที่เปิดรับต่อภัยพิบัติได้ ในเรื่องการประเมินความเปราะบางผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ต้องวิเคราะห์เป็นองค์ประกอบต่างๆว่าความเปราะบางทางกายภาพ เช่น วัสดุของอาคารบ้านเรือนมีความง่ายต่อความเสียหายเมื่อเกิดภัยพิบัติหรือไม่ หรือความเปราะบางของมนุษย์ในด้านสุขภาพเมื่อเกิดภัยพิบัติประชากรมีความเสี่ยงในการเจ็บป่วยตามมาหรือไม่ ซึ่งท้ายที่สุดศักยภาพของชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญในการที่จะชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในการตั้งรับต่อภัยพิบัตินั้นอย่างไร เช่น การตื่นรู้หรือสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของสัตว์ป่าที่เคลื่อนไหวหรือส่งเสียงร้องอย่างผิดปกติ หรือแม้กระทั่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรับมือกับภัยพิบัติในชุมชนซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนได้

2.5.2 การวิเคราะห์ความเสี่ยง (Risk analysis)

เมื่อชุมชนสามารถระบุความเสี่ยงในชุมชนของตนเองได้ การวิเคราะห์ความเสี่ยงเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในการที่จะทำให้เข้าใจระดับความเสี่ยงของการเกิดภัยพิบัติในชุมชนมากขึ้นน้อยเพียงใดเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องมาจากการระบุความเสี่ยงของภัยพิบัติ เป็นการนำผลสรุปจากการประเมินสถานการณ์พื้นที่ ความเสี่ยงของภัย ความล่าแหลม ความเปราะบางและศักยภาพมาวิเคราะห์เพื่อประมาณการความน่าจะเป็น ของระดับความสูญเสียและความเสียหายที่เกิดจากภัยพิบัติที่อยู่ในรูปแบบตัวเลขหรือเชิงปริมาณ รวมทั้งความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (สรวิศ วิฑูรท์ศน์และคณะ, 2559) ซึ่งมีผลต่อการจัดการความเสี่ยงของภัยพิบัติในชุมชน และการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐที่ให้ชุมชนจัดการภัยพิบัติด้วยตัวชุมชนเอง แนวทางการวิเคราะห์ความเสี่ยง มีทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยประเทศไทยใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographic Information System) หรือ GIS เป็นระบบที่วิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ ที่สัมพันธ์กับตำแหน่งในพื้นที่ เช่น ที่ตั้งหมู่บ้าน เส้นทางคมนาคม เขตที่ทำการเกษตร โดยได้จากดาวเทียมซึ่งอยู่ในรูปแบบภาพถ่าย ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศหรือพื้นที่ที่มีความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติ เช่น การวิเคราะห์การเกิดสึนามิ ทิศทางการเผาไหม้ของไฟฟ้า หรือการระบุตำแหน่งการเกิดอุทกภัยในพื้นที่ (ศูนย์วิจัยภูมิศาสตร์สารสนเทศเพื่อประเทศไทย, 2562) สามารถแบ่งการวิเคราะห์ความเสี่ยงได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

1. การวิเคราะห์ความเสี่ยงเชิงคุณภาพ (Qualitative Risk Assessment)

หมายถึงการใช้แนวทางการวิเคราะห์ความเสี่ยงประมาณความน่าจะเป็นที่จะเกิดภัยพิบัติและผลกระทบตามมาโดยใช้เครื่องมือตารางเมตริกซ์ความเสี่ยงประมาณความน่าจะเป็นในการเกิดภัยพิบัติ ซึ่งมาจากผลคูณระหว่างความเป็นไปได้และความเสี่ยงที่จะเกิดภัยพิบัติ ซึ่งแสดงเป็นระดับความเสี่ยงตามคะแนนความเสี่ยงตามลำดับสรวิศ วิฑูรท์ศน์และคณะ (2559) นิยามระดับความเป็นไปได้และระดับเมตริกซ์ความเสี่ยงได้ 2 ด้านดังนี้

1.1 ระดับเมตริกซ์ความเสี่ยง

1. ระดับความเสี่ยงสูงสุด	(17-25)	หมายถึง ระดับความเสี่ยงที่อยู่ในขั้นวิกฤต ไม่สามารถยอมรับได้ มีผลกระทบร้ายแรง เป็นวงกว้างจะต้องมีมาตรการดำเนินการทันทีหรือด่วนที่สุด (สัญลักษณ์สีแดง)
2. ระดับความเสี่ยงสูง	(10-16)	หมายถึง ระดับความเสี่ยงสูงและรุนแรง ที่ส่งผลกระทบต่อผลกระทบในพื้นที่ได้ต้องมีการเตรียมการป้องกัน และการอพยพ (สัญลักษณ์สีส้ม)
3. ระดับความเสี่ยงปานกลาง	(4-9)	หมายถึง ระดับความเสี่ยงที่รุนแรงไม่มากนัก แต่สร้างความเสียหายในพื้นที่อย่างพอประมาณ(สัญลักษณ์สีเหลือง)
4. ระดับความเสี่ยงต่ำ	(1-3)	หมายถึง ระดับความเสี่ยงที่ไม่รุนแรงยอมรับได้และส่งผลกระทบน้อย (สัญลักษณ์สีเขียว)

1.2 ระดับความเป็นไปได้หรือโอกาส

ในการเกิดภัย

1. เกิดขึ้นแน่นอน	(5)	เหตุการณ์เกิดมากกว่า 1 ครั้งและมีสถิติยืนยันอย่างชัดเจน
2. เป็นไปได้สูง	(4)	เคยเกิดเหตุการณ์ 1 ครั้ง ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบ
3. เป็นไปได้ปานกลาง	(3)	มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดและมีแผนซักซ้อมเตรียมการป้องกัน
4. เป็นไปได้น้อย	(2)	มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดแต่ไม่มากมีแผนป้องกันเบื้องต้น
5. เป็นไปได้น้อยมาก	(1)	ในทางทฤษฎีมีโอกาสเกิดขึ้นน้อยมาก แต่ไม่เกิด

1 ระดับความเป็น ไปได้ในการเกิดภัย	ความเสี่ยง				
	(1) น้อยมาก	(2) น้อย	(3) ปานกลาง	(4) สูง	(5) สูงสุด
(5) เกิดขึ้นแน่นอน	(5) เสี่ยงปานกลาง	(10) เสี่ยงสูง	(15) เสี่ยงสูง	(20) เสี่ยงสูงสุด	(25) เสี่ยงสูงสุด
(4) เป็นไปได้สูง	(4) เสี่ยงปานกลาง	(8) เสี่ยงปานกลาง	(12) เสี่ยงสูง	(16) เสี่ยงสูง	(20) เสี่ยงสูงสุด
(3) เป็นไปได้ปานกลาง	(3) เสี่ยงต่ำ	(6) เสี่ยงปานกลาง	(9) เสี่ยงปานกลาง	(12) เสี่ยงสูง	(15) เสี่ยงสูง
(2) เป็นไปได้น้อย	(2) เสี่ยงต่ำ	(4) เสี่ยงปานกลาง	(6) เสี่ยงปานกลาง	(8) เสี่ยงปานกลาง	(10) เสี่ยงสูง
(1) เป็นไปได้น้อยมาก	(1) เสี่ยงต่ำ	(2) เสี่ยงต่ำ	(3) เสี่ยงต่ำ	(4) เสี่ยงปานกลาง	(5) เสี่ยงปานกลาง

ตารางที่ 3 : ตัวอย่างเมตริกซ์ผลกระทบความเสี่ยง

จากตารางค่าระดับความเสี่ยงเป็นการหาผลลัพธ์ความเป็นไปได้และผลที่จะตามมาของภัยพิบัติการประมาณการความเสี่ยงที่สามารถอธิบายระดับความเสี่ยงของภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในรูปแบบตัวเลข ซึ่งทำให้ผู้นำไปใช้เข้าใจสถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดและส่งผลกระทบต่อการเตรียมแผนรับมือความเสี่ยงภัยพิบัติของผู้นำชุมชน ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

2. ความเสี่ยงเชิงปริมาณ (Quantitative Risk Assessment)

Kirchsteiger (1999) อธิบายแนวทางการวิเคราะห์ความเสี่ยงเชิงปริมาณจะวิเคราะห์ขั้นก็ต่อเมื่อได้ข้อมูล จากการวิเคราะห์ความเสี่ยงเชิงคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องในแนวทางเดียวกันกับงานเขียนของ Felegeanu (2012) เรื่อง The prevention of hazardous substances major accidents ที่อธิบายการจัดทำแผนวิเคราะห์ความเสี่ยงนั้นสามารถจัดทำได้หลายวิธี ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในรูปแบบเกณฑ์ความเสี่ยง เพื่อให้สามารถแปรผลเป็นตัวเลขได้บางกรณี การวิเคราะห์ ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ อาจจะวิเคราะห์ ไปพร้อมๆกัน หรือวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์เชิงคุณภาพอย่างเดียวได้ เนื่องด้วยขอบเขตด้านเวลาและงบประมาณของโครงการที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยแนวทางการวิเคราะห์ความเสี่ยงเชิงปริมาณแบ่งเป็น 2 แนวทางดังนี้

2.1. การวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบกำหนดค่าจำเพาะ (Deterministic Risk Analysis)

การวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบกำหนดค่าจำเพาะหมายถึง การวิเคราะห์ความเสี่ยงด้วยเหตุการณ์ภัยเพียงแค่ 1 เหตุการณ์ ทำให้สามารถคำนวณค่าความเสี่ยงได้อย่างชัดเจน เช่น การวิเคราะห์ความเสี่ยง จากเหตุการณ์แผ่นดินไหวอย่างรุนแรงใต้พื้นมหาสมุทรอินเดียภายใน 4 ชั่วโมงนับจากนี้ หรือการเกิดฟ้าผ่าฝนฟ้าคะนองติดต่อกันหลายวันในพื้นที่ภาคใต้ภายใน 6 ชั่วโมงนับจากนี้ ซึ่งจะให้ค่าความเสี่ยงเพียงค่าเดียว และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

แนวทางการวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบกำหนดค่าจำเพาะ Kirchstieger (1999) กล่าวว่า สามารถนำไปใช้ได้หลายกรณีศึกษา เช่น การวิเคราะห์ความเสี่ยงจากสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด และสถานการณ์ ที่รุนแรงที่สุด คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ ซึ่งขึ้นกับวัตถุประสงค์ว่าจะนำการประเมินความเสี่ยงไปใช้ในรูปแบบใดซึ่งการวิเคราะห์ ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ในอดีต อาจจะช่วยเปรียบเทียบผลกระทบที่ได้จากแบบจำลองสถานการณ์และสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในอนาคตได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยืนยันความถูกต้องในการวิเคราะห์ความเสี่ยง โดยมีข้อมูลอดีตเป็นสิ่งยืนยัน การเกิดภัยพิบัติหรือในทางตรงข้ามเหตุการณ์ความเสี่ยงของภัยพิบัติอาจไม่เกิดขึ้นซ้ำได้ ถึงแม้ว่าการวิเคราะห์ความเสี่ยง โดยใช้สถานการณ์ในอดีตอ้างอิงอาจเป็นประโยชน์ให้กับผู้ที่ไม่มีความเชี่ยวชาญในการใช้เครื่องมือเข้าใจ แต่ผู้ใช้ก็ควรระวังการใช้สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เป็นระดับเกณฑ์วิเคราะห์ ความเสี่ยงเพราะอาจทำให้ได้ค่าระดับความเสี่ยงที่สูงมากจนเกินไป ทำให้ผู้ประเมินความเสี่ยงอาจสับสนและผลลัพธ์ที่ได้อาจไม่สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 สถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด

การวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบกำหนดค่าจำเพาะโดยใช้สถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดเป็นตัวแปรในการวิเคราะห์เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้กันโดยทั่วไปในการประเมินความเสี่ยงทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยตั้งสมมติฐานว่า เหตุการณ์ทุกสิ่งอย่างความเสี่ยงที่จะเกิดสถานการณ์ที่เลวร้ายได้ ดังนั้นผลลัพธ์ ของสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงจะได้เกินจากความเป็นจริง ดังนั้นข้อควรระวังในการใช้รูปแบบสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดในการวิเคราะห์ความเสี่ยงคือ การตั้งสมมติฐานของผู้ประเมินความเสี่ยงสามารถบอกได้ว่าสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดเป็นอย่างไร ซึ่งหลายกรณีศึกษาการสันนิษฐานนั้นอาจจะคลาดเคลื่อนและไม่ถูกต้องเสมอไปเช่น การคาดการณ์ระดับความรุนแรงเกิดคลื่นยักษ์สึนามิของญี่ปุ่นที่ส่งผลกระทบต่อโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ในจังหวัดฟูกูชิมะ ในปี 2011 ทำให้เกิดสารกัมมันตรังสีรั่วไหลลงทะเลและหน่วยงานภาครัฐดำเนินมาตรการอพยพ

ประชาชน ออกจากพื้นที่อย่างเร่งด่วน (UNISDR, 2011) กรณีภัยคลื่นยักษ์สึนามิที่เกิดในปี 2011 นั้น พบว่าความรุนแรงของคลื่นสึนามิในวันนั้นมีความสูงมากกว่าที่เคยคาดการณ์ไว้ว่า เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด ทำให้การออกแบบมาตรการเชิงโครงสร้างของประเทศญี่ปุ่น การออกแบบกำแพงกันคลื่นยักษ์ ในขณะนั้น มีความสูงไม่เพียงพอกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงทำให้ส่งผลกระทบในลักษณะวงกว้าง อย่างไรก็ตามโอกาสในการเกิดสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดอาจจะไม่ได้เกิดขึ้นทุกครั้ง อาจเป็นแค่บางครั้งหรือน้อยมากการวิเคราะห์ความเสี่ยงโดยใช้สถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด อาจทำให้ข้อมูลของผู้ใช้งานนั้นคลาดเคลื่อนหรือไม่เกิดประโยชน์มากนัก

2.1.2 สถานการณ์ที่รุนแรงที่สุดคาดว่าจะเกิดขึ้นได้ หมายถึง ระดับความเสี่ยงของสถานการณ์ที่อาจไม่ใช่เลวร้ายที่สุดแต่เป็นเหตุการณ์ที่มีความเสี่ยงในระดับสูงมาก และมีความเป็นไปได้สูงที่จะเกิดขึ้นซึ่งคาดการณ์ว่าเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งคือเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงสูงสุดที่จะเกิดขึ้นได้ การวิเคราะห์ความเสี่ยงโดยใช้สถานการณ์ที่รุนแรงที่สุดคาดว่าจะเกิดขึ้นได้ เป็นที่นิยมในหมู่นักวิชาการด้านความเสี่ยงใช้วิเคราะห์มากกว่าการเลือกใช้สถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดมาวิเคราะห์เนื่องจากมีโอกาสการเกิดภัยพิบัติได้มากกว่า

2.2 การวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบความน่าจะเป็น (Probabilistic Risk Analysis)

การวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบความน่าจะเป็น หมายถึง การวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบกำหนดค่าเฉพาะ โดยนำเหตุการณ์ที่มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดภัยพิบัติทั้งหมด ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากการวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบกำหนดค่าเฉพาะที่วิเคราะห์ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ภัยแค่ 1 เหตุการณ์ โดยความเสี่ยง ที่ได้จากการวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบความน่าจะเป็น มักนำเสนอในรูปแบบการแจกแจงความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ว่าจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยเท่าใด ดังนั้นการวิเคราะห์ลักษณะนี้ช่วยบอกระดับความเสี่ยงในภาพรวมใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากกว่าใช้ในพื้นที่เกิดที่มีโอกาสเกิดภัยได้หลายประเภท

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์ความเสี่ยงภัยพิบัตินั้น เป็นขั้นตอนที่สองโดยต่อเนื่องมาจากการระบุความเสี่ยง ซึ่งผู้นำชุมชนหรือประชาชนในพื้นที่รู้ตนเองก่อนว่าพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่มีความเสี่ยงในด้านใดบ้าง เมื่อสามารถระบุความเสี่ยงได้ แล้วจะต้องดำเนินการวิเคราะห์ความเสี่ยง เพื่อให้ทราบระดับความเสี่ยงในพื้นที่มากหรือน้อย และควรมีมาตรการดำเนินการอย่างไรในพื้นที่หากพบว่าพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่นั้น มีความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติสูง ซึ่งผลการวิเคราะห์ความเสี่ยงสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจดำเนินการมาตรการป้องกันและลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

โดยพิจารณาว่าความเสี่ยงใดควรให้ความสำคัญหรือมีแนวทางใดบ้างที่สามารถให้ประชาชนในพื้นที่ยอมรับได้อย่างเหมาะสม ความสำคัญของการวิเคราะห์ความเสี่ยงนอกจากจะทำให้ชุมชนทราบระดับความเสี่ยงเกิดภัยพิบัติแล้ว สามารถเห็นถึงความซับซ้อนถึงผลกระทบของภัยพิบัติว่า จำนวนประชากรได้รับความเสียหายหรือสูญเสียเท่าใด ซึ่งผลจากที่ได้จากกระบวนการวิเคราะห์ความเสี่ยง อาทิเช่น ผลการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการเกิดภัย ที่อธิบายได้โดยเชิงคุณภาพ โดยใช้เมตริกซ์ ความเสี่ยงระดับความเป็นไปได้ในการเกิดภัยน้อยจนถึงเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน การวิเคราะห์ผลกระทบที่ ข้อมูลได้มาจากระดับความรุนแรงของภัยและความเปราะบางของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ สามารถนำเสนอข้อมูลในรูปแบบจำลองแผนที่ความเสี่ยงหรือการเปรียบเทียบภัยพิบัติในอดีตกับ ปัจจุบันหรือนำเสนอเชิงคุณภาพ โดยใช้เมตริกซ์ระดับความเสี่ยงอธิบายการเกิดตั้งแต่ต่ำสุดจนถึง สูงสุด การใช้เมตริกซ์ความเสี่ยงเป็นการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ความเสี่ยงแบบไม่ซับซ้อน โดยใช้ผลลัพธ์ ที่ได้มาจากตัวแปร 2 ตัวแปรประมาณการความเป็นไปได้ในการเกิดเหตุการณ์ความเสี่ยงภัยพิบัติ ในพื้นที่ รวมทั้งทำให้ผู้ใช้สามารถนำข้อมูลการวิเคราะห์ความเสี่ยงจัดทำแผนที่ความเสี่ยงในพื้นที่ ทำให้เห็นระดับความเสี่ยงที่แตกต่างในพื้นที่ เช่น แผนที่การวางผังบ้านเรือน แผนที่ความเสียหาย พื้นที่เกษตรกรรมและแผนที่สาธาณูปโภค เป็นต้น

2.5.3 การประเมินผลความเสี่ยง (Risk Evaluation)

เมื่อผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ความเสี่ยงและระดับ ความเสี่ยงเพื่อหาความเป็นไปได้ที่จะเกิดภัยพิบัติมากหรือน้อยเพียงใด ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนใน พื้นที่นั้นควรมีการจัดการต่อไปอย่างไรบ้าง ซึ่งการประเมินผลความเสี่ยงเป็นกระบวนการถัดไปที่ ดำเนินการหลังจากการวิเคราะห์ความเสี่ยงแล้วและเป็นประโยชน์อย่างมากในการจัดทำข้อเสนอแนะ หรือแผนการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย ท้ายที่สุดแล้วจะช่วยพิจารณาว่าความเสี่ยงประเภทใดที่จำเป็น ที่ต้องดำเนินการหรือเรียงลำดับความสำคัญของความเสี่ยงก่อนหลัง ทำให้ผู้นำชุมชนหรือหน่วยงาน ภาครัฐที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและจัดการความเสี่ยงอุทกภัยได้ อย่างยั่งยืน สรวิต วิฑูรท์ศน์และคณะ (2559) กล่าวถึงสิ่งสำคัญในการประเมินผลความเสี่ยงอุทกภัย ได้แก่ ความน่าจะเป็นหรือโอกาสในการเกิดภัย และระดับผลกระทบที่มาจากความเปราะบางและ ศักยภาพของชุมชน รวมทั้งผลกระทบโดยรวมทั้งหมดมากหรือน้อยซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์ความ เสี่ยง โดยปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการจัดระดับความสำคัญของความเสี่ยงอุทกภัย เพราะเป็นวิธีการที่ ใช้ในการประเมินความเสี่ยงและกำหนดเกณฑ์คะแนน เพื่อจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยง

อุทกภัยว่ามากหรือน้อยเพียงใดโดยอยู่ในรูปแบบค่าระดับความเสี่ยงตามเมตริกซ์ความเสี่ยงอุทกภัย ซึ่งจะสัมพันธ์กับการวิเคราะห์ความเสี่ยงเชิงคุณภาพดังแสดงในตารางที่ 4

การจัดระดับความสำคัญของความเสี่ยงอุทกภัย

ระดับความเสี่ยง	ความหมาย
ความเสี่ยงสูงสุด (>16)	ความเสี่ยงอยู่ในขั้นวิกฤตและรุนแรง ประชาชนได้รับผลกระทบเป็นวงกว้างซึ่งต้องใช้มาตรการฉุกเฉินและต้องดำเนินการโดยทันที
ความเสี่ยงสูง (10-16)	ความเสี่ยงที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก ต้องดำเนินการโดยเร็ว
ความเสี่ยงปานกลาง (4-9)	ความเสี่ยงที่รุนแรงไม่มากแต่สร้างความเสียหายให้กับประชาชนในพื้นที่ มีความสำคัญปานกลางไม่จำเป็นต้องดำเนินการโดยทันที
ความเสี่ยงน้อย (4)	ความเสี่ยงเกิดขึ้นน้อย ประชาชนในพื้นที่แทบไม่ได้รับผลกระทบ

ตารางที่ 4 : การจัดระดับค่าความเสี่ยงอุทกภัย

ที่มา: คู่มือประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (2559)

3. เกณฑ์ความเสี่ยง

เกณฑ์ความเสี่ยงเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการอ้างอิงในการประเมินผลความเสี่ยง โดยเป็นเกณฑ์ที่กำหนดว่าจะดำเนินการมาตรการอย่างไรในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยในระดับต่างๆ พร้อมทั้งเสนอทางเลือกในการเตรียมความพร้อม การป้องกันและการลดผลกระทบ แต่ควรคำนึงถึงมาตรการหรือนโยบายการจัดการความเสี่ยงที่มีอยู่แล้วในชุมชนด้วย การจัดทำเกณฑ์ความเสี่ยงในการประเมินผลความเสี่ยงการเกิดอุทกภัยหรือภัยอื่น ๆ นั้น มีได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ที่แตกต่างกันไป เช่น ตารางภาพที่ 3 แสดงให้เห็นการใช้ระดับความเสี่ยงเป็นเกณฑ์ในการดำเนินการมาตรการของผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดการความเสี่ยงในพื้นที่เสี่ยงภัย กรณีนี้แถบสีจะเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงระดับความเสี่ยงที่เป็นไปได้ที่จะเกิดอุทกภัย หากมีความเสี่ยงสูงสุด คือ สีแดง ผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐจะเลือกใช้มาตรการฉุกเฉินโดยทันทีเช่น การอพยพประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงกับน้ำป่าไหลหลากออกจากพื้นที่โดยเร็ว การประกาศพื้นที่เสี่ยงภัยเป็น

พื้นที่หวงห้ามประชาชนตั้งถิ่นฐานอาศัย ฯลฯ หรือมีความเสี่ยงในระดับสูงคือ สีส้มจะเลือกใช้มาตรการลดผลกระทบ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการก่อนการเกิดอุทกภัย ทั้งเชิงโครงสร้าง เช่น การยกพื้นบ้านให้สูงและทนต่อน้ำป่าไหลหลาก หรือการเปลี่ยนเส้นทางไหลของน้ำไม่ให้เข้าท่วมพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน ส่วนด้านที่ไม่ใช่เชิงโครงสร้าง เช่น การออกกฎหมายการสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยบริเวณชายทะเลหรือเชิงเขาหากมีความเสี่ยงในระดับปานกลาง คือ สีเหลือง ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐจะเลือกใช้มาตรการเฝ้าระวังในพื้นที่เช่น การเตรียมความพร้อมรับมือในระดับชุมชน จัดทำระบบเตือนภัยล่วงหน้าในชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความพร้อมรับมือกับเหตุการณ์อุทกภัยได้ ในระดับความเสี่ยงน้อยที่สุดหรือแทบไม่มีความเสี่ยง คือ สีเขียว ผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐจะสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่และยอมรับอาศัยในพื้นที่นั้น

ระดับความเป็นไปได้ในการเกิดภัย	ความเสี่ยง				
	(1) น้อยมาก	(2) น้อย	(3) ปานกลาง	(4) สูง	(5) สูงสุด
(5) เกิดขึ้นแน่นอน	(5) เสี่ยงปานกลาง	(10) เสี่ยงสูง	(15) เสี่ยงสูง	(20) เสี่ยงสูงสุด	(25) เสี่ยงสูงสุด
(4) เป็นไปได้สูง	(4) เสี่ยงปานกลาง	(8) เสี่ยงปานกลาง	(12) เสี่ยงสูง	(16) เสี่ยงสูง	(20) เสี่ยงสูงสุด
(3) เป็นไปได้ปานกลาง	(3) เสี่ยงต่ำ	(6) เสี่ยงปานกลาง	(9) เสี่ยงปานกลาง	(12) เสี่ยงสูง	(15) เสี่ยงสูง
(2) เป็นไปได้น้อย	(2) เสี่ยงต่ำ	(4) เสี่ยงปานกลาง	(6) เสี่ยงปานกลาง	(8) เสี่ยงปานกลาง	(10) เสี่ยงสูง
(1) เป็นไปได้น้อยมาก	(1) เสี่ยงต่ำ	(2) เสี่ยงต่ำ	(3) เสี่ยงต่ำ	(4) เสี่ยงปานกลาง	(5) เสี่ยงปานกลาง

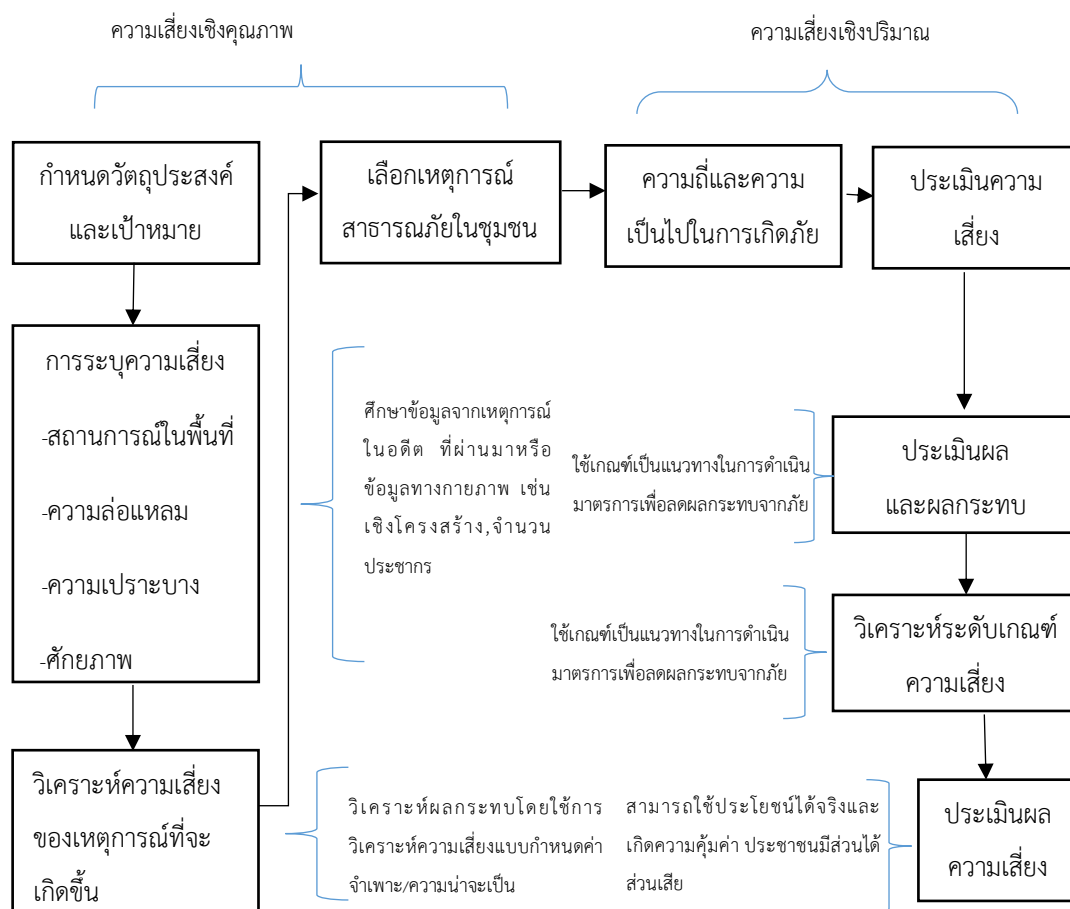
ตารางที่ 5 : ตัวอย่างตารางประเมินเกณฑ์ความเสี่ยง

ถึงแม้ว่าการประเมินความเสี่ยงจะทำให้ผู้นำชุมชนและประชาชนทราบความเสี่ยงของอุทกภัยในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ว่ามีความเสี่ยงในระดับใด แต่ไม่ควรนิ่งเฉย และต้องพึงตระหนักอยู่เสมอว่าความเสี่ยงในการเกิดอุทกภัยไม่มีรูปแบบที่ตายตัวและมีการพัฒนาการความรุนแรงอยู่เรื่อยทั้งในด้านความถี่ความรุนแรงความแปรปรวนและศักยภาพ การประเมินความเสี่ยงผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ควรดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เช่น การลดผลกระทบในด้านเชิงโครงสร้างและไม่ใช่เชิงโครงสร้าง รวมถึงการเตรียมความพร้อมในการรับมือ การซักซ้อมแผนเผชิญเหตุการณ์ฉุกเฉิน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาหรือสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้นำและประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงศักยภาพในการจัดการความเสี่ยงของอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดกระบวนการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่อธิบายไว้ข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยต้องดำเนินการให้ตรงกับสภาพความเป็นจริง และความต้องการของพื้นที่โดยทิศทางการดำเนินงานหรือมาตรการควมมุ่งเน้นไปในการลดความถี่และความรุนแรงและความเปราะบางและเพิ่มศักยภาพในชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีความพร้อมรับมือกับความเสี่ยงอุทกภัยที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการระบุความเสี่ยง คือ การรู้จักพื้นที่ของตนเองหรือประเมินสถานการณ์พื้นที่ เช่น ข้อมูลปริมาณประชากร ข้อมูลปริมาณน้ำ ข้อมูลความเสียหาย จากอุทกภัยในอดีตที่ผ่านมาและความรู้ความเข้าใจในการประเมินความถี่และความรุนแรง รวมถึงศักยภาพของชุมชนว่ามีขีดความสามารถมากน้อยเพียงใด หลังจากที่จะระบุความเสี่ยงของชุมชนตนเองได้แล้วเข้าสู่กระบวนการขั้นตอนต่อไปคือ การวิเคราะห์ความเสี่ยง

โดยเป็นการนำผลสรุปของการระบุความเสี่ยงมาวิเคราะห์แปรค่าระดับความน่าจะเป็น หรือความเสี่ยงของอุทกภัยที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งในรูปแบบเชิงคุณภาพวัดได้ โดยใช้เมตริกซ์ความเสี่ยงเป็นเครื่องมือที่อธิบายระดับความเสี่ยงน้อยหรือสูงสุดในเชิงปริมาณจะต่างกับเชิงคุณภาพตรงที่การใช้ตัวแปรคือเหตุการณ์เพียง 1 เหตุการณ์หรือหลายเหตุการณ์ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ในการเลือกใช้ตัวแปรเพื่อวิเคราะห์ความเสี่ยง เมื่อได้ข้อมูลระดับความเป็นไปได้ที่เกิดความเสี่ยงอุทกภัยก็จะนำไปสู่การประเมินความเสี่ยงเป็นขั้นตอนที่ทำให้ผู้นำและประชาชนในพื้นที่เข้าใจในระดับความเสี่ยงของอุทกภัย ซึ่งอยู่ในระดับความเสี่ยงน้อยหรือสูงสุดซึ่งควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในลักษณะที่เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งการตื่นรู้ต่อความเสี่ยงของอุทกภัยในพื้นที่ อาทิเช่น อยากรประเมินความเสี่ยงในพื้นที่อยู่ในระดับปานกลางผู้นำและประชาชนจะมีวิธีการทำอย่างไรในพื้นที่ควรมีมาตรการป้องกันและการซักซ้อมหรือไม่กระบวนการเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ช่วยลดโอกาสการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่ (ภาพประกอบที่ 4) ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในแนวคิดถัดไป

ภาพประกอบที่ 4 : วงจรการจัดการความเสี่ยงของสาธารณภัย

ที่มา (Felegeanu et al., 2012)

3. แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

3.1 นิยามการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การให้คำจำกัดหรือความหมายของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Community Based Disaster Risk Management หรือ CBDRM มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลายทั้งนักวิชาการ หน่วยงานในไทยและต่างประเทศยกตัวอย่างเช่น

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2558), รณณภัทร พันโกฐ (2560) และสุริชัย หวันแก้วและคณะ (2550) ให้ความหมายการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง การใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการเตรียมพร้อม ป้องกัน รับมือและฟื้นฟูจากสาธารณภัย โดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนในการบริหารจัดการ วางแผน ตัดสินใจเพื่อลดความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนและเพิ่มขีดความสามารถหรือศักยภาพในการจัดการกับภัยพิบัติต่างๆ ได้ทันเวลา

สำหรับนักวิชาการและหน่วยงานในต่างประเทศ เช่น (Salajegheh, & Pirmoradi, 2013; Zwi et al., 2013; Sjostedt, & Sturegard, 2015; Umma et al., 2013; Shaw, 2016; Department of Management ประเทศภูฏาน DDM, 2018) อธิบายความหมาย การจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานไปในทิศทางเดียวกันหมายถึง กระบวนการที่ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานจัดการภัยพิบัติทั้งด้านการวางแผนงานเตรียมการ เพื่อลดความเสี่ยงของภัยพิบัติที่เกิดในชุมชนให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดโดยผ่านการประชุม ปรึกษาหารือและเทคนิคอื่นที่ให้ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง

อย่างไรก็ตามจากการนิยามความหมายของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของนักวิชาการและหน่วยงานประเทศไทย จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับนิยามความหมายของนักวิชาการและหน่วยงานในต่างประเทศ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานหมายถึง การดำเนินงานจัดการภัยพิบัติที่ให้ชุมชนเป็นหัวใจหลักในการขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติในชุมชนเพื่อดำเนินการป้องกัน บรรเทาและฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนตัดสินใจและกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการภัยพิบัติโดยมีเป้าประสงค์เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติให้ได้รับผลกระทบต่อชุมชนน้อยที่สุด

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง Implementation of Community Based Disaster Risk Management in the Mekong Delta, Vietnam ของ Sjostedt และ Sturegard (2015) ศึกษาประชาชนในชุมชนที่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำโขงประเทศเวียดนาม เพื่ออธิบายกระบวนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ส่งผลต่อการลดความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนได้อย่างไร ผลการศึกษาพบว่ามี 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการลดความเสี่ยงภัยพิบัติและส่งเสริมการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability)

การพัฒนาศักยภาพหรือขีดความสามารถในการรับมือของชุมชนเพื่อระบุมความเสี่ยงของภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในชุมชน การชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานได้นั้น ต้องมองผ่านการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ดำเนินการในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติ จะต้องมี ความคงทน ถาวรและต้องเป็นกระบวนการที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาทักษะและสร้างองค์ความรู้ให้กับประชาชนในชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อม ร่วมกับการเกิดภัยพิบัติในอนาคตที่มีพัฒนาการทั้งด้านความรุนแรงและความถี่ของภัย รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐจะต้องให้อำนาจในการตัดสินใจกับชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทาง การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ เพราะ

ประชาชนเป็นเผชิญภัยพิบัติเป็นกลุ่มแรกและเข้าใจลักษณะพื้นที่ในชุมชนของตนเองอย่างดีเข้าใจความสัมพันธ์ประชาชนในหมู่บ้านว่ามีการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือความขัดแย้งมากน้อยเพียงใด

2. การมีส่วนร่วม (Participation)

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่สำคัญอีกปัจจัยของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานซึ่งหมายถึง การเข้ามาทำกิจกรรมหรือดำเนินการใดๆโดยมีเป้าหมายร่วมกันของประชาชนในชุมชนนั้นๆ ข้อค้นพบในงานวิจัยของ Sjostedt และ Sturegard (2015) ต่อกระบวนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนริมแม่น้ำโขง ประเทศเวียดนามที่ประสบความสำเร็จพบว่า ต้องเข้าใจสภาพปัญหาในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอย่างสมัครใจและนำข้อมูลต่างๆมาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดทิศทางแนวทาง การลดความเสี่ยงภัยพิบัติ รวมทั้งผู้นำชุมชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนแสดงความคิดเห็นหรือการเสนอแนะวิธีการต่างๆ จะทำให้ผู้นำชุมชนเข้าใจปัญหาในพื้นที่ที่ประชาชนอาศัยอยู่ และนำปัญหาเหล่านั้นมาวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ความเป็นเจ้าของพื้นที่ (Ownership)

โดยทั่วไปการออกนโยบายหรือแผนงานในการดำเนินงานต่างๆ มักจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานระดับสูงเป็นผู้รับผิดชอบนโยบายในการดำเนินงาน จากประสบการณ์เผชิญภัยในชุมชนริมแม่น้ำโขง ประเทศเวียดนามที่ผ่านมาพบว่า ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติมากที่สุดเพราะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นเพียงหน่วยงานที่คอยสนับสนุนทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการที่รัฐบาลจะดำเนินนโยบายได้สำเร็จและตอบสนองต่อกระบวนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน นอกจากการให้อำนาจชุมชนในการตัดสินใจหรือดำเนินงานแล้ว จะต้องให้ความไว้วางใจในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนด้วยเพื่อที่จะสร้างความเชื่อใจระหว่างรัฐ-ชาวบ้านและผู้นำชุมชน-ชาวบ้าน กลายเป็นห่วงแหวนในพื้นที่ปกป้องชุมชนของตนเอง จึงอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ความเป็นเจ้าของพื้นที่เป็นปัจจัยที่พัฒนามาจากการมีส่วนร่วมในชุมชน

นอกจากนี้หลักการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานสู่ความสำเร็จทั้ง 3 ประการ Sjostedt และ Sturegard อธิบายอีกว่า มีความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนเป็นปัจจัยแฝงที่มาจาก การมีส่วนร่วมที่ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมของประชาชนชุมชนประสบความสำเร็จ ดังนั้นหลักการบริหารจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ผู้นำไปปฏิบัติในชุมชน ทั้งด้านการเตรียมการ การวางแผนต่างๆ จะต้องคำนึงถึงในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าการดำเนินงานลดความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนมีความยั่งยืน

ต่อเนื่องของแผนงาน หรือเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่อย่างไรมีการพัฒนาไปในทิศทางใดบ้าง การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้นมีมากน้อยเพียงใด สามารถตอบสนองต่อความคิดเห็นหรือสิ่งเรียกร้องของประชาชน เพื่อแก้ปัญหาภัยพิบัติในชุมชนอย่างไรบ้างและท้ายที่สุดความเป็นเจ้าของพื้นที่ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมการวางแผนหรือมาตรการเป็นประชาชน ในกลุ่มใด และมีความสัมพันธ์แบบไหนในชุมชน ความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์แบบคอยเกื้อหนุนกันหรือความสัมพันธ์เรื่องศาสนาอิสลามเป็นอย่างไร สอดคล้องกับงานของระพีพรรณ มุหะหมัด (2556) ได้ศึกษาเรื่องอิสลามกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ในศาสนาอิสลามมีอิทธิพลสูงต่อความเป็นอยู่และการพัฒนาชุมชนของชาวมุสลิมซึ่งผู้นำศาสนาประยุกต์ใช้หลักศาสนา เป็นแรงกระตุ้นและแรงจูงใจกับประชาชนในชุมชนให้รักษาความสะอาดและพัฒนาคลองแสนแสบ รวมทั้งชุมชนเองมีความเป็นอยู่แบบเครือข่ายที่อยู่เหนียวแน่น ใกล้ชิดผูกพันกับคลองแสนแสบทำให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาและหวงแหนพื้นที่ โดยไม่รอรับความช่วยเหลือจากภายนอกจนกลายเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

3.2 เป้าหมายของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินต่อชุมชนที่มาจากภัยพิบัติหลายประเภท เช่น อุทกภัย วาตภัย แผ่นดินไหว พายุไซโคลนหรือภัยอันตรายอื่นๆ เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องตระหนักและเตรียมพร้อมที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มศักยภาพในชุมชนและลดความเสี่ยงภัยพิบัติเพื่อให้ชุมชนมีความปลอดภัยในอนาคต แต่ในความเป็นจริงไม่มีชุมชนไหนที่จะไม่มีความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติ แต่ความรุนแรงของภัยจะมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติของชุมชน ชุมชนจะทำการอย่างไรให้มีศักยภาพในการป้องกันชุมชนตนเองได้อย่างยั่งยืนในเรื่องการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติ ตั้งแต่การลดผลกระทบก่อนเกิดภัยพิบัติ การรับมือหรือการเผชิญเหตุการณ์ในช่วงขณะเกิดภัยพิบัติและการฟื้นฟูหรือเยียวยา ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน คือ การที่ชุมชนมีความยั่งยืนในการจัดการภัยพิบัติ หมายถึง ชุมชนสามารถปรับตัวและฟื้นฟูจากภัยพิบัติสู่สภาวะปกติได้อย่างรวดเร็วโดยจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

ตัวอย่างงานวิจัยที่มีความสอดคล้องกันของ Salajegheh และ Pirmoradi (2013) เรื่อง Community-Based Disaster Risk Management (CBDRM) and Providing a Model for Iran อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญที่สร้างความยั่งยืนให้กับการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษาประเทศอิหร่านเนื่องจากเป็นประเทศที่ประสบภัยพิบัติมากที่สุดทั้งภัยพิบัติทางธรรมชาติ (ภัยแล้ง พายุทะเลทราย) และภัยพิบัติที่มนุษย์สร้างขึ้น (สงครามระหว่างหมู่บ้าน การก่อการร้าย)

จากการศึกษาพบว่าเป้าหมายที่สำคัญของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานแบบยั่งยืน 10 ลักษณะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การบูรณาการดำเนินงานในชุมชนแบบองค์รวม

เป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้องเข้าใจสภาพบริบทของชุมชนตนเองในการดำเนินการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชน ต้องมีการบูรณาการทำงานร่วมกับองค์กรท้องถิ่นหรือหน่วยงานภายนอก ร่วมกัน เป็นการพึ่งพาอาศัยกันโดยใช้ความรู้ในแต่ละชุมชนหรือองค์กรมาสร้างเป็นชุดองค์ความรู้ซึ่งจะเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดทำแผนการความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

2. การพัฒนาชุมชนที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาชุมชนในอดีตเป็นการพัฒนามาจากความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์ของผู้คนในชุมชน ซึ่งได้มีการพัฒนามาตลอดจนถึงปัจจุบันที่เป็นแบบการพัฒนาในด้านองค์ความรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมืองและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ ก่อนภาครัฐจะดำเนินการเข้าไปช่วยเหลือ ดังนั้นการวางแผนพัฒนาชุมชนในด้านการจัดการภัยพิบัติในชุมชน เช่น การสร้างสิ่งก่อสร้างที่รับมือหรือทนต่อความรุนแรงของภัยพิบัติ การรักษาและส่งเสริมต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมในชุมชน การออกแบบสภาพ ทางกายภาพที่ดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้นำชุมชนหรือผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงการผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยการสร้างสิ่งป้องกันที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

3. การเพิ่มศักยภาพการจัดการภัยพิบัติในชุมชนต้องได้รับผลกระทบในวงกว้าง

มาตรการหรือขั้นตอนต่างๆในการฝึกซ้อมประชาชนในชุมชนที่เพิ่มศักยภาพ เช่น การจำลองสถานการณ์ภัยพิบัติ การซักซ้อมอพยพประชากรในพื้นที่หรือการจัดทำอุปกรณ์แจ้งเตือนภัยพิบัติในพื้นที่จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับไม่ใช่เพียงแต่ได้รับแค่คนกลุ่มๆหนึ่งเท่านั้น แต่ควรมองในภาพรวมของชุมชน ประชาชน เช่น การเพิ่มขีดความสามารถในทางเลือกของประชาชนในการจัดการภัยพิบัติในชุมชน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ประชาชนในชุมชนมีความเท่าเทียมในการเข้าถึงระบบการจัดการภัยพิบัติในชุมชนได้โดยง่าย

4. การสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นในการจัดทำแผนภัยพิบัติของชุมชน

การจัดทำแผนภัยพิบัติในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นหรือภาคส่วนอื่นเพื่อเสนอแนะแนวทางอย่างถูกวิธี เพราะประชาชนเข้าใจสภาพ

บริบทของพื้นที่แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการ แนวความคิด สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีหน่วยงานท้องถิ่นหรือนักวิชาการให้ความรู้ความเข้าใจที่อยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น การอบรม การสนับสนุนงบประมาณหรือการจัดเวทีเสวนาระหว่างผู้นำชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและนักวิจัย การวิเคราะห์ประสิทธิภาพแผนจัดการภัยพิบัติในระยะยาว เป็นต้น

5. การจัดทำแผนงานจากระดับชุมชนถึงระดับจังหวัด (ล่างขึ้นบน)

การจัดทำแผนภัยพิบัติจะต้องมาจากสภาพปัญหาที่แท้จริงจากชุมชน ระบุปัญหา วิเคราะห์หรือคาดการณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นล่วงหน้าและจัดทำเป็นแผน เพื่อส่งให้กับหน่วยงานท้องถิ่น และเข้าสู่จังหวัดต่อไป เช่น การออกประกาศการใช้ที่ทำประโยชน์ในพื้นที่เสี่ยงภัย หรือการประกาศพื้นที่เสี่ยงภัย เป็นต้น

6. ปรับปรุงแผนการจัดการภัยพิบัติในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

การจัดทำแผนจัดการภัยพิบัติได้นำมาปฏิบัติในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความรู้ ความเข้าใจในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติหลังจากดำเนินการเสร็จสิ้น จะต้องเข้าสู่กระบวนการประเมินและติดตามผล ว่าแผนการที่ดำเนินจัดทำไปประสบผลความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ซึ่งผู้จัดทำจะต้องนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์หาจุดอ่อนและจุดแข็ง เพื่อพัฒนาแผนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

7. สร้างโอกาสแสดงศักยภาพของชุมชน

เมื่อชุมชนมีการจัดทำแผนภัยพิบัติและเรียนรู้บทเรียนภัยพิบัติที่ผ่านมา โดยผ่านเวที การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ประชาชนแต่ละคนแสดงศักยภาพหรือภูมิปัญญาของตนเองออกมา เช่น การสังเกตพฤติกรรมของสัตว์เมื่อเกิดอุทกภัยหรือภัยอื่นๆ การสังเกตปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นจุดแข็งที่จะพัฒนาศักยภาพของชุมชนได้ ผู้นำชุมชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้แสดงความเห็นและรับฟัง รวมทั้งนำข้อเสนอแนะเหล่านี้ มาวิเคราะห์ และจัดทำแผนภัยพิบัติได้อย่างตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมกัน อย่างไรก็ตามศักยภาพชุมชนจึงไม่ได้หมายถึงองค์ความรู้เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงความพร้อมของชุมชนด้วย เช่น ทรัพยากรในชุมชน ความพร้อมทางร่างกาย ความพร้อมทางสังคม เป็นต้น

8. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

การจัดทำแผนการลดความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและมองถึงหลักความคุ้มค่าของประชาชน ว่าจัดทำแผนประชาชนได้รับประโยชน์มากหรือน้อย และต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินด้วย

เช่น การขุดลอกคูคลองให้บ้านเรือนริมคลองการสร้างพนังกั้นน้ำใกล้หมู่บ้าน ซึ่งจะต้องถึงความเสี่ยงของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

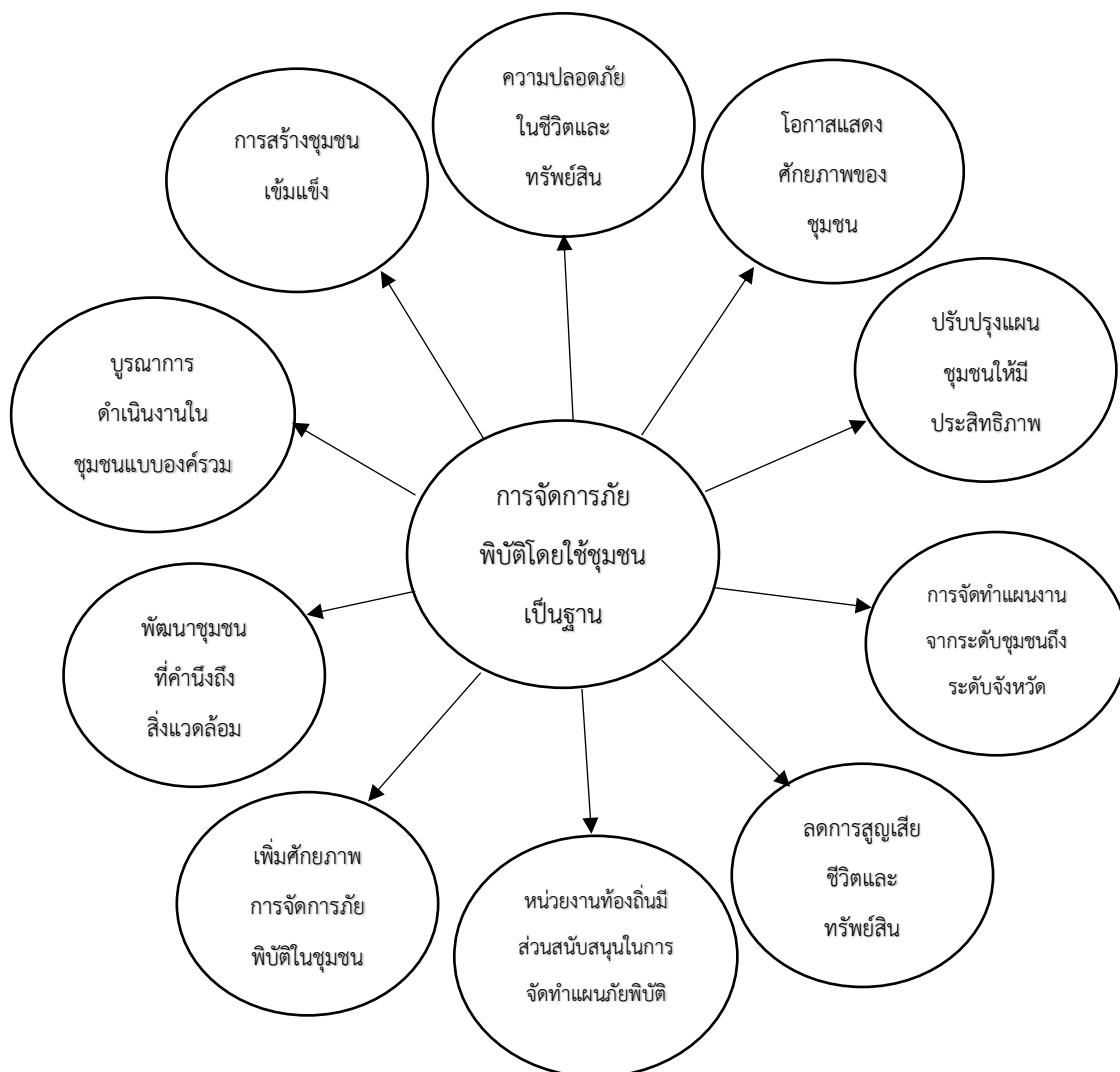
9. การสร้างชุมชนเข้มแข็ง

การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นสิ่งท้าทายที่แต่ละชุมชนพยายามสร้างซึ่งพัฒนามาจากการมีส่วนร่วม ทำให้ประชาชนในชุมชนมีความสัมพันธ์ในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามัคคีกัน เมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยต่างๆ ที่ต้องขอสนับสนุนด้านแรงงานคนหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ก็จะมีการเข้ามาช่วยกัน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

10. ลดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน

การจัดทำแผนการลดความเสี่ยงภัยพิบัติจากชุมชนทำให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเกิดความเสี่ยงของภัยพิบัติซึ่งความสำเร็จการจัดทำแผนในชุมชนนั้น คือ การลดการสูญเสียชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนให้ได้มากที่สุด ซึ่งจะเป็นที่ชีวิตได้ว่าแผนที่ดำเนินงานนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่ Salajegheh และPirmoradi ที่จำแนกไว้ในข้างต้น จะทำให้เข้าใจความหมายการบูรณาการสู่เป้าหมายการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างชัดเจน โดยมีความครอบคลุมในลักษณะการลดความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนรวมทั้งเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการจัดทำแผนที่และเข้าใจบริบทความเสี่ยงในพื้นที่ได้อย่างตรงประเด็นสามารถแสดงได้โดยแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 5 : เป้าหมายการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
 ทิมา (Salajegheh, & Pirmoradi, 2013)

3.3 กระบวนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานมีนักวิชาการไทยและหน่วยงานต่างประเทศ อธิบายกระบวนการในลักษณะที่คล้ายคลึงกันเช่น อุเซนทร์ เรื่องฤทธิ์ (2559), รณณภัทร พันโกฎิ (2560) อธิบายขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของชุมชน 2550และ2558 ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงจัดการภัยพิบัติและความมั่นคงของภูฏาน (Department of Disaster Management Ministry of Home and Cultural Affairs

Thimphu Bhutan)(2010, p.38-39) เรื่อง Training Curriculum Community Based Disaster Risk Management in Bhutan รวมทั้งงานของ Salajegheh และ Primoradi ในเรื่อง Community Based Disaster Risk Management and Providing a Model for Iran (2013, p.64-65) รวมทั้ง Sjostedt และ Sturegard เรื่อง Implementation of Community Based Disaster Risk Management in the Mekong Delta, Vietnam (2015, p.9-13) โดยผู้เขียนสังเคราะห์แนวคิดและเนื้อหาสำคัญมี 6 ขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. การคัดเลือกชุมชนและขอบเขตพื้นที่ดำเนินการ

การสำรวจความเสี่ยงในพื้นที่ชุมชนและคัดเลือกชุมชนเพื่อดำเนินการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานโดยวิเคราะห์กับปัจจัยหลายด้าน เช่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ประวัติการเกิดภัยพิบัติที่ผ่านมา ความพร้อมของชุมชนเพื่อให้สามารถเห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างชัดเจน

2. การทำความเข้าใจรูปแบบชุมชน

เมื่อคัดเลือกชุมชนที่มีความเสี่ยงการเกิดภัยพิบัติในชุมชนแล้ว จะต้องทำความเข้าใจรูปแบบของชุมชนก่อนจะดำเนินการเช่น ศึกษาโครงสร้างชุมชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหรือลักษณะความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน เป็นรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือข่ายหรือความสัมพันธ์เกื้อกูลสนับสนุน จะทำให้ผู้ดำเนินการเข้าใจรูปแบบและสามารถจัดทำแผนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติได้อย่างตรงจุดได้

3. การประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติแบบมีส่วนร่วม

สิ่งสำคัญในการประเมินความเสี่ยงภัยพิบัติแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้คือ ผู้นำชุมชนจะต้องรับฟังปัจจัยหรือเสียงสะท้อนประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริง และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนจัดการภัยพิบัติในชุมชน อาทิเช่น การวิเคราะห์เกี่ยวข้องกับการประเมินความเสี่ยงภัยพิบัติ การประเมินความสามารถในการรับมือภัยพิบัติ และการวิเคราะห์และจัดลำดับความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชน เมื่อได้ผลจากการประเมินหรือวิเคราะห์ก็จะนำมาจัดทำแนวทางการแก้ปัญหาและบริหารจัดการภัยพิบัติต่อไปจะทำให้ทราบผลลัพธ์หรือปัญหาที่แท้จริงในชุมชน

4. การจัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงในชุมชน

เป็นการจัดทำแผนดำเนินการระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์พัฒนาแผนการลดผลกระทบและโอกาส รวมทั้งการรับมือความเสี่ยงอย่างเป็นขั้นตอนถึงผลของการจัดทำแผนจะส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น การประชุมในเวทีเสวนา ความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนหรือการระดมความคิดในการประชุมหมู่บ้านเพื่อลดความเสี่ยงและผลกระทบจากภัยพิบัติ

5. การเพิ่มศักยภาพขององค์กรในการจัดการพิบัติในชุมชน

การรับมือต่อการเกิดภัยพิบัติมีประสิทธิภาพมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถและศักยภาพในชุมชนนั้นด้วยผู้นำชุมชนต้องจะพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ให้ประชาชนอยู่ในรูปการอบรมและการจำลองเหตุการณ์ในสถานที่จริง โดยวิเคราะห์ก่อนอบรมและหลังอบรมเพื่อเปรียบเทียบศักยภาพและความพร้อมของประชาชน อาทิเช่น การพัฒนาระบบการรับมือภัยพิบัติหรือพัฒนาระบบการฟื้นฟูหรือเยียวยาให้ตอบสนอง ต่อผู้ประสบภัยอย่างรวดเร็วในด้านโครงสร้างเช่น การสร้างอุปกรณ์ลดความเสี่ยงภัยพิบัติสิ่งก่อสร้างที่ทนต่อความรุนแรงของภัยพิบัติ และสิ่งไม่ใช่โครงสร้าง เช่น การออกประกาศจากผู้นำชุมชนแจ้งให้ประชาชนทราบในพื้นที่เสี่ยงภัย หรือการจำกัดขอบเขตการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ เป็นต้น

6. การสร้างภาคีเครือข่ายภายนอกในการดำเนินงานจัดการชุมชน

แม้ว่าการจัดทำแผนการจัดการภัยพิบัติในชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การฝึกอบรมจำลองเหตุการณ์การเกิดภัยพิบัติ การฝึกการเฝ้าระวังความเสี่ยงภัยพิบัติการจำลองเหตุการณ์แจ้งเตือนภัยล่วงหน้า เป็นต้น ทำให้ชุมชนมีความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติ แต่เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งที่ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ชุมชนจะต้องสร้างเครือข่ายจากภายนอกชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง เช่น กลุ่มภาคประชาสังคม ผู้นำชุมชนใกล้เคียงหรือทีมนักวิชาการและนักวิจัยด้านการจัดการภัยพิบัติ เพื่อแลกเปลี่ยนกระบวนการจัดทำแผนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งการเผชิญเหตุการณ์ภัยพิบัติที่ผ่านมาร่วมกันจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ในการจัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืน

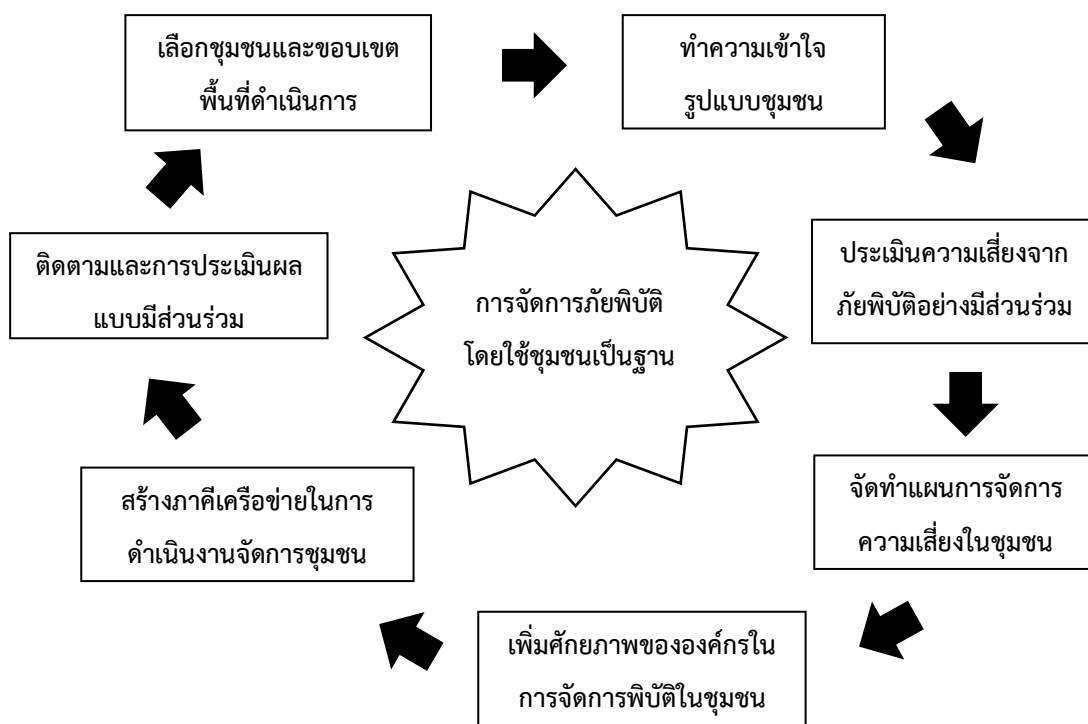
7. การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

หลังจากที่จัดทำแผนและทดสอบใช้แผนลดความเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชนแล้วนั้น ต้องมีการติดตามรายงานผลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆอย่างมีส่วนร่วม รวมทั้งเปิดรับฟังข้อเสนอ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการ

ความเสี่ยงภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ดังนั้นขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ที่กระทรวงจัดการภัยพิบัติและความมั่นคงของภูฏาน นำมาใช้ในการบริหารจัดการภัยพิบัติในประเทศภูฏานนั้น ผู้วิจัยสามารถอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ของวงจรดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ดำเนินการในระยะต่อเนื่องกันเป็นลำดับขั้นตอน กล่าวคือ แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ให้ความสำคัญกับชุมชนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนแนวคิดและวิธีการโดยผู้นำชุมชนหรือตัวแทนประชาชนนำไปปฏิบัติ จะต้องพิจารณาสิ่งสำคัญอันดับแรก คือ การเลือกชุมชนและขอบเขตของพื้นที่ สสำรวจสภาพแวดล้อมของพื้นที่ว่ามีลักษณะพื้นที่อย่างไรเป็นพื้นที่ล่อแหลมหรือมีความเปราะบางทั้งในด้านพื้นที่หรือโครงสร้างอาคารในชุมชนหรือไม่ เมื่อสามารถเลือกพื้นที่ได้แล้วจะนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป คือ การทำความเข้าใจรูปแบบของชุมชนในพื้นที่โดยศึกษาความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนเป็นไปในรูปแบบใดเช่น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลพึ่งพากันหรือความสัมพันธ์กึ่งกลุ่มกึ่งปัจเจก

เหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถกำหนดทิศทางการดำเนินการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานรวมถึงได้รับข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติในชุมชนจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนรวมถึงผู้นำชุมชนหรือผู้นำแผนไปปฏิบัติ จะต้องรับฟังข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็นด้านความเสี่ยงภัยพิบัติจากประชาชนในด้านต่างๆ จะทำให้ทราบปัญหาที่ประชาชนในชุมชนเผชิญอยู่ จนนำมาสู่ขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงในชุมชน โดยให้หน่วยงานท้องถิ่นเข้ามาร่วมจัดทำแผนกับชุมชน แต่ยังคงให้ชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนแผนในชุมชน อาทิเช่น แผนฝึกซ้อมอพยพประชาชนในพื้นที่ในช่วงเกิดอุทกภัย การฝึกอบรมการใช้อุปกรณ์แจ้งเตือนภัยล่วงหน้า การจัดทำแผนที่อพยพหลบภัย เป็นต้น หรือแม้กระทั่ง การเพิ่มศักยภาพขององค์กร (กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มผู้นำศาสนา) ต่อการจัดการภัยพิบัติในชุมชนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้กับขับเคลื่อนแผนการจัดการภัยพิบัติของชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานชุมชนที่มาจากการทำงาน ประสบการณ์เผชิญภัยร่วมกัน โดยท้ายสุดการติดตามและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมจากการนำแผนไปปฏิบัติ สามารถลดความเสี่ยงจาก ภัยพิบัติหรือมีศักยภาพในการฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพหลังภัยพิบัติหรือไม่ จากสาระสำคัญดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปเป็นวงจรแผนภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 6 : ขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
 ปรับจาก Department of Disaster Management
 Ministry of Home and Cultural Affairs, Thimphu,
 Bhutan (2010), Salajegheh, & Primoradi (2013)

4. แนวคิดการมีส่วนร่วม

4.1 นิยาม ความหมายการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม มาจากภาษาอังกฤษคำว่า “Participate” หมายถึง “มีส่วนร่วม” ที่มีลักษณะเชื่อมโยงกันและพร้อมที่จะทำกิจกรรมหรือปฏิบัติงาน เมื่อนำเอาความหมายหรือการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและรูปธรรมเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยจะประสบความสำเร็จและยั่งยืน ควรเกิดจากความสามารถและความร่วมแรงร่วมใจของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ในการวางแผนที่มาจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจำเป็นต้องมีประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน สร้างองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติการประสานงานและสร้าง

เครือข่ายความสัมพันธ์ระดับชุมชนในการป้องกันอุทกภัย ซึ่งมีนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศให้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

Putti (1987) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่า เป็นพื้นฐานของกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการในลักษณะวงกว้าง ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมขยายตัวไปสู่การปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กรอีกทั้งนำชัย ทนุผล (2543) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ประชาชนร่วมมือในการระบุความต้องการ การวางแผนและการตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ที่ตนเองเผชิญร่วมกันและร่วมมือดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ร่วมกัน และมองว่าการมีส่วนร่วมนอกจากจะทำให้การดำเนินกิจกรรมสำเร็จแล้วยังก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการรับผิดชอบ ความเป็นเจ้าของพื้นที่และความสนิฐานะสมาชิกในพื้นที่ร่วมกัน ขณะทีณรงค์ บุญสวยขวัญ (2552) อธิบายการมีส่วนร่วม หมายถึง การเชื่อมโยงเครือข่ายโดยมีรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนหรือเป็นปฏิสัมพันธ์ในระดับกลุ่มคน ที่ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกบุคคลหากเป็นการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลก็ต้องเป็นผู้นำของกลุ่มคนหรือผู้นำขององค์กรในการทำกิจกรรมที่มีความเห็นพ้องร่วมกัน สอดคล้องกับ อรทัย ก๊กผล (2552) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นการเข้าร่วมทำกิจกรรมที่เกิดจากจิตสำนึกของตนเองที่ถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่และร่วมคิดด้วยกันว่าอะไรเป็นปัญหาของชุมชน มีสาเหตุเกิดจากอะไรและลำดับความสำคัญของเป้าหมายอย่างเป็นทางการ

ในอีกส่วนหนึ่ง สิทธิโชค เดชภิบาล (2554) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชน ในกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และเป็นการเข้าร่วมทำกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ตามความสมัครใจ รวมถึง ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ (2550) อ้างตามสมบัติ นามบุรี, (2562) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสประชาชน ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีบทบาทในกิจกรรมทุกประการร่วมกันตามกำลังของสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจในการทำกิจกรรม การตรวจสอบและการประเมินผล รวมทั้งนำผลการประเมินที่ได้มาปรับปรุงและพัฒนาในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับ สมบัติ นามบุรี (2562) นิยามการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการสื่อสารในระบบเปิดเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชนหรือองค์กร ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งและเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ร่วมคิดตัดสินใจ ดำเนินการและรับผลประโยชน์โดยมีเป้าหมายเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มร่วมกัน

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วม หมายถึง การประสานงานของกลุ่มบุคคลในชุมชนหรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยมีการเชื่อมโยงระหว่างคนกับคนหรือคนกับองค์กรเข้าด้วยกัน และผ่านกระบวนการอย่างเป็นระบบในการวางแผน ดำเนินการ ตรวจสอบ การประเมินผลในรูปแบบของการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

4.2 ความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นกลุ่มบุคคล ชุมชนหรือองค์กรเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน อรทัย ก๊กผล (2552) ได้อธิบายความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 7 ประการ ดังนี้

ประการแรก เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ คือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและความคิดเห็นต่างๆในชุมชน ซึ่งจะทำให้ได้รับข้อมูลในการกำหนดทิศทางดำเนินกิจกรรมได้อย่างตรงจุด ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมโดยตรง

ประการที่สอง ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา คือ เมื่อการตัดสินใจของปัญหาหรือกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับ ประชาชนรับรู้ ผลกระทบและประโยชน์ที่จะได้รับจะช่วยลดความขัดแย้งและค่าใช้จ่ายทรัพยากรรวมทั้งระยะเวลาที่ภาครัฐจะนำโครงการไปปฏิบัติ

ประการที่สาม การสร้างฉันทามติ คือ การสร้างความเห็นพ้องตามหลักฉันทามติอาจเป็นเรื่องยาก เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพหุลักษณะและต้องยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายซึ่งจะช่วยสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ในทางหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจช่วยป้องกันความขัดแย้งได้ แต่ในสังคมไทยที่ผ่านมาในการทำโครงการของภาครัฐมักจะตัดสินใจดำเนินการไปก่อนเมื่อเกิดการต่อต้านจึงจัดให้มีการรับฟัง การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งหากเข้าไปจะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชนขึ้น

ประการที่สี่ ความร่วมมือในการนำไปปฏิบัติ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรม เมื่อกิจกรรมนั้นประสบความสำเร็จ จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ หวงแหนและกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

ประการที่ห้า ผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้นำท้องถิ่นใกล้ชิดกับประชาชน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้ผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนมีความใกล้ชิด และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำกิจกรรม ในชุมชนร่วมกัน

ประการที่หก พัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิด ปัญหาผ่านเวทีชุมชนและฝึกประชาชนในชุมชนให้กลายเป็นผู้นำชุมชน

ประการสุดท้าย ทำให้ประชาชนสนใจปัญหาสาธารณะมากขึ้น คือ การมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มทุนทางสังคมช่วยกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักต่อปัญหาสาธารณะและกล้าแสดงความคิดเห็นในพื้นที่ชุมชนมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่าความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้โอกาสประชาชนในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองเพื่อที่จะขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมไปสู่เป้าหมายสำเร็จของชุมชนอย่างแท้จริง สิ่งแรก คือ การเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจเป็นการเพิ่มพลังการตัดสินใจในการกำหนดพื้นที่ เข้าใจสภาพปัญหาในพื้นที่ชุมชน เมื่อเข้าใจสภาพปัญหาและความคิดเห็นของประชาชนแล้ว จะช่วยลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาในการดำเนินงาน เพราะประชาชนสามารถพัฒนาศักยภาพหรือนำความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ผ่านกิจกรรมระดมความคิดเห็นร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนนั้นได้ ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือนำไปปฏิบัติประชาชนเกิดความเป็นเจ้าของและหวงแหนพื้นที่ของตน ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐทำให้เข้าใจความสภาพปัญหาและความคิดของประชาชนในพื้นที่รวมทั้งตัวประชาชนเองก็ได้เรียนรู้การดำเนินงานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดและสนใจปัญหาสาธารณะมากขึ้น

4.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม

ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรนั้นลักษณะการมีส่วนร่วม สามารถพิจารณาได้หลายองค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ค้นพบปัจจัยที่เกื้อหนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เช่น การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ในเวทีชุมชนและการมีส่วนร่วมการดำเนินงานระหว่างภาครัฐและชุมชน

Nelson (1975 อ้างใน สมบัติ นามบุรี, 2562) อธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนพิจารณาจาก กิจกรรมและบริหารเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่กันไปในระดับกิจกรรมนั้น เป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมมากที่สุด ส่วนในด้านการบริหารนั้นจะเป็นหน้าที่ของผู้มีอำนาจที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นในการเข้าร่วมกิจกรรมมีรายละเอียด 2 ลักษณะดังนี้

1. กิจกรรมลักษณะของการมีส่วนร่วมให้ดูจากกิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น กิจกรรมด้านการเมืองอาจพิจารณาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง กิจกรรมการระดมความเห็นในแก้ไขปัญหาในชุมชนก็พิจารณาความคิดเห็นของคนในชุมชน

2. ระดับการบริหารโครงสร้างองค์กรหนึ่ง จะต้องมีสายบังคับบัญชา ดังนั้นการมีส่วนร่วมในระดับการบริหารแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1 การมีส่วนร่วมในการบริหารแบบแนวราบ เป็นการจัดโครงสร้างแบบหลวมๆ หรือเป็นการมีส่วนร่วมมาจากจิตสำนึกของชาวบ้านในชุมชน ลักษณะองค์กรหรือกลุ่มบุคคลเป็นลักษณะแบบเปิดไม่มีสายบังคับบัญชาและค่อนข้างเป็นอิสระจากภาครัฐหรือกระเปียบข้อบังคับไม่ต้องเคร่งเหมือนภาครัฐ

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารแบบแนวตั้ง โครงสร้างเป็นแบบสายบังคับบัญชา มีลักษณะองค์กรแบบปิด มีการแบ่งส่วนงาน มีผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบและใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน

ในทรรศนะณรงค์ บุญสวยขวัญ (2552) อธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเป็นกิจกรรมต่อเนื่อง เพราะกิจกรรมคือเครื่องมือหรือสื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกัน ดังนั้นกิจกรรมต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเปรียบเสมือนการดำรงอยู่ของกลุ่มบุคคล องค์กร กล่าวในอีกมุมมองหนึ่ง กิจกรรม คือ พื้นที่สาธารณะ ที่ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้หรือกิจกรรมเป็นแหล่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน ตัวอย่างงานวิจัย ภูมิธรรม เวชยชัย (2527) ศึกษาธนาคารข้าวใช้กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่าน กระบวนการเสวนาเป็นพื้นที่สาธารณะ โดยให้โอกาสให้สมาชิกได้ทำงานในองค์กรชุมชน ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเสวนาเป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมายในการพัฒนา กระบวนการเสวนาจึงเป็นเวทีสาธารณะหรือพื้นที่สาธารณะในการแสดงความคิดเห็น ทิศทางการดำเนินงานกลุ่มบุคคลหรือองค์กรและการหาทางของปัญหาณรงค์ บุญสวยขวัญ จึงได้อธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะ 3 เจ็อนไขดังนี้

1. เป็นสถานที่หรือแหล่งกิจกรรมประชาชนสามารถรวมกลุ่มได้อย่างอิสระทุกคนเข้าถึงได้
2. ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันมีปฏิสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมร่วมกัน
3. การทำกิจกรรมใดๆต้องดำเนินการผ่านความตั้งใจหรือมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน

4.4 รูปแบบการมีส่วนร่วม

ในชุมชนพื้นที่หนึ่งมีการดำเนินกิจกรรมหรือการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนจำเป็นที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการ ในงานวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนโดยเน้นการพึ่งพาตนเองของ จินตวีร์ เกษมสุข (2556) ได้ อธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ดำเนินการผ่านกิจกรรมในชุมชนสามารถสรุปได้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรับรู้ข่าวสาร เป็นขั้นตอนแรกที่ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการหรือลักษณะกิจกรรมก่อนที่จะดำเนินการ รวมถึงผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับเพื่อให้ประชาชนรับรู้และเข้าใจการดำเนินกิจกรรมซึ่งจะทำให้ลดความไม่เข้าใจ สับสนได้

2. การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทำความเข้าใจและค้นหาเหตุผลในการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งกระทำดังนี้

- 3.1 การประชุมในระดับชุมชน เป็นการดำเนินกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรม โดยผู้นำหรือตัวแทนในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการจะต้องเข้าร่วมในการประชุมระดับชุมชน เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะกิจกรรม หรือโครงการรวมถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นและข้อซักถามของผู้เข้าประชุมในชุมชน

- 3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ สำหรับโครงการหรือกิจกรรมที่มีลักษณะที่มีข้อโต้แย้ง การถกเถียงในเชิงวิชาการ จำเป็นต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาด้านนั้นๆ มาช่วยอธิบายและให้ความเห็นต่อโครงการและกิจกรรม ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมจะต้องเข้าร่วมประชุมและรับทราบผลดังกล่าวด้วย

3.3 การประชาพิจารณ์ เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายผู้ดำเนินกิจกรรมและเจ้าของโครงการซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมเป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายงานทราบทั่วกัน

4. การร่วมตัดสินใจ เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของผู้แทนประชาชน ในพื้นที่

โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นจะมีความสัมพันธ์ที่แฝง อยู่ในกิจกรรมหรือโครงการที่ชักนำให้ประชาชนเข้าร่วมสอดคล้องกับนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) สรุป รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 3 ลักษณะดังนี้

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง ผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน เช่น กลุ่มแม่บ้านพิทักษ์สิ่งแวดล้อมกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมทางอ้อม ผ่านองค์กรผู้แทนประชาชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานเอกชนต่างๆที่เชิญชวนให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

4.5 หลัก 4S ในการบริหารจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน

ถึงแม้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นสิ่งสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรจะประสบความสำเร็จ เพราะในความจริงแล้วการดำเนินกิจกรรมมักมีกลุ่มบุคคลเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อรทัย ก๊กผล (2552) ที่สรุปว่า ความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วม คือ ความสามารถในการจัดการให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมโครงการและการตัดสินใจซึ่งการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางจะนำมาสู่ข้อตกลงร่วมกันเกิดการตัดสินใจที่รอบคอบมากขึ้นและก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันโดยได้อธิบายหลัก หลัก 4S ซึ่งเป็นหลักในการบริหารจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. เริ่มต้นการตัดสินใจ (Starting Early) เป็นกระบวนการแรกของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เริ่มจากการให้ข้อมูล การกระตุ้นให้เกิดความคิดเห็น การสร้างแรงจูงใจและมีการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนก่อนการตัดสินใจซึ่งปัญหาการมีส่วนร่วมในอดีตที่ผ่านมาเห็นได้ว่าภาครัฐหรือผู้นำในชุมชนจะเริ่มโครงการก่อนเมื่อดำเนินโครงการไปในระยะหนึ่งแล้วพบว่าเกิด

ปัญหาก็จะขอความคิดเห็นของชาวบ้าน ซึ่งส่งผลกระทบทำให้เกิดความขัดแย้งและข้อผูกมัดแฝงของการดำเนินโครงการ จึงควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่ต้น เพื่อให้ทราบเหตุผลความสำคัญ ผลกระทบหรือให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นหรือแนวทางแก้ไขปัญหาในพื้นที่ชุมชนของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น การจัดตั้งโรงงานบำบัดน้ำเสีย การชดเชยพักขยะในชุมชนว่าสามารถดำเนินโครงการได้หรือไม่

2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

การดำเนินกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จผู้ที่ได้รับผลกระทบถือว่าเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายทั้งทางตรงและทางอ้อม ควรมีโอกาสในการเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมและระวังไม่ให้เกิดการมีส่วนร่วมผิดกลุ่มเป้าหมายเพราะการตัดสินใจของประชาชนระหว่างได้รับผลกระทบและไม่ได้รับผลกระทบนั้นมีการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน เช่นการเลือกพื้นที่ในการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน การใช้ภาษาถิ่นในพื้นที่ชุมชนและการสร้างความเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน

3. ความจริงใจ (Sincerity)

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มาจากความเชื่อร่วมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการดำเนินกิจกรรมซึ่งจะพัฒนาเป็นความไว้วางใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในกลุ่มบุคคลและองค์กรต่างๆ เป็นสิ่งที่สามารถสังเกตและวัดได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกในทางบวกและทางลบ ดังนั้นผู้ดำเนินโครงการหรือหน่วยงานภาครัฐควรจัดกระบวนการอย่างจริงจังที่เปิดเผยและปราศจากอคติเพื่อตอบสนองภัยของผู้มีส่วนได้เสียเพราะมีผลต่อความล้มเหลวและความสำเร็จในการดำเนินงาน

4. ความยืดหยุ่น (Suitability)

การเลือกรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและพิจารณาจากลักษณะของโครงการ ความแตกต่างของพื้นที่ชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยระดับความสนใจของชุมชนในประเด็นปัญหาหรือโครงการ รวมทั้งข้อจำกัดของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น ด้านเป้าประสงค์ ระยะเวลา บุคลากรและงบประมาณ ซึ่งความสำเร็จของการมีส่วนร่วมอยู่ที่การวิเคราะห์สถานการณ์และการเลือกใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องในพื้นที่ของชุมชน

กล่าวโดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ไม่มีวิธีที่ดีที่สุดและตายตัวแต่ควรจะใช้วิธีที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของพื้นที่ชุมชน โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะร่วม กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรวมทั้งระบบการเมือง เศรษฐกิจและศาสนาล้วนมีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งสิ้น

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่อยู่ในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความเสี่ยงของอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดกรอบแนวคิด การสร้างเครื่องมือในการวิจัยรวมทั้งการอภิปรายผล โดยผู้วิจัยพบว่างานวิจัยในประเทศไทยและต่างประเทศมีความแตกต่าง ทั้งในกระบวนการขั้นตอนของทฤษฎีการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน แต่มีความคล้ายคลึงกันในแนวคิดการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่กรณีศึกษาวิจัยที่แตกต่างกันที่เน้นการศึกษาในพื้นที่ทำให้สามารถมองเห็นประเด็นสำคัญของกระบวนการจัดการภัยพิบัติเข้าใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามีแนวทางปฏิบัติอย่างไร ชุมชนมีปัจจัยใดที่เป็นสิ่งกระตุ้นหรือส่งเสริมให้ชุมชนประสบผลสำเร็จในการจัดการภัยพิบัติ โดยมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

งานวิจัยการจัดการภัยพิบัติของไทยทัศน์ มาลาและคณะ (2556) ศึกษาเรื่องแนวทางในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่เทศบาลนครนนทบุรีในปี 2554 โดยวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ ศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การจัดการปัญหาอุทกภัยของเทศบาลนครนนทบุรี อย่างมีประสิทธิภาพและเสนอแนะแนวทางในการจัดการอุทกภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำเร็จที่นำไปสู่การจัดการอุทกภัยของเทศบาลนครนนทบุรีมี 4 ปัจจัย ได้แก่ 1. การป้องกันและลดผลกระทบ โดยบริหารจัดการอุทกภัยก่อนเกิดภัยไม่ให้เกิดเป็นภัยพิบัติ ซึ่งเพิ่มขีดความสามารถ การรับมือและลดผลกระทบความรุนแรงความสูญเสียของอุทกภัยให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด โดยเทศบาลนครนนทบุรี มีแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการอุทกภัย ดังนี้ จัดทำแผนประชาคมเมืองเพื่อระดมความคิดแก้ไขปัญหาหน้าท่วมร่วมกัน บูรณาการแผนงานกับหน่วยงานอื่นในพื้นที่ การประเมินความเสี่ยงการคาดการณ์ระดับน้ำฝนเพื่อวิเคราะห์ความเสี่ยงในเกิดอุทกภัยและการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนในการจัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย 2. การเตรียมความพร้อม กระบวนการเตรียมความพร้อมการเกิดอุทกภัยของเทศบาลนครนนทบุรีในปี 2554 ได้ดำเนินการเตรียมการด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์อำนวยการฉุกเฉินเพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการเตรียมพร้อมรับมือกับอุทกภัยและวางแผนเตรียมกำลังคนรวมทั้งการเฝ้าระวังติดตามสถานการณ์ระดับน้ำอย่างใกล้ชิดจัดการเตรียมบุคลากรและเครื่องมือเป็นการเตรียมกำลังคนที่ใช้ในการป้องกันอุทกภัยให้พร้อมใช้งานเมื่อเกิดอุทกภัยและ 3. การกำจัดวัชพืชและการขุดลอกทางระบายน้ำก่อนเข้าสู่คูฝน 3. การจัดการในภาวะฉุกเฉิน (ขณะเกิดภัย) มีการจัดแบ่งภาระงานของหน่วยงาน เช่น การประกาศข่าวสารเตือนภัย การจัดตั้งชุดเคลื่อนที่เร็ว (หน่วยช่วยเหลือฉุกเฉิน) เพื่อให้การ

ช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัย รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราวให้กับประชาชนที่ประสบภัยและการช่วยเหลือประชาชนที่อยู่นอกแนวคันกั้นน้ำ 4. การช่วยเหลือและเยียวยาฟื้นฟู (หลังจากภัยยุติลง) มีการดำเนินการทั้งระยะสั้นและระยะยาวได้แก่ การช่วยเหลือและเยียวยาฟื้นฟูทั้งด้านจิตใจและทรัพย์สินรวมทั้งการกำจัดสิ่งปฏิกูล การปรับปรุงโครงสร้างระบบระบายน้ำ การซ่อมแซมระบบสาธารณสุขมูลฐานและการจัดงานเลี้ยงขอบคุณอาสาสมัครที่ช่วยเหลือในช่วงเกิดอุทกภัย รวมทั้งการถอดบทเรียนหลังจากการดำเนินแผนเพื่อพัฒนาแผนฝึกซ้อมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการอุทกภัยของเทศบาลนครนนทบุรี ในปี 2554 ยังพบว่า ปัญหาในการบริหารจัดการงบประมาณเป็นไปด้วยความล่าช้า เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านหลักเกณฑ์ระเบียบ การจัดจ้างพัสดุภาครัฐ และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในช่วงเกิดอุทกภัยมาจากประสิทธิภาพของยานพาหนะ ที่ไม่สามารถเข้าไปได้ รวมทั้งการขาดวัสดุอุปกรณ์กำลังคนที่เกิดในช่วงเกิดอุทกภัยในระยะแรกประชาชนยังเพิกเฉยต่อเหตุการณ์ อีกทั้งปัญหาด้านการเยียวยาหลังจากเกิดอุทกภัย การจ่ายเงินเยียวยากรณีประสบอุทกภัยเป็นปัญหาระหว่างประชาชนและหน่วยงานภาครัฐเนื่องจากประชาชนรับรู้ข่าวสารที่คลาดเคลื่อนทำให้ชาวบ้านไม่ได้รับเงินชดเชยตามที่รัฐบาลประกาศไว้

เช่นเดียวกับในงานวิจัยของวิทยา อารมณ์ กิตติศักดิ์ จันทรใหม่และคณะ (2559) ทำการศึกษาเรื่อง ภัยพิบัติจากฝนตกหนักกับความเข้าใจและการป้องกันของผู้เกี่ยวข้อง ศึกษากรณีลุ่มน้ำคลองกลายอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยขอบเขตการศึกษาด้านเวลาการเผชิญภัยพิบัติของชาวบ้านแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา ดังนี้ 1. ก่อน พ.ศ.2531-2540 2. ในปัจจุบัน พ.ศ.2531-2540 ผลการศึกษาพบว่า มี 7 ด้านดังนี้ 1. ลักษณะการเกิดน้ำท่วมและภัยพิบัติในอดีตความถี่ความรุนแรงของภัยเกิดขึ้นนานๆครั้ง แต่ในปัจจุบันเกิดขึ้นบ่อยครั้งมีความรุนแรงและช่วงเวลายาวนาน 2. ภูมิปัญญาในการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั้น ในอดีตชาวบ้านสังเกตจากลมฟ้าอากาศได้ แต่ในปัจจุบันสังเกตปรากฏการณ์ลมฟ้าอากาศได้ยาก ไม่สม่ำเสมอ 3. การเตรียมตัวเผชิญเหตุน้ำท่วมในอดีตชาวบ้านมีการเตรียมตัวเผชิญเหตุและพึ่งพาตนเอง ซึ่งสวนทางกับปัจจุบันที่ชาวบ้านพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐ 4. ด้านทรัพยากร ในอดีตรัฐบาลให้สัมปทานในการทำป่าไม้ เหมือนแร่ป่าต้นน้ำทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมมาจนถึงปัจจุบันที่มีการทำเหมืองแร่ และการดูทรายเป็นอย่างเสรี 5. การพัฒนากับการเปลี่ยนแปลงในอดีตการก่อสร้างไม่กีดขวางทางน้ำไหลซึ่งแตกต่างจากในปัจจุบันที่การก่อสร้างวางผังเมืองหรือแม้กระทั่งการทำถนน ถนนที่ลุ่ม ขุดคูคลอง 6. การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในอดีต ใช้ชีวิตแบบยังชีพในครัวเรือนแต่ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้างทำสวนพืช

เศรษฐกิจ เช่น ปาล์ม ยางพารา เป็นต้น 7. ผลกระทบต่อลุ่มน้ำในช่วงเกิดภัยพิบัติในอดีตพบว่า จะเกิดเฉพาะในพื้นที่ประสบภัยน้ำท่วมแต่ในปัจจุบัน พบปัญหาเกิดตลอดจากต้นน้ำถึงในทะเล เป็นวงกว้าง

ในมุมมองภัยพิบัติกับการท่องเที่ยวงานวิจัยของรณภทร พันโกฏี (2560) ได้ศึกษา การจัดการภัยพิบัติสึนามิในเมืองท่องเที่ยวภาคใต้ฝั่งอันดามัน โดยศึกษาผลกระทบของภัยสึนามิในปี 2547 ต่อชุมชนที่ผ่านมามีในอดีต รวมทั้งการฟื้นฟูที่ดำเนินการหลังเกิดในพื้นที่เสี่ยงภัยจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ จากการศึกษาพบว่าในเหตุการณ์สึนามิปี 2547 จังหวัดภูเก็ตได้รับผลกระทบมากที่สุดทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สินรวมทั้งด้านเศรษฐกิจมีมูลค่าความเสียหายอยู่ที่ 3,359,541,759 บาท รองลงมาคือ จังหวัดพังงามูลค่าความเสียหายอยู่ที่ 2,257,456,068 บาทและท้ายสุดจังหวัดที่ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดคือจังหวัดกระบี่มูลค่าความเสียหายอยู่ที่ 387,962,996 บาท ในมิติด้านการ เยียวยาและฟื้นฟูของ 3 จังหวัดที่ได้รับผลกระทบจะมีความแตกต่างกันในสภาพบริบทของพื้นที่แต่ กระบวนการดำเนินงานมีความคล้ายคลึงกันอยู่ 3 ระยะ ดังนี้ 1. ระยะสั้นเป็นการบรรเทาและให้การ ช่วยเหลือภายหลังภัยหลังจากเกิดภัยพิบัติแล้วเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ประสบภัย ผู้ประกอบการและชุมชนที่ได้รับผลกระทบในระยะเร่งด่วน รวมถึงการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ ไม่ให้เกิดซ้ำอีกและประเมินความเสียหาย จัดศูนย์พักพิงชั่วคราวให้ผู้ประสบภัย เช่นเดียวกันกับ กัญญาภรณ์ บุญประกอบ (2559) ศึกษาการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของชุมชนในพื้นที่ ประสบอุทกภัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนที่ประสบภัยมีระดับผลกระทบที่ แตกต่างกันอย่างกว้างคือ ครัวเรือน ในชุมชนที่ 1 ได้รับผลกระทบอยู่ในระดับปานกลาง (3.22) และ ครัวเรือนในชุมชนที่ 2 ได้รับผลกระทบอยู่ในระดับมาก (3.58) โดยสาเหตุมาจากลักษณะพื้นที่ตั้งของ ชุมชนระดับน้ำท่วมและช่วงเวลาที่เกิดน้ำท่วมและในด้านการเตรียมความพร้อมในการรับมืออุทกภัย ในครัวเรือนมีความแตกต่างกันโดยครัวเรือนที่ 1 มีระดับความพร้อมในระดับปานกลาง (2.69) ในขณะที่ครัวเรือนที่ 2 มีการเตรียมความพร้อมในระดับน้อย (2.36) เหตุผลเพราะกิจกรรมการเตรียม ความพร้อมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ การติดตามข้อมูลข่าวสารและการเข้าร่วมอบรมความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับอุทกภัย การซักซ้อมแผนในร้อยละที่ 20.6 จึงอธิบายได้ว่าชุมชนที่ 2 มีการเตรียมความพร้อม รับมืออุทกภัยมากกว่าชุมชนที่ 1 เนื่องจากมีผู้นำที่มีทักษะสร้างความรู้ความเข้าใจและชาวบ้านให้ ความสำคัญในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ การเสนอข้อคิดเห็นเพื่อใช้ในการดำเนินการและปรับปรุง แผนงานเตรียมความพร้อมภัยพิบัติในพื้นที่

นอกจากนี้งานวิจัยของ กาญจนา ทองทั่วและคณะ (2556) ได้ทำการศึกษาชุมชนกับ การจัดการภัยพิบัติในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก จังหวัดอุบลราชธานี โดยวิเคราะห์กับสถานการณ์น้ำท่วมใน

จังหวัดอุบลราชธานีผลการศึกษาพบว่า ลักษณะภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่ปลายสุดของภาคอีสานตอนใต้โดยมีลำน้ำน้อยใหญ่ไม่ต่ำกว่า 9 สายไหลผ่านเพื่อลงแม่น้ำโดยออกสู่ทะเล ซึ่งสาเหตุการเกิดน้ำท่วมซ้ำซากมาจากธรรมชาติและมีมือของมนุษย์ได้แก่ 1. การขยายเมืองอย่างรวดเร็วและการวางผังเมืองอย่างเสรีที่กีดขวางทางน้ำไหลธรรมชาติซึ่งทำให้เส้นทางน้ำเปลี่ยนไป 2. ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติทั้งความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งมีแผนการจัดการภัยพิบัติแต่ไม่นำมาปฏิบัติ เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้นชาวบ้านในชุมชนจะอพยพไปอยู่ที่เดิมๆทุกปีและภาวะผู้นำในชุมชนด้วยที่เป็นตัวกระตุ้นในการชักจูงแผนการจัดการภัยพิบัติ

โดยสัมพันธ์กับงานของเพ็ญประภา ภัทรานุกรมและคณะ (2558) ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมของเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว เพื่อศึกษาสภาวะทางกายภาพและบริบทชุมชนคลองบางบัวที่สัมพันธ์กับการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วม รวมทั้งเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในอนาคต ผลการศึกษาพบว่า การเผชิญภัยพิบัติน้ำท่วมในอดีตของชุมชนริมคลองบางบัว สร้างความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินกับชาวบ้านเป็นจำนวนมากและพัฒนาการของภัยพิบัติน้ำท่วมมีความรุนแรงเพิ่มเรื่อยๆ เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว จึงได้จัดทำและพัฒนาแผนรับมือภัยพิบัติน้ำท่วมในชุมชนคลองบางบัว โดยอธิบายได้ 3 ระยะได้แก่

1. ระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ ชุมชนมีการวางแผนป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น การประชุมแผนรับมือภัยพิบัติการเขียนแผนที่ภัยพิบัติ (กำหนดจัดตั้งศูนย์อพยพ แบ่งสีจุดความเสี่ยงต่างๆ)
2. ขณะเกิดภัยพิบัติ (ระหว่างน้ำท่วม) ชุมชนมีมาตรการดำเนินการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น ใช้หอกระจายข่าวประกาศเสียงตามสาย เดินบอกตามบ้านเรือน ประสานงานกับศูนย์จัดการภัยพิบัติในพื้นที่ การจัดเตรียมทีมงาน อาสาสมัคร รวมทั้งระดมทรัพยากรในพื้นที่ (ยา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม)
3. หลังเกิดภัยพิบัติ (ช่วงน้ำลด) ด้านการฟื้นฟูและเยียวยาของเครือข่ายมีการสำรวจข้อมูลความเสียหายในชุมชน เช่น คราวเรือนที่ประสบภัยที่อยู่อาศัยจำนวนผู้เสียชีวิต จัดทำแผนสร้างที่อยู่อาศัยและซ่อมแซมระบบโครงสร้างพื้นฐาน (ถนน ระบบประปา-ไฟฟ้า) การประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรับการสนับสนุนเยียวยาทั้งในด้านร่างกายและจิตใจผู้ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม

ต่อมาประภาพรรณ อุ๋นอบและคณะ (2556) ได้ศึกษาการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติโดยมีชุมชนเป็นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปี 2554 เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการภัยพิบัติ ปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนและเปรียบเทียบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 2 แห่งกับการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 2 แห่งได้แก่ เทศบาลตำบลหาดทองและองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำซึม ระบบการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความคล้ายคลึงกัน ทั้งในด้านการเตรียมความพร้อมก่อนเกิดภัยพิบัติ ด้านการป้องกัน

และลดผลกระทบของภัยพิบัติ หรือแม้กระทั่งการบริหารขณะเกิดภัยพิบัติ ที่มีการจัดการแบบยืดหยุ่น พร้อมปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยเน้นความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมทั้งหลังเกิดภัยพิบัติ มีการฟื้นฟูและเยียวยาผู้ประสบภัย การฟื้นฟูเศรษฐกิจ และระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน รวมถึงขั้นตอนการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ได้แก่ 1. การกำหนดพื้นที่ดำเนินการที่พร้อมในการทำแผนจัดการภัยพิบัติ 2. การประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อประเมินภัยธรรมชาติและวิเคราะห์ความล่าช้าที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของภัยพิบัติ 3. การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนในการจัดการภัยพิบัติ เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการภัยพิบัติในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ 4. การจัดทำแผนการจัดการภัยพิบัติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยวิธีการให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นกำหนดกรอบดำเนินการกิจกรรมต่างๆในการจัดการภัยพิบัติ 5. ขั้นตอนปฏิบัติตามแผนจัดการภัยพิบัติ เพื่อให้ชุมชนสามารถปฏิบัติงานด้วยตนเองตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพและท้ายสุด 6. การติดตามการทำงานและการรายงานผลใช้วิธีการติดตามความก้าวหน้าในการทำงานมีการประเมินผลการดำเนินเป็นระยะว่าสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ หรือควรปรับปรุงอย่างไรบ้าง ด้านความแตกต่างพบว่า เทศบาลตำบลหาดตะนง ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมในช่วงก่อนเกิดภัยพิบัติ โดยเฉพาะการบรรเทาและลดผลกระทบของภัยพิบัติในทุกๆด้านมีการใช้ข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินการแผนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยความสามารถดังกล่าวจะช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้ในการรับมือ เพื่อลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินน้อยที่สุด รวมทั้งเทศบาลตำบลหาดตะนงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในระดับค่อนข้างมากที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจและวางแผน ในขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำซึมให้ความสำคัญกับชาวบ้านในระดับปานกลาง

นอกจากนี้ในงานวิจัยของวิฑูรย์ ชุนหนู (2557) ศึกษาเรื่องการพัฒนาเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการป้องกันอุทกภัยในพื้นที่ อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี เพื่อเตรียมความพร้อมในการป้องกันอุทกภัยผลการศึกษาพบว่า สาเหตุการเกิดอุทกภัยในพื้นที่อำเภอกาญจนดิษฐ์มาจากปริมาณน้ำฝนจำนวนมากและลักษณะทางภูมิศาสตร์ ของพื้นที่เป็นที่รองรับน้ำจากเทือกเขาหลวง อ.นบพิตำและอ.สีชล จ.นครศรีธรรมราช รวมทั้งการวางผังเมืองและขยายถิ่นฐานที่อยู่อาศัยอย่างไร้ทิศทางเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอุทกภัย ในด้านความพร้อมของหน่วยงานภาครัฐในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยนั้นมีความพร้อมทางด้านบุคลากรเนื่องจาก มีชาวบ้านเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครประจำ ทุกตำบลแต่มีข้อจำกัดบางประการ เช่น ด้านความรู้ทักษะความสามารถเฉพาะในการป้องกันอุทกภัย ที่ต้องเน้นการอบรมป้องกันรวมทั้งบรรเทาสาธารณภัยขั้นพื้นฐานให้กับชาวบ้านในชุมชนและ

หน่วยงานท้องถิ่น ไม่มีความพร้อมด้านงบประมาณ วัสดุ-อุปกรณ์ เมื่อเกิดอุทกภัยหน่วยงานท้องถิ่นต้องรอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานในระดับจังหวัด นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกในการป้องกันอุทกภัยระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูงสุด รองลงมาคือ การดำเนินงานและการตัดสินใจ (ประชาชนมีการแจ้งเตือนเขตพื้นที่ประสบภัยและตัดสินใจแนวทางการป้องกันอุทกภัยในชุมชน) รวมทั้งงานของกันต์ เอี่ยมอินทรา (2559) ศึกษาเรื่องแผนรับมือภัยพิบัติเทศบาลนครเกาะสมุย รวมทั้งวิเคราะห์จุดอ่อนของแผนรับมือภัยพิบัติผลการศึกษาพบว่า แผนรับมือภัยพิบัติของเทศบาลนครเกาะสมุย มีจุดเด่นในการวางแผนรับมือภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ มีการกำหนดหน้าที่ขอบเขตผู้ปฏิบัติงานอย่างชัดเจนในการบริหารจัดการภัยพิบัติและในส่วนจุดอ่อนของแผนรับมือภัยพิบัติพบว่า มีการละเลยดูแลนักท่องเที่ยวในฐานะผู้ประสบภัยขาดตัวชี้วัดในการวัดผลของแผนงานทำให้การประเมินผลคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

ขณะเดียวกันอนุเชนทร์ เรืองฤทธิ์ (2559) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความเสี่ยงสาธารณสุขภัยของชุมชนเทศบาลตำบลเกาะคาแม่ยาว อ.เกาะคา จ.ลำปาง โดยผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน เพื่อจัดการความเสี่ยงจากสาธารณสุขภัยในชุมชนเทศบาลตำบลเกาะคาแม่ยาวอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์เป็นรายข้อค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการจัดการความเสี่ยงสาธารณสุขภัยในชุมชน รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การประเมินผลและน้อยสุดคือ การมีส่วนร่วมในการรักษาผลประโยชน์ ซึ่งสัมพันธ์กับงานวิจัยของ อรทัย พระทัด (2558) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนป้อมมหากาฬ เพื่อวิเคราะห์พัฒนาแนวทางการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผ่านมาพบว่า ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชน โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในชุมชนป้อมมหากาฬที่ได้รับผลกระทบจากแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีแนวคิดเชิงอนุรักษ์ป้อมมหากาฬให้อยู่ในสภาพเดิม โดยกรุงเทพมหานครไม่ได้ศึกษาผลกระทบของประชาชนจากการรื้อย้ายที่อยู่อาศัยออกจากพื้นที่อย่างชัดเจน ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่อย่างเต็มที่ และเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและกรุงเทพมหานคร

ในงานวิจัยของคณะทำงานจังหวัดสงขลา (2556) ศึกษาเรื่องการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา จากการศึกษาพบว่า ภาคีและเครือข่ายเพื่อหนุนเสริมกระบวนการทำงานในพื้นที่เพื่อจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลาที่มาจากการพัฒนาโครงการความร่วมมือในช่วงปี 2551-2554 มี 4 ระดับภาคีได้แก่

ในระยะแรกเช่น 1. กลุ่มภาคี 5 ส. เช่น สำนักงานสาธารณสุข สำนักงานสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงาน ปฎิรูปจังหวัด สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานส่งเสริมสุขภาพและสำนักงานจังหวัด โดยกิจกรรมที่ร่วมผลักดัน คือ การสนับสนุนตำบลและการพัฒนาทำให้เกิดตำบลสุขภาวะกลายเป็น กลไกความร่วมมือสู่องค์กรชุมชน 2. ภาคีระดับตำบล เช่น ภาคีความร่วมมือในพื้นที่ตำบลที่ทำงาน ร่วมกันในตำบลทั้ง 5 ตำบลได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโรงเรียน สภามอบองค์กรชุมชน วัดและเครือข่ายภาคประชาชน 3. ภาคีระดับคาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่ กรมชลประทาน (โครงการส่งน้ำและชลประทานระโนด กระแสสินธุ์) เครือข่ายการสื่อสารวิทยุสมัครเล่นองค์กรชุมชน 4. ภาคีความร่วมมือระดับจังหวัด เช่น สำนักงานจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานป้องกันภัย ระดับจังหวัด รวมถึงองค์กรความร่วมมือในการจัดการภัยพิบัติที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรพัฒนาความ ร่วมมือเช่น โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเมืองขนาดใหญ่ ในระยะยาวจาก 4 ระดับภาคีนี้ กระบวนการขั้นตอนการดำเนินงานอยู่ในรูปแบบการจัดเวทีเรียนรู้ ร่วมกันผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดทำแผนภัยพิบัติในปี 2554-2555 ที่ทำให้เกิดการทำงานที่ ผลักดันในเครือข่ายพลเมืองสงขลาร่วมกัน รวมถึงงานวิจัยเรื่องการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็น ฐานภายใต้นโยบายกระจายอำนาจกรณีศึกษา เทศบาลนครปากเกร็ดของ เพ็ญพร รวมเมฆ (2557) โดยศึกษาเชิงเปรียบเทียบประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการอุทกภัยปี 2538 และ 2554 ของเทศบาลปากเกร็ดเพื่อทำความเข้าใจสภาพปัญหาการกระจายอำนาจและการจัดการภัย พิบัติในท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นในระดับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมี ความแตกต่างกันกล่าวคือ ประชาชนในชุมชนมองว่าการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มองว่า ความเป็นอิสระในการจัดการตนเองเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้จัดการอุทกภัย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งปัจจัยทั้ง 2 อย่างมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัย ชุมชนเป็นฐานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในด้านความแตกต่างระหว่างการจัดการอุทกภัย ระหว่างปี 2538 และ 2554 สามารถอธิบายในมิติต่างๆได้ดังนี้ 1. สาเหตุเกิดอุทกภัย ในปี 2538 เป็นผลกระทบ จากธรรมชาติและมีมนุษย์ โดยคิดเป็นสัดส่วน 80:20 แต่ในปี 2554 สาเหตุการเกิดอุทกภัยมาจาก ฝีมือมนุษย์โดยคิดเป็นสัดส่วน 40:60 ที่เป็นผลมาจากปัญหาการจัดการน้ำและความขัดแย้งทาง การเมือง 2. ระดับน้ำพบว่ามีเพิ่มขึ้นทุกๆปี ช่วงปี 2538 ระดับน้ำสูง 2.27 เมตร และเพิ่มเป็น 3-5 เมตร และในปี 2554 ทำให้ระยะเวลาที่ท่วมขังยาวนานมากกว่าเดิมจาก 1-2 เดือนเป็น 2-3 เดือน 3. จำนวนบุคลากรและอาสาสมัครที่เข้าร่วมแผนการจากประชาชน ชุมชน อาสาสมัคร เทศบาลและ อื่นๆเพิ่มขึ้นจากเมื่อก่อน 200-300 คนเป็น 5,000 คน 4. แนวทางในการจัดการภัยพิบัติ ในปี 2538

การจัดการภัยพิบัติยังคงเป็นรูปแบบเก่าที่เน้นการตั้งรับมากกว่าการรับมือซึ่งต่างจากปี 2554 ที่เน้นการจัดการภัยพิบัติในรูปแบบใหม่ที่เน้นการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน และการบูรณาการทำงานอย่างมีส่วนร่วม และ 5. ลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชนในปี 2538 ชาวบ้านในพื้นที่บางกลุ่มยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน โดยปี 2554 มีการสร้างความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้านในพื้นที่มากขึ้น ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีส่วนร่วมและให้เสนอแนะข้อคิดเห็นในการจัดทำแผนจัดการภัยพิบัติ

สุภาวดี เปรมจิตร (2559) ศึกษาเรื่อง สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางป้องกัน อุทกภัย ของตำบลบางยาง จ.ปราจีนบุรี ผลการศึกษาพบว่า 1. สภาพพื้นที่ที่ประสบปัญหา คือ พื้นที่ชุมชนติดริมแม่น้ำซึ่งเป็นบริเวณที่มีพื้นที่ลุ่มต่ำ เมื่อเกิดฝนตกหนักเป็นเวลานานเกิน 1 สัปดาห์จะทำให้เกิดอุทกภัยได้ง่ายและพื้นที่ชุมชนที่ไม่ติดริมแม่น้ำพบปัญหาอุทกภัยเช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็นพื้นที่รองรับน้ำจากชุมชนอื่นที่ระบายน้ำออกมาในปริมาณมากซึ่งความรุนแรงอุทกภัยของชุมชนทั้ง 2 ประเภทจึงไม่แตกต่างกัน ผลกระทบที่เกิดทั้ง 2 พื้นที่ในด้านทางกายภาพ เช่น อาคารบ้านเรือนได้รับความเสียหาย เส้นทางคมนาคมบางส่วนถูกตัดขาดรวมทั้งระบบเศรษฐกิจและพื้นที่การเกษตร และอธิบายได้อีกว่าระยะเวลาการเกิดอุทกภัยใน 2 พื้นที่ที่มีความแตกต่างกันโดยพื้นที่ชุมชนติดริมแม่น้ำมีระยะเวลาการเกิดอุทกภัยเร็วกว่าพื้นที่ชุมชนที่ไม่ติดริมแม่น้ำ 2. สาเหตุการเกิดอุทกภัยแบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ 1. เกิดจากธรรมชาติ คือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ และ 2. เกิดจากการกระทำของมนุษย์คือ การก่อสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำไหล เช่น การทำถนน การสร้างเขื่อนและการวางผังเมืองอย่างไร้ขอบเขต สิ่งเหล่านี้ล้วนกระตุ้นให้เกิดอุทกภัย ด้านแนวทางการป้องกันอุทกภัย ได้แก่ การป้องกันโดยใช้สิ่งก่อสร้างเช่น การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ การก่อสร้างคันกันน้ำ การปรับปรุงทางระบายน้ำ รวมทั้งการสร้างประตูระบายน้ำและแนวทางการป้องกันอุทกภัยไม่ใช่สิ่งก่อสร้างอยู่ในรูปแบบมาตรการต่างๆในพื้นที่ทั้ง 2 แห่งมีการดำเนินการ ในขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนเกิดอุทกภัยเพื่อเพิ่มความสามารถของประชาชนรับมืออุทกภัยเช่น การอบรมให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร โดยการประชาสัมพันธ์ รมรงค์ การชักซ้อมแผนอุทกภัยแผนอพยพในพื้นที่เสี่ยงภัย เป็นต้น

ในงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่เป็นเชิงประจักษ์และสอดคล้องกับงานวิจัยในประเทศไทยนั้นอาทิเช่น งานวิจัยของ ฮาบีบะ (Habiba et al., 2556) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานกรณีพื้นที่ศึกษา ประเทศบังคลาเทศ ซึ่งเป็นประเทศที่เผชิญกับภัยพิบัติหลายประเภทเช่น อุทกภัย ภัยแล้ง พายุไซโคลน ผลการศึกษาพบว่า แนวทางที่ประสบความสำเร็จในการลดความเสี่ยงที่ใช้ชุมชน

เป็นฐานหรือเน้นการพึ่งพาตนเองในชุมชนแบ่งเป็น 3 แนวทางได้แก่ 1. การจัดทำถังสำรองฝนยาม ฉุกเฉิน เนื่องจากประเทศบังคลาเทศสภาพภูมิอากาศและภูมิศาสตร์เป็นเทือกเขาและประสบภัยแล้ง เป็นประจำทุกปี ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในการอุปโภคและบริโภค ซึ่งการขุดเจาะ บาดาลไม่สามารถนำน้ำมาใช้ในการบริโภคได้ เนื่องจากภาวะดินเค็มผู้นำชุมชนจึงออกมาตรการถัง สำรองน้ำฝนให้กับทุกบ้านในชุมชนเพื่อใช้สำรองในภัยแล้ง 2. การสร้างลวนลอยน้ำ เนื่องจากสภาพดินในประเทศบังคลาเทศมีปัญหาดินเค็ม ทำให้ไม่สามารถปลูกพืชผักได้ผู้นำและ ชาวบ้านในหมู่บ้านจึงจัดทำกรทดลองปลูกผักลอยน้ำโดยวัสดุในท้องถิ่น (ผักตบชวาผสมดิน) ที่มีอยู่ ในชุมชนเพื่อใช้ในการปลูกพืชชนิดต่างๆ เช่น กระเจี๊ยบ แตงกวา ฟักทอง กะหล่ำปลีซึ่งจัดทำในช่วง ฤดูหนาวและฤดูฝน (มิ.ย.-ส.ค.) 3. โครงการเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันพายุไซโคลน โดยวิธีการรับ สมัครแกนนำและอาสาสมัครในชุมชนพื้นที่เสี่ยงภัยและใกล้เคียงซึ่งทำหน้าที่คอยประสานงานและ แจ้งเตือนล่วงหน้า ในด้านการอพยพและการปฐมพยาบาลผู้ประสบภัยเบื้องต้นโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ ต่างๆ เช่น โทริ่ง ไฟสัญญาณเตือนภัย ชุดปฐมพยาบาลและการประเมินหลังจากปฏิบัติภารกิจเสร็จ ล้น เพื่อพัฒนาแผนการเตรียมความพร้อมให้ดีกว่าเดิมและพร้อมรับมือในครั้งต่อไป

เช่นเดียวกับงานของ Sjostedt และ Sturegard (2558) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการ ความเสี่ยง โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ประเทศเวียดนาม ผลการศึกษาพบว่า การจัดการความเสี่ยงโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นการดำเนินการจากระดับล่างคือ ชาวบ้านในชุมชนสู่ ระดับบน (หน่วยงานภาครัฐ) โดยวิธีการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของ กระบวนการทั้งหมดในการจัดการภัยพิบัติตั้งแต่ระยะก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังจากเกิดภัยพิบัติ สิ่งสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนแนวคิดนี้คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนและความเป็นเจ้าของ พื้นที่ส่งผลให้ชุมชนเตรียมความพร้อมก่อนเกิดภัยพิบัติ องค์ประกอบ ที่สำคัญในการขับเคลื่อนชุมชน ริมฝั่งแม่น้ำโขงมีดังนี้ 1. การอบรม การเพิ่มขีดความสามารถชาวบ้านในชุมชนฝั่งริมแม่น้ำโขง ใช้วิธีการฝึกอบรม สร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการภัยพิบัติให้ประชาชนเข้าใจก่อนเพื่อที่จะช่วย ลดความขัดแย้งในชุมชนและระหว่างกลุ่มคนได้ 2. การศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มความ ตระหนักและลดความเสี่ยงในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง ประเทศเวียดนาม ซึ่งใช้วิธีการบรรจุในรายวิชา ช่วยเหลือเอาชีวิตรอด การปฐมพยาบาลเบื้องต้นไว้ในหลักสูตรขั้นพื้นฐานของโรงเรียนทำให้บุคลากร ทางการศึกษา นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. การแบ่งปันข้อมูล ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงใช้รูปแบบการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร การบอกต่อและการ จัดเวทีการประชุมในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชาวบ้านในชุมชนรวมทั้ง ลดความเสี่ยงการเกิดภัยพิบัติได้ ยกตัวอย่างเช่น การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แผ่นพับแจกให้กับ

บุคลากรทางการศึกษาและนักเรียนเกี่ยวกับการให้ความรู้พื้นฐานในการเตรียมพร้อมและวิธีปฏิบัติเมื่อเกิดอุทกภัย 4. การประสานงานและสื่อสาร ในการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงชาวบ้านในชุมชนจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้เกี่ยวข้องจะต้องอธิบายให้ความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มคนทุกกลุ่มเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น 5. ทรัพยากร ชุมชนต้องมีบทบาทเป็นเจ้าของพื้นที่และทราบว่าทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองมีมากหรือน้อยเพียงใดโดยจัดทำแผนที่ลักษณะทางกายภาพว่าจุดใดคือ จุดเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติ 6. การประเมินความเสี่ยง กระบวนการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อประเมินความเสี่ยงหรือความล่อแหลมพื้นที่ที่จะเกิดภัยในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งได้รับความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานภาครัฐในการแนะนำและให้ข้อมูลที่ถูกต้องจึงจะทำให้การประเมินความเสี่ยงในพื้นที่ถูกต้องและแม่นยำมากยิ่งขึ้น

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Koffa (2561) เรื่องการจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินพื้นที่ศึกษาอุทกภัยในประเทศไลบีเรียซึ่งเป็นอุทกภัยที่เกิดในประเทศไลบีเรียในช่วง 15 ปีที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สิน ระบบเศรษฐกิจของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยวิเคราะห์กรอบการปฏิบัติงานของรัฐบาลและชุมชนในประเทศไลบีเรีย ผลการศึกษาสามารถอธิบายได้ 3 ด้าน ดังนี้ 1. ผลกระทบต่อครัวเรือนการเกิดอุทกภัยที่ผ่านมา ในประเทศไลบีเรียปริมาณน้ำและการเกิดอุทกภัยอยู่ในระดับสูงซึ่งสร้างความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในระดับสูง 2. การช่วยเหลือจากรัฐบาล การลดความเสี่ยงของรัฐบาลได้กำหนดนโยบายในการจัดระเบียบและการออกกฎหมายการใช้ที่ดินเพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดอุทกภัย รวมทั้ง การจัดสรรงบประมาณให้กับชุมชนในการจัดโครงการที่ป้องกันอุทกภัยในพื้นที่ 3. ความช่วยเหลือการประสานงานในชุมชน เป็นการกระจายอำนาจและเพิ่มบทบาทให้กับผู้นำชุมชน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น ในการจัดการอุทกภัยในท้องถิ่นของตนก่อนภาครัฐจะเข้าไปถึง โดยวิธีการอบรมให้ความรู้ชาวบ้าน การชักจูงแผนอพยพการระบุงพื้นที่ล่อแหลมและการรับอาสาสมัครในชุมชน รวมถึงงานของ (Salajegheh, & Pirmordi, 2013) ศึกษาเรื่องการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษาประเทศอิหร่าน ซึ่งวิเคราะห์โดยตัวแบบการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานทั้ง 6 กระบวนการ ได้แก่ 1. การเลือกพื้นที่ชุมชนที่มีความพร้อมในการจัดการ 2. การให้ความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชน 3. การมีส่วนร่วมในการประเมินความเสี่ยงภัยพิบัติ 4. การวางแผนการจัดการความเสี่ยงโดยชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม 5. การดำเนินงานตามแผนงานชุมชน 6. การติดตามและประเมินผลจากการดำเนินงานผลการศึกษาพบว่า ช่วงก่อนเกิดภัยพิบัติและหลังเกิดภัยพิบัติในประเทศอิหร่าน ชุมชนมีแนวโน้มของการมีส่วนร่วม

ร่วมและเปิดใจในการเรียนรู้องค์ความรู้ต่างๆในระดับมาก ซึ่งในขณะที่เกิดภัยพิบัติยังพบอีกว่า มีการดำเนินการอย่างรวดเร็วในการอพยพและการโต้ตอบด้วยวิธีต่างๆ รวมทั้งในบทความของ (Pineda et al., 2558) ได้นิยามความหมายของการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานบูรณาการกับการแจ้งเตือนภัย อธิบายได้ว่า การเตือนภัยและการคาดการณ์ล่วงหน้าจะกระทำได้ดีเฉพาะกรณีที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น การแจ้งเตือนผ่านวิทยุหมู่บ้าน การแจ้งเตือนปากต่อปากและลักษณะของกระบวนการเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพมีดังนี้

1. มีความพร้อมในการตอบสนองต่อภัยพิบัติล่วงหน้าได้
2. ผู้นำหรือประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการใช้แผนจัดการภัยพิบัติ
3. สามารถใช้แผนการ ในสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. มีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยง
5. สามารถตรวจสอบวัดผลและประเมินได้
6. สามารถแบ่งปันข้อมูลให้ผู้อื่นทราบได้
7. สามารถระบุผู้มีส่วนได้เสียได้
8. เป็นเครื่องมือที่ใช้ฝึกอบรมร่วมกันได้
9. สามารถลดความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้

สรุปได้ว่า การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของประเทศไทย และในต่างประเทศที่ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้ในการวิจัยและสร้างกรอบแนวคิดวิจัยในครั้งนี้ ตั้งแต่แนวคิดการบริหารจัดการภัยพิบัติภายใต้วงการแห่งเกิดภัยพิบัติ 4 กิจกรรมใน 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ระยะเวลา ได้แก่ ระยะเวลา ก่อนเกิดภัยพิบัติ (การป้องกัน/เตรียมความพร้อมรับมือ) ระยะเวลาที่สอง ขณะเกิดภัยพิบัติ (การจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน) ระยะเวลาที่สาม หลังภัยพิบัติยุติลง (การฟื้นฟูหรือเยียวยา) ผสมกับแนวคิดการจัดการความเสี่ยงโดยใช้ชุมชนเป็นฐานได้แก่ 1. การเลือกชุมชนและพื้นที่ในการดำเนินการ 2. ทำความเข้าใจรูปแบบชุมชนในการวิจัย 3. การประเมินความเสี่ยงภัยพิบัติอย่างมีส่วนร่วม 4. การจัดทำแผนความเสี่ยงในชุมชน 5. การเพิ่มศักยภาพหรือความสามารถในการจัดการภัยพิบัติในชุมชน 6. การสร้างเครือข่ายในการดำเนินการจัดการภัยพิบัติ และ 7. การติดตามและประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมหลังจากการดำเนินการใช้แผนการจัดการภัยพิบัติในชุมชนซึ่งแนวคิดเหล่านี้ ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการภัยพิบัติ ในชุมชนโดยผู้วิจัยเลือกพื้นที่ชุมชนที่เป็นหมู่เกาะที่ประสบกับอุทกภัยทุกๆปี และเป็นพื้นที่ห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่ซึ่งจะสอดคล้องกับคำถามวิจัยที่ว่า แนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับเกาะลิตงควรเป็นอย่างไร สามารถแสดงตารางภาพที่สัมพันธ์กันดังต่อไปนี้

รายชื่อผู้แต่ง ปี/ เอกสาร	แนวคิดการบริหารจัดการภัยพิบัติ			สาเหตุ อุทกภัย		แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน						
	การป้องกันและลดผลกระทบ (ก่อนเกิดภัยพิบัติ)	การเตรียมความพร้อมรับมือ (ขณะเกิดภัยพิบัติ)	การฟื้นฟูและเยียวยา (หลังเกิดภัยพิบัติ)	สาเหตุเกิดจากธรรมชาติ	สาเหตุเกิดจากการกระทำของมนุษย์	เลือกชุมชนและพื้นที่ในการดำเนินการ	ทำความเข้าใจรูปแบบชุมชน	ประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติอย่างมีส่วนร่วม	จัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงในชุมชน	เพิ่มศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติในชุมชน	สร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน	การติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม
4. กัญจิมาภรณ์ บุญประกอบ (2559) ศึกษาการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของชุมชนในพื้นที่ประสบอุทกภัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี	✓	✓	✓	✓	✓							
5. กาญจนา ทองทั่วและคณะ (2556) ได้ทำการศึกษาชุมชนกับการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากจังหวัดอุบลราชธานี	✓	✓	✓	✓	✓							
6. เพ็ญประภาภัทรานุกรมและคณะ (2558) ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมของเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว	✓	✓	✓	✓	✓							

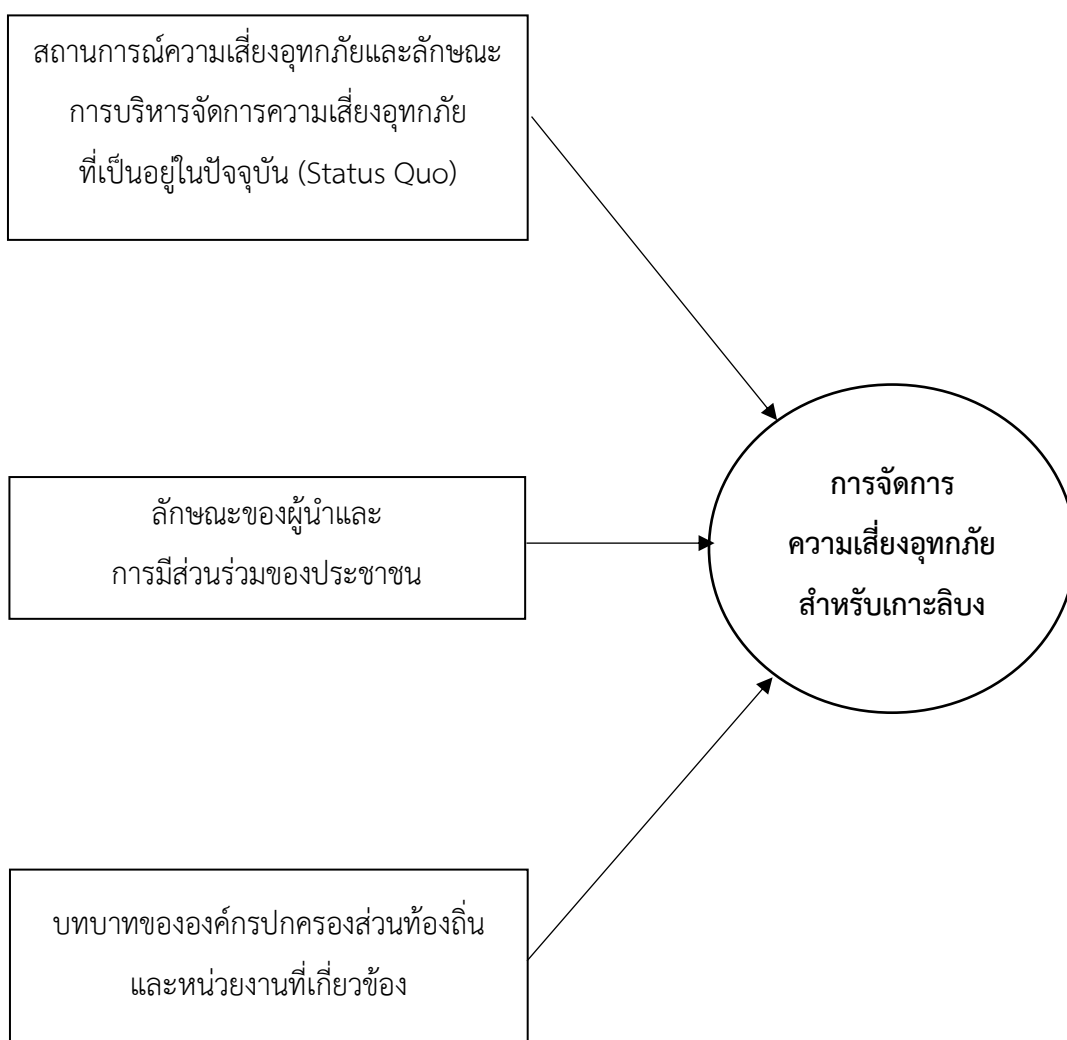
รายชื่อผู้แต่ง ปี/ เอกสาร	แนวคิดการบริหารจัดการภัยพิบัติ			สาเหตุ อุทกภัย		แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน						
	การป้องกันและลดผลกระทบ (ก่อนเกิดภัยพิบัติ)	การเตรียมความพร้อมรับมือ (ขณะเกิดภัยพิบัติ)	การฟื้นฟูและเยียวยา (หลังเกิดภัยพิบัติ)	สาเหตุเกิดจากธรรมชาติ	สาเหตุเกิดจากการกระทำของมนุษย์	เลือกชุมชนและพื้นที่ในการดำเนินการ	ทำความเข้าใจรูปแบบชุมชน	ประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติอย่างมีส่วนร่วม	จัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงในชุมชน	เพิ่มศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติในชุมชน	สร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน	การติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม
7. ประภาพรพรณ อุ๋น อบและคณะ (2556) ได้ศึกษาการจัดการภัย พิบัติทางธรรมชาติโดย มีชุมชนเป็นฐาน ของ องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นในปี 2554	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓		✓
8. วิทวัส ขุนหนู (2557) ศึกษาเรื่องการ พัฒนาเครือข่ายการมี ส่วนร่วมในการป้องกัน อุทกภัยในพื้นที่ อ. กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี	✓	✓	✓	✓	✓						✓	
9. กิ่งดี เอี่ยมอินทรา (2559) การศึกษาเรื่อง แผนรับมือภัยพิบัติ เทศบาลนครเกาะสมุย	✓	✓	✓									
10. อนุเชนทร์ เรือง ฤทธิ์ (2559) ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการ จัดการความเสี่ยง สาธารณภัยของชุมชน เทศบาลตำบลเกาะคา แม่ยาว อ.เกาะคา จ. ลำปาง								✓			✓	✓

รายชื่อผู้แต่ง ปี/ เอกสาร	แนวคิดการบริหารจัดการภัยพิบัติ			สาเหตุ อุทกภัย		แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน						
	การป้องกันและลดผลกระทบ (ก่อนเกิดภัยพิบัติ)	การเตรียมความพร้อมรับมือ (ขณะเกิดภัยพิบัติ)	การฟื้นฟูและเยียวยา (หลังเกิดภัยพิบัติ)	สาเหตุเกิดจากธรรมชาติ	สาเหตุเกิดจากการกระทำของมนุษย์	เลือกชุมชนและพื้นที่ในการดำเนินการ	ทำความเข้าใจรูปแบบชุมชน	ประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติอย่างมีส่วนร่วม	จัดทำแผนการจัดการความเสี่ยงในชุมชน	เพิ่มศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติในชุมชน	สร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน	การติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม
17. Koffa (2561) เรื่องการจัดการใน สถานการณ์อุทกภัยใน พื้นที่ศึกษาอุทกภัย ใน ประเทศไลบีเรีย	✓	✓	✓	✓	✓							
18. Salajegheh และ Pirmordi (2556) ศึกษาเรื่องการจัดการ ภัยพิบัติโดยใช้ชุมชน เป็นฐาน กรณีศึกษา ประเทศอิหร่าน	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 6 : สรุปแนวคิดของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติ
และแนวคิดการจัดการความเสี่ยงโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติ แนวคิดอุทกภัย และแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจากเอกสาร ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในไทยและต่างประเทศเพื่อศึกษารูปแบบ วิธีการ กระบวนการขั้นตอนมาวิเคราะห์กับการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยสามารถพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 7 : กรอบแนวคิดในการวิจัยการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง

อ.กันตัง จ.ตรัง

บทที่ 3

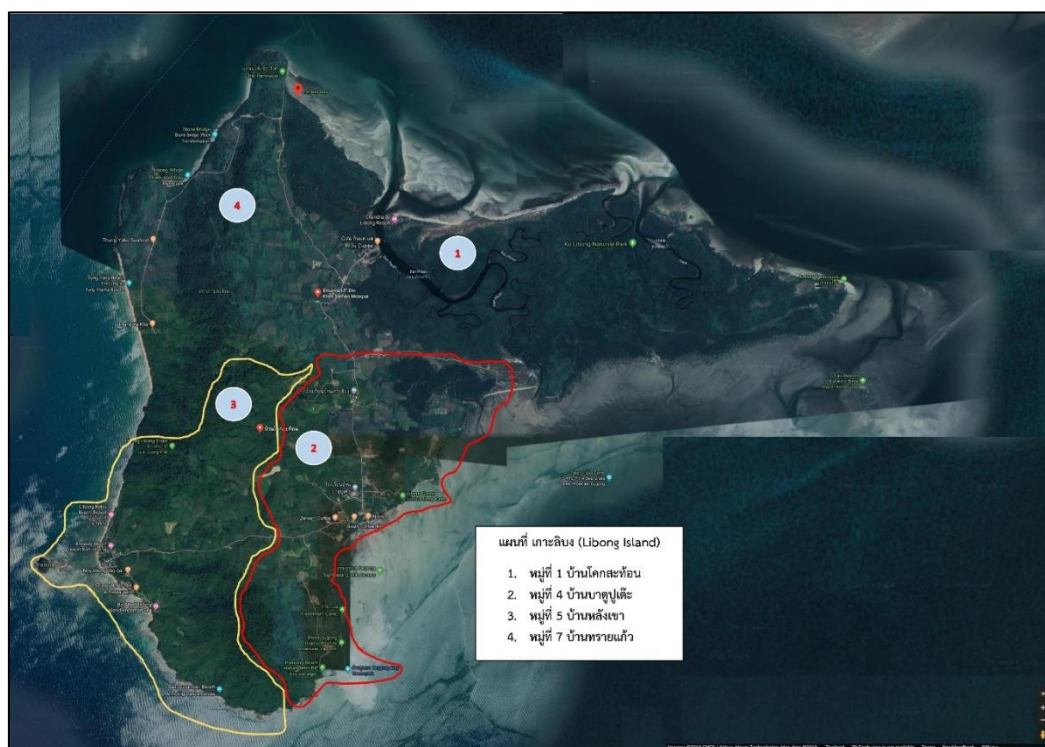
วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผู้วิจัยจัดทำการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และวิเคราะห์ปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชนของเกาะลิบงในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย รวมทั้งนำข้อมูลที่ได้จากการประชากรและกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยภายใต้กรอบแนวคิดการจัดการภัยพิบัติ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 แบบแผนการวิจัย
- 3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัย
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยเลือกใช้หน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในการศึกษาได้เลือก 2 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง สำหรับเหตุผลในการเลือกพื้นที่ดังกล่าวนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีเหตุการณ์อุทกภัยในอดีตที่ผ่านมาทุกปี และเป็นพื้นที่ที่เปิดรับต่ออุทกภัยจึงมีความเสี่ยงได้รับผลกระทบจากอุทกภัยในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งการศึกษาแนวคิดการจัดการภัยพิบัติจะช่วยให้ผู้นำและประชาชนในเกาะลิบงตระหนักถึงอุทกภัยตั้งแต่ด้านการลดผลกระทบความเสี่ยง การเตรียมการ การรับมือ(เผชิญภัย) และการเยียวยา/ฟื้นฟู เพื่อเพิ่มความสามารถในการปรับตัวของผู้นำและประชาชนในเกาะลิบงได้อย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ 8 : ภาพถ่ายทางอากาศแผนที่เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง
ที่มา Google.com

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ คราวเรือนจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาที่ตั้งอยู่ในเกาะลิบง โดยการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ดังนี้ จะต้องเป็นผู้มีอายุ 18 ปีขึ้นไป เป็นผู้อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ 2 หมู่บ้านดังกล่าว และเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติชุมชนในเบื้องต้นหรือเป็นผู้เผชิญอุทกภัยที่ผ่านมา โดยทำการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกรูปแบบคำถามปลายเปิดกับผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา หัวหน้าครัวเรือน สตรี วัยรุ่น คนชรา และประชาชนหรือผู้ที่มีประสบการณ์ในการเผชิญอุทกภัยที่ผ่านมาในพื้นที่ ใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยอาศัยการแนะนำของผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ได้เก็บข้อมูล หรือมีคุณลักษณะตรงกับสิ่งที่ผู้วิจัยศึกษาในขั้นต้นที่สามารถให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ได้และแนะนำให้รายชื่อผู้ที่จะมาให้สัมภาษณ์เป็นรายต่อไป โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลในลักษณะนี้ไปจนกว่าจะได้กลุ่มตัวอย่างครบ

3.3 แบบแผนในการวิจัย

แบบแผนในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ การวิจัยแบบสังเกตการณ์ งานวิจัยจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ ดังนี้

3.3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา หัวหน้าครัวเรือนสตรี วัยรุ่น คนชราและประชาชนหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยที่ผ่านมาในพื้นที่ โดยลักษณะข้อมูลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เช่น ลักษณะการเกิดอุทกภัย (ก่อนเกิด ขณะเกิด หลังเกิด) ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ ข้อมูลลักษณะการมีส่วนร่วม ทั้ง 2 หมู่บ้าน ข้อมูลที่สอดคล้องกับภัย (Hazard) ความเปราะบาง (Vulnerability) การเปิดรับ/ความล่อแหลม (Exposure) และศักยภาพของชุมชน (Capacity) รวมถึงข้อมูลขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมลดความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ 2 ชุมชนที่กระทำในปัจจุบัน

3.3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บทความทางวิชาการ งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศแนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ เอกสารรายงานที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบง และข้อมูลลักษณะทางกายภาพเกาะลิบงจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง โดยนำข้อมูลเหล่านี้ มาทำการวิเคราะห์และค้นพบปัจจัยที่เกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยทั้ง 2 หมู่บ้านในเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธีผสมผสานด้วยกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) โดยมีการตั้งคำถามแบบปลายเปิดที่มาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย การสนทนากลุ่ม(Focus Group) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การทำแผนที่ (Mapping) (สุภางค์ จันทวานิช, 2553) จากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน ผู้นำชุมชน(ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ผู้นำศาสนา หัวหน้าครัวเรือน สตรี วัยรุ่น คนชรา และประชาชนหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือมีประสบการณ์ตรงจากอุทกภัยในพื้นที่ทั้ง 2 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งสามารถอธิบายได้โดยตารางภาพดังต่อไปนี้

กลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)	ข้อมูลในการเก็บ (ต่อ)	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (ต่อ)
หมู่บ้านในเกาะลิบง ทั้ง 2 หมู่บ้าน (บ้านบาตูปูเต๊ะ/บ้านหลัง เขา)	1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่ (อาณาเขต/สิ่งก่อสร้าง)	1. แผนที่ทางกายภาพ 2. การสังเกตโดยการถ่ายภาพ
ผู้นำชุมชน, ผู้นำศาสนา หรือผู้ที่มีประสบการณ์ตรง จากอุทกภัย	1. ประสบการณ์ในการรับมือ กับอุทกภัยที่ผ่านมา 2. ความสัมพันธ์ของชาวบ้านใน ชุมชน 3. ทรัพยากรและศักยภาพในชุมชน 4. การลดผลกระทบอุทกภัยใน ชุมชน 5. การเตรียมความพร้อมรับมือ ของชุมชน 6. การฟื้นฟูและเยียวยาในชุมชน หลังจากอุทกภัย	1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกคำถาม ปลายเปิด 2. แบบจดบันทึกภาคสนาม 3. การสังเกตโดยการถ่ายภาพ 4. การสนทนากลุ่ม 5. การสัมภาษณ์ 6. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
หัวหน้าครัวเรือน, ตัวแทน ครัวเรือน	1. ประสบการณ์ในการรับมือ กับอุทกภัยที่ผ่านมา 2. ความสัมพันธ์ของชาวบ้านใน ชุมชน 3. ทรัพยากรและศักยภาพในชุมชน 4. การลดผลกระทบอุทกภัยใน ชุมชน 5. การเตรียมความพร้อมรับมือ ของชุมชน 6. การฟื้นฟูและเยียวยาในชุมชน หลังจากอุทกภัย	1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกคำถาม ปลายเปิด 2. แบบจดบันทึกภาคสนาม 3. บันทึกเทปสัมภาษณ์

ตารางที่ 7 : วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

รวมทั้งในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนโดยมีรายละเอียด
ดังนี้

3.4.1 ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ประสานติดต่อหน่วยงานและผู้นำชุมชนต่างๆในชุมชน

เกาะลิบง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านเกาะลิบง คณะกรรมการมัชยิตกลางเกาะลิบง เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด หลังจากนั้นทำการขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อนำส่งให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ผู้นำชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ใน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เพื่อขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่และขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์

3.4.2 ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยวิธีการจัดทำแผนที่ใน 2 หมู่บ้านและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยการเริ่มทำการเก็บข้อมูลการจัดทำแผนที่ทางกายภาพในช่วงกลางเดือน มกราคม 2563 และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในพื้นที่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในช่วงเดือนมกราคมจนถึงเดือนมีนาคม 2563

3.4.3 สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ผู้นำศาสนาและประชาชนผู้ที่เคยได้รับผลกระทบ มีประสบการณ์ตรงจากอุทกภัยของพื้นที่ทั้ง 2 หมู่บ้านในเกาะลิบงอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

3.4.4 รวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่จัดบันทึกและเทปบันทึกการสัมภาษณ์ เพื่อเขียนวิเคราะห์สรุปผลการวิจัย

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงผู้วิจัยได้เลือกเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัย ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) หัวหน้าครัวเรือน สตรี คนชรา และประชาชน หรือผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือมีประสบการณ์ตรงจากอุทกภัยในพื้นที่ทั้ง 2 หมู่บ้าน ของเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง รวมทั้งการทำแผนที่ (Mapping) ทางกายภาพโดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

วิธีที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data)

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยในไทยและต่างประเทศรวมทั้งเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวกับ แนวคิดภัยพิบัติ แนวคิดทฤษฎีจัดการภัยพิบัติ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการจัดการภัยพิบัติแบบเบ็ดเสร็จ

วิธีที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยสัมภาษณ์แบบมีคำถามแต่ไม่มีคำตอบตายตัว โดยแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์จะใช้คำถามปลายเปิด (Open-ended) ในการสร้างบทสนทนาแต่หากไม่สามารถได้คำตอบในประเด็นรายละเอียดของปัญหา ผู้วิจัยจะใช้คำถามเจาะลึกหรือตะล่อมกล่อมเกลา (Probe Questions) ชักถามเอาส่วนลึก ความคิดของผู้ถูกสัมภาษณ์ออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย และคำถามเพื่อการวิจัย ซึ่งจะทำให้น่าดึงดูดและลื่นไหลไปตามสถานการณ์ได้ (บุญธรรม กิจปรีดา บริสุทธิ, 2542)

วิธีที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผู้วิจัยใช้คำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มาจากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เช่น หัวหน้าครัวเรือน/ตัวแทนครัวเรือน ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) สตรีและประชาชน ผู้ที่ได้รับผลกระทบ หรือมีประสบการณ์ตรงจากอุทกภัยในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยเลือกชุมชนทั้ง 2 ชุมชน โดยจัดสนทนากลุ่มในวันหยุด (เสาร์-อาทิตย์) จำนวน 2 กลุ่มๆ กลุ่มละ 10-15 คน คือ กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งการสนทนากลุ่มเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นของตนเอง เพื่อให้ได้ผู้บอกข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้นและในช่วงระหว่างการสนทนานั้น ผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกและบันทึกเสียงการสนทนา เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นที่ใช้ในการสนทนาแต่ละกลุ่มเป็นประเด็นเดียวกับที่ใช้ในการสัมภาษณ์

วิธีที่ 4 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่กับกลุ่มคนที่ศึกษาหรือร่วมทำกิจกรรมในชุมชนร่วมกันเช่น วิถีชาวประมงพื้นบ้านการประชุมหมู่บ้าน การจำลองสถานการณ์อุทกภัย การเกิดอุทกภัยในช่วงมรสุม ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นการพยายามทำให้คนในชุมชนนั้นยอมรับ

ว่า ผู้สังเกตเป็นพวกพ้องเดียวกันทำให้เข้าใจโลกทัศน์ ความรู้สึกนึกคิดและเข้าใจปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา (สุภางค์ จันทวานิช, 2553) รวมทั้งสังเกตการณ์โดยวิธีการถ่ายภาพจากหลักฐานในพื้นที่ต่างๆ ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย โดยนำภาพเหล่านั้น มาประกอบในข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วิธีที่ 5 การทำแผนที่ (Mapping)

ผู้วิจัยจัดทำแผนที่ทางกายภาพ (Physical Map) เพียงวิธีเดียวเป็นข้อมูลเพื่ออธิบายลักษณะทางกายภาพของพื้นที่วิจัย เช่น อยู่ที่ไหน ทางเข้าทางไหน มีทางเข้า-ออกที่ทาง สถานที่สำคัญ บ้านมีเรือนมีกี่หลัง ซึ่งกระทำได้โดยการเดินสำรวจพร้อมกับผู้นำชุมชนเป็นผู้นำทางในการชี้ขอบเขตบริเวณต่างๆ เพื่อนำข้อมูลกลับมาทำแผนที่อย่างคร่าวๆ ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นความสัมพันธ์ทางกายภาพของหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน เช่น ตลาด ร้านค้า มัสยิด บ้าน โรงเรียน สถานพยาบาล รวมถึงนำข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อเสนอแนะให้กับผู้นำชุมชน และประชาชน ในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชน เกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

3.5.1 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ทำการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ มีดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตของข้อคำถามต่างๆ ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในช่วงเวลาระยะก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังเกิดอุทกภัย ภายใต้สมการแห่งการเกิดภัยพิบัติ ด้านภัย (Hazard) ด้านความเปราะบาง (Vulnerability) ด้านการเปิดรับ/ความล่อแหลม (Exposure) และศักยภาพของชุมชน (Capacity)
2. นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาสร้างเป็นข้อคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบงจาก หัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนครัวเรือน ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชนและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง
3. นำเครื่องมือและชุดคำถามที่สร้างเสร็จแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาโดยครอบคลุมวัตถุประสงค์ พร้อมทั้งเสนอแนะปรับปรุง แก้ไข
4. ในด้านความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของเครื่องมือให้อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องก่อนที่จะลงภาคสนาม

3.5.2 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยยืนยันและมั่นใจผลการศึกษา ในครั้งนี้จะให้คำตอบที่ถูกต้อง เชื่อถือได้มีความครบถ้วนของข้อมูล เพื่อตอบคำถามที่ต้องการศึกษา โดยการตรวจสอบประกอบด้วย การตรวจสอบภายใน ซึ่งพิจารณาถึงข้อมูลและวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล และการตรวจสอบภายนอกโดยเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ เพื่อลดความคลาดเคลื่อนของผลการวิจัยที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การตรวจสอบข้อมูลในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสามเส้า (Triangulation) ของ (Denzin, 1970 อ้างในสุภางค์ จันทวานิช, 2553) โดยมีรายละเอียดทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1. การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นวิธีการพิสูจน์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลว่ามีความน่าเชื่อถือ ถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ 2. การตรวจสอบ สามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบที่ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีในการตีความข้อมูลว่าแตกต่างหรือสัมพันธ์กันกับทฤษฎีมากน้อยเพียงใด และ 3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกันควบคู่ กับการสังเกตและการซักถามในการเก็บข้อมูลวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการตีความและสร้างข้อสรุปจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น การทำมาหากิน การประชุม ความเป็นอยู่ในสังคม โดยตั้งสมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ในสนามวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นมีการจัดบันทึกแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนในหนึ่งเหตุการณ์ดังนี้ ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร กับใครและเพราะอะไร รวมทั้งสรุปมีความหมายว่าอย่างไรโดยผู้วิจัยต้องวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในขณะที่อยู่ในสนามวิจัย พร้อมกับการรวบรวมข้อมูลไปด้วยและนำข้อมูลที่ได้ในแต่ละพื้นที่ในสนามมาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตเหตุการณ์หลายๆเหตุการณ์และทำเป็นตารางเพื่อหาความสัมพันธ์เพื่อวิเคราะห์ว่าเหตุการณ์นั้นมีอะไรที่สัมพันธ์หรือซ้ำกันหรือเกี่ยวข้องกัน ในด้านใดบ้างของพื้นที่วิจัย รูปแบบเป็นอย่างไรและให้แนวทางข้อเสนอแนะในด้านแนวคิดการจัดการ ความเสี่ยงอุทกภัยเพื่อพัฒนาการดำเนินงานในชุมชน ยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

ชนิดข้อมูล ประเภท เหตุการณ์	(อะไร) พฤติกรรม	(อะไรและ อย่างไร) กิจกรรม	(ทำไม) ความหมาย	(ใคร) การมี ส่วนร่วม	(อย่างไร) ความสัมพันธ์	(ที่ไหน) สภาพแวดล้อม
1. ก่อนเกิด อุทกภัย						
2. ขณะเกิด อุทกภัย						
3. หลังจาก อุทกภัย						

ตารางที่ 8 : ตารางวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการเปรียบเทียบข้อมูล
ที่มา (สุภางค์ จันทวานิช, 2553 หน้า 138)

4. จรรยาบรรณในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวข้องกับบุคคลในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อการวิจัย ดังนั้นข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยให้ความสำคัญและเคารพต่อผู้ให้ข้อมูลในประเด็นเรื่องการยินยอมของผู้ให้ข้อมูลและรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยขั้นตอนต่างๆของการวิจัย การนำข้อมูลไปใช้ รวมทั้งการมีอิสระในการร่วมวิจัยหรือถอนตัวจากการวิจัย ซึ่งไม่มีผลใดๆต่อผู้ให้ข้อมูล ส่วนการรักษาความลับของข้อมูลผู้วิจัยชี้แจงกับผู้ให้ข้อมูลว่าจะไม่มีการเปิดเผยชื่อจริง โดยใช้นามแฝงแทนเพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งผู้วิจัยได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนในการจัดบันทึกข้อมูลหรือบันทึกเสียง พร้อมทั้งทำลายเมื่อสิ้นสุดการศึกษาและจะนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอในทางวิชาการเท่านั้น

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์สำคัญในการวิจัย เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง วิเคราะห์ช่องว่างการบริหารจัดการโดยศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับชุมชนเกาะลิบงในปัจจุบันและอนาคต

ทั้งนี้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามที่กำหนดไว้แล้วนั้น บทนี้จะนำเสนอผลการวิจัยจากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มผ่านความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่วิจัย ทั้ง 2 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง รวมทั้งสิ้น 34 คน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์อธิบายโดยวิธีอุปนัย ร่วมกับการนำเสนอข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และภาพถ่ายที่ได้จากการลงพื้นที่ประกอบไปด้วย รวมถึงสรุปผลการวิจัยเป็นความเรียงในลักษณะการพรรณนาอธิบายความ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษิตตามลำดับของวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ทั่วไป สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยและลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของชุมชนเกาะลิบง

4.2 ปัจจัยเกื้อหนุนและ/หรือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง

4.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับชุมชนเกาะลิบงในปัจจุบันและอนาคต

4.1 สภาพภูมิศาสตร์ทั่วไป สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยและลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของชุมชนเกาะลิบง

4.1.1 สภาพภูมิศาสตร์ทั่วไปของเกาะลิบง

เกาะลิบงตั้งอยู่ในคาบสมุทรที่เป็นแหลมยื่นออกในทะเลจึงได้รับมรสุมเป็นอย่างมาก คือ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดียและมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจากทะเลจีนใต้และ

อ่าวไทยลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบลมมรสุม ปนอากาศร้อน สัมผัสได้จากอุณหภูมิเฉลี่ยแต่ละเดือน สูงเกิน 25 องศาเซลเซียสและลักษณะฝนตกเกิน 100 มิลลิเมตรถึง 9 เดือนโดยมีปริมาณน้ำฝนสะสม เฉลี่ยสูงเกิน 2,000 มิลลิเมตรต่อปีทำให้ได้รับไอน้ำและความชุ่มชื้นมากอุณหภูมิจึงไม่สูงมากและ อากาศไม่ร้อนจัดในฤดูร้อน อากาศจะอบอุ่นในช่วงฤดูฝนการเกิดลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เกิดในช่วง เดือนพฤษภาคมจนถึงปลายเดือนตุลาคมหรือต้นเดือนพฤศจิกายน เป็นช่วงที่ชาวบ้านทั่วไปจะไม่ออก ประมงที่ห่างจากชายฝั่ง เพราะเป็นช่วงที่เกิดฝนฟ้าคะนอง คลื่นสูง ลมแรงและช่วงการเกิดลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือเกิดในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงที่ฝนตกน้อย ทะเลสงบ ไม่มีคลื่นลมแรง เหมาะแก่การท่องเที่ยวและการประมงที่ไกลจากชายฝั่ง สภาพทางธรณีวิทยาทั่วไป เป็นดินร่วนส่วนใหญ่ปนดินทรายและดินเหนียวในบางพื้นที่จึงเหมาะแก่การปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ฝรั่ง พารา สวนผลไม้ ข้าวโพด เป็นต้น

4.1.1.1 เขตการปกครองตำบลเกาะลิบง

สภาพพื้นที่ของตำบลเกาะลิบงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 พื้นที่ได้แก่

1. พื้นบนแผ่นดินใหญ่ เป็นที่ราบสูงมีภูเขาในบางพื้นที่จำนวน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม หมู่ที่ 8 บ้านสุโหงบาตุและ
2. พื้นที่เกาะอยู่กลางทะเลเป็นพื้นที่ราบสลับกับภูเขา ค่อนข้างสูงจำนวน 5 หมู่บ้าน คือ เกาะมุกด์ หมู่ที่ 2 บ้านเกาะมุกด์ และ เกาะลิบง หมู่ที่ 1 บ้านโคกสะทอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกันตัง ระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอกันตัง 30 กิโลเมตร เนื้อที่รวมทั้งหมด 4,450 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับทะเลอันดามัน ทิศใต้ติดต่อกับหมู่บ้าน บาตูปูเต๊ะและหมู่บ้านทรายแก้ว ทิศตะวันออกติดต่อกับทะเลอันดามันทิศตะวันตกติดต่อกับหมู่บ้าน หลังเขา โดยหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกันตัง ระยะทางห่างจากที่ว่าการ อำเภอกันตัง 39 กิโลเมตร เนื้อที่รวมทั้งหมด 3,350 ไร่ อาณาเขตทิศเหนือและทิศใต้ติดต่อกับหมู่บ้าน หลังเขาและทะเลอันดามัน ทิศตะวันออกติดต่อกับหมู่บ้านหลังเขาและทะเลอันดามัน ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่บ้านหลังเขา ต่อมาหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอกันตัง ระยะทาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอกันตัง 44 กิโลเมตร เนื้อที่รวมทั้งหมด 3,260 ไร่ อาณาเขตทิศเหนือ ทิศใต้ติด กับทะเลอันดามันทิศตะวันออกติดต่อกับหมู่บ้านบาตูปูเต๊ะ ทิศตะวันตกติดกับทะเลอันดามัน ส่วนหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว ตั้งอยู่ ทางทิศตะวันตกของอำเภอกันตัง ระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอ กันตัง 40 กิโลเมตร เนื้อที่รวมทั้งหมด 1,650 ไร่ อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับหมู่บ้านโคกสะทอน ทิศใต้และทิศตะวันออกติดต่อกับทะเลอันดามันทิศตะวันตกติดต่อกับหมู่บ้านบาตูปูเต๊ะ จำนวนประชากรในเกาะลิบงมีรายละเอียดดังตารางที่ 9 ดังนี้

4.1.1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่หลัก ในการปกครอง ดูแล พัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งโครงสร้างพื้นฐาน ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชน ในด้านการบรรเทาและป้องกันสาธารณภัยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบง โครงสร้างอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงนั้น โดยดำเนินการวางแผน กำหนดทิศทางแผนปฏิบัติงาน บรรเทาป้องกันสาธารณภัย ประกาศข่าวสารแจ้งเตือนประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัย รวมทั้งสนับสนุนงบประมาณต่างๆ เช่น การอบรมให้ความรู้ด้านสาธารณภัยให้กับประชาชน การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการแจ้งเตือนภัยเบื้องต้น การขุดลอกคูระบายน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ เป็นต้น

หมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวน ครัวเรือน	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	ตำแหน่ง
	ชาย	หญิง	รวม	ครัวเรือน		
บ้านโคก สะท้อน	446	416	862	243	นายอัครธโรหิม ขุนรักษา	กำนัน
บ้านบาตูปูเต๊ะ	417	432	849	259	นายประชุม เจริญฤทธิ์	ผู้ใหญ่บ้าน
บ้านหลังเขา	288	293	581	189	นายอาสาน คนขยัน	ผู้ใหญ่บ้าน
บ้านทรายแก้ว	504	512	1,016	255	นายอะลิเฟน เทศน้ำ	ผู้ใหญ่บ้าน

ตารางที่ 9 : ข้อมูลจำนวนประชากรในพื้นที่เกาะลิบง ปรับจากข้อมูลทะเบียนราษฎร
ที่มา สำนักงานทะเบียนราษฎร อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2562

อย่างไรก็ตามในสภาพความเป็นจริง เมื่อเกิดเหตุการณ์สาธารณภัยขึ้น กำนันผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้บริหารจัดอุทกภัยก่อนในชุมชนเกาะลิบงทั้งในด้านการแจ้งเตือนภัย การอพยพการจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราว ซึ่งหน่วยงานภาครัฐหรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการเข้าไปช่วยเหลือผู้ภัยหลังอุทกภัยคลี่คลายลง จะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชน มีบทบาทค่อนข้างมากในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง

4.1.1.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และศึกษาค้นหาข้อมูลจากเอกสารทางราชการขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง พบว่า มีการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยกัน 4 ประเภทดังนี้

1. การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย โดยการสร้างบ้านเรือนของประชาชนในเกาะลิบงมีลักษณะแบบอยู่รวมกันและกระจายตัว กล่าวคือ ลักษณะแบบอยู่รวมกันพบในบริเวณใกล้ชายทะเล เช่น หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ส่วนลักษณะแบบกระจายตัวจะพบได้ตามพื้นที่ใกล้สวนยางหรือถนนรอยต่อระหว่างชุมชนด้วยกัน

2. การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์ ตั้งอยู่ริมชายทะเลในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา โดยเป็นย่านชุมชนที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น รีสอร์ท โฮมสเตย์ วิถีชาวบ้าน เป็นต้น

3. การใช้ที่ดินเพื่อสถานศึกษาและศาสนา ในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบงประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีการก่อสร้างมัสยิดอยู่ในชุมชนเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมถึงสถานศึกษาที่พัฒนาความรู้ให้กับเยาวชนพื้นที่ เช่น โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ โรงเรียนบ้านหลังเขา เป็นต้น

4. การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พื้นที่เกษตรกรรมหลักของเกาะลิบงจะใช้ในการทำสวนยางพาราซึ่งตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา

เนื่องจากพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพอื่นๆของประชาชนในเกาะลิบงนั้น 2 ใน 3 เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ บางพื้นที่เกษตรกรรมมีการทับซ้อนกับพื้นที่ป่าสงวน การถือครองที่ดินของชุมชนเกาะลิบง พบว่า ประชาชนถือครองเอกสารที่ดิน น.ส 3⁵ หรือ สค.1⁶ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตั้งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ราบ โดยแบ่งพื้นที่ครอบครองออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านโคกสะทอนเชื่อมต่อมายังพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว ส่วนที่ 2 พื้นที่ราบใกล้ชายทะเลหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ส่วนพื้นที่ของชาวบ้านบริเวณเนินเขาในหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขานั้น ถือครองใบ ภบท.5⁷ อยู่โดยรอบและมีพื้นที่ทับซ้อนเขตป่าสงวนบางส่วน โดยการครอบครองที่ดินในลักษณะนี้ เป็นกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมถือครองสิทธิ์

⁵ น.ส 3 หมายถึง หนังสือที่รับรองจากเจ้าหน้าที่ดินว่า สามารถใช้ทำประโยชน์ในที่ดินเพียงสิทธิครอบครอง ไม่มีในการซื้อขาย จากการอธิบายของสิทธิพร จิเหลา. อ่างแล้ว

⁶ สค. 1 หมายถึง ใบแจ้งครอบครองที่ดิน ใช้เป็นหลักฐานในการแจ้งกับทางราชการได้ว่า ครอบครองที่ดินแปลงนั้นอยู่ แต่ไม่ใช่หนังสือกรรมสิทธิ์ในที่ดินและใช้โอนกรรมสิทธิ์ไม่ได้ จากการอธิบายของสิทธิพร จิเหลา. อ่างแล้ว

⁷ ภบท.5 หมายถึง ใบสำคัญรับเงินการเสียภาษีบำรุงท้องที่ จากการใช้ประโยชน์ที่ดินที่จ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ในท้องที่นั้นๆ คือ อบต.เกาะลิบง แต่ไม่ได้เป็นใบแสดงสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน จากการอธิบายของสิทธิพร จิเหลา. อ่างแล้ว

เพื่อการอยู่อาศัยและการทำเกษตรกรรมและกลุ่มบุคคลภายนอกที่ถือครองสิทธิในพื้นที่ริมชายหาด เพื่อประกอบธุรกิจท่องเที่ยว เช่น รีสอร์ท โฮมสเตย์ เป็นต้น

4.1.1.4 วิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนเกาะลิบง

เกาะลิบงนั้น ชาวบ้านนับถือศาสนาอิสลามโดยส่วนใหญ่มีเพียง 1 ครัวเรือนเป็นศาสนาพุทธอาชีพที่ชาวบ้านประกอบเป็นอาชีพหลักมากที่สุด คือ ประมงพื้นบ้าน เช่น การวางอวนปู การเลี้ยงปลาในกระชัง การทำไซหมึก การจับปู เป็นต้น รองลงมาคือ อาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านปลูกยางพาราเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการปลูกสวนผลไม้ ข้าวโพด ผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่แพะ วัว ไข่เพื่อบริโภคในครัวเรือนและนำไปขาย ต่อมาการทำธุรกิจโฮมสเตย์ของชาวบ้านที่มีบ้านเรือนใกล้ริมทะเล เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว แบบวิถีชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในด้านประเพณีและงานประจำปีในเกาะลิบงนั้น ชาวบ้านสนับสนุนอนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบดั้งเดิมต่างๆ เพื่อสร้างความสามัคคีของชาวบ้านในเกาะลิบง เช่น วันฮารีรายอ งานสานสัมพันธ์เมาลิต พิธีเข้าสู่ันต์หมู่⁹ การถือศีลอดและพิธีการแต่งงาน (นิกะฮ์)

ในชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ เป็นพื้นที่ใกล้ริมทะเล ชาวบ้านประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก วิถีชีวิตของชาวบ้านนั้นเป็นการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย พออยู่พอกินพึ่งพาอาศัยกัน การดำเนินชีวิตประจำวันของหัวหน้าครอบครัวหรือชายหนุ่มในบ้านจะออกเรือประมงไปหาปลาตั้งแต่เวลา 05.00-11.00 น. ส่วนภรรยาหรือสตรีในบ้านทำหน้าที่เป็นแม่บ้านคอยรับ-ส่งลูกไปโรงเรียน การประกอบอาชีพสวนยางพารา ชาวบ้านออกจากบ้านไปกรีดยางพาราในเวลา 23.00 น. และเก็บผลผลิตน้ำยางพาราโดยนำมาขายให้กับผู้รับซื้อในเวลา 05.00-09.00 น. โดยชาวบ้านขายเป็นน้ำยางดิบ ไม่ได้นำน้ำยางดิบไปแปรรูปเป็นยางแผ่น เนื่องจากค่าขนส่งที่นำไปขายบนฝั่งมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมสังเกตว่า ในทุกบ้านมีโต๊ะประชุมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สภาคาแพ” ไว้ในบ้านเพื่อปรึกษาหารือ ไถ่ถามเรื่องราวกันในชีวิตประจำวันเช่น ความเป็นอยู่ การเมืองท้องถิ่น การเข้ามาของหน่วยงานภาครัฐ ในทุกวันศุกร์ของสัปดาห์มีการละหมาดใหญ่ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่มัสยิดกลางของหมู่บ้านบาตูปูเต๊ะ เมื่อละหมาดเสร็จ ผู้นำศาสนาจะเป็นผู้นำประชุมปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆเช่น กิจกรรมงานฮารีรายอ กิจกรรมเมาลิต ปัญหาในหมู่บ้านหรือครัวเรือน การแจ้งข่าวสารให้ความรู้จากหน่วยงานหรือโครงการของหน่วยงานภาครัฐต่าง

⁸ วันฮารีรายอ หมายถึง ชาวบ้านเรียกว่า “วันรายา” เป็นวันที่ชาวบ้านร่วมละหมาดพร้อมกันทั้งหมู่บ้านมีการปะแป้งสังสรรค์กันจากการอธิบายของนิสิต ชัยฤทธิ์. อ้างแล้ว

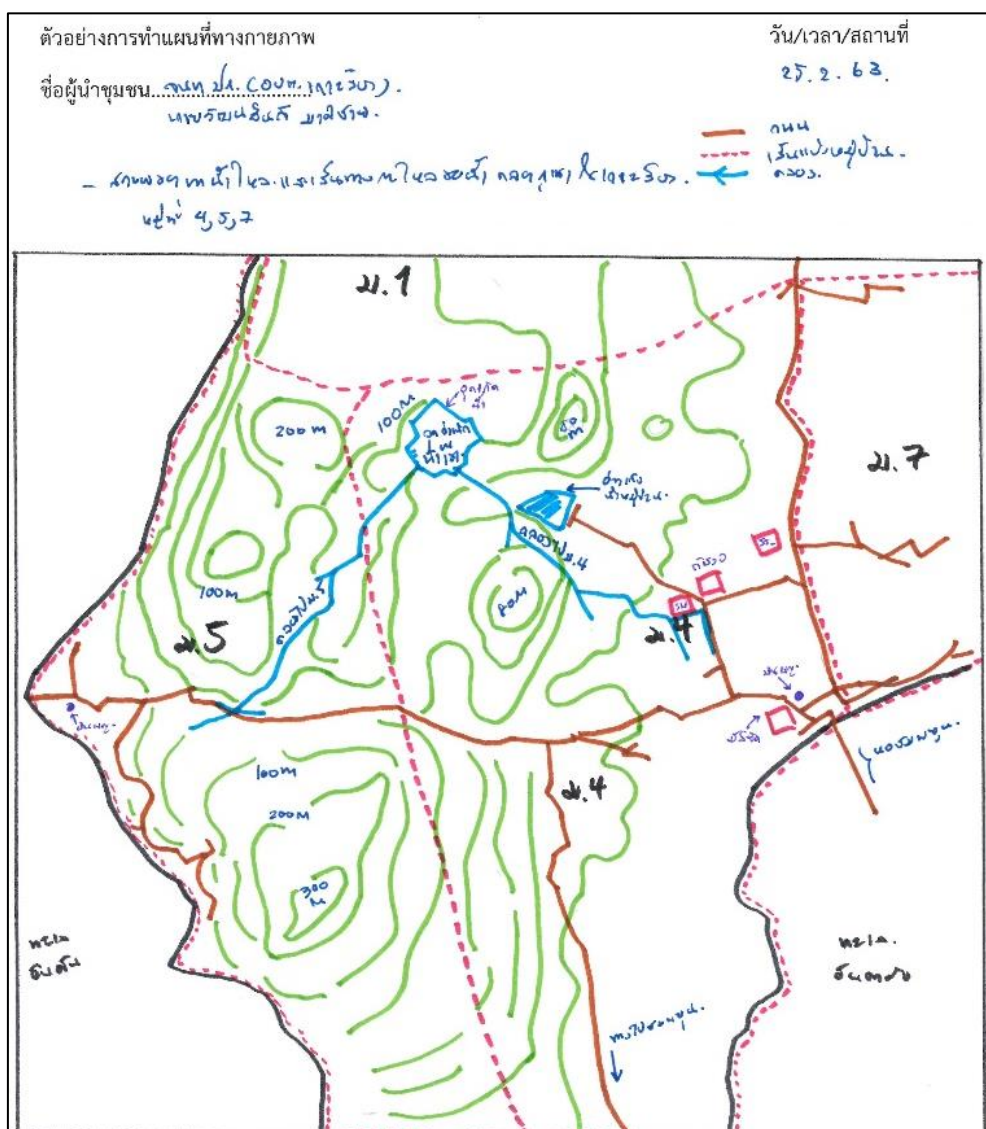
⁹ พิธีเข้าสู่ันต์หมู่ หมายถึง เป็นพิธีกรรมขลิบปลายหนังหุ้มอวัยวะเพศชายเพื่อเข้าสู่การเป็นมุสลิมตามหลักศาสนาอิสลาม จากการอธิบายของนิสิต ชัยฤทธิ์. อ้างแล้ว

เพื่อให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือเสนอแนะผลกระทบต่อชาวบ้านจากการดำเนินการโครงการของรัฐบาต่อมาในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เป็นพื้นที่อยู่บริเวณเนินเขาท้ายหมู่บ้าน ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ด้วยลักษณะพื้นที่ติดแนวภูเขา การดำเนินวิถีชีวิตในชุมชนของชาวบ้าน หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขามีความคล้ายคลึงกับชาวบ้านหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ทั้งในด้านวัฒนธรรมประเพณี ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านแบบเรียบง่าย พอมีพอกินและเน้นการพึ่งพาอาศัยกัน

กล่าวโดยสรุปว่าวิถีชีวิตชาวบ้านเกาะลิบงใน 2 พื้นที่ศึกษานั้นมีความคล้ายคลึงกันในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน โดยผู้วิจัยตั้งข้อสังเกต ในลักษณะของพื้นที่ดังกล่าวนี้มีความเสี่ยงหรือความเป็นไปได้ที่เกิดอุทกภัยกล่าวคือ พื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ เป็นพื้นที่ราบต่ำ บริเวณริมทะเลมีสิ่งปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนของชาวบ้านเป็นจำนวนมากซึ่งกีดขวางทางน้ำไหลธรรมชาติ นอกจากนั้นพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาลักษณะบ้านเรือนของชาวบ้านตั้งอยู่ใกล้เนินเขาเป็นที่ราบแอ่งกระทะจึงมีความเสี่ยงที่จะเกิดอุทกภัยในปัจจุบันและอนาคต

4.1.2 สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง

ในด้านสถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยและลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของชุมชนเกาะลิบง จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่กรณีศึกษา ผู้วิจัยพบว่าการเกิดอุทกภัยในช่วงปี 2559-2563 เป็นลักษณะอุทกภัยที่เป็นแบบฉับพลันที่แตกต่างจากในอดีตที่เกิดโดยเฉพาะในช่วงปี 2553-2558 อย่างสิ้นเชิง โดยมีพัฒนาการความถี่ในการเกิดและความรุนแรงหลังปี 2556 รวมถึงลักษณะภูมิศาสตร์ในเกาะลิบงนั้นเป็นเนินภูเขาเอียงราบสู่ที่ต่ำและเป็นแอ่งกระทะ การเกิดอุทกภัยที่ผ่านมามีเกิดขึ้น ในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะซึ่งสายคลองบนภูเขาเป็นพื้นที่ต้นน้ำ ต่อจากนั้นมวลน้ำค่อยไหลผ่านสายคลอง 2 สายได้แก่ สายคลองหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาและสายคลองหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำ รวมทั้งเข้าท่วมหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วซึ่งพื้นที่ปลายน้ำไหลลงสู่ทะเล ดังภาพประกอบที่ 9

ภาพประกอบที่ 9 : แผนที่ทางกายภาพสายคลองบนภูเขา หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา สำรวจโดยผู้วิจัย (2563)

4.1.2.1 ประวัติการเกิดอุทกภัยของเกาะลิบงในรอบ 10 ปี (2553-2563)

การเกิดอุทกภัยในเกาะลิบง เมื่อเข้าสู่ช่วงมรสุมในเดือนพฤษภาคมจนถึงปลายเดือนตุลาคม หรือต้นเดือนพฤศจิกายน เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมฉับพลันทุกๆปี โดยลักษณะน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม ซึ่งมีความรุนแรงทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก โดยพบว่าประวัติการเกิดฝนตกน้ำท่วมหนักและรุนแรง ทั้งสิ้น 7 ครั้ง ได้แก่ พ.ศ. 2554 พ.ศ. 2555 พ.ศ. 2558 พ.ศ. 2559 พ.ศ. 2560 พ.ศ. 2561 และพ.ศ. 2562 ผู้วิจัยสามารถอธิบายพัฒนาการและสถานการณ์การเกิดอุทกภัยในภาพรวม ได้ดังนี้

ปี 2554 ช่วงปลายเดือนพฤษภาคมได้ฝนตกหนัก น้ำท่วมหนัก มีลมพายุ มีน้ำท่วมบ้านโดยเฉพาะบ้านที่อยู่ใกล้ริมทะเลและใกล้ถนนแต่บ้านที่อยู่บริเวณที่สูงน้ำไม่ท่วม ระดับน้ำท่วมสูง 130 เซนติเมตร ในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ชาวบ้านตื่นตระหนกกับเหตุการณ์มากเพราะเกิดขึ้นครั้งแรก ไม่มีการเตรียมการรับมือกับน้ำท่วม ช่วงที่เกิดน้ำท่วมมีการช่วยกันขนของไปไว้ที่สูง ผู้นำชุมชน ชาวบ้านสับสน แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เช่นเดียวกันหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนในพื้นที่เนินเขาถูกน้ำป่าไหลหลากเข้าในบ้านเรือน อุปกรณ์ทำมาหากินลอยไปกับน้ำ

ปี 2555 เกิดพายุฝนฟ้าคะนอง น้ำป่าไหลหลากบนภูเขามาจากหลังโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะซึ่งเป็นพื้นที่สูง ลงสู่พื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ บ้านเรือนชาวบ้านริมทะเลได้รับความเสียหาย 5-10 หลังคาเรือน ไม่มีไฟฟ้าใช้ 2-3 วัน ต้องใช้เครื่องปั่นไฟรวมทั้ง พืชทางการเกษตรและสวนยางพาราได้รับความเสียหาย รวมถึงพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาพื้นที่บริเวณเนินเขาได้รับผลกระทบจากน้ำป่าไหลหลากและเข้าไปยังพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำของหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่สามารถสัญจรเข้าละออกจากพื้นที่บ้านหลังเขาได้

ปี 2558 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงมีมาตรการลดผลกระทบอุทกภัยโดยวิธีการขุดต่อคอนกรีตบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะเพื่อเป็นทางระบายน้ำที่มาจากโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ เพื่อลงสู่หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว เป็นพื้นที่ปลายน้ำลงสู่ทะเลแต่น้ำป่าไหลหลากจำนวนมาก ทำให้ระบายน้ำไม่ทันและเอ่อท่วมขังในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ โดยความเสียหายจากน้ำป่าไหลหลากในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาได้รับผลกระทบจากน้ำป่าไหลหลากและดินถล่มทั้งในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ

ปี 2559 ช่วงกลางเดือนกรกฎาคมเกิดฝนตกหนักติดต่อกัน 3 วัน ทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่มในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว มีต้นไม้ใหญ่กับเสาไฟฟ้าหักโค่นปิดกั้นเส้นทางสัญจร ชาวบ้านขาดไฟฟ้าใช้ เป็นเหตุการณ์รุนแรงและได้รับความเสียหายมากที่สุด น้ำป่าไหลหลากบ้านชาวบ้านลงในทะเล 2 หลังคาเรือนด้วยท่อระบายน้ำคอนกรีตระบายน้ำอย่างล่าช้า ทำให้น้ำเอ่อท่วมเข้าบ้านเรือนของชาวบ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้องเร่งขนของอพยพไปไว้ที่มัสยิดกลางซึ่งเป็นพื้นที่เนินสูงสวนมะพร้าว สวนยางพาราของชาวบ้านได้รับความเสียหาย

ปี 2560 เกิดน้ำท่วมสูงประมาณ 2-3 เมตร น้ำมาเร็วมากในช่วงตอนกลางคืน ชาวบ้านขนย้ายสิ่งของออกจากบ้านเรือนได้บางส่วน รถจักรยานยนต์ชาวบ้าน 3-4 คันถูกน้ำพัดจากหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะไปยังสวนมะพร้าว ในหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว โดยเฉพาะในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เกิดน้ำป่าไหลหลากเข้าท่วมบ้านเรือนของชาวบ้าน ฐานเสาบ้านหัก 2 เสา

และต้นยางพาราที่ปลูกอยู่บนเนินภูเขาสูงหล่นใส่หลังคาบ้านชาวบ้านเนื่องจากดินรับน้ำไม่ไหว รถมอเตอร์ไซด์และรถกระบะสัญจรผ่านไม่ได้ น้ำสีขุ่นและไหลเชี่ยว

ปี 2561 เกิดฝนตกหนักน้ำท่วมสูงในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ชาวบ้านสังเกตดินที่ อมน้ำผิดปกติมีลมพายุที่พัดรุนแรงใน 1-4 วันที่ผ่านมา มีการขนของไปไว้ที่สูง พืชที่ปลูกไม่ทันได้เก็บ เกี่ยวเช่น ข้าวโพด ผักสวนครัวถูกกระแสน้ำพัดพาไปจนหมด โดยชาวบ้านในพื้นที่มองเป็นเรื่องปกติ เพราะเคยชินกับการรับมือแล้ว ระดับน้ำความสูง 150 เซนติเมตรและน้ำไหลแรงชาวบ้านในพื้นที่ต้อง พยายามดันเศษไม้ที่ลอยมากับน้ำ ไม่ให้กระทบกับเสาบ้านของตนเอง รถจักรยานยนต์และรถยนต์ สัญจรผ่านไม่ได้ น้ำสีขุ่นและการกระแสน้ำไหลเชี่ยว

ปี 2562 ช่วงวันที่ 21-23 มิถุนายน เกิดฝนตกหนักทำให้เกิดดินโคลนถล่มและน้ำป่า ไหลทะลักเข้าในบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา โดยบ้านเรือนชาวบ้านและโรงเรียนบ้านหลังเขา ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก

จากประวัติการเกิดอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบงที่ผู้วิจัยได้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว ในข้างต้น เห็นได้ว่าพัฒนาการเกิดและความรุนแรงของอุทกภัยนั้น มีพัฒนาการความรุนแรงและ ขยายพื้นที่ความเสียหายเพิ่มมากขึ้นตัวอย่างที่เห็นเป็นประจักษ์ คือ ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาซึ่ง ชาวบ้านได้รับความเสียหายจากอุทกภัยตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำ (รับน้ำป่าไหลหลากจากภูเขา) พื้นที่กลางน้ำ และพื้นที่ปลายน้ำลงสู่ทะเล และพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะซึ่งเป็นที่ราบเอียงซึ่งเป็นทางไหลผ่านของ น้ำป่าจากสายคลองบนภูเขาสูงสู่ทะเล รวมถึง การเกิดเหตุการณ์ในรอบ 10 ปีนั้น มีจำนวนการเกิด อุทกภัยสูงถึง 7 ครั้ง ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า พื้นที่เหล่านี้มีความเสี่ยงเกิดอุทกภัยในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจะต้องเข้ามา มีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยหรือหาวิธีการอยู่ร่วมกับอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง

4.1.2.2 ผลกระทบจากอุทกภัยที่เกิดขึ้นในรอบ 10 ปี (2553-2563)

ในการนำเสนอข้อมูลผลกระทบส่วนนี้ ผู้วิจัยเลือกนำเสนอข้อมูลเฉพาะปีที่ได้รับ ผลกระทบจากอุทกภัยมากที่สุด จากข้อมูลเอกสารทางราชการ คำสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมทั้งผู้ใหญ่บ้าน พบว่า ข้อมูลปีที่ได้รับ ผลกระทบมากที่สุด คือ ปี 2559 นั้น เป็นการเกิดอุทกภัยเกือบทุกหมู่บ้านในเกาะลิบง โดยผู้วิจัยได้ สรุปข้อมูลความเสียหายตามตารางมีรายละเอียดดังนี้

พื้นที่	ประเภทของภัย	ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ	สถานที่อพยพชั่วคราว
หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ	อุทกภัย (น้ำท่วมขัง) /ดินโคลนถล่ม	15 ครัวเรือนน้ำท่วมขัง 1 ครัวเรือนบ้านพังทลาย ไปกับน้ำ	โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ /มัธยมกลาง
หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา	อุทกภัย (น้ำป่าไหล หลาก) /ดินโคลนถล่ม	24 ครัวเรือน น้ำป่าไหลหลาก /ดินโคลนถล่ม เสไฟฟ้าหัก 3 ต้น ชาวบ้านไม่มีไฟฟ้าใช้	ชาวบ้านอาศัยอยู่ในบ้าน
หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว	อุทกภัย(น้ำป่าไหลหลาก)	10 ครัวเรือนน้ำท่วมขัง 1 ครัวเรือนบ้านพังทลาย ไปกับน้ำ	โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ /มัธยมกลาง

ตารางที่ 10 : ข้อมูลพื้นที่หมู่บ้านในเกาะลิบงที่ได้รับผลกระทบอุทกภัยในปี 2559

รวบรวมจากเอกสารทางราชการขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2563 โดยผู้วิจัย

จากข้อมูลความเสียหายในตารางผู้วิจัยสรุปได้ว่า หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยมากที่สุด จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้จึงนำมาสู่การศึกษาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกาะลิบง โดยสอดคล้องกับข้อมูลคำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“ผมรวบรวมข้อมูล ดูใบคำร้องในรายการต่างๆ รวมทั้งสรุป ความเสียหายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ว่าชาวบ้านได้รับผลกระทบก็คน ก็หลังคาเรือน แต่ไม่ได้บันทึกสถิติไว้ครับ ทำเพียงแค่นบันทึกข้อความ และส่งให้กับผู้บังคับเพื่อลงนามและส่งไปทางอำเภอเพื่อขอความช่วยเหลือต่อไป”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 25 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ปี 59 เกาะลิบงจะได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมมากที่สุด มีบ้านเรือนไหลไปกับน้ำ ชาวบ้านเดือดร้อนเกือบๆ 40 ครัวเรือน ข้อมูลเป็นตัวเลขต้องถามกับน้องสุวิทย์ เจ้าหน้าที่ ปก. เขามีข้อมูล”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ข้อมูลที่เป็นตัวเลขส่วนใหญ่ไม่มีครับ ผมพึ่งย้ายมารับราชการปี 61 มีแค่ข้อมูลเอกสาร หนังสือบันทึกข้อความ หนังสือภายในและภายนอกที่พอจะเป็นข้อมูลได้ เช่น หนังสือขอรับความช่วยเหลือ หนังสือตรวจความเสียหายของบ้านที่ถูกพายุ น้ำท่วม”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วงปี 59 เกิดพายุและน้ำหลากหนักสุด หมู่ 5 เส้าไฟหัก 3 ต้น ชาวบ้านไม่มีไฟฟ้าใช้ 1 สัปดาห์ต้องใช้เครื่องปั่นไฟของชาวบ้านไปก่อน เพราะพายุไม่สงบ การไฟฟ้าจึงเข้าไปด้วยเหลือไม่ได้”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 25 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ผมรวบรวมข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเขียนหนังสือขอรับความช่วยเหลือให้ประชาชนส่งให้ทางอบต.เกาะลิบงดำเนินการต่อไป”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, กำนันตำบลเกาะลิบง, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“การเก็บข้อมูลผมจะให้ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านช่วยถ่ายภาพเก็บข้อมูลบ้านที่ได้รับ ความเสียหายจากน้ำท่วม ผมเป็นผู้รวบรวมและส่งให้กำนัน เพื่อทำหนังสือแจ้งทางอบต.เกาะลิบงช่วยเหลือต่อไป”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ปี 59 ได้รับความเสียหายหนักครับ ผมถ่ายภาพบ้านชาวบ้านและสิ่งของที่เสียหาย เพื่อส่งข้อมูลให้กำนัน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4.1.3 การบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบง

การวิเคราะห์ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์จากเอกสารและการลงพื้นที่ จากการ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวนทั้งสิ้น 34 คน เมื่อวันที่ 18-19 มกราคม 2563 ครั้งที่ 2 ในวันที่ 25-26 กุมภาพันธ์ 2563 ในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบร่วม รวมทั้งจัดทำกรสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในวันที่ 25-26 มกราคม 2563 ณ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยผู้วิจัยแบ่งการสนทนา กลุ่มออกเป็น 2 กลุ่มๆละ 10 คน คือ กลุ่มชาวบ้านและผู้นำชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นของตนเอง เพื่อให้ได้คนบอกข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้น และทางผู้วิจัยได้สรุปผลจากการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อยืนยันข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในภาพรวมของเกาะลิบง พบว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงได้แบ่งสายงานออกเป็น 2 สายงาน ได้แก่ 1. สายงาน บริหาร คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ดูแลและจัดสรรงบประมาณในการลดผลกระทบและเยียวยาผู้ประสบภัยหลังเกิดอุทกภัย

2. สายงานปกครอง คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนมีหน้าที่บริหารจัดการ ความเสี่ยงอุทกภัยในช่วงก่อนเกิดและขณะเกิดอุทกภัย โดยเมื่อก่อนเกิดและขณะเกิดทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงจะให้อำนาจกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านในการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน เพราะอยู่ในพื้นที่เกาะลิบง มีความรู้ ความเข้าใจในพื้นที่ว่าจุดเสี่ยงอยู่บริเวณที่ไหน และคาดการณ์ได้ ว่าทิศทางในการเกิดอุทกภัยจะเกิดในช่วงเวลาใด โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นราบต่ำ และใกล้ริมทะเล ของพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะจะเผชิญกับน้ำท่วมและน้ำทะเลหนุนสูง เว้นแต่ ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนในพื้นที่เนินสูง จากร้านน้ำชาบังแฉจนถึงหน้าโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะจะไม่ได้ รับประทาน แต่จะคอยเฝ้าระวังและแจ้งข่าวน้ำป่าไหลหลากที่ไหลมาทางด้านหลังโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ ลงสู่พื้นที่ราบต่ำใจกลางของหมู่ที่ 4 ซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำและได้รับผลกระทบทุกปี และยังพบอีก ว่าหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วเป็นพื้นที่ปลายน้ำลักษณะพื้นที่เป็นทางผ่านของน้ำก่อนลงสู่ทะเล จากปัญหาและความสัมพันธ์ของบริบทลักษณะพื้นที่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว จึงเป็นพื้นที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัยร่วมกัน

ในขณะที่เดียวกันหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เป็นที่พื้นที่ค่อนข้างได้รับความเสียหายจาก อุทกภัยมากกว่าหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ เนื่องจากบ้านเรือนของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ระหว่าง เนินเขาซึ่งเป็นพื้นที่แอ่งกระทะและเป็นทางน้ำไหลผ่านลงสู่ทะเล รวมทั้งสายน้ำที่ไหลมาจากภูเขาใน พื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน หากฝนตกหนักติดต่อกัน 1-2 ชั่วโมงหรือเกิด ลมพายุฝนฟ้าคะนองตกติดต่อกัน 1-3 วัน จะเกิดน้ำป่า ไหลหลากและดินถล่มในพื้นที่บริเวณเนินเขา ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถสัญจรไปมาระหว่างหมู่บ้านได้

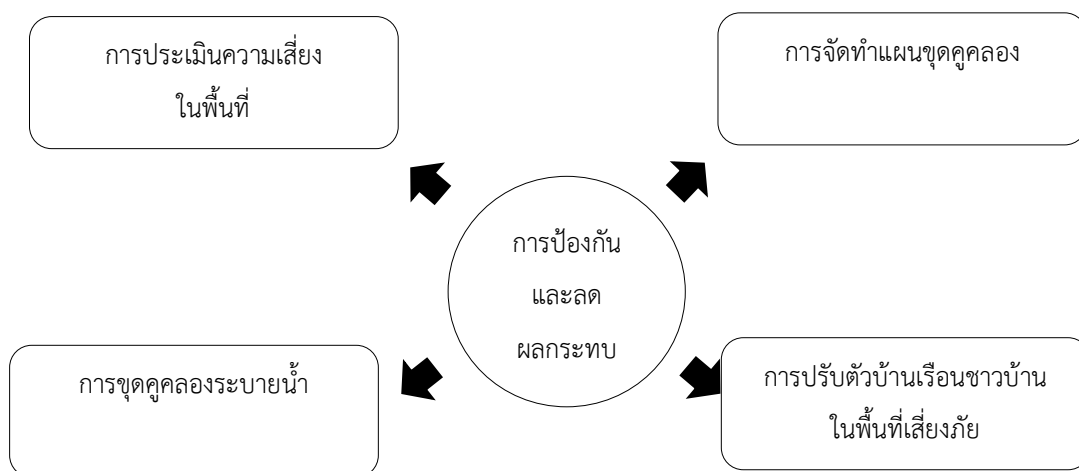
จากสภาพการณดังกล่าว ผู้วิจัยจึงอธิบายการจัดการความเสี่ยงและการดำเนินการ ในช่วงวิกฤตของการเกิดอุทกภัยที่เป็นอยู่ของประชาชนในปัจจุบัน 3 ระยะ (ก่อนเกิด ขณะเกิดและ หลังเกิด) ใน 4 กิจกรรม ได้แก่ การป้องกันและลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือปัญหา อุทกภัย การบริหารจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน รวมทั้งศักยภาพของชุมชนในการเยียวยาและฟื้นฟู หลังเกิดอุทกภัย โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1.3.1 ลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของชุมชน เกาะลิบง

(ก) การป้องกันและลดผลกระทบ

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องพบว่า ในพื้นที่เกาะลิบงมีการดำเนินการ ป้องกันและลดผลกระทบแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มกิจกรรม ได้แก่ การประเมินความเสี่ยงในพื้นที่

การจัดทำแผนขุดकुคลองระบายน้ำเพื่อลดความเสี่ยงในพื้นที่ การขุดकुคลองระบายน้ำเพื่อลดความเสี่ยงในพื้นที่ และการปรับตัวบ้านเรือนชาวบ้านในพื้นที่เสี่ยงภัย สามารถสรุปได้โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 10 : การป้องกันและลดผลกระทบอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง
วาดโดยผู้วิจัย (2563)

1. การประเมินความเสี่ยงในพื้นที่ พบว่ามีการคาดการณ์ระดับน้ำและความชุ่มของน้ำในช่วงฤดูฝนตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมจนถึงต้นเดือนพฤศจิกายน หากสีของน้ำที่ไหลมาจากภูเขา มีสีแสดอ่อน จนถึงสีน้ำขุ่น สภาพเช่นนี้อธิบายได้ว่า น้ำป่าไหลหลากกำลังมา ผู้นำชุมชนก็จะแจ้งให้ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยง อพยพเคลื่อนย้ายสิ่งของไปยังโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะและมัธยมกลางบ้านบาตูปูเต๊ะ รวมทั้งการสังเกตและใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อคาดการณ์ว่าจะเกิดฝนตกหนักน้ำท่วมหรือไม่ ได้แก่ ดูกลุ่มเมฆว่าเป็นสีส้มหรือไม่ถ้าหากเป็นชาวบ้านจะไม่ออกเรือประมงหาปลา มดคันหรือมดดำอพยพย้ายไซ่จากที่ต่ำไปยังที่สูง แมงเม้า (ลูกปลวก) บินเป็นกลุ่มใหญ่ ในตอนกลางคืนเนินเขาดินนึ่มและชันผิปกติ โดยภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้ เป็นสิ่งที่คนในอดีตใช้ในการคาดการณ์การเกิดอุทกภัยและถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านจะเฝ้าระวัง ในจุดที่เป็นพื้นที่เสี่ยงและโทรแจ้งผู้ใหญ่บ้านเพื่อนำป่าไหลหลากหรือเกิดดินถล่มในพื้นที่ ดังคำสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหัวหน้าครัวเรือน สตรีและตัวแทนคนชรา ดังต่อไปนี้

“เมื่อฝนตกติดต่อกัน 1-2 วัน ผมจะแจ้งให้กำนันทราบเพื่อนัดประชุมกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครเฝ้าระวัง ผู้นำศาสนา ในการเฝ้าระวังน้ำป่าที่กำลังจะไหลเข้ามาในหมู่บ้าน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ในช่วงบ่ายผมสังเกตเห็นของน้ำที่ไหลมาจากเนินเขามีสีขุ่นและจะสีขุ่นมากในช่วงเย็น ซึ่งคาดการณ์ได้เลยว่าน้ำป่าจะมาในตอนกลางคืนและก็มาจริงๆ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเข้าไปหาโต๊ะอิหม่ามที่หมู่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะระหว่างทางเข้าหมู่บ้านมีต้นยางพาราล้อมประมาณ 7-8 ต้น ก็คาดการณ์ได้ว่าดินน่าจะอุ้มน้ำไม่อยู่อาจจะเกิดดินถล่ม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ก่อนฝนตกผมจะได้กลิ่นดินขึ้นจะขับมอไซเวียนดูรอบหมู่บ้านแสดงว่าฝนตกหนักเลยกลับบ้านมาชน ของบางอย่างไปไว้ชั้น 2”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ตอนไปกรีดยางผมเดินเข้าไปในสวนยางพาราเห็นดินนิ่มและแฉะ รู้ได้เลยว่าน้ำป่าไหลหลากกำลังมา และไม่เกินเที่ยงคืน ผู้ใหญ่บ้านก็ประกาศว่าน้ำป่ามาแล้ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเวลาจะออกเรือประมงตอนหัวรุ่ง ถ้าวันเย็นก่อนเมฆสีส้มจะเห็นน้ำฝนมาไกลๆ รุ่งเช้าฉันผมจะไม่ออกเรือ เพราะรู้ว่าพายุกำลังพัดเข้ามาที่เกาะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 10 คนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมสังเกตกลุ่มมดดำที่ย้ายรังและขนไข่มดไปยังที่สูง จะเดินเรียบริมถนนเป็นแถวยาว ทายได้เลยว่าพื้นดินมีความชื้นมากฝนกำลังจะตกหนัก”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมสังเกตจากกลุ่มมดดำที่เดินเป็นแนวยาวริมถนนขึ้นไปทางหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และแหงนดูท้องฟ้าว่าเป็นสีส้มสลับกับสีดำหรือไม่ ถ้าหากมีคาดการณ์ได้ว่าพายุกำลังเข้าเกาะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

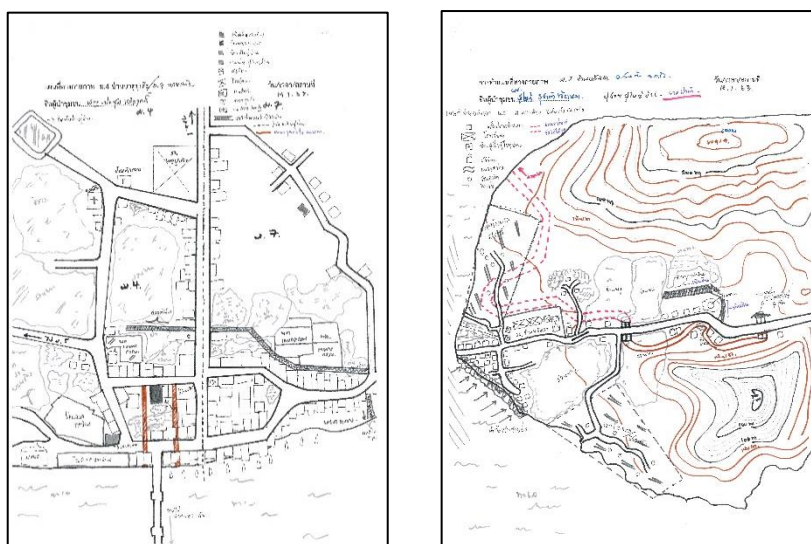
“สังเกตการเดินของมดคันในบ้านหรือนอกกำแพงบ้านของเพื่อนบ้านที่ห้ามไข่มดไปไว้ที่สูงจะเกิดฝนตกหนักเพราะปกติจะไม่เคยเห็นเลย ปู่เป็นคนสอนให้ดู”

(สตรีผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แรกก่อน ลุงคูแมงแม่น้ำบินจนลอดไฟตามถนนในตอนกลางคืนจะรู้เลยว่าคืนนี้ หรือพรุ่งนี้ฝนตกหนัก และตกหนักจริงๆ น้ำจะมาในตอนกลางคืน”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

2. การจัดทำแผนขุดคูคลองระบายน้ำเพื่อลดความเสี่ยงในพื้นที่ พบว่าการป้องกันและลดผลกระทบชุมชนเกาะลิบง ในเชิงนโยบายดำเนินการโดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561-2565) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดตรังด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ในแผนงานรักษาความสงบภายในเพื่อสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการรับมือกับภัยพิบัติในเกาะลิบงที่ผ่านมา นั้น ได้มีแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยโดยการประเมินผลการขุดคูคลองระบายน้ำที่ผ่านมาว่ามีประสิทธิภาพในการลดความเสี่ยงอุทกภัยหรือไม่ และประเมินพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมในอนาคต ซึ่งแผนการขุดคูคลองระบายน้ำหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะนั้น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง จะขุดคูเพื่อวางท่อคอนกรีตในพื้นที่กลางหมู่บ้าน เพื่อให้น้ำระบายลงสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็ว แทนที่จะต้องไหลผ่านเข้าไปในพื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว รวมทั้งพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ทางหน่วยงานมีแผนที่จะขุดคูคลองระบายน้ำจากพื้นที่ต้นน้ำไปยังพื้นที่ปลายน้ำเพื่อลงสู่ทะเลสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นตัวแทนหัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนคนชราและการสัมภาษณ์กลุ่ม ดังนี้

ภาพประกอบที่ 11 : แผนที่การขุดคูคลองระบายน้ำทางในอนาคต หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา สสำรวจและวาดโดยผู้วิจัย (2563)

“อบต.เกาะลิบงมีโครงการในอนาคตจะขุดลอกคูคลองโดยจัดทำท่อคอนกรีตตัดผ่าน
 รัานมอเตอร์ไซด์ ที่น้ำท่วมเป็นประจำ และอีกจุดก่อนถึงสามแยกทางเข้าบ้านผู้ใหญ่บ้าน เวลาฝนตก
 หนักน้ำไม่ต้องไหลผ่านหมู่ที่ 7 ให้ตัดผ่าลงทะเลที่หมู่ที่ 4 เล่งง่ายกว่า แต่ก็ต้องจัดเวทีประชุม
 ที่โรงเรียนอีกเพราะพื้นที่แถบนั้นเป็นของชาวบ้านจะต้องอธิบายให้ชาวบ้านเขาเข้าใจ ไม่อย่างนั้นเขา
 ก็จะไม่ยินยอมให้ขุดคูอีก เพราะพื้นที่แถบนั้นเป็นของชาวบ้าน”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ผมตั้งใจอยากขุดลอกทำท่อคอนกรีตในอนาคตจะได้แก้ไขปัญหาอย่างถาวร
 ครั้งก่อนมีงบประมาณแล้ว แต่ชาวบ้านไม่ยินยอมให้ที่ดินบางส่วนในการขุดทางอบต.เกาะลิบงจึงต้อง
 ไปขุดที่อื่น”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมอยากให้ขุดผ่ากลางตรงจุดที่ท่วมหนักไหลไม่ทันของหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะนะ
 แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยอมสละที่ให้สิ”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 หมู่ที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เขาเข้ามาขุดระบายน้ำหลังบ้านผมเป็นแนวยาวเลย หนนี้ถ้าฝนตกลงมาน้ำอาจจะ
 ไม่ท่วม แต่พื้นที่ข้างล่างได้ น่าจะท่วมเหมือนเดิมเพราะเขาขุดเทียมเนินนี้ ไม่ยาวไปแลดะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านบังอยู่เนินเขาแถวนี้ชาวบ้าน ยอมให้ขุดหมดเพราะท่วมทุกปี แต่พื้นที่กลาง
 หมู่บ้านกับพื้นที่ปลายน้ำชาวบ้านจะไม่ค่อยให้พื้นที่ก็บอบต. เพื่อขุดระบายน้ำผ่าน จะอ้อมไปขุด
 เส้นทางอื่นก็ไม่ได้เพราะเป็นภูเขาทั้งนั้น”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบอกผมว่า อบต.เกาะลิบงมีแผนในอนาคตที่จะขุดระบายน้ำจาก
 เนินเขาตรงนี้ไปยังปลายน้ำลงสู่ทะเล แต่นั่นแล เขาต้องคุยกับชาวบ้านให้เข้าใจก่อนเรื่องการใช้พื้นที่
 ชาวบ้านไปขุดระบายน้ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ในอนาคตอยากให้อบต. ช่วยขุดคูหรือท่อที่ผ่ากลางหมู่บ้านลงสู่ทะเลแถวหมู่บ้าน
 ชาวประมง โดยที่ไม่ต้องอ้อมไปในหมู่ที่ 7 เพราะทำให้น้ำระบายไหลช้าและท่วมไปในพื้นที่อื่น”

(หัวหน้าครัวเรือนประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เขาขุดคลองหลังบ้านเป็นที่ดินของผม ผมยินดีให้แต่ช่วยขุดและทำทางระบายแบบคอนกรีตถาวรไปเลย เพราะหากน้ำป่าไหลหลากมากก็กัดเซาะบริเวณหลังบ้านผมอีก คราวนี้จะกลายเป็นดินถล่มไปด้วย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

3. การขุดคุ้ยระบายน้ำเพื่อลดความเสี่ยงในพื้นที่ จากการขุดคุ้ยระบายน้ำในอดีตที่ผ่านมาพบว่า ท่อระบายน้ำมีความกว้างเพียง 60 เซนติเมตรทำให้น้ำไหลไม่ทัน หากเข้าช่วงมรสุมฝนตกหนักน้ำจะเอ่อท่วมบริเวณแนวท่อที่ชาวบ้านอาศัยอยู่พื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ โดยปีงบประมาณ 2563 ที่ผ่านมาทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ได้ดำเนินการขุดคุ้ยระบายน้ำในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน มีความยาว 500 เมตร เพื่อระบายน้ำป่าไหลหลากจากภูเขาไม่ให้เข้าท่วมบ้านเรือนของชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงเขา สัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนประสบภัย ตัวแทนสตรีผู้ประสบภัย เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและการสนทนากลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบที่ 12 : การขุดคุ้ยคลองระบายน้ำในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ (ซ้าย)
หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา (ขวา) ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

“ทางอบต.ได้ดำเนินการขุดคุ้ยระบายน้ำ ตั้งแต่บริเวณโชนต้นน้ำคือเนินเขา เป็นระยะทาง 500 เมตร และยังไม่ได้ขุดต่อ เพราะขาดงบประมาณต่อเนื่องและชาวบ้านในพื้นที่โชน

กลางน้ำกับปลายน้ำ ไม่ยอมสละพื้นที่บางส่วนให้กับทางอบต. ทางเราจึงไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ต่อคอนกรีตในหมู่ที่ 4 ช่างบ้านบังแอกก่อสร้างมานานแล้ว ก่อนสมัยที่ผมจะเป็นนายกอบต.การแก้ปัญหาของเราคือ กำจัดขยะที่ขวางทางน้ำเพราะท่อระบายน้ำมีขนาดเล็กน้ำจึงระบายไม่ทัน เรามีแผนที่จะทำท่อใหม่ในอนาคตครับ ส่วนบ้านหลังเขานั้น ทางอบต. ได้ดำเนินการขุดคูไปแล้วเพิ่งเสร็จช่วงต้นเดือนมกราคม ที่ผ่านมา คาดว่าน่าจะไม่ท่วมในพื้นที่โซนต้นน้ำแล้วเพราะมีการขุดทางระบายน้ำ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมได้ลงสำรวจพื้นที่เสี่ยง น้ำท่วมในพื้นที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 มาจากสายคลองบนภูเขา จึงได้คุยกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและนายกอบต. ดำเนินการขุดคลองในพื้นที่เกิดน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ที่ใหม่ล่าสุดก็เพิ่งขุดไปในพื้นที่บ้านหลังเขาที่เป็นพื้นที่รับน้ำจากท่อระบายน้ำหน้าหมู่บ้านชาวบ้านในพื้นที่แถบนั้นให้ความร่วมมือในการสละพื้นที่”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ในพื้นที่หมู่ที่ 4 มีการขุดระบายคอนกรีตใกล้บ้านบังแอก เพราะพื้นที่ตรงนั้นเป็นที่ลุ่มเมื่อก่อนไม่มีการขุด เมื่อเข้าช่วงฤดูฝน น้ำจะท่วมเป็นบริเวณกว้างจนถึงหน้าร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ของบังหนาด หลังจากขุดการท่วมลดลง แต่ยังท่วมบ้าง เพราะท่อระบายน้ำเล็กและบางช่วงไม่ได้เข้าไปขุดคลองขยะ น้ำจึงท่วมส่วนพื้นที่หมู่ที่ 5 อบต.ได้เข้าไปขุดระบายน้ำบริเวณใกล้เนินเขาแล้วต้องรอดูช่วงมรสุมครับว่าจะท่วมอีกไหม แต่ผมคิดว่าไม่น่าจะท่วมแล้ว”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.ได้เข้ามาขุดระบายน้ำ เพื่อให้น้ำป่าไหลไปในทางระบายน้ำ ซึ่งผมได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบเพื่อสละที่ดินให้กับทางอบต. เราขอที่ดินไม่มากเพื่อให้สามารถขุดระบายน้ำได้ เราอธิบายปัญหาให้ชาวบ้านเข้าใจแต่ก็ยังมีบางครัวเรือนที่ไม่ยอมให้พื้นที่ในการขุด ซึ่งก็ต้องพูดคุยกันต่อไป”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.เขาเข้ามาขุดคุ้ยแล้ว แต่ต้องรอดูตอนน้ำหลากมาว่าจะท่วมอีกไหม แต่ข้างล่างเขายังไม่ขุดมันน่าจะท่วมอีกนั่นแหละ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เขาขุดตั้งแต่ตอนน้ำที่เป็นต้นน้ำเข้าทางหมู่บ้านเลย ฟังเสร็จหลังปีใหม่ไม่นานนิขุดเป็นทางกว้างชัดเจนอยู่ แต่ต้องรอดูตอนน้ำหลากมา”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.เอาแบ็คโฮมาขุดเป็นแนวทางยาวบ้านหลังบ้านผมด้วย ซึ่งดีครับ เกิดน้ำป่าไหลหลากมาน้ำน่าจะไม่ท่วมแล้ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เราเจอกับน้ำท่วมมาทุกปี แต่ปีนี้อบต. ขุดระบายน้ำแล้ว แต่ผมอยากให้เขาเทคอนกรีตด้วยนะผมจะได้ขุดเอาเศษไม้ในระบายน้ำได้ง่าย แต่นี่เขาขุดเพียงแคเป็นดินเฉยๆ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 11, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ทางอบต.เกาะลิบง นายกเขาฟังขุดเสร็จไปช่วงปีใหม่นี้ คอยดูว่าน้ำป่าจะไหลเข้ามาท่วมบ้านผมไหม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4. การปรับตัวบ้านเรือนในพื้นที่เสี่ยง พบว่า ชาวบ้านในระดับครัวเรือนมีการปรับตัวด้วยวิธีการสร้างบ้านเรือนแบบใต้ถุนยกสูง และคอกเลี้ยงสัตว์ก่อสร้างในลักษณะเดียวกัน เมื่อเกิดน้ำป่าไหลหลาก ชาวบ้านไม่ต้องอพยพสัตว์หนีน้ำ ซึ่งการก่อสร้างบ้านดังกล่าวใช้เสาปูนเป็นฐานรับน้ำหนักบ้าน โดยชาวบ้านเรียนรู้จากการเผชิญอุทกภัยในปีที่ผ่านมาที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นทุกปี จึงตัดสินใจก่อสร้างบ้านเป็นแบบใต้ถุนยกสูง เพื่อรับมือกับอุทกภัย ดังคำสัมภาษณ์ของตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพภัย เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น สตรีผู้ประสพภัยและการสนทนากลุ่มที่สอดคล้องกันดังต่อไปนี้

“บ้านบริเวณเนินเขามีความเสี่ยงเกิดน้ำป่าไหลหลากมากที่สุด เพราะเป็นพื้นที่แรกที่เป็นจุดรับน้ำป่าที่มาจากภูเขาสูง จึงต้องสร้างบ้านแบบใต้ถุนยกสูง เว้นแต่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ราบที่พื้นดิน แต่ต้องเจอกับน้ำท่วมขังบริเวณหน้าบ้าน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านของผมเป็นแบบใต้ถุนสูง สร้างเพื่อป้องกันน้ำท่วมเข้ามาในบ้าน หากวันที่ฝนตกหนักเข้าจนถึงบ่าจะริบชนของไปไว้ที่สูงก่อน มอเตอร์ไซด์จะนำไปฝากไว้ที่บ้านเพื่อนก่อน เพื่อป้องกันน้ำป่าพัดพาไป”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทักทายให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านเป็นแบบใต้ถุนยกสูงซึ่งเป็นเสาปูน อีกทั้งคอกไก่เป็นเสายกสูงสามารถให้ไก่ขึ้นไปหลบน้ำป่าไหลหลากได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทักทายให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านผมเป็นแบบใต้ถุนยกสูงเตรียมพร้อมสำหรับรับแรงกระแทกจากน้ำป่าไหลหลากเลย แต่ผมก็ยังต้องเฝ้าระวังท่อนไม้ซึ่งไม่ให้มากระทบกับเสาบาน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทักทายให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านที่อยู่บริเวณเนินเขาทุกหลังจะสร้างแบบใต้ถุนยกสูง เพราะชาวบ้านเรียนรู้จากการเจอน้ำป่าไหลหลากในปี 2554 และ 2555 เลยเริ่มปรับตัวให้อยู่ได้ในพื้นที่ที่เกิดน้ำท่วมซ้ำซาก”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทักทายให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ตั้งแต่สร้างบ้านแบบใต้ถุนสูงเมื่อฤดูน้ำหลาก ก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติ จะริบชนของไปไว้บนที่สูง ซึ่งการท่วมในแต่ละระยะจะท่วมแค่บริเวณบันไดหน้าบ้าน ไม่เคยท่วมสูงจากนั้นเลย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทักทายให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านจะสร้างแบบใต้ถุนสูงไม่กังวลเรื่องน้ำท่วมในบ้าน แต่ต้องเฝ้าระวังท่อนไม้ไม่ให้มาถูกกับเสาบาน”

(สตรีประสูติทักทายผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านของจะเป็นแบบใต้ถุนยกสูงเมื่อน้ำป่าไหลหลากมา จะไม่ท่วมเข้ามาในบ้าน เพราะความสูงจากพื้นดิน 120 เซนติเมตร มีเพียงการเฝ้าระวังท่อนไม้ที่พัดมากับน้ำป่าอย่าให้ชนกับเสาบาน”

(สตรีประสูติทักทายผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

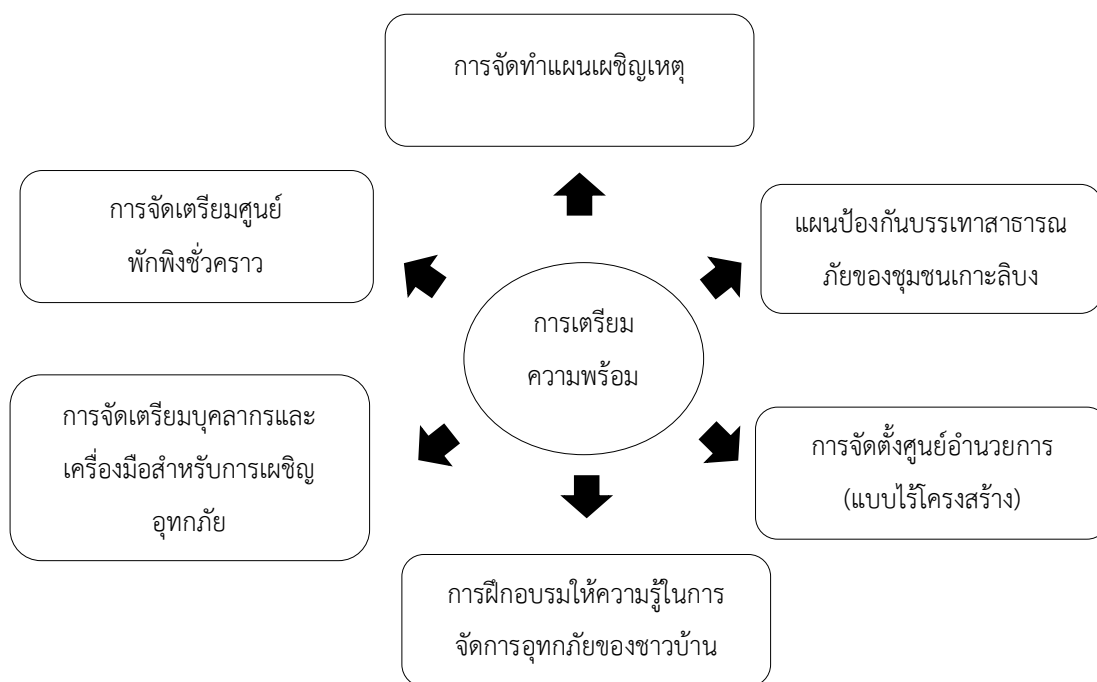
ภาพประกอบที่ 13 : บ้านแบบใต้ถุนยกสูงมีที่กั้นป้องกันเสาบ้าน (ซ้าย) และคอกเลี้ยงแพะ
ฐานเสาปูน (ขวา) เพื่อรับมือน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

กล่าวโดยสรุป การลดผลกระทบในช่วงก่อนเกิดอุทกภัยในเกาะลิบงนั้น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา มีมาตรการในดำเนินการต่างๆได้แก่ การประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่ต่างๆ ที่คาดการณ์ว่าทิศทางของน้ำป่าจะไหลเข้าในพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน โดยผสมผสานกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่การจัดทำแผนชุดคูคลอง เพื่อขุดระบายน้ำให้ไหลลงสู่ทะเลอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการปรับตัวบ้านเรือนแบบใต้ถุนยกสูงและคอกเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เสี่ยง เพื่อลดความเสียหายจากน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ประชาชนในชุมชนเกาะลิบง ต้องมีความรู้ในการลดความเสี่ยงและสามารถช่วยเหลือตนเองได้เมื่อยามเกิดอุทกภัย

(ข) การเตรียมความพร้อม

เป็นการดำเนินการในช่วงก่อนเกิดอุทกภัยและใช้การคาดคะเนหรือความน่าจะเป็น โดยอยู่ในหลักการเกิดภัยพิบัติว่า หากเกิดปรากฏการณ์ฝนตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลาานหรือดินชื้นแฉะจนผิดปกติจะมีเหตุการณ์ใดที่เกิดขึ้นตามมา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่และสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา พบว่าไม่มีการตั้งศูนย์ฉุกเฉิน มีแต่เพียงการจัดที่พักชั่วคราวให้กับชาวบ้านจำนวน 2 จุดได้แก่ มัสยิดกลางบ้านบาตูปูเต๊ะและโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ มีการแบ่งภาระงานโดยแบ่งเป็น 2 สายงาน คือ 1. สายบริหาร (อบต.ดูแลงบประมาณ ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก) 2. สายปกครอง (ผู้นำชุมชนช่วยเหลือ

ชาวบ้าน เผ่าละวังน้ำป่าไหลหลาก ผู้นำศาสนาประกาศแจ้งเตือน) การประกาศเสียงตามสายแจ้งให้ชนของอพยพบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย รวมทั้งมีการฝึกอบรมให้ความรู้ในการจัดการอุทกภัยของชาวบ้านในหมู่บ้านเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับอุทกภัยที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยมีแนวทางในการดำเนินการเตรียมความพร้อมดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 14 : การเตรียมความพร้อมต่อการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบงวาดโดยผู้วิจัย (2563)

1. การจัดทำแผนเผชิญเหตุ/แผนป้องกันบรรเทาสาธารณภัยของชุมชนเกาะลิบง

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนไม่มีแผนเผชิญเหตุหรือแผนป้องกันบรรเทาสาธารณภัย โดยลักษณะการดำเนินแผนงานในปัจจุบันนั้น เป็นเพียงการคาดการณ์พื้นที่เดิมที่เคยเกิดน้ำท่วมที่ผ่านมา แต่มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้คอยประเมินความเสี่ยงการเกิดอุทกภัยในพื้นที่ รวมทั้งไม่มีแผนที่ระบุความเสี่ยงว่า พื้นที่ตรงไหนในแต่ละปีมีความเสี่ยงบ้าง ทำให้การคาดการณ์การเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ มีความคลาดเคลื่อนของข้อมูลและความคล่องตัวในการดำเนินงานที่ไม่เป็นระบบ ทำให้เกิดความสับสนและล่าช้าในการสื่อสารระหว่างผู้ปฏิบัติงานและผู้สั่งการ ซึ่งสัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัย สตรีประสบอุทกภัยและการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

“แผนป้องกันสาธารณภัยในชุมชนเกาะลิบง ทางอบต.จะมอบหน้าที่ให้กับกำนันผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้จัดทำแผน ซึ่งแผนงานของอบต.มีครบ แต่จะเป็นในรูปแบบของส่วนกลางมากกว่า ชุมชนจะต้องทำไปปรับและทำด้วยตนเอง เพราะเขาเป็นผู้ที่รู้พื้นที่มากที่สุด”

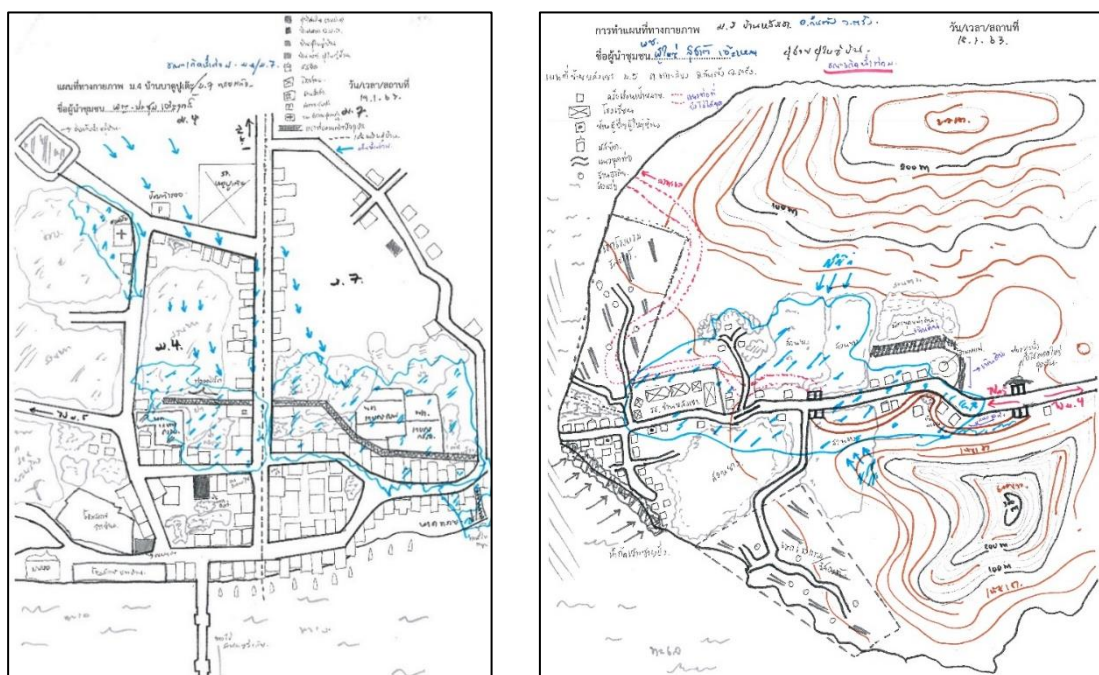
(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“แผนจัดการน้ำท่วมเกาะลิบง ไม่มีครับ ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนจะใช้การคาดการณ์กับเหตุการณ์น้ำท่วมที่เคยเกิดขึ้นที่ผ่านมา ผมต้องการให้มีแผนงานเหมือนกันครับ พวกเขาจะทำงานได้ง่ายและเป็นระบบ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แผนแบบเป็นกระดาษหรือไว้นิลหนะ ไม่มี เราใช้วิธีการนัดประชุมมากกว่าและแบ่งงานกันว่าใครรับผิดชอบงานด้านไหนกันบ้าง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 15 : แผนที่ความเสี่ยงอุทกภัยหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วขณะเกิด อุทกภัย (ซ้าย) และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาขณะเกิดอุทกภัย (ขวา) สำรวจและวาดโดยผู้วิจัย (2563)

“ใช้วิธีการพูดคุยประสานงานครับ แผนป้องกันภัยไม่มี จะได้รับแจ้งข่าวจากทาง อบต. เรื่องการเฝ้าระวังน้ำป่าไหลหลากในช่วงมรสุม เราก็นำมาประชุมและประกาศแจ้งให้ชาวบ้าน ทราบ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แผนจัดการน้ำท่วมไม่มีครับ เราใช้การประกาศแจ้งเตือนให้ชาวบ้านเตรียมพร้อม หากน้ำป่าไหลหลากมาชาวบ้านที่สร้างบ้านบริเวณเนินเขา ต้องทำอะไรบ้าง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีแต่การแจ้งเตือนจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผมเป็นอาสาสมัครเฝ้าระวังมีการแบ่งงาน แต่ไม่ได้มีเป็นแผนงานที่เป็นเหมือนหน่วยงานราชการนะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ในหมู่ที่ 4 แผนงานป้องกันภัยไม่มี แต่ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมกันแบ่งงานกัน แต่นั่นไม่ใช่แผนงานนะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อยากให้มีความชัดเจน โครงสร้างงานที่ชัดเจนครับ เพราะตอนเกิดเหตุทุกครั้ง มีการประชุมก็จริงแต่พอไปปฏิบัติหน้าที่กันจริงๆ สับสน ไม่รู้หน้าที่ของตนเองทำให้การทำงานล่าช้า”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ปัจจุบันไม่มีแผนงานครับ อยากให้มีแผนงานเพราะ ทุกคนจะได้รู้หน้าที่ความรับผิดชอบ ว่าตนเองต้องทำอะไรบ้าง บางครั้งคาดการณ์มันก็อาจจะพลาดก็ได้ ทุกครั้งที่ผ่านมาก็ยังจัดการกันไม่ค่อยรวดเร็ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเป็นอาสาสมัครชาวบ้านได้ไปร่วมทำงานในช่วงก่อนเกิดน้ำท่วม มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและทีมๆของเขาประชุมกัน แต่แผนงานที่แบ่งเป็นโครงสร้างและแผนที่ความเสี่ยงนั้นยังไม่มีครับ สมควรที่จะมีนะ ไม่สิ ต้องมีเลยครับ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“สามีจะ ก็เป็นอาสาสมัครช่วยเหลือตอนเกิดน้ำท่วมในพื้นที่เหมือนกัน เขาจะแบ่งงานกันทำว่าใครช่วยเหลือกันอย่างไรบ้าง จะอยู่ฝ่ายครัวเราแบ่งงานกันแบบง่ายๆว่าใครเตรียมอาหาร

ใครจัดมื้ออาหารกันบ้าง”

(ตัวแทนสตรีประสูตอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

2. การแจ้งเตือนภัยในชุมชน ส่วนนี้เป็นการแจ้งเตือนผ่านเสียงตามสาย กล่าวคือ ผู้นำศาสนามีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ประกาศแจ้งเตือนให้ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่เสี่ยง หรือคาดว่าจะได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมให้ดำเนินการตามด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การขนสิ่งของในบ้านขึ้นสู่ที่สูง การอพยพออกจากพื้นที่เสี่ยงมาจุดพักพิงชั่วคราวของหมู่บ้าน โดยเหตุการณ์อุทกภัยในหมู่บ้านที่ผ่านมา ไม่มีผู้เสียชีวิต เพราะชาวบ้านให้ความร่วมมือ ขนของไว้ที่สูงและอพยพไปยังสถานที่พักพิงชั่วคราวเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบ้านเรือนและพืชทางการเกษตรที่ได้รับความเสียหาย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ตัวแทนผู้นำศาสนา เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตอุทกภัย สตรีผู้ประสูตภัย และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

ภาพประกอบที่ 16 : หอกระจายเสียง ณ มัสยิดกลาง ณ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

“ปกติในทุกวันผมจะประชาสัมพันธ์ข่าวสาร การอบรมต่างๆและการแจ้งเตือนน้ำท่วมในหมู่บ้านจะประกาศจำนวน 3 ครั้งวันละ 3 รอบคือ เช้า เที่ยง เย็น เพราะชาวบ้านออกเรือประมง ไปกรีดยางบ้างผมต้องคอยย้ำเตือนบ่อยๆ”

(ผู้นำศาสนาให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมจะแจ้งข้อมูลให้โต๊ะอิหม่ามทราบประกาศเสียงตามสายในมัสยิด ทั้งบ้านบาตูปูเต๊ะและมัสยิดบ้านทรายแก้ว ส่วนผมถ้าบ้านไหนยังไม่มีการอพยพซึ่งอยู่ในพื้นที่เสี่ยงผมจะเข้าไปบอก

ด้วยตัวเอง แต่ที่ผ่านมามทุกบ้านจะให้ความร่วมมือในการอพยพออกมาหมดเลย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เมื่อได้ยินเสียงตามสายรอบแรกยังไม่ได้สนใจ ฟังสนใจฟังตอนประกาศครั้งที่ 2 ผมก็บอกภรรยาให้เก็บของในบ้านไว้ที่สูง และเอาของมีค่าที่จำเป็นติดตัวไปที่พักพิงชั่วคราวที่มีสยิดหลังบ้านผู้ใหญ่บ้านประชุม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะรู้ข่าวทัน เพราะเสียงตามสายนี้แหละ แถวประกาศวันละ 3 เวลา เช้า เที่ยง เย็น บ้านไหนที่ไม่ได้ยินก็จะเอาข่าวไปบอกต่อกันไป”

(สตรีผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“รู้ข่าวทันเพราะเสียงตามสายนี้แหละ บางครั้งผู้นำชุมชนขับสามล้อมาประกาศ แต่บังฟังไม่ทันหรอกเพราะ แก้วขับรถเร็วมาก เสียงลำโพงดังชัดเจนและฟังรู้เรื่องมากที่สุด”

(หัวหน้าครอบครัวผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เสียงตามสายจะดังมาจากมีสยิดหลังบ้านผู้ใหญ่บ้านประชุม โต๊ะอิหม่ามจะกล่าว ทักทายและแจ้งเตือนเรื่องน้ำท่วมให้ชาวบ้านทราบพื้นที่ที่เสียงน้ำท่วมทางผู้ใหญ่บ้านก็จะมาหาด้วยตัวเองว่าให้รีบเก็บของในบ้านแล้วออกจากบ้านเพื่อน้ำป่าอาจจะพัดพังบ้านไปได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 10, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อิหม่ามจะประกาศข่าวสารผ่านทางลำโพงที่มีสยิด เราจะได้ยินทุกวัน จะพูดเรื่องทั่วไปความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน แจ้งข่าวสารจากหน่วยงานราชการ ส่วนเรื่องการเตือนภัยจะแจ้งเป็นระยะเช้า เที่ยง เย็น เราจะทราบว่าต้องเตรียมตัวกันอย่างไรบ้าง”

(ตัวแทนชาวบ้านผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ในช่วงก่อนพายุจะมา มีการแจ้งผ่านเสียงตามสายที่มีสยิด และผู้ใหญ่บ้านก็จะนั่งสามล้อมาประกาศ แจ้งให้ชาวบ้านทราบ ผมก็เตรียมสิ่งของมีค่าและอุปกรณ์ไฟฟ้าไว้เหนือพื้นบ้านเพื่อน้ำป่าไหลหลากเข้าบ้าน”

(ตัวแทนชาวบ้านผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

3. การจัดตั้งศูนย์อำนวยการ พบว่า ไม่มีการจัดการโครงสร้างสถานการณ์แบบระบบบัญชาการเหตุฉุกเฉิน (Incident Command System) เพียงแต่เป็นการจัดการสถานการณ์ใน

รูปแบบที่ไม่เป็นทางการหรือเรียกว่า “แบบบ้านๆ” หมายถึง การคาดการณ์หรือวิเคราะห์ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วจึงนำไปปฏิบัติ อย่างเร่งด่วน อีกทั้งไม่มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการที่แบ่งเป็นฝ่ายงานและโครงสร้างดังกล่าว โดยใช้มัสยิดเป็นสถานที่ของการแจ้งเตือนข่าวสาร และบ้านพักนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงเป็นที่ประชุมแผนงาน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ตัวแทนผู้นำศาสนา เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัย สตรีผู้ประสบภัย และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นศูนย์อำนวยการหรือบัญชาการแบบเป็นทางการ ประชุมที่บ้านผมนี้แหละ เราจะจัดการภัยแบบบ้านๆมากกว่า เพราะถ้าเป็นทางการ ชาวบ้านก็ไม่กล้าเข้ามาร่วมด้วย เรารับสมัครเขามาอย่างสมัครใจไม่มีเงินเดือนให้ เราใช้เขาแบบเจ้านายและลูกน้องนั้นไม่ได้หรอก จะประชุมแบบบรรยากาศเป็นกันเอง ทั้งในยามปกติและช่วงเกิดภัยพิบัติ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่มีการตั้งศูนย์อำนวยการครับ เราจัดการแบบบ้านๆ คาดการณ์เหตุการณ์ว่าฝนตกหนักแล้ว น้ำจะมาทางไหนและใครต้องรับผิดชอบในการแจ้งเตือนข่าวสารบ้าง เราก็จะมอบหมายไป”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะประชุมที่บ้านนายกอบต.ครับ จริงๆจะประชุมบ้านกำนันแต่อยู่ไกล เราหาบ้านที่อยู่ใจกลางเกาะเพราะคนจากหมู่ 5 ต้องมาประชุมด้วย ไม่ได้ตั้งเป็นศูนย์เพราะมองว่าพื้นที่ไม่ให้เราสามารถจัดการกันเองได้”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมมาประชุมที่บ้านนายกอบต. ซึ่งเป็นสถานที่ใจกลางเกาะ ก่อนเกิดน้ำท่วมทุกครั้งไม่มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการครับ เป็นการประชุมเพื่อแบ่งงานไป ถ้าผู้นำชุมชนจะรับหน้าที่หลัก ส่วนอาสาสมัครนั้นจะช่วยเหลือ เมื่อเกิดเหตุเราจะไปคาดหวังกับอาสาสมัครไม่ได้มาก เพราะเขาไม่มีพันธะผูกพัน แต่ผมมีเพราะเป็นผู้นำชุมชน ชาวบ้านเดือดร้อน ผู้นำชุมชนก็ต้องดูแลครับ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่มีการตั้งศูนย์จัดการครับ มีแค่การประชุมวางแผนแบ่งงานกัน ในยามปกติเราก็ใช้ที่นี่ในการประชุม ซึ่งจะประชุมกันตอนค่ำ เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านละหมาดจากมัสยิดกลางเสร็จก็

มาที่นี้ต่อเลย ประชุมแบบเรียบง่าย จริงจังเป็นบางประเด็นในการประชุม”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เป็นการประชุมมากกว่า ผมไม่เรียกว่าศูนย์อำนวยการ เพราะถ้าศูนย์อำนวยการ นั้นมันต้องใหญ่และมีโครงสร้างการทำงาน ประสานงานที่ชัดเจน”

(หัวหน้าครอบครัวผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่มีครับ คำว่าศูนย์อำนวยการนี้ มันต้องใหญ่นะ ต้องมีการทำงานว่าใครรับผิดชอบทำอะไรบ้างแต่ที่เข้าร่วมประชุมที่บ้านมา ยังไม่มีครับ”

(หัวหน้าครอบครัวผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อยากที่เคยเข้าร่วมมา ผมคิดว่ายังไม่ใช่ศูนย์นะครับ ไม่ได้มีป้ายแปะที่ชัดเจน เป็นแค่การประชุมแบ่งงานกันแบบง่ายๆ ผมก็ช่วยผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเพื่อเฝ้าระวังระดับน้ำท่วมและแจ้งข่าวให้เกษตรกร”

(ตัวแทนชาวบ้านประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“นั่นบ้านนายกอบต. อยู่ตรงข้ามบ้านลุงนิ ลูกบ่าว ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเขามาประชุมที่นี้กันทั้งหมด แต่ช่วงค้ำๆนะ”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 17 : สถานที่ประชุมผู้นำชุมชน อาสาสมัครชาวบ้าน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

4. การจัดเตรียมบุคลากรและเครื่องมือสำหรับการเผชิญเหตุภัย จากการสัมภาษณ์พบว่า ในช่วงก่อนเกิดอุทกภัย มีการจัดเตรียมเครื่องมือและเกณฑ์อาสาสมัครชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งการแบ่งหน้าที่ในชุมชน 2 สายงาน คือ สายบริหาร (องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลึงคุดแลในส่วนงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ป้องกันน้ำท่วม เครื่องสูบน้ำ) และสายปกครอง (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการสาธารณสุขให้ความช่วยเหลือในยามเกิดอุทกภัย) และอาสาสมัครชาวบ้านในพื้นที่คอยเฝ้าระวังติดตามสภาพอากาศและสถานการณ์น้ำหลากอย่างใกล้ชิด

รวมทั้งค้นพบอีกว่า ชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา มีการซื้ออาหารยังชีพสำรองไว้ในบ้านเรือนยามเกิดภัย เมื่อเข้าช่วงมรสุมฝนตกหนักในครึ่งวันเช้า หากปริมาณฝนตกยังคงที่หรือเพิ่มปริมาณมากขึ้นชาวบ้านจะออกไปซื้ออาหารยังชีพมาสำรองไว้ในบ้านในช่วงบ่ายเพื่อเตรียมพร้อมเมื่อเกิดน้ำท่วม ซึ่งปริมาณอาหาร 1 ครั้วเรือน สำหรับ 4-5 คน สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ 7 วัน หากอาหารสำหรับยังชีพไม่เพียงพอ จะเข้าไป ขอแบ่งจากเพื่อนบ้านข้างบ้าน เพื่อยังชีพชั่วคราว ตามคำสัมภาษณ์ของ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือน ผู้ประสบอุทกภัยสตรีประสบอุทกภัย และการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

“เราจัดเตรียมได้ไว้เอาไว้ 3 ตัวเพื่อใช้ดูดน้ำในบริเวณบ้านเรือนของชาวบ้านที่น้ำท่วมซึ่งหากได้ไว้ไม่พอใช้งาน ผมก็จะขอยืมเครื่องสูบน้ำของชาวบ้าน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ตอนเกิดน้ำท่วมก็เห็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาช่วยขนของกับสูบน้ำบ้านที่น้ำท่วมซึ่งนี้แหละ หน่วยงานภาครัฐบ่นฝั่งกว่าจะมาถึงเหตุการณ์ก็สงบลงแล้ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นำกระสอบทรายประมาณ 20 กระสอบมาปิดหน้าบ้านไม่ให้ น้ำท่วมเข้ามาในบ้าน รวมทั้งจะคอยแจ้งเหตุการณ์น้ำท่วมในผู้ช่วยผู้ใหญ่ทราบเมื่อน้ำลดลงแล้ว”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคอยดูสายน้ำหลังโรงเรียนบาตูปูเต๊ะว่ามีสีขุ่นผิดปกติไหม หากผิดปกติก็จะรีบมาเองให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมอาสาสมัครชาวบ้านคอยแจ้งข่าวให้ผู้ใหญ่บ้านทราบว่าจะจุดไหนในหมู่บ้านที่มีน้ำท่วมแล้วก็จะให้แกกับลูกน้องรวมทั้งตัวผมมาช่วยกันตักน้ำออกจากบ้านชาวบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 9, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมรีบออกไปซื้อข้าวสาร เก็บไม้พินไว้ ไขเทียน เพื่อไฟฟ้าดับเพราะ ผู้นำชุมชนในวันแรกจะไม่สามารถเข้ามาในพื้นที่ได้เพราะระดับน้ำสูง รถกระบะ มอเตอร์ไซด์ไม่สามารถสัญจรไปมาได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมจะออกไปซื้อข้าวสาร ปลากระป๋อง บะหมี่ เทียนไข มาเตรียมไว้ เพื่อไฟฟ้าดับในช่วงเกิดน้ำป่าไหลหลากจะได้ใช้ชีวิตอยู่ได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมจะออกไปซื้ออาหารมาตุนไว้หลังบ่ายสามฝนไม่หยุด ฝนจะหยุดตกช่วงเวลาประมาณ 1 ทุ่มแต่จะได้ยินเสียงไม้ต้นไม้ล้มบนภูเขา”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

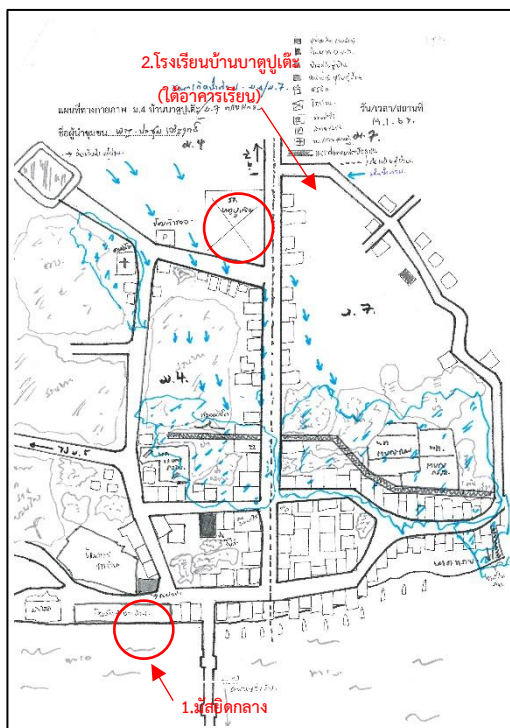
“ผมฝากเพื่อนบ้านซื้ออาหารมาให้ โดยฝากเงินเขาไป เพราะตนเองก็รีบขนของไปไว้ที่สูง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วงฝนตกหนักของวันหากครึ่งเช้าแล้วยังไม่หยุดตก จะรีบออกไปซื้ออาหารมาตุนไว้ที่บ้านเพราะน้ำป่าจะมาในช่วงตอนกลางคืน”

(สตรีประสพอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

5. การจัดเตรียมศูนย์พักพิงชั่วคราว พบว่า มีการจัดเตรียมเป็นสถานที่พักพิงชั่วคราวแบบง่ายๆ โดยแบ่งเป็น 2 จุดด้วยกัน และไม่ได้จัดตั้งสถานที่พักพิงชั่วคราวในเวลาเดียวกัน โดยคาดการณ์ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ได้แก่ มัสยิดกลางบ้านบาตูปูเต๊ะสำหรับสถานการณ์อุทกภัยขนาดเล็ก และอาคารอเนกประสงค์โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะสำหรับอุทกภัยขนาดใหญ่ ส่วนหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาไม่มีการจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราว เนื่องจากบริเวณโรงเรียนบ้านหลังเขาเป็นพื้นที่กลางน้ำมีความเสี่ยงสูง เพราะเป็นทางผ่านของน้ำป่าไหลหลาก จึงไม่เหมาะกับการจัดตั้งสถานที่พักพิงชั่วคราว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ตัวแทนผู้นำศาสนา เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัย ตัวแทนสตรีผู้ประสพภัยและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

ภาพประกอบที่ 18 : สถานที่พักพิงชั่วคราว วัดโดยผู้วิจัย (2563)

“น้ำท่วมทุกครั้งที่ผ่านมา มีเพียงการจัดที่พักชั่วคราวกรณี หากท่วมไม่นาน 1-2 วัน ก็จะจัดที่พักมัสยิดกลาง หากเกิดช่วงน้ำหลากฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน จะย้ายจุดที่พักไปอยู่ที่อาคารอเนกประสงค์โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะแทน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมชนของที่เป็นอุปกรณ์ไฟฟ้า เบาะ หมอนขึ้นวางไว้บนชั้นสอง น้ำท่วมขังในบ้านผม 1-2 วันผมขนเสื้อผ้าและสิ่งของติดตัวบางอย่างไปพักที่มัสยิดกลางหลังบ้านผู้ใหญ่ซุ่ม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเปิดร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์จะเรียกให้คนที่เขารถมาซ่อมเอารถกลับไปก่อน เพราะกลัวน้ำจะพามอเตอร์ไซด์ไป อุปกรณ์ซ่อมจะวางไว้บนโต๊ะให้สูงจากพื้นบ้าน”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่รู้ว่าเป็นที่พักใหม่ เห็นชาวบ้านเอาของไปตั้งไว้ บางครอบครัวก็ไปนอนอยู่ที่มัสยิดมีการทำกับข้าวให้ชาวบ้านที่ชนของหนีน้ำท่วม”

(ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ลุงซัปสามล้อฟ่วงข้างช่วยบ้านที่ต้องการขนของมาตั้งไว้ที่มัสยิด พอน้ำป่ามาพวกเรา ก็ติดอยู่เหมือนเป็นอีกเกาะหนึ่งเลย”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

6. การฝึกอบรมให้ความรู้ในการจัดการอุทกภัยของชาวบ้านในหมู่บ้าน
จากสถานการณ์อุทกภัยในพื้นที่เกาะลิบงนั้น มีความเสี่ยงเกิดอุทกภัยเป็นประจำทุกๆปี องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงเล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จึงได้ดำเนินโครงการเกี่ยวกับการป้องกันและลดผลกระทบจากปัญหาอุทกภัย ได้แก่ โครงการบริหารจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน วงเงินงบประมาณ 100,000 บาท เพื่อพัฒนาทักษะความรู้ของผู้นำชุมชนและประชาชนในเกาะลิบง ในการป้องกันอุทกภัย รวมถึงโครงการฝึกซ้อมแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย วงเงินงบประมาณ 50,000 บาท เพื่อฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตพื้นที่เกาะลิบง ได้แก่ แผนป้องกันการเกิดสึนามิ แผนป้องกันอุทกภัย อัคคีภัยและการกู้ภัยทางทะเล เป้าหมายผู้เข้าร่วมโครงการเป็นผู้นำชุมชน อาสาสมัครป้องกันภัยและประชาชนในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านโคกสะทอน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับการเกิดอุทกภัยหรือสาธารณภัยอื่นๆในอนาคต ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 19 : การอบรมให้ความรู้การป้องกันบรรเทาสาธารณภัยระดับชุมชน
น้ำป่าไหลหลากและดินถล่ม

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง จังหวัดตรัง (2563)

“มีการจัดโครงการเพื่อฝึกอบรมครับที่ผ่านมามีเปิดรับสมัครผู้นำชุมชนและชาวบ้านเข้าร่วมเกินเป้าหมายครับ เพราะพวกเขาเป็นกลุ่มแรกที่ได้รับผลกระทบก่อน เพราะอาศัยอยู่

ในพื้นที่เกาะลิตง เว้นแต่ บางโครงการที่ต้องไปฝึกพร้อมกับหมู่บ้านอื่นที่อยู่บนฝั่ง พวกเขา ก็ให้ความร่วมมือกับทางหน่วยงานราชการ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิตงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.เกาะลิตงมีการจัดโครงการร่วมกับบรรเทาสาธารณภัย ผมอยู่ในพื้นที่เกาะลิตงใกล้กับจุดที่เกิดน้ำท่วม ก็เลยทราบว่าควรจัดโครงการรูปแบบใดที่ชาวบ้านสนใจจะเข้าร่วม เราใช้หลักปฏิบัติต้องให้มากกว่านั่งฟังไม่อย่างนั้นชาวบ้านจะไม่สนใจ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิตงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.เกาะลิตงมีแผนพัฒนาผู้นำชุมชนและประชาชนในเกาะลิตงในด้านการรับมือกับสาธารณภัยทุกปีครับเพราะเป็นพื้นที่เกาะห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่ เมื่อเข้าหน้ามรสุมการเข้าช่วยเหลือจะโดยสารไปกับเรือไม่มีหน่วยงานไหนกล้าเข้าไปเพราะคลื่นลมแรงมาก เราจึงต้องฝึกในคนในเกาะลิตงมีความพร้อมในการรับมือกับสาธารณภัยต่างๆได้ทันท่วงที”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิตงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ทางอบต.เกาะลิตงได้มีโครงการเข้าไปพัฒนาผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเกาะลิตงทั้งหมดเลยเพื่อให้เขาเหล่านั้นมีความรู้ความเข้าใจสามารถจัดการได้ด้วยตนเองในระดับหนึ่ง คล้ายกับลดความรุนแรงจากมากให้เหลือปานกลางหรือน้อยไปเลย”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิตงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมรับข่าวแจ้งการรับสมัครเข้าร่วมโครงการอบรมสาธารณภัยจากนายกอบต.สิทธิพร และได้แจ้งข่าวโดยโทรประสานผู้ใหญ่บ้าน ส่งผ่านทางไลน์บ้างหรือแจ้งด้วยวาจาให้เปิดรับสมัครชาวบ้านที่สนใจเข้าร่วม”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“กำนันจะแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในเกาะลิตงรับทราบ จากนั้นผมก็ประสานไปยังผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้กระจายข่าวให้ชาวบ้านทราบและมาลงชื่อที่บ้านของผมเพื่อส่งชื่อให้กำนันต่อไป”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเข้าไปคุยรายละเอียดกับผู้ใหญ่บ้านว่ารูปแบบโครงการเป็นอย่างไร จัดที่ไหน วันไหน ก็โหมง ต้องเตรียมอะไรไปบ้าง จะได้บอกชาวบ้านได้เข้าใจและถูกต้อง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ลุงชื่อที่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและบอกต่อเพื่อนบ้านให้ไปเข้าร่วมมีประโยชน์มาก ครับ เพราะเมื่อเกิดเหตุน้ำท่วมจริงๆ เราทำอะไรไม่ถูกเลย ไปอบรมพอมีความรู้กับคนอื่นเขาบ้าง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไปลงชื่อเข้าร่วมที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเลย เคยไปร่วม ได้ความรู้เขาจัดที่โรงเรียน บ้าน บาดูปุเต๊ะ หลายหมู่บ้านมาเข้าร่วมพูดคุยปัญหาเรื่องน้ำท่วมกันไหนหมู่บ้าน ว่าเราจะแก้ไขกัน อย่างไรดี”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลข้างต้นกล่าวได้ว่า การดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนเกิดอุทกภัยของ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านพบว่ามี การแบ่งสายงานเป็น 2 สายงานเพื่อบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัย ได้แก่ 1. สายงานบริหาร โดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดูแลให้ส่วนของงบประมาณในการเยียวยาและฟื้นฟู 2. สายปกครอง คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนาและอาสาสมัครชาวบ้าน โดยผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งว่า ทางสายบริหารจะมอบอำนาจเบ็ดเสร็จให้สายปกครองในการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยอย่างสมบูรณ์ โดยหน่วยงานราชการจะไม่เข้าไปดำเนินการในช่วงขณะเกิดอุทกภัย เนื่องด้วยการเดินทางเข้าไปช่วยเหลือในเกาะลิบงเป็นไปอย่างยากลำบากและเสี่ยงต่อชีวิต

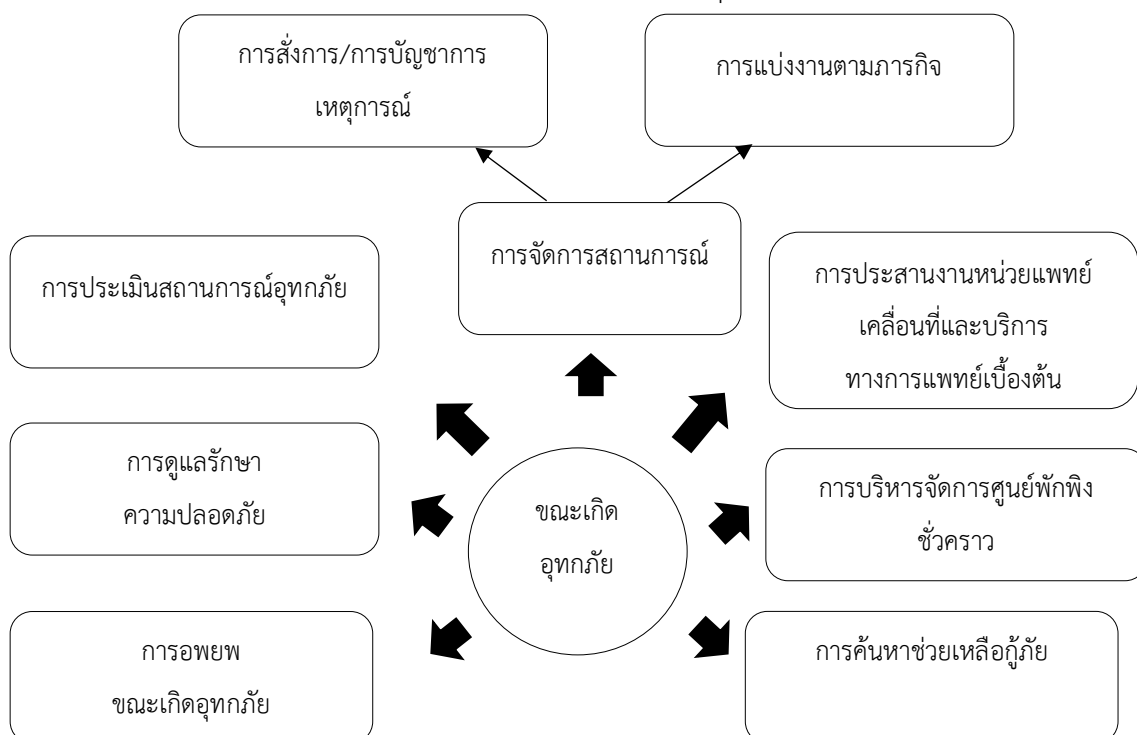
ด้านการบริหารจัดการของสายงานปกครองนั้น มีการแจ้งเตือนผ่านเสียงตามสายของหมู่บ้านให้ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงอพยพออกจากพื้นที่และมีการเตรียมอุปกรณ์ เช่น เครื่องสูบน้ำขนาดเล็กไว้สูบน้ำท่วมขังและอาสาสมัครชาวบ้านไว้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน โดยไม่มีการตั้งศูนย์อำนวยการฉุกเฉินอย่างเป็นทางการ มีเพียงการจัดตั้งสถานที่พักชั่วคราว โดยแบ่งเป็น 2 จุดได้แก่ มัสยิดกลางสำหรับอุทกภัยขนาดเล็กหากความรุนแรงพัฒนากลายเป็นอุทกภัยขนาดใหญ่ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจะอพยพจากมัสยิดกลาง ไปยังโรงเรียนบ้านบาดูปุเต๊ะ เพื่อให้ชาวบ้านได้มาพักพิงและขนย้ายสิ่งของมาไว้ในที่ปลอดภัย ซึ่งเป็นชาวบ้านหมู่ที่ 4 บ้านบาดูปุเต๊ะ และหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วโดยส่วนใหญ่

ในขณะเดียวกันชาวบ้านหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา จะไม่อพยพออกจากพื้นที่ เพราะระยะทางจากหมู่บ้านของตนมายังที่พักชั่วคราวนั้น ใกล้พอสมควรและชาวบ้านเป็นหวงบ้านเรือนที่ใกล้เนินเขาในพื้นที่ อีกทั้งลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านหลังเขาไม่เหมาะสมกับที่ตั้งสถานที่

พักพิงชั่วคราว เนื่องจากเป็นพื้นที่รับน้ำจากบริเวณเนินเขา ดังนั้นชาวบ้านจึงเลือกที่จะเผชิญอยู่กับน้ำป่าไหลหลากและดินถล่ม มีเพียงการออกไปซื้ออาหารกักตุนสำหรับยังชีพในช่วงเกิดน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม รวมทั้งการขนของไว้บ้านเพื่อนบ้าน หรือบ้านญาติที่ตั้งอยู่ในที่สูงเท่านั้น

4.1.3.2 การบริหารจัดการในช่วงขณะเกิดอุทกภัย

เป็นช่วงที่เผชิญกับอุทกภัยตามแผนงานที่ได้เตรียมการไว้ล่วงหน้ารวมทั้งช่วยเหลือผู้ประสบภัยเพื่อลดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินให้ได้มากที่สุด ประสิทธิภาพในการรับมือจะมากหรือน้อยนั้น มาจากการเตรียมความพร้อมก่อนเกิดอุทกภัย จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ชาวบ้าน ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบภัยสตรีผู้ประสบภัย และการสนทนากลุ่มในพื้นที่ พบว่าได้ดำเนินการกิจกรรมต่างๆในขณะเกิดอุทกภัยในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ได้แก่ การจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน การประกาศแจ้งเตือนเหตุการณ์ภัย การช่วยเหลือผู้ภัยเพื่ออพยพประชาชนออกจากพื้นที่เสี่ยงภัยจากการดำเนินงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครชาวบ้านในการรักษาความปลอดภัย การจัดเวรยาม การแพทย์เคลื่อนที่ รวมถึงการก่อสร้างทางเดินชั่วคราว ในการเข้าไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่ไม่ยอมอพยพไปยังสถานที่พักพิงชั่วคราวของหมู่บ้านเพราะเป็นห่วงบ้านเรือนของตน จากลักษณะกิจกรรมดำเนินการดังกล่าวในช่วงขณะเกิดอุทกภัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 20 : การบริหารจัดการในช่วงขณะเกิดอุทกภัย

วาดโดยผู้วิจัย (2563)

1. การจัดการสถานการณ์

1.1 การสั่งการ/การบัญชาการเหตุการณ์ พบว่า มีการประชุมของผู้นำชุมชนอาสาสมัครชาวบ้านในการช่วยเหลือภัยให้กับชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา โดยกำนัน เป็นผู้สั่งการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในหมู่บ้าน รวมทั้งประสานเจ้าหน้าที่ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง รายงานสถานการณ์การเกิดอุทกภัยอยู่เป็นระยะๆ เพื่อจัดเตรียมอุปกรณ์ภัยและสิ่งของอุปโภคบริโภค พื้นฐานเข้ามาช่วยเหลือภายหลังจากที่คลื่นลมทะเลสงบ ดังนั้นผู้ประสบอุทกภัยในเกาะลิบงจึงไม่สามารถได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐบนแผ่นดินใหญ่ได้ในส่วนการบัญชาการเหตุการณ์ของกำนันในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยนั้น มีลักษณะแบบไม่เป็นทางการ กล่าวคือ กำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีการประชุมวางแผนงานเพื่ออพยพชาวบ้านในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยและบูรณาการทำงานร่วมกันกับผู้นำศาสนาในการแจ้งเตือนข่าวสาร รวมทั้งมอบหมายงานให้กับคณะทำงานตามความเชี่ยวชาญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และการประสานงานด้วยภาษาถิ่นเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการดำเนินงานและเข้าใจร่วมกัน สัมพันธ์กับคำให้ข้อมูลสัมภาษณ์ของ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบภัย ตัวแทนผู้นำศาสนาและการสนทนากลุ่มดังต่อไปนี้

“ผมนัดประชุม แบ่งงานให้กับผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 หมู่บ้านเพื่อไปกระจายงานให้กับลูกน้องเขาอาสาสมัครชาวบ้านมาร่วมด้วยแต่เราจะให้เขารับผิดชอบงานรอง งานหลักเราจะให้ผู้นำชุมชนทำเพราะเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของเขาอยู่แล้ว”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“กำนันจะกระจายงานให้ครับ ว่าเราถนัดกันในงานไหนบ้าง เช่น การอพยพผู้ใหญ่บ้าน รับผิดชอบนะ การประสานงาน กำนันรับเอง หรือ การแจ้งเตือนข่าวสารที่มีสยิดก็ต้องให้โต๊ะอิหม่ามช่วยประกาศให้ เราคุยกันด้วยวาจาครับ ไม่จำเป็นต้องเขียนเป็นหนังสือไป เว้นแต่การขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่อยู่บนแผ่นดินใหญ่ ผมจะแจ้งเรื่องแล้วส่งให้กำนันเพื่อทำหนังสืออีกครั้งหนึ่ง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งงานที่รับผิดชอบให้ผมครับ เพื่อบอกต่อให้อาสาสมัครชาวบ้านทราบ คุณกันแบบภาษาใต้ ไม่คุยภาษากลางเพราะสนิทกัน มีอะไรก็คุยกันได้”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมจะประกาศรับสมัคร อาสาสมัครชาวบ้าน ทั้งคนที่เคยช่วยและคนที่อยากจะเข้ามาช่วยป้องกันน้ำท่วม มีชาวบ้านมาสมัครพอสมควรครับ หมู่บ้านเราเองต้องช่วยกันเพราะ เมื่อเกิดเหตุเราเป็นกลุ่มแรกที่ต้องเจอไม่ใช่หน่วยงานภาครัฐที่อยู่บนแผ่นดินใหญ่นะ เรารอเขาไม่ได้”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เขาเข้ามาคุยเรื่องการไปเป็นอาสาเฝ้าระวังน้ำป่าไหลหลากและดินถล่มครับ ผมเข้าไปช่วยเสมอ เพราะเราอยู่ในชุมชนเกาะลิบง ต้องช่วยกัน ถ้ามีวอร์ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ เราก็กังแยลสิ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เขาไปดูระดับน้ำที่ไหลมาจากหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ว่าปริมาณมากไหม สีเป็นอย่างไรบ้างแล้วเอามาแจ้งผู้ใหญ่บ้านครับ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมช่วยผู้ใหญ่บ้านครับ เรื่องการแจ้งเตือนให้ชาวบ้านเก็บของไว้ที่สูง บ้านไหนที่ต้องอพยพออกผมก็จะขับมอเตอร์ไซด์ไปแจ้งเขา ชาวบ้านก็ร่วมมือย้ายออกมาครับ มีน้อยที่จะไม่ยอมย้ายออก”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เราทำหน้าที่แจ้งเตือนให้ชาวบ้านในพื้นที่ ได้ทราบข่าวเรื่องน้ำท่วมคุยด้วยภาษาถิ่นที่เป็นกันเอง ชาวบ้านจะออกจากบ้านมาฟังอยู่หน้าบ้าน เขาให้ความร่วมมือกันมากอยู่ เรื่องการบริหารจัดการของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อีหม่ามจะไม่เข้าไปยุ่ง เราให้เกียรติเขาในการทำงาน”

(ตัวแทนผู้นำศาสนาให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

1.2 การแบ่งงานตามภารกิจ พบว่า มีการแบ่งภาระงานความรับผิดชอบหลักให้กับผู้นำชุมชน ดังนี้ กำหนดหน้าที่ประสานงาน รวบรวมข้อมูลและช่วยเหลือแก้ปัญหา สนับสนุนการปฏิบัติงานกับคณะทำงานต่างๆ ผู้ใหญ่บ้าน รับผิดชอบการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนและผู้ประสบภัยทราบ เข้าใจสถานการณ์ มาตรการของผู้นำชุมชนเพื่ออพยพออกจากพื้นที่ รวมทั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครชาวบ้าน ดำเนินการให้ความช่วยเหลือทันทีที่เกิดอุทกภัย การประสานขอเืม

อุปกรณ์ในการสูบน้ำที่ท่วมในบ้านเรือนของชาวบ้าน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ไม่มีการแบ่งกลุ่มงานกันอย่างชัดเจน ผู้ปฏิบัติงานยังสับสนบทบาทหน้าที่ของตนและไม่รู้สีกมีพันธะผูกพันกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ทำให้การแบ่งงานในบางครั้ง บุคคลหนึ่งต้องปฏิบัติงานมากกว่าภารกิจที่ตนได้รับมอบหมาย โดยสัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัย ตัวแทนคนชราผู้ประสบภัย ตัวแทนชาวบ้านผู้ประสบภัยและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ผมกระจายงานให้กับลูกน้องในทีมเพื่อดูแลชาวบ้านในหมู่บ้าน ถ้าเป็นทางการจะนัดประชุมกันที่บ้านนายกอบต. และสรุปงานกันในช่วงกลางคืนว่าสถานการณ์น้ำท่วมรายงานวันต่อวันว่าเป็นอย่างไรแล้วบ้างหากมีความรุนแรงมากขึ้นจะประสานให้ทางนายกอบต. ทำหนังสือแจ้งทางอำเภอกันตั้ง เพื่อแจ้งให้ทางจังหวัดทราบสถานการณ์น้ำท่วมในเกาะลึงเพื่อให้งานเข้ามาช่วยเหลือในส่วนของ อุปกรณ์พื้นฐาน สิ่งของอุปโภคและบริโภคต่างๆ แต่หากสั่งการแบบไม่เป็นทางการจะเป็นการพูดคุยบอกกล่าวเรื่องเอาไว้ก่อน เช่น ช่วยไปบอกชาวบ้านหน่อยว่าผมออกค่าซ่อมหลังคาไปให้ก่อน ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมไปดูสายคลองหลังหมู่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จุดที่น้ำกำลังจะม่าน้ำมีสีเข้มผิดปกติ หรือเอ่อล้นมาใหม่ และจะมาแจ้งชาวบ้านโดยประกาศเสียงตามสายให้ชนของมาไว้ที่มีสยิดกลางและพักอาศัยขณะเกิดน้ำท่วมในหมู่บ้าน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“กำนันจะกระจายงานให้ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังสถานการณ์น้ำป่าไหลหลากในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา รวมทั้ง หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว ซึ่งหากเกิดน้ำท่วมในบ้านเรือนที่ประชาชนอาศัยอยู่หรือน้ำป่าไหลหลากมาแยงเส้นทางสัญจรของหมู่บ้านผมก็จะรีบแจ้งข่าวสารให้กับทางผู้ใหญ่บ้านเพื่อให้เขาเข้าไปดูที่เกิดเหตุและแจ้งกำนันต่อไป

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เขาประกาศผ่านที่ประกาศข่าวในมัสยิด พอผมได้ยินเสียงก็รีบชนของพาครอบครัวมาอยู่ที่จุดพักพิงที่ทางผู้ใหญ่บ้านจัดเตรียมไว้ให้และผมก็อาสาสมัครเป็นช่วยงานผู้ใหญ่บ้านมาการเฝ้าระวังน้ำท่วมและบอกกล่าวเพื่อนบ้านที่อยู่ในพื้นที่น้ำท่วมให้รีบชนของไว้ที่สูงและออกจากบ้านให้เร็วที่สุด”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“คน 1 คนบางครั้งทำมากกว่างานที่ได้รับมอบหมาย มาเสียอีก ทำให้ทำไม่ทันและเขาก็ทิ้งงาน ไปเลยทำให้การจัดการช่วยเหลือผู้ประสบภัยยากกว่าเดิม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แบ่งงานกันก็จริงครับ แต่พอเอาเข้าจริงๆแล้ว มั่วมาก สับสนกันเลยเขาไม่ได้มีแผนงานกันอย่างชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร เราเลยเหนื่อย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมทำงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน คอยช่วยเหลือการขนของและจัดเตรียมที่พักพิงชั่วคราวให้กับชาวบ้าน รวมทั้งช่วยเหลือเพื่อนบ้านในช่วงที่น้ำพัดเข้าบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 21 : เหตุการณ์น้ำท่วมหน้าร้านน้ำชาบังแอ (ชาย) และ น้ำท่วมสามแยกหน้าร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์บังนาต (ขวา) ในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ที่มา : ผู้ใหญ่บ้าน (2563)

1.3 การประเมินสถานการณ์อุทกภัยเพื่อวางแผนเผชิญเหตุ เพื่อสนับสนุนการสั่งการ การวางแผนดำเนินการแบ่งงานตามภารกิจ พบว่า กำหนดเป็นผู้ประเมินสถานการณ์อุทกภัย เพื่อยกระดับการเผชิญเหตุ โดยรับข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้าน หากน้ำมีปริมาณมากและสีขุ่นผิดปกติ ก็จะดำเนินการสั่งการประกาศให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยอพยพไปยังสถานที่พักพิงชั่วคราว ในขณะเดียวกันพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เป็นลักษณะการประเมินตามสถานการณ์ ชาวบ้านจะเป็นผู้สังเกตการณ์และนำข้อมูลไปแจ้งยังผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อรายงานสถานการณ์ให้กำนันทราบเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับคำให้ข้อมูลสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัย ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัยและการสนทนากลุ่มดังต่อไปนี้

“ผมแจ้งกำนันให้ประสานผู้ใหญ่บ้านละผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในการประเมินความเสี่ยง สถานการณ์น้ำท่วมในเกาะลิบง โดยรายงานข่าวสารว่าจุดใดบ้างที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด มีการจัดการอย่างไรแล้วบ้างเพื่อรวบรวมข้อมูลส่งให้ทางอำเภอในการช่วยเหลือต่อไป”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านคอยรายงานสถานการณ์อุทกภัยในพื้นที่ ของตนที่รับผิดชอบ ผ่านทางโทรศัพท์และประเมินสถานการณ์ หากระดับมากและมีสีขุ่นผิดปกติ ก็จะสั่งการให้อพยพชาวบ้านในพื้นที่เสี่ยงไปยังสถานที่พักพิงชั่วคราวครับ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“สังเกตสถานการณ์น้ำป่าไหลหลากและโทรแจ้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้เตรียมรับมือใน พื้นที่ด้านล่าง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ครั้งแรกตอนน้ำป่าไหลหลากมา บ้านผมสร้างด้วยเสาไม้ ท่อนไม้มาชนมาเกือบถล่ม ในปีที่ 2 เปลี่ยนมาเป็นเสาปูนพอรับแรงน้ำป่าได้บ้างแต่ยังคงต้องคอยเอาไม้ทันท่อนไม้ให้ห่างไกลจาก เสาบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมโทรแจ้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านการเกิดน้ำป่าไหลหลากในพื้นที่บริเวณเนินเขา เพราะ เป็นพื้นที่รับน้ำก่อนเพื่อน ให้ระวังน้ำป่ากำลังลงไปยังพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วงน้ำป่าไหลหลากผ่านบ้านของผม ต้องคอยดูรอบๆบ้านว่า มี ภูเขา แมงป่อง ตะขาบ หรือสัตว์อื่นๆที่ไหลมากับน้ำหรือไม่ เป็นช่วงที่เฝ้าระวังกันทั้งคืนกว่าจะได้นอนก็รอน้ำสงบประมาณ 6 โมงเช้า”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“หากตนเองสังเกตเห็นน้ำป่าไหลหลาก จากเนินเขาเป็นคนแรกก็จะตะโกนให้เพื่อน บ้านได้ยินว่าน้ำป่ามาแล้วให้คอยระวังเสาบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 11, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เหมือนที่บอกว่า ผมตะโกนแจ้งให้เพื่อนบ้านได้ยิน และจะโทรแจ้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้ระวังน้ำป่าไหลหลากที่ไหลจากเนินเขาสู่พื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะสังเกตจากฝนตกที่เกิดขึ้นทุกปี ถ้าฝนตกทั้งวันในช่วงกลางคืนให้ฝ้าระวังน้ำป่าไหลหลากได้เลย ประมาณ 4 ทุ่ม ก็จะกับคนในครอบครัวจะไม่นอนแล้วน้ำป่าจะมา ต้องเอาไฟฉายส่องดูตามเสาบ้านแต่ละเสาไม่ให้ท่อนไม้เน่า มาตรการเสาบ้าน เพราะบ้านจะทรุดตัว”

(สตรีประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะตะโกนให้เพื่อนบ้านตรงข้ามถนนรู้ว่าน้ำป่ามาแล้วนะ เพราะแถวนั้นโดนน้ำป่ากันหมด”

(ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 22 : เปรียบเทียบความแตกต่าง ก่อนเกิดอุทกภัย (ซ้าย) และ ในขณะเกิดอุทกภัยหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา(ขวา)
ที่มา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา (2563)

1.4 การประสานงานหน่วยแพทย์เคลื่อนที่และบริการทางการแพทย์เบื้องต้น

พบว่า ในขณะเกิดอุทกภัยนั้น หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ที่ไม่สามารถเดินทางมายังเกาะลิบงได้เพราะเสี่ยงกับคลื่นลมแรง กำนัน จึงประสานแจ้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงในเรื่อง การให้บริการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่หลังเกิดอุทกภัย ในส่วนนี้เป็นการประสานในเรื่องบุคลากรทางการแพทย์ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะลิบง โดยผู้ใหญ่บ้านแจ้งบุคลากรทางการแพทย์เคลื่อนย้ายเวชภัณฑ์ ยารักษาโรค มาไว้ที่ห้องเรียนของโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ เนื่องจากบริเวณโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเกาะลิบง เป็นพื้นที่เสี่ยงและเป็นทางไหลผ่านของน้ำป่าไหลหลาก มีบุคลากรทางการแพทย์ให้การรักษาโรคในเบื้องต้น เช่น นักวิชาการสาธารณสุข พยาบาลวิชาชีพ และผู้ช่วยพยาบาลสาธารณสุข ช่วยเหลือ

ผู้ประสบภัยและควบคุมโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่อาจเกิดขึ้นการแจกจ่ายยารักษาโรค การให้ความรู้ด้านสุขอนามัยและการพูดคุยในเชิงจิตวิทยา เพื่อให้ผู้ประสบภัยผ่อนคลายชาวบ้านในพื้นที่เกาะลิตงซึ่งสัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนคนชราผู้ประสบภัยตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบภัย ตัวแทนสตรีผู้ประสบภัยและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“มีเจ้าหน้าที่จาก รพ.สต.เกาะลิตง มาให้ความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่องโรคฉี่หนูและน้ำกัดเท้าในช่วงน้ำท่วม และให้การรักษากรณีชาวบ้านเจ็บป่วยที่อาคารอเนกประสงค์โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ในช่วงการเกิดพายุ ฝนตกหนักและน้ำป่าไหลหลากทางรพ.สต.เกาะลิตงจะต้องดำเนินการให้บริการรักษาชาวบ้านที่ประสบอุทกภัยเองเพราะหน่วยแพทย์เคลื่อนที่โรงพยาบาลกั้นตั้งไม่สามารถโดยสารเรือเข้าไปในเกาะลิตงได้ เพราะคลื่นลมทะเลสูงเสี่ยงเกิดอันตราย เราจึงต้องพึ่งตนเองก่อน ซึ่งปกติทางรพ.สต.จะมีอุปกรณ์ทางการแพทย์ไว้สำหรับช่วงเกิดเหตุสาธารณภัย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้ข้อมูลคนที่ 5, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“พี่ตรวจรักษาชาวบ้านที่มีการเจ็บป่วยในเบื้องต้น แต่ไม่มีหน่วยฉุกเฉินในเกาะลิตงทำให้การรักษาโรคชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นโรคทั่วไป หากรายไหนมีอาการเจ็บป่วยรุนแรงก็จะดำเนินการส่งตัวไปรักษาที่ โรงพยาบาลกั้นตั้ง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้ข้อมูลคนที่ 6, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะรับจ้างขับรถสามล้อส่งคนเข้า-ออกเกาะลิตง ช่วงเกิดพายุฝนไม่มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่หรือหน่วยงานราชการอื่นเข้ามาในเกาะเลย เพราะคลื่นในทะเลสูงเสี่ยงเรืออับปางได้ แต่โชคดีที่มีเจ้าหน้าที่รพ.สต.เกาะลิตง ให้บริการรักษาอยู่ในเกาะลิตง เราจึงไม่กังวลมากนัก”

(สตรีผู้ประสบภัยให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีพยาบาลมาตรวจโรคความดันโลหิตสูงของยายและให้ยาไว้กิน แต่ยายกังวลเรื่องบ้านไม่รู้ว่าอะไรจะหายไปบ้าง”

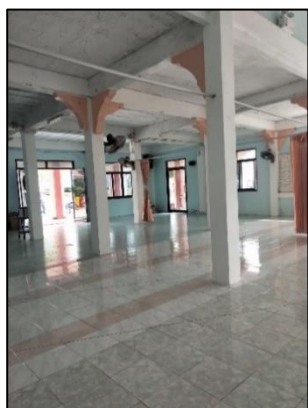
(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

2. การบริหารจัดการศูนย์พักพิงชั่วคราว พบว่า มีการบริหารจัดการศูนย์ดังกล่าวในลักษณะอย่างง่าย หรือเรียกว่า “บ้านๆ” กล่าวคือ การอพยพผู้ประสบภัยหรือผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย เข้ามายังศูนย์พักพิงชั่วคราวนั้น ไม่มีการลงทะเบียนผู้อพยพ โดยเป็นการให้ประชาชน

พักอาศัยรวมกันเป็นครัวเรือน และมีการจัดสรรพื้นที่สำหรับเก็บสิ่งของในแต่ละครัวเรือน แยกห้องน้ำชายหญิงและพื้นที่สำหรับการละหมาดอย่างชัดเจน

ด้านการประกอบเลี้ยงผู้ประสภภัยนั้น กลุ่มแม่บ้านทำหน้าที่จัดหาวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เพื่อยังชีพอย่างง่ายและสามารถนำไปประกอบอาหารในมือถัดไปได้ ในวัตถุดิบบางส่วนนั้น มาจากการบริจาค ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงตามกำลังของตน อาทิเช่น ข้าวสาร ปลาแห้ง บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป น้ำมัน ไข่ไก่และน้ำดื่ม เป็นต้น การประเมินสถานการณ์ด้านอาหารและน้ำดื่มเพื่อการบริโภคค่อนข้างไม่เป็นระบบ เนื่องจากกลุ่มแม่บ้านไม่มีการคาดการณ์สัดส่วนจำนวนผู้อพยพที่บริโภคในแต่ละมื้อมีจำนวนมากน้อยเพียงใด ทำให้อาหารบางมื้อมีมากหรือน้อยจนเกินไป

ในส่วนของกิจกรรมที่ดำเนินการในศูนย์พักพิงชั่วคราวนั้น มีการละหมาดร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อให้ชาวบ้านได้ผ่อนคลายจากภาวะความเครียดที่เผชิญอยู่ทุกภัย การรับสมัครอาสาสมัคร เพื่อร่วมปฏิบัติงานกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในค้นหาช่วยเหลือผู้ภัย จากข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ เจ้าหน้าที่ที่ท้องถิ่น หัวหน้าครอบครัวผู้ประสภภัย ตัวแทนสตรีผู้ประสภภัย ตัวแทนคนชราและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

ภาพประกอบที่ 23 : อาคารที่พักชั่วคราวมัสยิดกลางบ้านบาตูปูเต๊ะ (ซ้าย)

และอาคารอเนกประสงค์โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ (ขวา)

ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

“การบริหารจัดการสถานที่พักพิงชั่วคราว เราจะให้ผมอาศัยรวมกัน แยกเป็นครัวเรือนนะ แยกเป็นห้องน้ำชายหญิงชัดเจน และจะวางสิ่งของไว้ในจุดหนึ่งเพื่อให้เป็นระเบียบ ละหมาดก็ละหมาดปกติ ในส่วนการปรุงอาหารมีกลุ่มแม่บ้านอาสาช่วยกันทำหมูนเวียนแหวแต่ละ

คนกันไปครับ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ให้คนมาอยู่รวมกันครับ จัดการแบบง่าย ๆ ไม่ได้ลงชื่อ มีชาวบ้านกับอิหม่ามของหมู่บ้านอื่นบริจาคอาหารมาช่วยด้วยกัน เราช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าน้ำท่วมไม่หนักก็จะเปิดที่มีสยิดกลางอยู่หลังบ้านผม แต่ถ้าน้ำท่วมรุนแรง ก็จะย้ายไปที่อาคารโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะเพราะที่นั่นเป็นเนินสูง น้ำท่วมแน่นอนครับ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีการแจ้งครับ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยอมอพยพออก บ้านผมเปิดให้ชาวบ้านนำสิ่งของมาตั้งไว้ที่บ้านได้ ช่วงเกิดน้ำท่วมนะ มีบ้างครับ เช่น มอเตอร์ไซด์ ตู้ผ้า รถกระบะ ส่วนพื้นที่เนินเขา ชาวบ้านไม่ยอมอพยพออกครับ เลือกว่าจะสู้กับน้ำท่วม ผมจะโทรประสานหากต้องการสิ่งของใดก็แจ้งได้ครับ ผมจะเข้าไปส่งให้”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมจะเกณฑ์คนอพยพมาอยู่ในที่พักพิงชั่วคราวที่มีสยิดครับ ถ้าน้ำท่วมไม่รุนแรงจะอยู่ที่นั่น แต่ถ้าหนักเราก็มาย้ายไปที่โรงเรียนบาตูปูเต๊ะ ทำไมถึงไม่ย้ายไปที่โรงเรียนเลยเพราะชาวบ้านไม่อยากคนของไปไกลครับซึ่งชาวบ้านก็ต้องยอมรับความเสี่ยงตรงนั้น แรกๆมั่วมากครับ แต่พอวันต่อไปเพราะการจัดการเป็นระบบมากขึ้น ส่วนกิจกรรมนั้นจะเป็นการระดมอาสาสมัครช่วยเหลือแลกเปลี่ยนเรื่องทั่วไปกันเพื่อให้ชาวบ้านผ่อนคลายครับ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แจ้งให้อพยพ แต่ผมไม่ย้ายออกครับ เพราะเป็นหวงบ้านและไม่ชินกับการที่อยู่ในสถานที่พักพิงชั่วคราว เรายอมสู้ดีกว่าเพราะเรารู้ว่าน้ำป่าจะมาทางไหนบ้าง และได้แจ้งเตือนชาวบ้านในพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำได้เตรียมพร้อมด้วย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมไม่ย้ายครับ ลองถามบ้านข้างๆเขาก็ไม่ย้ายออกเหมือนกัน เราคุยกันว่าจะไม่ย้ายออก ตั้งแต่สร้างบ้านแล้ว เพราะที่เนินเขา นี้ เสี่ยงโดนน้ำป่าและดินถล่มทุกปี เราชินแล้ว แม้ว่าจะปกป้องได้บ้างไม่ได้บ้าง ผมว่าทางอบต. น่าจะหาวิธีการที่ดีกว่านี้ มากกว่าการให้ชาวบ้านอพยพออกจากบ้านนะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมพักอาศัยในที่พักพิงชั่วคราวของหมู่บ้านครับ ช่วยผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทำที่กั้นแยกห้องน้ำอาบน้ำระหว่างชายและหญิง โรงครัวก็มีส่วนใหญ่แม่ครัวเป็น แม่บ้านมาช่วยกันทำอาหารก็ง่ายๆครับ ไข่เจียว ผัดผัก ปลาทอด เราเน้นยังชีพกัน จะกังวลเรื่องน้ำดื่มกับน้ำที่ใช้เพื่ออาบน้ำมากกว่า เพราะมีไม่พอ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อาหารกลุ่มแม่บ้านช่วยกันทำครับ ผมหุงข้าวจะคำนวณว่ากินกันกี่คน แต่ก็ไม่เคยพอดีนะ ขาดบ้างและเกินไปบ้าง อาหารเหลือเราก็เอาไปทำอย่างอื่นในมือต่อไปได้ เช่น ข้าวขาวหือมือเช้า มือเที่ยงเรา ก็ทำข้าวผัดกัน ใช้วิธีแปรรูปอาหาร จะได้กินอย่างคุ้มค่า”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ส่วนใหญ่จะไปอยู่ที่โรงเรียน มากกว่าที่มัสยิด เพราะที่มัสยิด ทางเข้าแคบและทางเดียว พอน้ำท่วมหนักก็กลายเป็นเกาะ กลายเป็นว่าพวกคนไปอยู่รวมกันและทำให้คนลำบากอีก แต่ถ้าไปอยู่โรงเรียนชาวบ้านในหมู่บ้านโคกสะทอน กับทรายแก้ว เข้ามาบริจาคอาหารกันได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 9, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะช่วยหั่นผักและทำกับกับข้าวอย่างอื่นด้วยให้ชาวบ้านเขากินกัน อาหารง่ายๆ เช่น ผัดพริกแกงไก่ ไข่เจียว และข้าวขาว จะเน้นอาหารที่สามารถนำไปปรุงในมือต่อไปได้ด้วย บางมือคนกินเยอะ บางมือก็น้อย เราทำแบบกะปริมาณเอา”

(ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

3. การค้นหาช่วยเหลือผู้ภัย พบว่า กระบวนการช่วยเหลือผู้ภัยนั้น เมื่อได้รับแจ้งเหตุจากชาวบ้านในพื้นที่ กำหนดเป็นผู้วางแผนงานเพื่อกำหนดการเข้าถึง การส่งผู้ประสบภัยไปยังศูนย์พักพิงชั่วคราว โดยมอบหมายการค้นหาและเข้าสู่พื้นที่ให้ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการ จากเหตุการณ์อุทกภัยที่ผ่านมาไม่มีผู้เสียชีวิต เพราะมีการอพยพอย่างทันท่วงที ประกอบกับชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในการรับมืออุทกภัยจากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา ทำให้สามารถปรับตัวและเผชิญกับอุทกภัยได้ ตัวอย่างการค้นหาช่วยเหลือผู้ภัยที่เห็นได้เด่นชัด คือ พื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ซึ่งเป็นพื้นที่เนินเขาสลับกับแอ่งกระทะ ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากน้ำป่าไหลหลากและดินถล่มในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำร่วมกัน ในเหตุการณ์ต่างๆ ได้แก่ การค้นหารถจักรยานยนต์ของชาวบ้านในช่วงน้ำป่าไหลหลาก การส่งอาหารยังชีพให้กับผู้ประสบภัยที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือน การค้นหาสัตว์เลี้ยงที่สูญหายไปในช่วงน้ำป่าไหลหลาก

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หัวหน้าครอบครัว ผู้ประสบอุทกภัย ตัวแทนสตรีผู้ประสบภัย ตัวแทนชาวบ้านที่เกี่ยวข้องและการสนทนากลุ่มดังต่อไปนี้

“เมื่อได้รับแจ้งเหตุจากชาวบ้าน ผมจะสั่งการให้ผู้ใหญ่บ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่นั้น เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบภัย โดยจะตามไปสมทบร่วมกับทีมงานในภายหลัง เพราะผมต้องดูแลสถานที่พักพิงชั่วคราวพร้อมทั้งประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เข้ามาช่วยเหลือหลังจากน้ำท่วมลดลงแล้ว”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วยใหญ่การช่วยเหลือกู้ภัยในหมู่ที่ 4 มีน้อยครับ เพราะเราอพยพชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงไปก่อนหน้านี้แล้ว คนไหนที่ไม่ออกไปเราจะบอกว่า หากเกิดอะไรขึ้นทางเราจะไม่สามารถเข้ามาช่วยได้นะ เขาเลยยอมออก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาจะมีการช่วยเหลือกู้ภัยที่มากกว่าครับ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีน้อยครับ เพราะเราอพยพชาวบ้านก่อนน้ำหลากจะมา ถ้ามีคงเป็นคันหารถมอไซค์ วัว ที่ถูกน้ำป่าพัดไปครับ วัวจะมัดไว้กับต้นยาง ส่วนมอเตอร์ไซด์ที่พัดไปไกลสุดก็เกือบถึงชายทะเลเลย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เกิดขึ้นทุกปีครับ ชาวบ้านที่ไม่ยอมย้ายออกหรือขนของไว้ที่สูง ผมจะเข้าไปช่วยย้ายของบ้างหรือคันหารถมอไซค์ที่ถูกน้ำป่าพัดพาไป ไกลที่สุดก็เกือบ 1 กิโลเมตร เดินลุยน้ำไปส่งข้าวก็มี”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เราอพยพออกมาก่อนน้ำท่วมหนัก ค้นหาส่วนใหญ่ที่ผมเห็นนะ พวกของลอยไปกับน้ำ มอเตอร์ไซด์หรือแพที่เขาเลี้ยงถูกพัดไปกับน้ำ ส่วนใหญ่หาไม่เจอหรอก เจอแต่มอเตอร์ไซด์ คนตายไม่มีเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะออกมาอยู่ที่พักพิงชั่วคราวกันหมด”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เคยไปร่วมการค้นหากับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่ค้นหาสิ่งของ เช่น รถมอเตอร์ไซด์ อ่างล้างจาน แก้วอู๋ แต่ไม่มีคนตายเพราะเขาอยู่ในบ้านและช่วยกันดันกิ่งไม้ไม่ให้มาโดนบ้านของตนเอง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มาส่งข้าวสารอาหารแห้งให้กับเราที่ติดอยู่ในบ้าน เขาจะตะโกนเรียก เขาจะผูกกับไม้ไผ่อันยาวๆ แล้วยื่นมาให้เรา ออกไปไหนไม่ได้เลย เพราะน้ำมันท่วมและสีแดง เราไม่กล้าเดินลงไปกลัวจมน้ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีมาช่วยๆ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเดินลุยน้ำเอาอาหารมาส่งให้ส่วนใหญ่เป็น ข้าวสารอาหารแห้งก็กินได้หลายวันอยู่ พอน้ำลดลงก็ช่วยกันเก็บสิ่งของที่ไหลไปกับน้ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านแถวบ้าน มาช่วยย้ายรถมอเตอร์ไซด์ของจ๊ะ ที่ถูกน้ำป่าพัดไปประมาณ 500 เมตร โชคดีไปติดอยู่ที่ป่าข้าง ไม่อย่างนั้นคงหายไปกับน้ำป่าแล้ว”

(ตัวแทนสตรีผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จ๊ะได้ช่วยเพื่อนบ้าน ช่างบ้านที่ชนของไม้ทันขณะน้ำท่วม ช่วยขุดตัดคูดาง ถ้วยจาน แหตกลปลา น้ำป่าไหลมาแรงมาก เพราะเป็นเนินเขาเวลามาต้องอยู่ในบ้านอย่างเดียวไม่อย่างนั้นตายได้นะ”

(ตัวแทนสตรีผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4. การอพยพขณะเกิดอุทกภัย พบว่า ค่อนข้างน้อยในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ เพราะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยในช่วงก่อนเกิดอุทกภัย โดยดำเนินการอพยพกลุ่มคนเปราะบางเป็นกลุ่มแรก ได้แก่ คนชรา สตรีมีครรภ์ เด็ก ผู้ป่วย ตามด้วยกลุ่มวัยกลางคน วัยรุ่น สิ่งของเครื่องใช้และสัตว์เลี้ยงชั้นสูงที่สุด

ในทางตรงข้ามการอพยพในช่วงขณะเกิดอุทกภัยค่อนข้างมาก พบในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เนื่องจากชาวบ้านเลือกที่จะเผชิญกับอุทกภัยในพื้นที่มากกว่าการอพยพไปยังศูนย์พักพิงชั่วคราว จึงเกิดการอพยพในช่วงสถานการณ์ฉุกเฉินในลักษณะเหตุการณ์ต่างๆ เช่น การขนย้ายสิ่งของจากที่ต่ำสู่ที่สูงอย่างกระชั้นชิด การสื่อสารระหว่างผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่น้ำป่าไหลหลาก เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าว สัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หัวหน้าครอบครัวผู้ประสบอุทกภัย ตัวแทนสตรีผู้ประสบภัย คนชรา ตัวแทนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง และการสนทนากลุ่มดังต่อไปนี้

“มีน้อยครับ ในพื้นที่บ้านบาตูปูเต๊ะ เหมือนที่กล่าวแล้วว่า เราคาดการณ์แล้วว่าพื้นที่ตรงนี้เสี่ยงเพราะเป็นทางน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมืออพยพออกจากพื้นที่ไปยังสถานที่พัก

พืงชั่วคราว ที่หนักสุดก็เป็นพื้นที่บ้านหลังเขาครับ เราไม่สามารถตั้งสถานที่พักพืงชั่วคราวเพิ่มในพื้นที่บ้านหลังเขาได้ด้วย เพราะพื้นที่นั้นไม่อำนวย เป็นพื้นที่เสี่ยงทั้งหมดบ้าน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อพยพในช่วงก่อนเกิดครับ ผมอพยพกลุ่มคนที่เสี่ยงคือ คนท้อง คนแก่ เด็กเล็ก จะให้ไปก่อน ส่วนหัวหน้าครอบครัวและชายหนุ่ม จะช่วยสิ่งของใช้ในครัวเรือนตนและของผู้อื่น ไปวางไว้สถานที่พักพืงชั่วคราว”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีน้อยครับ ส่วนใหญ่ผมประสานกับผู้ใหญ่บ้านว่ามีครัวเรือนไหนบ้าง ที่ยังไม่อพยพ เราก็จะไปช่วยขนของอพยพมา พื้นที่หนักๆ เป็นบ้านหลังเขามากกว่าครับ อพยพออกไม่ทันชาวบ้าน ต้องช่วยเหลือกันเอง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีครับ น้ำป่ามาชาวบ้านขนของไม่ทัน ไปกับน้ำบ้างก็มี ขนกันช่วงน้ำป่ามาก็มีครับ จะโทรหาชาวบ้านก่อนและจะเดินลุยน้ำเข้าไปส่งข้าว ส่งน้ำให้ ต้องดูความแรงของน้ำด้วยครับว่าไหลเชี่ยวไหม ไม่กล้าเข้าไปเหมือนกันครับ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เลือกที่จะสู้กับน้ำป่า วิธีการของเขา คือ ย้ายของขึ้นสู่ที่ของและดินเศษไม้ที่มากับน้ำป่าไม่ให้กระทบกับเสาบ้าน เขาก็มีวิธีการจัดการของเขาอยู่ครับแต่เราก็ต้องเข้าไปช่วยเขาเพราะเป็นหน้าที่”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เคยเข้าไปช่วยข้างบ้านครับ น้ำป่าไหลมา คนในพื้นที่เนินเขาเนิน เขาไม่ออกจากบ้านหรือต่อในทางการมาออกเขาก็ไม่ยอมออก เพราะผูกพันกับบ้านและกลัวว่าบ้านเรือนของเขาจะถูกน้ำป่าทำลายเขาจึงเลือกสู้กับน้ำป่า”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ขนของก่อนน้ำป่ามา สังเกตจากฝนตกหนักติดต่อกัน 1 คืน เราก็จะขนของขึ้นสู่ที่สูงและบอกเพื่อนบ้านตรงข้ามบ้านให้ขนของ เพราะน้ำป่าจะมาตอนกลางคืนและมาจริง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่ค่อยมีครับ ผู้ใหญ่บ้านประกาศให้อพยพออก เราก็ขนของไว้ที่สูง อะไรในบ้านที่ขนได้ก็ขนออกมา เช่น ทีวี ตู้เย็น กระจกน้ำร้อน และเอาไปไว้ที่พืงชั่วคราว ถ้าน้ำท่วมไม่หนักก็ไปอยู่

ม้ายึดแต่ถ้าหนักๆก็ย้ายไปที่โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะแทน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกข์ให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมทำงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้านครับ เป็นอาสาสมัครชาวบ้าน เราอพยพชาวบ้านก่อน น้ำท่วมจะมาพาคนแก่ คนป่วย เด็กเล็ก คนตั้งท้องไปก่อนและตามด้วยชาวบ้านที่หนุ่มๆทีหลัง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกข์ให้ข้อมูลคนที่ 9, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีครับ บ้านหลังเขานี้ น้ำป่าไหลหลากเกิดขึ้นทุกปี บางครั้งมาเร็วมาช้า เราชนของ หนักบ้างไม่หนักบ้างครับ ส่วนใหญ่อยู่ในบ้านเฝ้าระวังน้ำป่าไหลหลากกัน ไม่ค่อยมีชาวบ้านอพยพไปที่ บ้านบาตูปูเต๊ะ เพราะไกลและไม่รู้จักใคร”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกข์ให้ข้อมูลคนที่ 11, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะ ชนของขึ้นบนบ้าน จะให้ไปอยู่ที่พักชั่วคราวบ้านบาตูปูเต๊ะ ไม่ได้หรอก เพราะ เป็นหวงบ้าน และไปที่นั่นก็ไม่รู้จักใคร เลยอยู่สู้กับน้ำท่วมดีกว่า”

(ตัวแทนสตรีประสูตทุกข์ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ใหญ่บ้าน เขาให้คนแก่ เด็กเล็ก คนท้องไปก่อนลูกบ่าวเหื่อ ตาก็ไปกับเขาด้วย ลูกๆ ตาก็ตามมาทีหลัง”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อพยพก่อนน้ำท่วมจะมาครับ ชาวบ้านให้ความร่วมมือของมาพักอาศัยที่ สถานที่พักพิงชั่วคราวที่บ้านบาตูปูเต๊ะมีน้อยที่ชาวบ้านจะอยู่ในบ้าน แต่ทีหลังเขาหนะ อพยพอย่าง กะทันหันเลย ลองเข้าไปถามผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูก็ได้”

(ตัวแทนชาวบ้านประสูตทุกข์ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

5. การดูแลรักษาความปลอดภัย พบว่า ขณะเกิดอุทกภัยในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา กำหนดเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรวมทั้ง อาสาสมัครชาวบ้านในหมู่บ้าน เพื่อจัดทีมรักษาความปลอดภัยเวรยาม เฝ้าระวังน้ำป่าไหลหลากและการขโมยทรัพย์สินในพื้นที่พักพิงชั่วคราวมีการจัดแบ่งชุดดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้านจำนวน 4 ชุด โดยมี กำหนดเป็นบังคับบัญชา ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ รวมถึงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัคร ชาวบ้านเป็นผู้ปฏิบัติ โดยมีการรายงานเหตุการณ์ที่ปกติและผิดปกติให้กำนันรับทราบ ดังคำสัมภาษณ์ ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกข์ตัวแทนสตรีประสูตทุกข์ คนชรา ผู้ประสูตภัย และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ช่วงกลางวันและกลางคืนผมจะจัดแบ่งเวรยามคอยสำรวจพื้นที่น้ำที่ท่วม รวมทั้งจุดที่פקพิงของชาวบ้านที่ประสบภัยน้ำท่วม ชาวบ้านส่วนใหญ่ช่วยเหลือซึ่งกันละกัน มีความสามัคคีกัน ไม่มีการลักขโมยซึ่งแบ่งชุดลาดตระเวนสำรวจความเรียบร้อยในหมู่บ้านเป็น 3 ชุด โดยในพื้นที่ ตำรวจ จะให้ผู้นำชุมชนเป็นคนดำเนินการเพราะตำรวจมีเพียงคนเดียวในเกาะลิตง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านผมถูกน้ำท่วมเข้าไปในบ้านซึ่งผมก็ย้ายมาที่จุดพักพิงชั่วคราวที่โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะในทุกวันก็จะขับมอเตอร์ไซด์เข้าไปดูว่าระดับน้ำลดลงแล้วยัง และเห็นชุดลาดตระเวนของหมู่บ้านเดินสำรวจพื้นที่ ที่ถูกน้ำท่วม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมร่วมเดินสำรวจกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้วยในการดูแลความปลอดภัยของชาวบ้าน ขับมอเตอร์ไซด์สลับกับเดินในพื้นที่ที่มอเตอร์ไซด์ไม่สามารถเข้าไปได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 10, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะเปิดร้านอาหารตามสั่งใกล้ตรงจุดที่เกิดน้ำท่วมเห็นอาสาสมัครหมู่บ้านและชุดลาดตระเวนของผู้ใหญ่บ้านเดินสำรวจ ทำให้เรารู้สึกได้ว่า เขาเอาใจใส่ในความปลอดภัยของทรัพย์สินชาวบ้าน”

(ตัวแทนสตรีผู้ประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผม ช่วยลูกชาย ในการดูแลความเรียบร้อยในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว มีการเฝ้าระวังสถานการณ์น้ำป่าไหลหลากบริเวณบ้านชาวบ้าน และสำรวจบุคคลแปลกหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน”

(ตัวแทนคนชราผู้ประสบภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีชุดรักษาความปลอดภัยเข้ามาพูดคุยกับตา เรื่องอาหารการกิน การใช้ชีวิต การสำรวจสัตว์มีพิษที่หนีน้ำเข้าไปอาศัยในบ้าน”

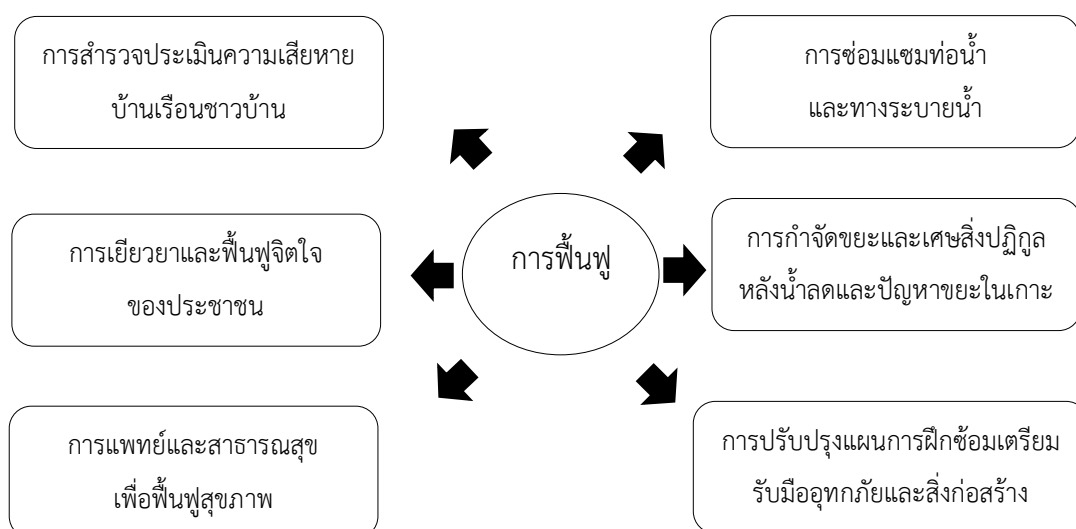
(ตัวแทนคนชราผู้ประสบภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าในช่วงการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินหรือการเผชิญอุทกภัยนั้นพบว่า กำนันอยู่ในฐานะผู้สั่งการหรือบัญชาการเหตุการณ์ ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการบริหารจัดการแบ่งหน้าที่ภารกิจงานต่างๆ ให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนาและอาสาสมัครชาวบ้านในการเผชิญอุทกภัยได้แก่ ทีมกู้ภัย ทีมเข้าช่วยเหลือบ้านเรือนที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยง การลาดตระเวนรักษาความ

ปลอดภัยดูแลทรัพย์สินบ้านเรือนของชาวบ้านในพื้นที่ประสบอุทกภัย การประสานงานหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ในพื้นที่เพื่อรักษาผู้ป่วยที่ได้รับบาดเจ็บจากการเผชิญอุทกภัย ภูคส์ตว์มีพิชที่มากับน้ำกัด โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ประชาชนบริเวณพื้นที่ต้นน้ำเลือกที่จะอาศัยอยู่ในบ้านเพื่อเฝ้าระวังน้ำป่าไหลหลาก และดินถล่มพัดพาเศษไม้ ท่อนซุงเพื่อผลักไม้ให้เศษไม้มากระทบกับเสาบ้าน อย่างไรก็ตามผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีการประเมินสถานการณ์น้ำในทุกวันเพื่อแจ้งข่าวสารให้ชาวบ้านทราบเพื่อเข้าสู่การฟื้นฟูหลังอุทกภัยสงบต่อไป

4.1.3.3 การฟื้นฟู

เป็นขั้นตอนที่กระทำขึ้นภายหลังจากอุทกภัยสงบลงเพื่อบรรเทาความทุกข์ของประชาชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเพื่อให้ชาวบ้านที่ประสบอุทกภัยได้ฟื้นตัวและกลับสู่สภาพปกติโดยเร็วที่สุด การเกิดอุทกภัยในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงได้ดำเนินกิจกรรมหลังเกิดอุทกภัย ได้แก่ การสำรวจประเมินความเสียหายบ้านเรือนชาวบ้าน การเยียวยาและฟื้นฟูจิตใจของผู้ประสบอุทกภัยการแพทย์และสาธารณสุขในการฟื้นฟูสุขภาพ การซ่อมแซมท่อน้ำและทางระบายน้ำ การกำจัดขยะและเศษสิ่งปฏิกูลหลังน้ำลด รวมทั้งการปรับปรุงแผนการฝึกซ้อมเตรียมรับมืออุทกภัยและสิ่งก่อสร้างเพื่อลดความเสี่ยงอุทกภัยโดยมีรายละเอียดดังแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 24 : การฟื้นฟูหลังเกิดอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง
วาดโดยผู้วิจัย (2563)

1. การสำรวจประเมินความเสียหายบ้านเรือนชาวบ้าน พบว่า การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยที่ผ่านมา มีการสำรวจประเมินความเสียหายอาคารบ้านเรือนเพื่อจ่ายเงินชดเชยและวัสดุสิ่งก่อสร้าง ให้กับชาวบ้านที่บ้านเรือนได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์อุทกภัย รวมทั้งการเกณฑ์อาสาสมัครชาวบ้าน มาช่วยซ่อมแซมบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย หลังเกิดอุทกภัยผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเข้ามาเก็บข้อมูลสภาพบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย เช่น เสาโครงบ้าน ประตู หลังคาได้รับความเสียหายเป็นจำนวนเท่าใด โดยจัดทำบัญชีรายชื่อและทรัพย์สินที่เสียหายข้อมูลให้กับกำนัน เพื่อรายงานความเสียหายผู้ที่ได้รับความเสียหายในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา และแนวทางการฟื้นฟูชุมชนไปยังสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยอำเภอและจังหวัด จากข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตัวแทนชาวบ้านหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยและการสนทนากลุ่มดังนี้

“หลังจากน้ำลดแล้วและฝนหยุดตก ผมจะประสานผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการสำรวจบ้านเรือนของชาวบ้านที่ได้รับความเสียหาย ถ่ายภาพเก็บไว้ เข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมบางรายการที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องใช้ ผมก็จะออกค่าใช้จ่ายไปให้ก่อน เช่น หลังคา ประตูบ้าน แต่สามารถช่วยเหลือได้ในเบื้องต้นตามกำลังของคนที่”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเข้รวบรวมข้อมูลชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมและส่งข้อมูลให้กับกำนัน หากชาวบ้านมาขอความช่วยเหลือในการออกค่าใช้จ่ายบางอย่างที่ไม่เกินกำลังทรัพย์ของผมก็จะช่วย เช่น ออกค่าหลังคาจำนวนเงิน 500 บาท อุปกรณ์ท่อน้ำประปา นอกจากเรื่องเงินกิจกรรมสาธารณะในชุมชนผมก็เข้าไปช่วยเหลือ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเดินสำรวจบ้านชาวบ้านที่ประสบภัยน้ำท่วมและเก็บข้อมูล สภาพบ้าน ถ่ายภาพรวบรวมข้อมูลส่งให้กับกำนัน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเข้าไปถ่ายภาพบ้านเรือนของชาวบ้านสภาพในและนอกร้าน สำรวจว่ามีวัสดุอะไรที่เสียหายและให้เจ้าของเซนต์ซื้อรับทราบ เพื่อส่งข้อมูลให้กับผู้ใหญ่บ้านต่อไป”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

2. การเยียวยาและฟื้นฟูจิตใจของประชาชน พบว่า ได้ช่วยเหลือผู้ประสบภัยตามบัญชีรายชื่อที่ได้สำรวจข้อมูลไว้ เพื่อชดเชยบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัยในลักษณะของเงินชดเชยและวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง อีกทั้งมีการเยียวยาปัจจัยพื้นฐานของชาวบ้านด้วยวิธีการมอบถุงยังชีพ เครื่องนุ่งห่ม อาหารแห้ง ยารักษาโรคในการดำรงชีวิตประจำวัน ต่อมาการฟื้นฟูชุมชนดำเนินการโดยผู้นำชุมชน เกณฑ์อาสาสมัครชาวบ้านที่มีทักษะ ฝีมือ ซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน เช่น ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย ถนนสาธารณะ บ้านเรือนชาวบ้าน รถจักรยานยนต์ เครื่องมือทำมาหากินเลี้ยงชีพ เป็นต้น ขณะเดียวกัน การฟื้นฟูสภาพจิตใจและความเป็นอยู่ของชาวบ้านหลังอุทกภัยคลี่คลายนั้น ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกัน เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟังปัญหาที่เพื่อนบ้าน การวางแผนชีวิต การกินอยู่อาศัย การซ่อมแซมบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา กิจกรรมเหล่านี้จะทำให้ชาวบ้านได้ระบาย ช่วยผ่อนคลายความเครียดและชาวบ้านมีความรู้สึกปลอดภัย ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น ตระหนักถึงความสามารถของตนเองในการเผชิญภัยที่ผ่านมา รวมทั้งแก้ไขปัญหามีสติในครอบครัวและชุมชนได้ สอดคล้องกับข้อมูลให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัย ตัวแทนสตรี ตัวแทนคนชรา และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“หลังจากได้รับข้อมูลชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยและส่งข้อมูลให้จังหวัดทางอบต.ก็ทำเรื่องขออนุมัติงบประมาณเร่งด่วน ในการซ่อมแซมบ้านเรือนชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นค่าวัสดุครับ เราให้วัสดุกับหัวหน้าครัวเรือนไป หลังไหนที่เสียหายหนักกำนันและผู้ใหญ่บ้านก็จะเกณฑ์คนไปช่วยเหลือ ไม่มีค่าแรงช่วยกันเองครับ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีหน่วยงานเข้ามาแจกถุงยังชีพให้ชาวบ้านที่ประสบภัยครับ เช่น สภากาชาดไทย ธนาคารอิสลามตรัง ทางอบต.จะอำนวยความสะดวก จัดสรรเรือรับ-ส่งให้”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“อบต. มีงบประมาณช่วยเหลือซ่อมแซมบ้านเรือนกรณีเกิดสาธารณภัยในชุมชนทุกปีที่ผ่านมาจัดสรรในส่วน of ค่าวัสดุและจัดซื้ออุปกรณ์ให้เจ้าหน้าที่ในการเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านผู้ประสบภัย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“การฟื้นฟู จะเริ่มฟื้นฟูครัวเรือนในชุมชนก่อนครับ โดยซ่อมแซมบ้านเรือน โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนหนทางสายหลัก ระบบน้ำและไฟฟ้าให้สามารถใช้ได้ในเบื้องต้น ที่หนักสุดปี 59 เกิดน้ำท่วมและดินถล่มเสาไฟฟ้าหักดับ 1-2 วัน ซึ่งได้ทำหนังสือแจ้งทางอบต.ไป ในชุมชนผมก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยการขอยืมเครื่องปั่นไฟจากมัสยิดมาใช้ปั่นไฟให้ชาวบ้านครับ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมนำวัสดุอุปกรณ์ที่ทางอบต.ให้มา ส่งให้กับหัวหน้าครัวเรือนแต่ละบ้านที่ได้สำรวจ ข้อมูลบ้านเรือนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย และบอกอีกว่าหากจะให้ช่วยเรื่องอื่นๆนอกเหนือจากนี้ ก็บอกมาได้ชาวบ้านที่ฝากรถมอเตอร์ไซด์ไว้บ้านผม ก็มาทยอยขนกลับไปบ้านของตนเอง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซมบ้านเรือนที่ถูกน้ำท่วม เช่น ซ่อมหลังคา เปลี่ยนประตูบ้าน ทำความสะอาดถนนหนทางหลักที่ใช้สัญจรระหว่างหมู่บ้านครับ ซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ที่ถูกน้ำท่วม ที่ร้านบังหน้าใจดี แก่คิดแต่ค่าอะไหล่ ค่าแรงไม่เอานะ”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บังช่วยขนของตนเองไว้ที่เดิมและช่วยเพื่อนบ้านด้วย ช่วยทำความสะอาดบริเวณ ที่ดินถล่มและล้างเครื่องมือทำมาหากินให้พร้อมกับการทำงาน”

(หัวหน้าครอบครัวผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บอกเลยว่าต้อง ทำใจ ต้องยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น น้ำท่วมที่ผ่านมานั้นเราตั้งรับกัน ทุกปี ความหนักเบาแต่ละปีไม่เท่ากัน แรกๆเครียด ทำอะไรไม่ถูกเหมือนกัน แต่เราเรียนรู้จาก เหตุการณ์และพูดคุยกับเพื่อนบ้านว่าจะจัดการกันอย่างไร พอหลังๆน้ำป่าไหลหลากมา ความรู้สึกเป็นเรื่องปกติแล้ว ไม่เครียดเพราะเรามีวิธีอยู่ร่วมกันกับมันอย่างมีความสุขได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีหน่วยงานเข้ามาแจกถุงยังชีพที่โรงเรียนบาตูปูเต๊ะ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแจ้งให้เข้าไป รับ ผมก็ไปรับ ในถุงก็มี ผ้าห่ม ข้าวสารอาหารแห้ง ปลากระป๋อง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“พูดคุยแลกเปลี่ยนกันในครอบครัวและเพื่อนบ้านที่สนิทกัน เพื่อได้ระบายความ ทุกข์จากน้ำท่วม คลายเครียดได้ด้วยนะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะให้ย้ายไปอยู่ที่อื่น เราก็ย้ายไปไม่ได้เพราะไม่มีญาติด้วย เราก็เลยต้องทำใจยอมรับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่โชคดีที่มีเพื่อนบ้านคอยแจ่มเตือนภัยกันและกัน เราจึงป้องกันได้อยู่หลังๆเลยไม่เครียดแล้ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะช่วยเหลือสามีเก็บของใช้ในครัวเรือนไว้ที่เดิมและทำความสะอาดบ้านเรือนของตนเองให้เรียบร้อยก่อนจะไปช่วยบ้านเพื่อน”

(ตัวแทนสตรีประสูติผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านประกาศแจ้งให้ไปรับถุงยังชีพที่โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ จะจึงจะไปรับ”

(ตัวแทนสตรีประสูติผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

3. การแพทย์และสาธารณสุขเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ หลังจากที่ถูกภัยสิ้นสุดลง มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่และนักวิชาการสาธารณสุข การตรวจโรคนี้กัดเท้า โรคฉี่หนู รวมทั้งการดูแลสุขภาพอนามัยหลังเกิดอุทกภัย การให้ความรู้การป้องกันโรคไข้เลือดออกในบางชุมชนที่เป็นพื้นที่น้ำขัง ซึ่งในเกาะลิบงจะไม่มีแพทย์ประจำอยู่ มีเพียงแต่นักวิชาการสาธารณสุขที่อยู่ในเกาะ การคลอดหรือการเจ็บป่วยกระทันหัน ชาวบ้านจะขึ้นไปพักอาศัยบ้านญาติที่อยู่บนแผ่นดินใหญ่ประมาณ 1-2 วันก่อนการเข้ารับการรักษา ดังคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือน ผู้ประสูติผู้ให้ข้อมูลและการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

“ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของอบต.เกาะลิบง จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการช่วยเหลือผู้ประสูติซึ่งในช่วงเกิดพายุฝน ทางหน่วยไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือในเกาะลิบงได้ทันท่วงทีเพราะการเดินทางมีความเสี่ยงคลื่นทะเลแรง แต่ผมก็ประสานกับทางกำนันและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงสอบถามในเรื่องสถานการณ์น้ำท่วมในเกาะว่าเป็นอย่างไรและแจ้งวิธีการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ผมแจ้งนายกอบต.เกาะลิบงประสานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือภายหลังจากพายุฝนและน้ำป่าไหลหลากสิ้นสุดลง ได้แก่ หน่วยแพทย์จากโรงพยาบาลกั้นตังเข้ามาออกหน่วยตรวจ เจ้าหน้าที่บรรเทาและป้องกันสาธารณภัยของอบต.เกาะลิบง เครือข่ายมูลนิธิอิสลาม

จังหวัดตรัง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ประชาสัมพันธให้ชาวบ้านทราบ หน่วยแพทย์มาให้ความรู้เรื่องโรคต่างๆหลังจากที่เกิดน้ำท่วม ซึ่งทุกปีที่เกิดชาวบ้านจะให้ความร่วมมือในการเข้าฟังการอบรมเป็นส่วนใหญ่ เพราะผมจะแจ้งให้เขาทราบว่าเราจะได้มีความรู้ในการป้องกันเพราะเราอยู่ในพื้นที่เกาะไม่มีใครสามารถช่วยเราได้ดีที่สุดนอกจากตัวของเราเอง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมจะแจ้งเพื่อนบ้านที่ไม่เข้าร่วม ให้ตัวแทนในบ้านอย่างน้อย 1 คนเข้าร่วมเพื่อจะได้ทราบวิธีป้องกันโรคติดต่อที่มากับน้ำหลังน้ำท่วม”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ได้รับแจ้งจากทางพี่สาธารณสุขโรงพยาบาลกันตัง ว่ามีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของโรงพยาบาลลงไปตรวจรักษาโรคให้กับชาวบ้าน ซึ่งทางผมได้จัดเตรียมสถานที่ในการให้บริการชาวบ้านและหน่วยแพทย์”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“หน่วยแพทย์เคลื่อนที่จากโรงพยาบาลกันตังเข้าตรวจชาวบ้านในอาคารอเนกประสงค์โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ พี่จะเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ให้กับหน่วยแพทย์”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เข้ามาตรวจในหมู่บ้านหลังเขา เราต้องขับมอเตอร์ไซด์เข้ารับการรักษาเอง อาจจะเป็นเพราะพื้นที่บ้านหลังเขาไม่มีอาคารประจำหมู่บ้านทำให้การนัดรวมพลยาก”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเข้าไปหาหน่วยแพทย์และได้รับความรู้ในการอบรมเรื่องกันป้องกันโรคฉี่หนูและน้ำกัดเท้า การให้ความรู้ของหน่วยแพทย์ทำให้ผมมีวิธีรับมือที่ถูกต้องในช่วงเกิดอุทกภัย เพราะพื้นที่เกาะลึงมีความเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยเป็นประจำทุกปีอยู่แล้ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4. การซ่อมแซมท่อน้ำและทางระบายน้ำ พบว่า หลังเกิดอุทกภัยชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่า สาเหตุการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะมาจาก ท่อคอนกรีตบริเวณบ้านบังแอมมีขนาดเล็กเกินไป ทำให้น้ำระบายไม่ทันและท่วมในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว การแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง มีนโยบายขุดต่อคอนกรีตลงสู่ทะเลจำนวน 2 เส้นทางแต่พื้นที่การขุดนั้นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของชาวบ้าน ซึ่งไม่ยอมสละพื้นที่ให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงดำเนินการขุดต่อคอนกรีต เมื่อเกิดฝนตกหนักเส้นทางน้ำแทนที่จะไหลลงสู่ทะเลโดยตรงกลับเบี่ยงเบนทางน้ำไหลเข้าไปยังหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วเพื่อลงสู่ทะเล ขณะเดียวในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงได้ดำเนินการขุดทางระบายน้ำและซ่อมแซมท่อน้ำที่ได้รับความเสียหายจากน้ำป่าไหลหลากความยาว 500 เมตร ในพื้นที่ต้นน้ำเพื่อรองรับน้ำป่าไหลหลากในช่วงมรสุมอย่างมีประสิทธิภาพ สัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“ท่อระบายน้ำบริเวณข้างร้านน้ำชาบังแอมนั้น ได้ก่อสร้างมานานแล้วก่อนที่จะผมจะเป็นนายกอบต.เกาะลิบงเสียอีก ปัญหาคือท่อระบายเล็กเกินไปทำให้น้ำระบายไม่ทันและมีเศษขยะเศษดินไปอุด แต่ในอนาคตทางอบต.เกาะลิบงมีโครงการขุดคูระบายน้ำ โดยตัดทางตรงสามแยกบ้านบังมาดที่ซ่อมรถมอเตอร์ไซด์และข้างบ้านผมแต่ปัญหาที่เจอคือ ชาวบ้านไม่ยอมสละพื้นที่ให้ทางอบต.เกาะลิบงดำเนินการ ซึ่งผมจะจัดการประชุมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชาวบ้านได้ทราบถึงความสำคัญของโครงการดังกล่าว”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ได้รับแจ้งจากชาวบ้านท่อระบายน้ำคอนกรีตข้างบ้านบังแอมกับหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว มีขนาดเล็กน้ำจึงท่วมเป็นประจำทุกปี ผมจึงแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่าทางอบต.เกาะลิบงมีโครงการขุดคูระบายน้ำ ซึ่งนายกอบต.จะมีการชี้แจงในอนาคต”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ความตั้งใจของผมคือ การขุดต่อระบายน้ำใหม่จำนวน 2 สายโดยที่ไม่ต้องอ้อมไปหมู่ที่ 7 เพราะน้ำป่าไหลหลากมาทางด้านหลังโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ แต่ทางอบต.เกาะลิบงต้องทำประชาพิจารณ์และสร้างความรู้ความเข้าใจให้ชาวบ้านยินยอมสละพื้นที่บางส่วนเพื่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 7 ได้ตรงจุด”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ปัจจุบันที่ระบายน้ำข้างร้านน้ำชาบังแอมี่ขนาดเล็ก สมัยก่อนบ้านแกอยู่ต่ำกว่าถนนมาก ทำให้น้ำท่วมบ้าน ผมเข้าใจแเกาะ แกต้องออกเงินส่วนตัวบางส่วนในการถมดินบ้านให้สูงขึ้น เพื่อไม่ให้น้ำเข้าบ้าน แต่ทางระบายน้ำมีขนาดเล็กทำให้น้ำเอ่อล้น ท่วมเข้ามาในบ้านทุกครั้ง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะเปิดร้านขายน้ำอยู่ตรงข้ามบ้านนายกอบต.เลย แต่เวลาน้ำป่าไหลหลากมาและท่วมขังจนถึงหน้าบ้านของจะ ทางน้ำมันเล็กและไหลช้าอยากให้เราทำทางระบายน้ำใหม่ พอฝนตกหนัก 1-2 วัน หลังบ้านน้ำจะเริ่มท่วมในบริเวณปากกล้วย จะจึงเริ่มย้ายของไปตั้งไว้หน้าบ้าน”

(สตรีประสูติอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมอยากให้ทางอบต.เกาะลิบง ชุดทางระบายน้ำสายใหม่ซึ่งผมกังวลมากเวลาฝนตกหนัก 1-3 วัน ทำให้ต้องเตรียมย้ายของเพื่อเผื่อระวังน้ำท่วมในบ้าน ผมต้องออกเงินบางส่วนด้วยนะ ในการถมดินหลังบ้านให้สูงเพื่อไม่ให้ท่วมเข้ามาในหลังบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

5. การกำจัดขยะและเศษสิ่งปฏิกูลหลังน้ำลดและปัญหาขยะในเกาะ แม้ว่าในพื้นที่เกาะลิบง มีมาตรการคัดแยกขยะในชุมชน แต่ช่วงหลังอุทกภัยคลี่คลายลงพบว่า มีบ้านเรือนเสียหาย เศษสิ่งปฏิกูลที่อยู่ในน้ำท่วมขังเป็นแหล่งบ่มเพาะเชื้อโรคต่างๆและอาจกลายเป็นโรคระบาดได้ หลังน้ำลดผู้นำชุมชนแจ้งประชาสัมพันธ์ชาวบ้านในการคัดแยกขยะสิ่งใดที่สามารถเผาทำลายได้ หรือควรฝังกลบ รวมทั้งขยะบางชนิดที่ไม่สามารถเผาหรือฝังกลบได้ ทางผู้นำชุมชนจะดำเนินการประสานไปยังนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ในการจัดเช่าแพขนานยนต์เพื่อขนย้ายขยะออกจากเกาะและนำไปทิ้งบ่อพักขยะบนแผ่นดินใหญ่ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติอุทกภัยสตรีผู้ประสูติภัยและการสนทนากลุ่มดังนี้

“หลังน้ำลดแล้วผมจะประสานทางอบต.เกาะลิบง นำรถขนน้ำเข้ามาทำความสะอาดบ้านเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ล้างถนนที่ถูกน้ำท่วม และสำรองน้ำให้ชาวบ้านเอาไว้ทำความสะอาดสิ่งของ เครื่องครัวภายในบ้าน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ประสานผู้นำศาสนาให้ประกาศเสียงตามสายคัดแยกขยะหลังเกิดอุทกภัย โดยให้มาตั้งไว้หน้าบ้าน ซึ่งชาวบ้านก็จะมาช่วยกันขนขึ้นใส่รถของชาวบ้านที่อาสาช่วย ในเกาะลิบงไม่มี

รถบรรทุกเก็บขยะเนื่องจากเป็นพื้นที่เกาะไม้กว้างมากนัก”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 26 : แพขนานยนต์ที่ใช้ขนขยะและรถยนต์ภายในเกาะลิบง

ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

“ประชาสัมพันธ์แจ้งชาวบ้านให้คัดแยกขยะโดยจะมีรถขยะมาเก็บขยะโดยให้ชาวบ้านขนใส่รถเพื่อนำไปทิ้งที่แพขนานยนต์”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมช่วยขนขยะใส่รถกระบะของชาวบ้านที่เข้ามาช่วยขนลงไว้ในแพขนานยนต์ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีความสามัคคีช่วยเหลือพึ่งพากันอยู่กับแบบพี่น้องงานเก็บกวาดจึงเสร็จเร็วภายใน 4-5 วัน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ทางอบต.เกาะลิบงจัดเช่าแพขนานยนต์ในการขนขยะที่ไม่สามารถฝังกลบได้ออกมาจากเกาะจำพวกพลาสติก และขยะเคมีอันตรายเพื่อนำขยะไปทิ้งที่บ่อพักขยะบนฝั่ง”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ผมนำเศษหลังคาและไม้ที่หัก สิ่งไหนเผาได้ก็จะเผา อันไหนฝังกลบได้ก็ฝัง เพราะการขนของขยะออกจากเรือใหญ่มีราคาแพงจึงขณเฉพาะสิ่งที่จำเป็นออกไปจากเกาะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วยสูบน้ำบ้านเพื่อนบ้านที่ถูกน้ำท่วมขังโดยไปขอยืมไดโว่จากผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะจำนวน 2 เครื่องรวมทั้งซัดล้างบ้านของตนเองและขนของกลับไว้ที่เดิม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะทำความสะอาดซัดล้างและและเผาเศษไม้ร่วมกับเพื่อนบ้าน ขยะที่ไม่สามารถฝังกลบหรือเผาทำลายได้ก็จะให้รถขยะของชาวบ้านนำไปทิ้งให้”

(ตัวแทนสตรีประสูติอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

6. การปรับปรุงแผนการฝึกซ้อมเตรียมรับมืออุทกภัยและสิ่งก่อสร้างเพื่อลดความเสี่ยงอุทกภัย โดยพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงร่วมกับสำนักงานบรรเทาป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง และหัวหน้าส่วนราชการรวมทั้งผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินโครงการด้านการฝึกซ้อมแผนป้องกันอุทกภัย โดยให้เจ้าพนักงานบรรเทาป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่อยู่ในส่วนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เป็นผู้รับผิดชอบดูแลโครงการรวมทั้งนำประเด็นปัญหาที่ผ่านมาปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้พร้อมรับมือ เพื่อลดความเสี่ยงอุทกภัยที่เกิดขึ้นในอนาคต สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของตัวแทนเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติอุทกภัย สตรีผู้ประสูติอุทกภัย และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ทางอบต.เกาะลิบงประกาศรับสมัครผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเกาะลิบงเข้าร่วมโครงการเพื่อเตรียมรับมืออุทกภัยและสาธารณภัยอื่นในเกาะลิบงซึ่งทางชาวบ้านในเกาะลิบงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเข้าร่วมกิจกรรมและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบการประสานงานในช่วงเกิดน้ำท่วมยังประสานงานไม่เป็นระบบ เพราะต่างคนต่างสับสนและไม่รู้หน้าที่ของตนเอง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ในแผนพัฒนาท้องถิ่น 2561-2565 ทางป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีแผนร่วมกับอบต.เกาะลิบงในการส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเกาะลิบง สามารถจัดการความเสี่ยงอุทกภัยได้โดยใช้ศักยภาพชุมชนเป็นฐานในการจัดการ มีโครงการที่กำลังดำเนินการจัด เช่น โครงการบริหารจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โครงการฝึกอบรมปฏิบัติการกู้ภัยทางทะเล โครงการฝึกซ้อมแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ซึ่งผู้นำชุมชนและชาวบ้านให้ความร่วมมือในการเข้าร่วม

โครงการเป็นประจำทุกปี และนำปัญหาที่พบมาแก้ไขและปรับปรุงเพื่อรับมือกับภัยที่เกิดขึ้นในปีต่อไป”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ทางอบต.เกาะลิบง มีเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการรับมือกับอุทกภัยและสาธารณภัยต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงได้จัดทำเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปี ในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้นำชุมชนและชาวบ้านตั้งแต่การเตรียมพร้อม การรับมือและการฟื้นฟูตนเองให้กลับมาดำเนินชีวิตปกติโดยเร็วที่สุด”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมมองว่าการประสานงานในช่วงก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังเกิดการประสานงานของผู้นำในชุมชนจะต้องเป็นระบบ ผมไม่คาดหวังให้หน่วยงานราชการจากบนฝั่งเข้ามาช่วยหรือเพราะเขามาไม่ได้ในช่วงที่เกิดมรสุมคลื่นลมแรงแต่อยากให้ชาวบ้านร่วมด้วยช่วยกันและผู้นำชุมชนต้องชัดเจนในเรื่องการรับมือกับน้ำท่วม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ควรพัฒนาในเรื่องของการแจ้งเตือนน้ำท่วมล่วงหน้าและผู้ประสานงานแต่ละฝ่ายเพื่อให้ชาวบ้านทราบข้อมูลที่ถูกต้องได้ เพราะที่ผ่านมาบางครั้งผู้นำในชุมชนก็สับสนในหน้าที่ของตนเอง”

(ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

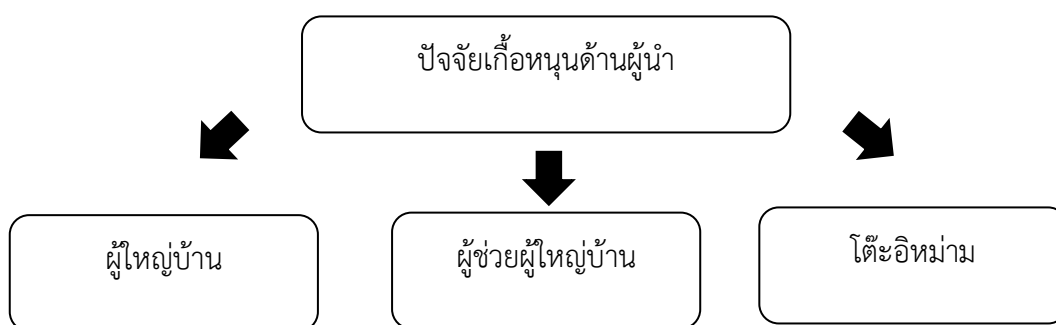
สรุปได้ว่าหลังจากอุทกภัยสิ้นสุดลงการดำเนินการของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในด้านการเยียวยาฟื้นฟูในเกาะลิบงพบว่า มีการสำรวจเพื่อประเมินความเสียหายบ้านเรือนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยและดินโคลนถล่ม โดยเก็บข้อมูลทรัพย์สินที่เสียหาย จัดทำบัญชีรายชื่อเพื่อรายงานให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ในการหาแนวทางฟื้นฟูชุมชนที่เหมาะสม ร่วมกับสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยอำเภอและจังหวัดตรัง ซึ่งมาตรการในการเยียวยา ได้แก่ การชดเชยเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ในลักษณะของเงินชดเชยหรือวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างบ้านเรือน การเยียวยาปัจจัยพื้นฐานชาวบ้าน ด้วยการมอบถุงยังชีพ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เพื่อให้ชาวบ้านดำรงชีวิตในประจำวันได้

สำหรับการฟื้นฟูชุมชนนั้น ดำเนินการโดยผู้นำชุมชน เกณฑ์อาสาสมัครชาวบ้าน ที่มีทักษะฝีมือด้านการก่อสร้าง หรือทักษะเฉพาะทางมาซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น ถนน

สัจจหลักในหมู่บ้านสถานที่ราชการ ระบบประปา-ไฟฟ้า ให้สามารถใช้งานได้เป็นอย่างดี ในด้านการฟื้นฟูสภาพจิตใจและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน มีการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทใกล้ชิด เพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนปัญหา การวางแผนชีวิต การซ่อมแซมบ้านเรือนเรือกสวนไร่นา กิจกรรมเหล่านี้ ทำให้ชาวบ้านยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น ตระหนักถึงความสามารถของตนเองในการเผชิญภัยที่ผ่านมามีว่า ควรพัฒนาทักษะความรู้ อย่างไรก็ตามในการป้องกันอุทกภัย ซึ่งทำให้ลดผลกระทบการเกิดอุทกภัยในอนาคตได้

4.2 ปัจจัยเกื้อหนุนและ/หรือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิตง

การบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิตงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เห็นได้ว่ายังมีทั้งประสบความสำเร็จ ซึ่งในบางสถานการณ์อาจมีอุปสรรคที่ขัดขวางการบริหารจัดการในช่วงขณะก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังเกิดอุทกภัย จากสิ่งที่เป็นอุปสรรคเหล่านั้น ย่อมนำมาวิเคราะห์หาสาเหตุว่าเป็นเพราะเหตุใด เพื่อที่จะพัฒนาและปรับปรุงการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัย ให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทั้งนี้ผู้วิจัยพิจารณาจากปัจจัยข้อมูลโดยได้สังเคราะห์เป็นประเด็นสำคัญๆ พื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ในช่วงระยะเวลา 10 ปี (2553-2563) ที่มีความคล้ายคลึงกันในมุมมองของผู้นำชุมชนและประชาชน สามารถสรุปได้โดยมีรายละเอียดดังแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 27 : ปัจจัยเกื้อหนุนด้านผู้นำชุมชนเกาะลิตง
วาดโดยผู้วิจัย (2563)

4.2.1 ปัจจัยเกื้อหนุนด้านผู้นำ

ผู้นำในการวิเคราะห์ครั้งนี้พบว่า ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทที่เป็นเชิงประจักษ์ โดยบทบาทหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง

ห้องที่ พุทธศักราช 2547 เป็นบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านในการปฏิบัติงานตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล ประสานงานระหว่างราชการส่วนภูมิภาคกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การรักษาความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ การป้องกันและแก้ไขกรณีพิพาทต่างๆ และการเป็นตัวแทนของชาวบ้านเพื่อนำประเด็นปัญหาในพื้นที่เสนอต่อทางราชการให้เข้ามาช่วยเหลือ (สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2557) ตามหลักวิธีการปกครองจึงเรียกสิ่งเหล่านี้ได้ว่าเป็นการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้กับชาวบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งจากการลงพื้นที่โดยวิเคราะห์ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยเกื้อหนุนด้านผู้นำมีลักษณะดังต่อไปนี้

4.2.1.1 ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำที่ใจถึง ฟังได้

ผู้ใหญ่บ้าน “ประชุม เจริญฤทธิ์” มีความใจกล้าในการตัดสินใจ ช่วงการเตรียมความพร้อมก่อนเกิดอุทกภัยกำนันมีการประชุมแบ่งงานการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในหมู่บ้าน โดยมอบหมายผู้ใหญ่บ้านประสานงานให้ผู้นำศาสนาประกาศแจ้งเตือนภัยเป็นระยะๆ รวมทั้งเข้าไปแจ้งเรื่องการอพยพและพูดคุยเรื่องการความเป็นอยู่ของชาวบ้านแสดงถึงความเอาใจใส่ของชาวบ้าน และเมื่อเกิดอุทกภัยขึ้นในพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะทำงานคอยเฝ้าระวัง และลาดตระเวนบ้านเรือนชาวบ้านในพื้นที่ประสบอุทกภัย และชาวบ้านคอยแจ้งสถานการณ์อุทกภัยให้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านทราบเป็นระยะ ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกปลอดภัยและศรัทธาในผู้ใหญ่บ้าน หลังเกิดอุทกภัยการซ่อมแซมบ้านเรือนชาวบ้านหากชาวบ้านคนไหนเดือดร้อนเรื่องเงินซ่อมแซมบ้านผู้ใหญ่บ้านจะสำรองเงินจ่ายให้ก่อน หรือแม้กระทั่งการเกณฑ์ระดมชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาช่วยซ่อมแซมบ้านเรือนผู้ประสบอุทกภัยผู้ใหญ่บ้านก็เป็นผู้ริเริ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านจึงเป็นการพึ่งพาอาศัยกันหรือเรียกอีกอย่างว่า “ใจถึง ฟังได้” สัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบภัย ตัวแทนสตรีผู้ประสบภัย ตัวแทนคนชรา ตัวแทนชาวบ้านผู้ประสบภัยและการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

“เวลาลูกบ้านคนไหนมีปัญหาเช่น การทะเลาะกันหรือปัญหาเรื่องที่ดิน ผมจะให้คำปรึกษาเพื่อหาทางออกให้ หรือแม้กระทั่งบางบ้านไม่มีเงินซื้อหลังคามาช่อมบ้าน ผมจะออกให้ก่อน ถ้าราคาของไม่เกินหลักพันผมก็จะไม่ขอคืน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ใหญ่แกใจดี กันเอง คุยกันได้ ตอนบ้านผมน้ำท่วมขังในบ้านแกก็เอาไต้มาสูบน้ำในบ้านของผม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แกจะเข้ามาถามว่า อ้าว น้ำเข้าบ้านอีกแล้วเออ คนของขึ้นไปทันไหมถ้าไม่ทันแกกับลูกน้องก็จะเข้ามาช่วยกันคนของ”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ตอนน้ำท่วมปี 59 จะไม่มีเงินซ่อมหลังคาหลังคาเพราะจ่ายค่าซ่อมทีวี ซื้อเบาะมาใหม่ ผู้ใหญ่ชุมแกช่วยออกเงินค่าหลังคาให้ไปก่อน”

(สตรีประสูตทุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แกจริงจังกับงานช่วยเหลือชาวบ้าน แกหาทางทำให้พื้นที่ตรงนี้ไม่ให้เกิดน้ำท่วมชวนนายกอบต.คุยแล้วเรื่องซุดแล้วท่อตัดผ่านใจกลางหมู่บ้าน ไม่ต้องไปอ้อมหมู่ 7 อยู่หล่าว”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ใหญ่ชุมจะชัดเจนมากกว่าเพื่อนเพราะแกอยู่ในพื้นที่ แกต้องช่วยเหลือชาวบ้านเต็มทีชาวบ้านเดือดร้อนแกก็เดือดร้อน”

(ตัวแทนชาวบ้านประสูตทุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4.2.1.2 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างผู้นำชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านเป็นประจักษ์ในหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา คือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน “สุชาติ เจะเหลา” ลักษณะอุปนิสัยเป็นกันเอง ชาวบ้านพูดคุยได้ทุกเรื่อง เห็นได้จากการช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้ประสูตทุทกภัยในพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำล่งสู่ทะเล ในส่วนของพื้นที่ต้นน้ำผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือในพื้นที่ดังกล่าวได้ เนื่องจากน้ำป่าไหลหลากมีความแรง และเสี่ยงต่อการได้รับบาดเจ็บแต่มีการโทรแจ้งชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนเนินเขา หากต้องการอุปกรณ์หรือสิ่งของทางตนจะเข้าไปช่วยเหลือหลังน้ำป่าไหลหลากสงบลงแล้ว นอกจากนี้การขุดลอกคูระบายน้ำผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเข้าไปพูดคุยแนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมให้ชาวบ้านทราบ โดยให้ชาวบ้านยินยอมสละพื้นที่บางส่วนให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงเพื่อขุดลอกคูระบายน้ำ พื้นที่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณเนินเขายินยอมทั้งหมด แต่ในส่วนพื้นที่ชาวบ้านบริเวณกลางน้ำและปลายน้ำผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจำเป็นต้องอธิบายปัญหาน้ำท่วมดังกล่าวเพื่อให้ชาวบ้านสละพื้นที่บางส่วนให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงขุดลอกคูระบายน้ำล่งสู่ทะเล

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสามารถเข้าถึงประชาชนได้ เพราะผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในการดูแลชาวบ้านมากกว่าผู้ใหญ่บ้านหลังเขานานๆ ครั้งจะเห็น

ผู้ใหญ่บ้าน เข้ามาในพื้นที่ เพราะผู้ใหญ่บ้านประกอบธุรกิจอยู่บนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนชาวบ้าน ผู้ประสบอุทกภัยหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา มีรายละเอียดดังนี้

“ช่วงน้ำหลากจะมาจากเนินเขาใกล้บ้านบังหรวด ผมเข้าไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านที่อยู่ตรงเนินเขาได้เพราะ น้ำไหลมาแรงมาก ผมเสี่ยงตายเหมือนกัน เลยช่วยชาวบ้านฝั่งพื้นที่กลางน้ำกับปลายน้ำที่ถูกน้ำท่วมขนย้ายสิ่งของให้ชาวบ้าน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยชาติ จะคอยเข้ามาถามความเป็นอยู่ว่าเป็นไบบ้าง คอยบอกข่าวเวลามีประชุมหมู่บ้านให้เข้าไปประชุมด้วย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แกควรจะย้ายไปเป็นผู้ใหญ่บ้านได้เลยนะ แกอยู่ดูแลพื้นที่ตลอด ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยมาส่วนใหญ่อยู่นอก”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้ช่วยชาติ ทำทุกอย่างเลย ไม่ค่อยเห็นผู้ใหญ่บ้าน มีแต่แกนี่ละที่เข้ามาถามความเป็นอยู่การเก็บข้อมูลบ้านที่เสียหายก็เป็นแกอีก”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมแจ้งเรื่องน้ำป่ามาให้แกรู้ก่อนเพื่อน เพื่อแกจะได้เอาไปบอกชาวบ้านที่อยู่ด้านล่าง แกก็บอกผมแล้วว่าสิ่งของไหนจะเอาไปฝากไว้บ้านแกเอาไปได้เลย ส่วนใหญ่ชาวบ้านเนินเขาจะฝากมอเตอร์ไซด์ไว้ที่บ้านผู้ช่วยชาติ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แกคุยเรื่องการขุดระบายน้ำของอบต. ว่าที่ขุดให้น้ำมันไหลได้สะดวก แต่ชาวบ้านบางกลุ่มยังไม่เข้าใจไม่ยอมให้พื้นที่ในการขุดต่อหน้าเลยท่วม ปัญหาจึงแก้ไม่หาย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4.2.1.3 โຕะอิหม่ามกับศรัทธาของชาวบ้าน

โຕะอิหม่ามหรืออิหม่าม หมายถึง ผู้นำศาสนาประจำมัสยิด ตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พุทธศักราช 2540 โดยปฏิบัติหน้าที่ตามหลักคำสอนศาสนาอิสลามและแนะนำให้สัปบุรุษประจำมัสยิดปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามและกฎหมาย

(สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2560) จากการเก็บข้อมูลผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา พบว่า โตะอิหม่ามมีผลต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านมีความเชื่อในพระเจ้า โตะอิหม่ามเปรียบเสมือนเป็นผู้ชี้แนะหรือครูในการนำไปสู่หนทางที่ถูกต้อง จนกลายเป็นความศรัทธาในตัวโตะอิหม่ามทำให้ในการประสานงานหรือการแจ้งเตือนข่าวสารจากโตะอิหม่ามชาวบ้านจะให้ความร่วมมือมากกว่าทางหน่วยงานภาครัฐหรือนักการเมืองท้องถิ่นจะเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านโดยตรง

อาจกล่าวได้ว่า โตะอิหม่ามในพื้นที่เกาะลิตงจึงมีอิทธิพลในการโน้มน้าวจิตใจของชาวบ้านให้คล้อยตาม ซึ่งกระทำในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม ยกตัวอย่างเช่น ในการประกาศแจ้งเตือนให้อพยพออกจากบ้านเรือนในพื้นที่เสี่ยงหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ชาวบ้านรับรู้จากการประกาศเสียงตามสายที่มีสยิดโดยผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งข่าวผ่านทางโตะอิหม่ามให้ประกาศ หรือการปรึกษาปัญหาที่ดิน ครอบครวั เรื่องมรดก โตะอิหม่ามสามารถเรียกชาวบ้านคู่กรณีมาไต่สวนกรณีพิพาทได้ กระบวนการสืบสวนมีความคล้ายคลึงกับนักกฎหมายไทย แต่การตัดสินข้อพิพาทที่ผ่านมาจะใช้หลักประนีประนอมยอมความกัน เหตุการณ์ความรุนแรงหรือการฆาตกรรมในพื้นที่เกาะลิตงไม่เคยเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านมีความสัมพันธ์แบบพี่น้อง โดยใช้หลักศาสนาเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ ดังคำสัมภาษณ์ของตัวแทนผู้นำศาสนา เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นตัวแทนสตรีประสบอุทกภัยตัวแทนชาวบ้านประสบอุทกภัย ตัวแทนคนชราและการสนทนากลุ่ม ต่อไปนี้

“เรามีการละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ของสัปดาห์ ชาวบ้านจะมาละหมาดกันหมด เราจะใช้พื้นที่มีสยิด เป็นพื้นที่พูดคุยปัญหาต่างๆของชาวบ้าน หากเข้าช่วงน้ำหลากผู้ใหญ่บ้านก็จะมาบอกข่าว และให้เราแจ้งผ่านทางเสียงตามสายที่มีสยิด”

(ตัวแทนผู้นำศาสนาให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เวลาผมจะประกาศข่าวแจ้งเตือนภัยหรือหน่วยงานราชการมาอบรมให้ความรู้ ผมจะแจ้งข้อมูลให้โตะนิสิตประกาศข่าวแทน ชาวมุสลิมจะเชื่อฟังคำพูดของอิหม่ามเป็นส่วนใหญ่ ผมจะคอยเข้าไปพูดในที่ประชุมหมู่บ้าน จะให้เกียรติกันไม่เข้าไปทับพื้นที่กัน”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ส่วนใหญ่ทุกคนจะรู้จักอาจารย์นิสิตแกลสอนหนังสือที่โรงเรียนบาตูปูเต๊ะ ใจดีกับนักเรียนงานประเพณีของหมู่บ้านทั้งในและนอกเกาะลิตงแปปหมด”

(ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อิหม่ามนิสิต จะเป็นคนประกาศในหมู่บ้านทุกครั้ง ชาวบ้านไปเข้าร่วมกิจกรรมตามที่แสบอก บางคนส่งน้ำยางเสร็จในช่วงก่อนเที่ยงก็จะรีบเข้าร่วมกิจกรรมที่มีสยิด”

(ตัวแทนชาวบ้านประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

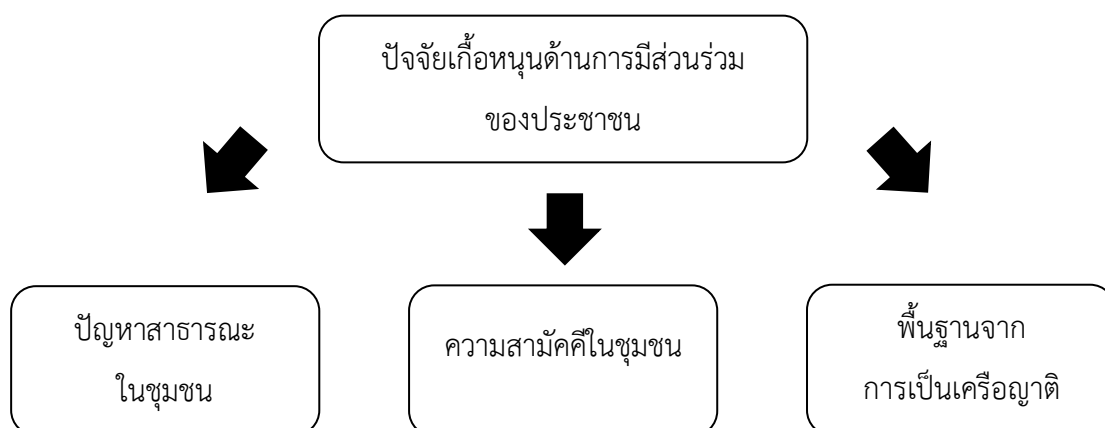
“อิหม่ามในมัสยิดชาวมุสลิมจะนับถือ เวลาประกาศข่าวหรือนัดรวมตัวชาวบ้านก็จะออกมารวมตัวกันที่มีสยิด”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าลักษณะผู้นำเหล่านี้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่เอื้อต่อการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบงที่ดี ในบางพื้นที่การบริหารจัดการของผู้นำนั้นจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและชาวบ้านว่าเป็นอย่างไร ผู้นำจะต้องแสดงบทบาทให้ชาวบ้านเห็นก่อนว่า ตนเองเอาใส่ใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีความจริงใจพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาก็จะก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นความศรัทธา ทำให้สามารถแก้ไขปัญหอุทกภัยในชุมชนที่เกิดขึ้นได้

4.2.2 ปัจจัยเกื้อหนุนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ขับเคลื่อนการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบงให้ประสบความสำเร็จ หากปัจจัยเกื้อหนุนด้านผู้นำโดดเด่น แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่โดดเด่นหรือมีน้อย จะทำให้การบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบงไม่ประสบความสำเร็จ จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา รวมทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน พบว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงกันกล่าวคือ ในช่วงก่อนเกิดอุทกภัยการเข้าร่วมฝึกซ้อมแผนหรือวางแผนนั้น เป็นการมีส่วนร่วมในการเข้าอบรมที่เกิดจากมองปัญหาสาธารณะชุมชนของตนเองเป็นพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยซึ่งชาวบ้านจะต้องมีความรู้ในการเตรียมความพร้อม และในช่วงขณะเกิดอุทกภัยหรือการจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสามัคคีในชุมชน การแจ้งเตือนหรืออพยพออกจากพื้นที่เสี่ยงชาวบ้านให้ความร่วมมือในการอพยพในฐานะผู้ประสบภัย รวมทั้งหลังเกิดอุทกภัย ชาวบ้านช่วยกันทำความสะอาดถนนหนทางสัญจรในหมู่บ้าน การช่วยเหลือซ่อมบ้านเรือนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบระหว่างกันในลักษณะของการมีส่วนร่วมจากการเป็นเครือญาติ โดยผู้วิจัยอธิบายผ่านสถานการณ์อุทกภัยในภาพรวมของพื้นที่ศึกษาแบ่งได้ 3 ลักษณะตามแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 28 : ปัจจัยเกื้อหนุนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนเกาะลิบง
วาดโดยผู้วิจัย (2563)

4.2.2.1 การมีส่วนร่วมที่เกิดจากปัญหาสาธารณสุขในชุมชน

การจัดการความเสี่ยงในช่วงก่อนเกิดอุทกภัยนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยดำเนินการมาตรการลดผลกระทบ คือ การจัดอบรม โครงการบริหารจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน เพื่อให้ความรู้เรื่องภัยพิบัติในชุมชนและ อุทกภัยที่เกิดในเกาะลิบงเพื่อให้ชาวบ้านสามารถป้องกันหรืออพยพได้ทันทั่วทั้ง ในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า การเกิดอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบงมีจำนวนสูงถึง 7 ครั้ง จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาดังกล่าวนั้น เป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย บ่อยที่สุด กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านต้องการแก้ไขปัญหามุทกภัยให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือ แนวทางใดบ้างที่จะไม่ให้เกิดผลกระทบได้ จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวชาวบ้านจึงสนใจเข้ามา มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสาธารณสุข เพราะเป็นพื้นที่ประสบอุทกภัยทุกปีหรือเรียกว่า “ซ้ำซาก” ก็ว่าได้ ดังนั้นปัญหามุทกภัยในพื้นที่จึงมิได้เป็นการแก้ไขเฉพาะกลุ่มคนใดหรือหน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่ง แต่เป็นชาวบ้านทุกคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยง ล้วนมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการ จัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง โดยสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของตัวแทนคนชรา ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัย หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยและการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

“น้ำท่วมในพื้นที่หมู่ 4 ทางอบต.เกาะลิบงได้จัดทำโครงการขุดลอกคูระบายน้ำแต่ แก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง ไม่ถาวรซึ่งปัญหาที่มาจากชาวบ้านด้วยคือ การไม่ให้พื้นที่ในการขุดลอกคู ระบายน้ำหมู่ 4 ทำให้ต้องขุดอ้อมไปในหมู่ที่ 7 เมื่อน้ำหลากมาจึงไหลอ้อมและท่วมใน 2 พื้นที่

มันจึงเป็นปัญหาที่ชาวบ้านต้องรับรู้ด้วย”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำท่วมทุกครั้ง ทุกคนต่างเตรียมขนของไว้ที่สูงทุกครั้ง จะคิดว่าการแก้ปัญหาเราทุกคนที่อยู่ในพื้นที่ต้องช่วยกันแก้ปัญหาน้ำท่วม มีบางพื้นที่ที่ใกล้ริมทะเลที่ชาวบ้านไม่ยอมให้ทางอบต. ชุดท่อผ่ากลางระบายน้ำ”

(ตัวแทนสตรีประสูติทุกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ทุกคนมองเห็นปัญหาน้ำท่วมว่าเกิดจากอะไร บ้านผมอยู่ในพื้นที่เสี่ยงใกล้เนินเขาสูง และรับน้ำก่อนเพื่อนแต่เราช่วยด้วยช่วยกัน บ้านใครที่ถูกน้ำป่าพัดเข้าหนักเราก็จะไปช่วยผลักไม้ ออกไปหรือไปส่งข้าวส่งน้ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทุกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมอยากแก้ปัญหาน้ำหลากเข้าบ้าน จึงให้ที่ดินหลังบ้านบางส่วนกับทางอบต.เกาะลิบง เขาบอกว่าขอดินไปชุดคูระบายน้ำเป็นแนวยาวกว้างให้น้ำไหลสะดวก ลูกบ่าวเข้าไปแลตะ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทุกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำท่วมในหมู่ 4 ที่ท่วมเข้าบ้านบังแฉะเนี่ย ไม่ใช่เดือดร้อนแต่บังนะ เพื่อนบ้านที่อยู่หลังบ้านบังก็เดือดร้อน ทุกคนเดือดร้อน คุยกับทางอบต.แล้วอยากให้ทำทางระบายน้ำให้กว้างกว่านี้เท่านี้ น้ำไหลไม่ทัน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทุกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่หมู่ 5 เราแก้อะไรมากไม่ได้เพราะพื้นที่เป็นเนินเขามันเสียอยู่แล้ว แต่บังและเพื่อนบ้านในละแวกนี้ยินดีให้ที่ดินเพื่อให้ทางอบต. ชุดคูระบายน้ำ ให้น้ำหลากไหลไปตามทางได้ ลูกบ่าวจะเห็นทุกบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้เนินเขาจะยกสูงหมดและมีขอบกันท่อนไม้ที่ไหลมาตอนน้ำหลากชนกับบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทุกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4.2.2.2 การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสามัคคีในชุมชน

ในช่วงขณะเกิดอุทกภัยหรือการเผชิญสถานการณ์ฉุกเฉินของชาวบ้านเกาะลิบง การเข้าช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐจากแผ่นดินใหญ่ไม่สามารถโดยความช่วยเหลือได้โดยทันที โดยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเตรียมอพยพขนสิ่งของออกจากพื้นที่เสี่ยงในฐานะ

ผู้ประสบภัย มีการช่วยขนย้ายสิ่งของเครื่องนุ่งห่มและสัตว์เลี้ยงขึ้นสู่ที่สูงโดยทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำศาสนาจัดเตรียมที่พักพิงชั่วคราวมีการประกอบอาหารเลี้ยงผู้ประสบภัย ใครมีวัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหารได้ก็จะนำมาบริจาคช่วยเหลือกันและกัน หรือแม้กระทั่งการเกิดอัคคีภัยในพื้นที่ทางการเกษตรของชาวบ้าน ชาวบ้านที่เห็นเหตุการณ์จะเกณฑ์ระดมชาวบ้านเข้ามาช่วยดับเพลิงไหม้เพื่อลดความเสี่ยงไม่ให้ลุกลามไปยังพื้นที่ใกล้เคียง สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสามัคคีของชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกัน เพื่อลดความเสี่ยงในการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน หรือแม้กระทั่งการมีส่วนร่วมที่มาจากความเชื่อใจร่วมกัน โดยเฉพาะพื้นที่ชาวบ้านบริเวณเนินเขาเมื่อเข้าช่วงมรสุม คนในชุมชนส่วนใหญ่จะทราบกันแล้วว่าน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่มเข้าสู่พื้นที่ตนเอง เพราะมีความคุ้นเคยกับเหตุการณ์เหล่านี้มานาน จึงไม่อพยพออกจากบ้าน แต่จะร่วมกันเผชิญอุทกภัยในพื้นที่ที่มีเพียงการขนย้ายสิ่งของขึ้นสู่ที่สูงหรือฝากไว้บ้านเพื่อนบ้าน สัมพันธ์กับคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัย และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ผมกับอิหม่ามนิสิตประกาศให้ชาวบ้านอพยพออกจากพื้นที่ ไปที่พักชั่วคราวที่มัสยิดและโรงเรียน ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความร่วมมืออพยพออกไปหมด มีบางบ้านที่ไม่ยอมอพยพออกจากพื้นที่ เพราะกลัวทรัพย์สินในบ้านหาย แต่ผมแจ้งแล้วเรามีทีมลาดตระเวน รักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน ไม่ต้องกลัวเขาจึงยอมย้ายออกไป”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมซื้อข้าวสาร ปลาปองมาไว้ในบ้านก่อนน้ำหลากจะมาจะอยู่สู้กับน้ำหลากคอยดันท่อนไม้ เศษไม้ใหญ่ ไม้ให้มาโดนเสาบ้าน และตระโกนถามเพื่อนบ้านว่าเป็นอย่างไรกันบ้างเพื่อเขาจะได้มีกำลังใจ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมอยู่ที่บ้าน ไม่ออกไปจากบ้านเพราะเป็นหวงบ้าน ผมรู้วิธีที่จะไม่ให้ท่อนไม้มาชนกับเสาบ้าน หาไม้แลปูนมาก้อนไม้ให้มาชนเสาบ้าน เคยมีเหมือนกันมาชนแต่ยังไม่หัก ถ้าผมไม่อยู่บ้านบ้านได้ไปกับน้ำแน่นอน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่ออกจากบ้านเพราะเป็นหวงบ้าน น้ำหลากมาทางหลังบ้านบังทุกปี บางปีมาแค่โคลน หนักสุดก็มาทั้งโคลนทั้งท่อนไม้ คิดว่าถ้าออกจากบ้านไปแล้วบ้านต้องพังแน่ จึงอยู่สู้กับน้ำหลาก

ร่วมกับเพื่อนบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วงที่น้ำหลากมาก่อนจะท่วมเข้าบ้าน ผู้ใหญ่บ้านแจ้งเตือนให้ชาวบ้านขนของไว้บนที่สิ่งของและออกจากบ้านไปนอนที่มีสยิดกับโรงเรียนผมก็ออกไปเพราะถ้าน้ำหลากท่วมหนัก เราจะติดอยู่ในบ้านและออกไปไหนไม่ได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมโทรให้คนที่เอารถมอเตอร์ไซด์มาซ่อมที่ร้าน เขากลับไปก่อน ของอันไหนยกสูงจากน้ำได้ก็ยกไป มีเพื่อนบ้านมาช่วยขนของด้วย ผมไปนอนที่มีสยิดหลังบ้านผู้ใหญ่ชุม”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะขนของไปไว้ที่สูง กระจ่างต้นไม้เอาวางไว้บนบ้าน เวลาน้ำหลากมากจะเอาไม้ไผ่ยาว ดันท่อนไม้ให้ไกลจากเสาบ้าน มาดูตะมันก่อนต้นไม้ทันเสาหักเลย แต่โชคดีที่มีเสาหลักค้ำยันอยู่ไม่อย่างนั้น พังทั้งหลังแน่”

(ตัวแทนสตรีผู้ประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะทำอาหาร หุงข้าวกับข้าวยังชีฟ่างๆ เช่น ไข่เจียว แกงจืด ข้าวผัดมีกลุ่มแม่บ้านมาช่วยกันที่มีสยิดทำกับข้าวที่โรงครัวมีสยิด เราช่วยกันอยู่เสมอ แม้ในสถานการณ์ปกติเราก็จะช่วยทำอาหารในงานเลี้ยงสำคัญทางศาสนา ไม่คิดค่าแรง ทำด้วยหัวใจ”

(ตัวแทนสตรีผู้ประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4.2.2.3 การมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐานจากการเป็นเครือญาติ

หลังจากอุทกภัยสิ้นสุดลง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนจะร่วมกันฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนกลับสู่สภาวะปกติโดยเร็วที่สุดผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำความสะอาดและซ่อมแซมบ้านเรือน ถนนหนทาง มีสยิดและโรงเรียนที่เป็นที่พักพิงชั่วคราวของชาวบ้านในยามเกิดอุทกภัย การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเหล่านี้เป็น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ชักนำผ่านการพูดคุย และความสนิทสนมกัน ซึ่งจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านที่เป็นเครือญาติจะอยู่ในบ้านเรือนที่ใกล้เคียงกันในยามปกติ หากมีงานประเพณีที่มีสยิดหรืองานแต่งงานในพื้นที่ ก็จะเกณฑ์ระดมไปช่วยเหลือกันและยังพบอีกว่าความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านในพื้นที่เป็นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยสังเกตได้จากการรวมพลเข้าไปช่วยลากเรือประมงของชาวบ้าน

ที่เกยตื้น การสร้างศาลาอเนกประสงค์ที่มีสียิต และการร่วมกันประกอบอาหารเย็นในช่วง การถือศีลอดที่มีสียิต สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของตัวแทนชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

“พอน้ำลด ญาติๆจะมาช่วยกันขนของจากมีสียิตกลับเข้าไปในบ้าน เพื่อนบ้านอยู่ ช่วยเหลือกันและกันลูกบ่าว คูได้เลยมอเตอร์ไซด์ของคนในเกาะ จะเสียบุญแจ่วอยู่เขาไม่กลัวหาย เพราะในหมู่บ้านไม่มีการขโมยเราอยู่เป็นหูเป็นตากัน”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“พอน้ำหลากไปแล้ว ผมก็เพื่อนบ้านก็ช่วยกันขนของเข้าบ้าน ถ้าบ้านของผมเสร็จ แล้ว ผมก็จะไปช่วยขนของที่บ้านญาติและเพื่อนบ้านเราอยู่กันแบบพึ่งพากัน ได้เถียงมีเล็กน้อย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วยทำความสะอาดมีสียิตและโรงเรียนที่ผมกับญาติไปพักช่วงน้ำท่วม บังจะชวน พวกเขาไปช่วยและขนของกลับเข้าในบ้านด้วย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บังกับเพื่อนบ้านอยู่แบบพึ่งพา ใถ่ถามกัน เพราะอยู่ในพื้นที่เดียวกัน น้ำท่วมยังมา ช่วยกันดันท่อนไม้กันอยู่เลย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ขนของที่ฝากไว้บ้านญาติมากกลับมาไว้ในบ้านของตนเองและเข้าไปช่วยขนของ กวาดกิ่งไม้ออกที่ขวางหน้าบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูตทุกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“หลังน้ำลด ดูแล้วว่าน้ำหลากไม่มาแล้วก็จะขนของที่ฝากไว้บ้านญาติกลับเข้าบ้าน และช่วยเหลือ เพื่อนบ้านที่ยังขนของไม่เสร็จ”

(สตรีประสูตทุกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่คอยเกื้อหนุน ส่งเสริมการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบง นอกจากลักษณะของ ผู้นำชุมชนที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับประชาชนในพื้นที่ จะเห็นได้จากการดำเนินการในช่วงเตรียมความพร้อมเพื่อลดผลกระทบจากอุทกภัยนั้น ประชาชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการปกป้อง ชุมชนของตนเองผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกอบรม ทักษะการจัดการสาธารณภัยในชุมชน

การจัดเตรียมสิ่งของยังชีพในครัวเรือน การปรับโครงสร้างบ้านเรือน เพื่อเผชิญอุทกภัย สิ่งเหล่านี้มาจากการมองอุทกภัยเป็นปัญหาสาธารณะที่ประชาชนในชุมชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วม ต่อมาการมีส่วนร่วมจากความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น การให้ความร่วมมืออพยพครัวเรือนในพื้นที่เสี่ยงภัยไปพักอาศัยในสถานที่พักพิงชั่วคราว การขนย้ายสิ่งของขึ้นสู่ที่สูง การร่วมเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือผู้ภัย เพื่อลดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินให้น้อยที่สุด

หลังสถานการณ์อุทกภัยคลี่คลายลง การดำเนินด้านเยียวยาและฟื้นฟูผู้ประสบภัยในชุมชนเกาะลิบงการมีส่วนร่วมจากความเป็นเครือญาติพบได้มาก เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูลโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมสายสัมพันธ์ที่เรียกว่า “พี่น้อง” ในรูปของการช่วยเหลือต่างๆ เช่น การทำความสะอาดซ่อมแซมบ้านเรือน การบริจาคข้าวสารอาหารแห้ง การปรับทุกข์จิตใจเพื่อผ่อนคลายความเครียด การทำความสะอาดสถานที่พักพิงชั่วคราวร่วมกัน จึงถือได้ว่าลักษณะเด่นของผู้นำ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเกาะลิบง มีความสำคัญต่อแนวทางบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เหมาะสมกับพื้นที่ควรเป็นอย่างไร

4.2.3 ปัจจัยเกื้อหนุนอื่นๆ

4.2.3.1 การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่หลังเกิดอุทกภัย

เนื่องจากสภาพลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ดังกล่าวเป็นหมู่เกาะทำให้การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการเข้าช่วยเหลือในพื้นที่ในช่วงขณะเกิดอุทกภัย จึงไม่สามารถดำเนินการได้โดยทันที เพราะมีความเสี่ยงในการเดินทางเผชิญกับคลื่นลมทะเลแรง โดยเข้าไปช่วยเหลือเยียวยาหลังอุทกภัยและพายุสงบ ทำให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่อยู่ในเกาะลิบงจะต้องเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยด้วยตนเอง ซึ่งจะต้องมีประสบการณ์ในด้านการเพื่อลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้านในพื้นที่ให้มากที่สุด ในส่วนการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลังเกิดอุทกภัย

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่พบว่า บทบาทของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการประสานงานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงาน หรือภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสำรวจข้อมูลบ้านเรือนชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัย เพื่อดำเนินการจ่ายเงินชดเชยเยียวยา การสนับสนุนงบประมาณซ่อมแซมระบบสาธารณสุขปโภคพื้นฐาน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นมีรายละเอียด ดังนี้

“บทบาทท้องถิ่นของผมคือ สายปกครองนะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะโดดเด่นในช่วงก่อนเกิดและช่วงที่เกิดน้ำท่วม หลังจากน้ำลดแล้วผมจะให้ทางอบต.จัดการต่อแล้ว จะไม่เข้าไปทำงานที่บางกิ้น”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมสรุปข้อมูลรายงานผลการเกิดน้ำท่วมในเกาะลิบงให้ทางอำเภอทราบเพื่อส่งไปยังปภ.จังหวัดข้อมูลส่วนใหญ่ผมจะเป็นคนทำ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

“ผมจะเข้าไปดูความเสียหายของบ้านชาวบ้านและแจ้งเจ้าหน้าที่ในอบต.ช่วยกันตรวจสอบข้อมูลบ้านที่เสียหายว่ามีหลังไหนที่เบิกได้ตามระเบียบของการคลังบ้าง เราก็จะทำเรื่องเบิกเป็นเงินชดเชยหรือของก่อสร้างให้”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“พี่ช่วยตรวจสอบข้อมูลบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหายกับบังโหยบ ซึ่งบังโหยบแก่จะสรุปข้อมูลในภาพรวมเพื่อเบิกจ่ายเงินชดเชยในชาวบ้านต่อไป”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 26 กุมภาพันธ์ 2563: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลข้างต้นกล่าวได้ว่า การดำเนินการช่วยเหลือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในช่วงขณะเกิดอุทกภัยนั้น ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากสภาพการณ์ดังกล่าวเป็นช่วงวิกฤต การเดินทางเข้าไปยังเกาะลิบงมีความเสี่ยงสูง การให้ความช่วยเหลือจึงดำเนินการได้หลังอุทกภัยคลี่คลายลงในกิจกรรมต่างๆ เช่น การประสานงานหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสิ่งของบริโภค การจัดสรรงบประมาณเพื่อซ่อมแซมสาธารณประโยชน์ การจ่ายเงินอุดหนุนราชการเพื่อเยียวยาประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย การสนับสนุนบุคลากรในการซ่อมแซมบ้านเรือนประชาชน เพื่อฟื้นฟูและเยียวยาประชาชนให้กลับสู่สภาวะปกติโดยเร็วที่สุด

4.2.3.2 การสนับสนุนของภาคีเครือข่ายในช่วงการฟื้นฟู

หลังเกิดอุทกภัย เป็นช่วงการเยียวยาและฟื้นฟูชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยในพื้นที่หน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง ผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา ประสานงานไว้ มีการดำเนินการทำความสะอาดบ้านเรือนที่ประสบภัย กำจัดเศษดินท่อนไม้ โดยอาสาสมัครชาวบ้าน

จัดรถกระบะบริการขนขยะใส่แพขนานยนต์ เพื่อนำไปทิ้งที่หลุมพักขยะบนชายฝั่ง รวมทั้งมีการประสานขอความช่วยเหลือหน่วยงานต่างๆ ซึ่งได้ดำเนินการส่งหนังสือแจ้งประกาศเป็นพื้นที่ประสบอุทกภัยให้ทางอำเภอกันตังทราบ เพื่อดำเนินการส่งเรื่องดังกล่าวไปยังสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง เพื่อทำการช่วยเหลือเยียวยาผู้ประสบอุทกภัย พบว่าการช่วยเหลือจากหน่วยงานของจังหวัดตรังมีความล่าช้า แต่การช่วยเหลือในสถานการณ์ฉุกเฉิน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีการรับมือได้ทันท่วงทีเพราะตนเองอาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่เกาะ ห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่ มีหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือหลังเกิดอุทกภัยได้แก่

1. องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงร่วมกับผู้นำชุมชน ดำเนินการสำรวจบ้านเรือนของชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัยและรวบรวมข้อมูลเพื่อดำเนินการเยียวยาช่วยเหลือประชาชน สนับสนุนเครื่องสูบน้ำขนาดเล็ก วัสดุอุปกรณ์ซ่อมแซมบ้านเรือน สิ่งของบริโภค เป็นต้น
2. สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง สนับสนุนบุคลากรอำนวยความสะดวกเคลื่อนย้ายสิ่งของให้กับประชาชนและทำความสะอาดเศษดินและสิ่งปฏิกูลในพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งในการด้านการฟื้นฟูจัดโครงการฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในการป้องกันสาธารณภัย การซ่อมแผนอพยพฉุกเฉินด้านภัยพิบัติ โดยให้เจ้าหน้าที่ป้องกันบรรเทาและสาธารณภัยเป็นผู้รับผิดชอบจัดทำโครงการ และให้ชาวบ้านพื้นที่เข้าร่วมเพื่อที่เพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเผชิญภัยรวมถึงให้พื้นที่ฟูกลับมาสู่ภาวะปกติหลังเกิดภัย
3. สาธารณสุขอำเภอกันตัง/โรงพยาบาลกันตัง ให้การรักษาประชาชนที่ประสบอุทกภัยในพื้นที่เกาะลิบง ตรวจคัดกรองโรคติดต่อที่เกี่ยวข้องกับน้ำท่วม รวมทั้งให้ความรู้ความเข้าใจด้านสุขอนามัยในครัวเรือน
4. สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคสาขาตรัง อำนวยความสะดวกและความปลอดภัยเรือโดยสารของหน่วยงานที่เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านผู้ประสบภัยในเกาะลิบง
5. กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรจังหวัดตรัง (กอ.รมน.) สนับสนุนพลทหารช่วยเคลื่อนย้ายสิ่งของ ทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะและซ่อมแซมบ้านเรือนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ จากอุทกภัย
6. กองพันทหารราบที่ 4 กรมทหารราบที่ 15 ค่ายพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ในปี 2559 สนับสนุนถุงยังชีพจำนวน 60 ถุงให้กับชาวบ้านที่ประสบอุทกภัยในพื้นที่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว

7. อาสาสมัครชาวบ้าน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ เข้าร่วมช่วยเหลือฟื้นฟูชุมชนและระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานในชุมชน ได้แก่ ระบบน้ำ-ไฟฟ้า การซ่อมแซมบ้านเรือนชาวบ้าน การซ่อมแซมถนนหนทางและสะพาน เป็นต้น

8. เครือข่ายกลุ่มแม่บ้านบาตูปูเต๊ะ/บ้านทรายแก้ว ช่วยเหลือการประกอบอาหารเลี้ยงประชาชนผู้ประสบอุทกภัย การจัดสอนอาชีพเสริมให้กับผู้ประสบอุทกภัย

จากข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง หัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนสตรีผู้ประสบภัย ตัวแทนคนชรา ตัวแทนชาวบ้านและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

ภาพประกอบที่ 29 : การสนับสนุนกำลังพลซ่อมแซมบ้านเรือนประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยปี 2559 โดย กองพันทหารราบที่ 4 กรมทหารราบที่ 15 ค่ายพระยารัษฎานุประดิษฐ์
ที่มา : เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง (2563)

“ทางอบต.เกาะลิบง ประสานงานไปยังป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง เพื่อขอสนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ในการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัย วิทยากรอบรมความรู้เบื้องต้นในการจัดการสาธารณภัยและงบประมาณส่วนต่างๆในการเยียวยาประชาชน ก็ได้รับมาครบ การอบรมชาวบ้านให้ความร่วมมือเข้าร่วมมาก”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“หลังน้ำท่วมที่ผ่านมา นอกจากอบต.ช่วยเหลือแล้วมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือครับ เช่น ทหารกองพันกะปางค่ายพระยารัษฎานุประดิษฐ์ แจกถุงยังชีพ 60 ถุง ให้กับชาวบ้าน มี กอธรมน.จัดทหารเกณฑ์มาช่วยซ่อมบ้านเรือนของชาวบ้านด้วยครับ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผู้นำชุมชนร่วมช่วยเหลือกับอบต.ครับ เรามีเครือข่ายที่รู้จักกันเราจะประสานเขาไว้ก่อน หลังน้ำท่วมลดลงก็มีการช่วยเหลือกันเข้ามาครับ เช่น เครือข่ายเครือข่ายกลุ่มแม่บ้าน บาดูปุเต๊ะและบ้านทรายแก้ว จะช่วยทำอาหารให้ชาวบ้านประสภภัย สอนอาชีพเสริมต่างๆ กลุ่มอาสาสมัครชาวบ้านหมู่ที่ 4 ก็เข้าช่วยเหลือกันอยู่ตลอด ตั้งแต่ก่อนเกิดจนถึงหลังน้ำท่วมสงบลง”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีเครือข่ายหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือทั้ง ทหาร เข้ามามอบถุงยังชีพ ซ่อมแซมบ้าน การแพทย์ก็มาจากโรงพยาบาลกันตรังพร้อมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข รักษาโรค และให้ความรู้ด้วย กรมเจ้าท่าอำนวยความสะดวกการสัญจรเรือหางยาว ขนย้ายอุปกรณ์ลงในเรือ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสภภัย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีทหารเข้ามาแจกถุงยังชีพ เขามาช่วยซ่อมบ้านบังด้วย เปลี่ยนหลังคา ประตูบ้าน ก็ดีใจครับมีคนมาช่วย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสภอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 6, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีกลุ่มชาวบ้านที่อาสาสมัครช่วยเหลือกันนั้น ผู้ใหญ่บ้านครับ ตั้งแต่ก่อนเกิดน้ำท่วมจนถึงน้ำท่วมลดแล้ว ดีครับ ชาวบ้านได้ดูแลปกป้องชุมชนของตนเอง เพราะชาวบ้านรู้พื้นที่เสี่ยงภัย ต้องตนเองมากที่สุด”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสภอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เรามีกลุ่มแม่บ้านมาจาก 2 หมู่บ้าน บาดูปุเต๊ะกับทรายแก้ว เวลา มีงานอะไรเราจะรวมกลุ่มเข้าไปช่วยเหลือ น้ำท่วมที่ผ่านมา ก็ช่วยทำอาหารแจกชาวบ้าน การสอนอาชีพเสริมเช่น การแกะเนื้อปู ปลาเค็มตากแห้ง”

(ตัวแทนสตรีประสภอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

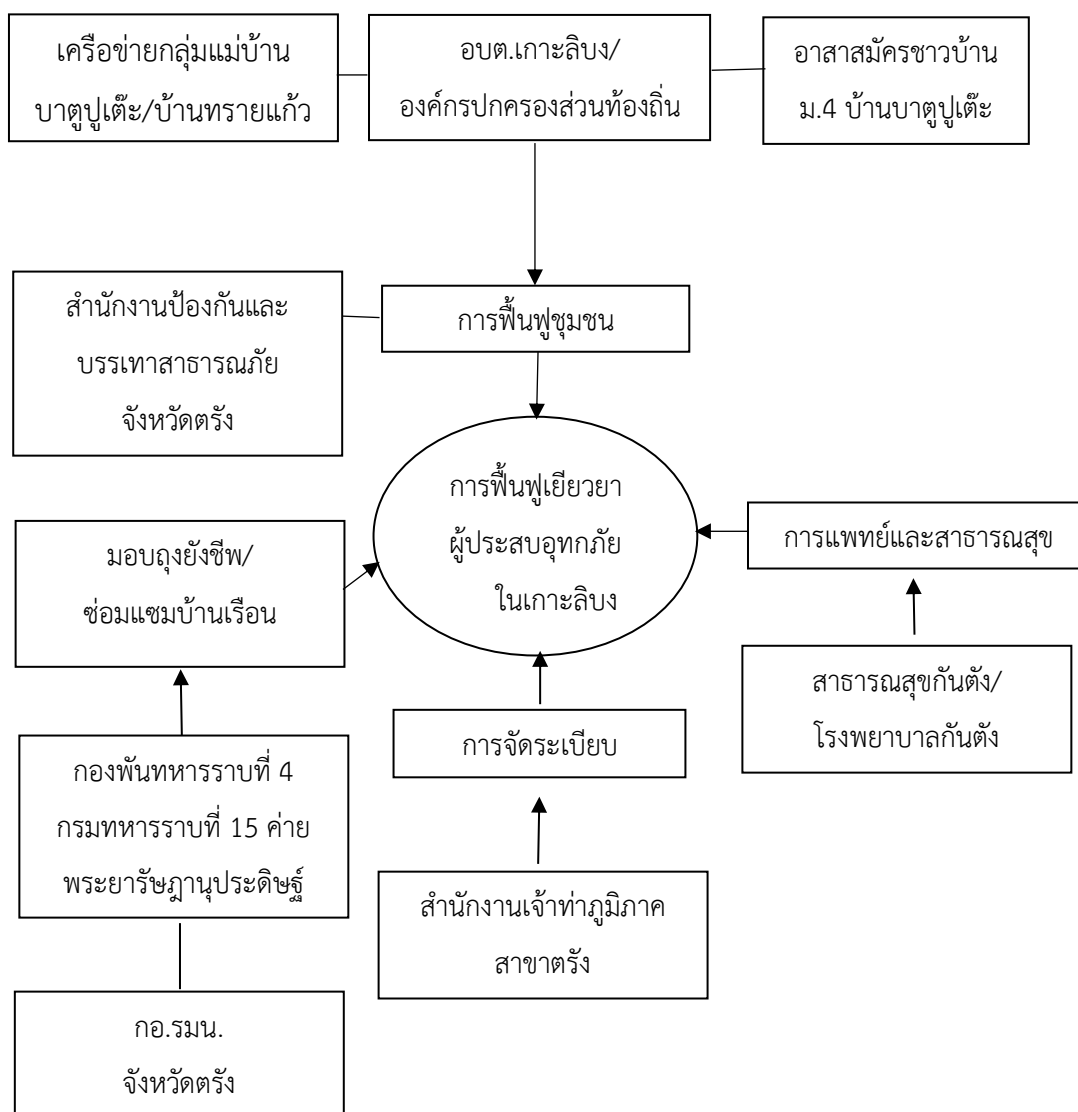
“ได้รับถุงยังชีพจากทหาร เขาเข้ามาแจกถามความเป็นอยู่เรา ว่าอยู่กับใครบ้าง มีหมอมาตรวจสุขภาพของตาด้วย”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีหมอเข้ามาตรวจรักษาโรคให้กับชาวบ้านในเกาะครับ เขามาเป็นกลุ่มใหญ่ เราประสานกับคนในหมู่บ้านที่มีรถกระบะไปรับเข้ามาที่ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะเขาให้การรักษานั้น”

(ตัวแทนชาวบ้านประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า การฟื้นฟูหลังเกิดอุทกภัยมีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนเข้ามาช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง สาธารณสุขอำเภอกันตัง/โรงพยาบาลกันตัง สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคสาขาตรัง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรจังหวัดตรัง (กอ.รมน.) กองพันทหารราบที่ 4 กรมทหารราบที่ 15 ค่ายพระยารัษฎานุประดิษฐ์ อาสาสมัครชาวบ้าน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและเครือข่ายกลุ่มแม่บ้านบาตูปูเต๊ะ/บ้านทรายแก้ว โดยสามารถอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ของภาคีเครือข่ายต่างๆผ่านการดำเนินงาน ดังแผนภาพโครงสร้าง มีรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบที่ 30 : ความร่วมมือภาคีเครือข่ายต่างๆหลังเกิดอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบง
วาดโดยผู้วิจัย (2563)

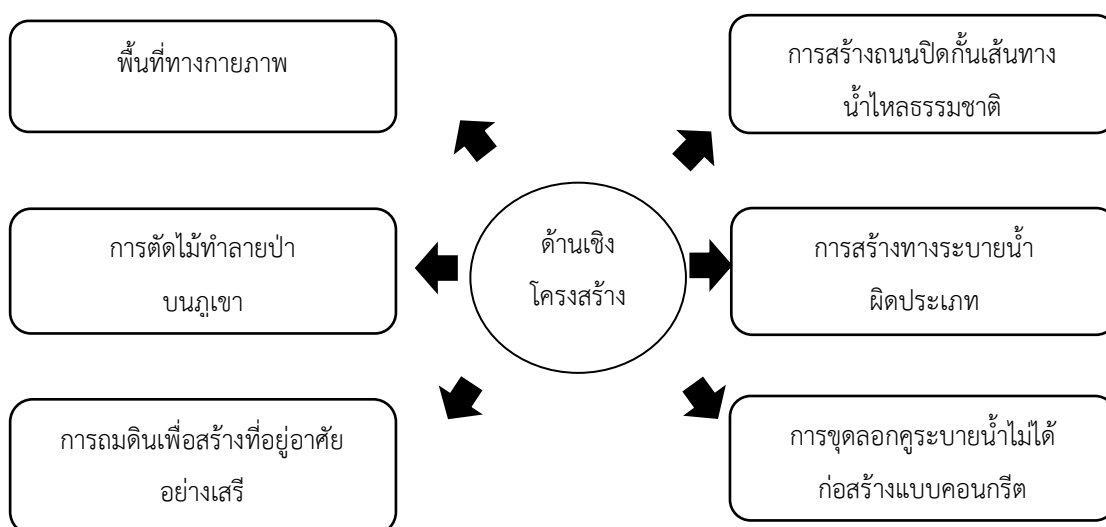
กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบงที่ผ่านมา ทั้งในช่วงก่อนเกิดอุทกภัยที่มีการลดผลกระทบและเตรียมความพร้อม เช่น การอบรมให้ความรู้ประชาชนในการรับมือสาธารณภัย การฝึกซ้อมแผนอุทกภัย การปรับโครงสร้างบ้านเรือน เพื่อเผชิญอุทกภัย ต่อมาขณะเกิดอุทกภัยเป็นการบริหารจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน กำหนด ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนและคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง ทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ประสบภัยประชาชนในเหตุการณ์ โดยประชาชนและกลุ่มคนเปราะบางอยู่ในฐานะผู้ประสบภัย ขณะเดียวกันการดำเนินการหลังเกิดอุทกภัยมาจากหน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานราชการและภาคประชาชน เพื่อช่วยเหลือ

ผู้ประสบภัยให้กลับมาใช้ชีวิตปกติ เช่น การซ่อมแซมบ้านเรือน การมอบถุงยังชีพ การจ่ายค่าชดเชย เยียวยาผู้ประสบภัย การกำจัดเศษขยะและสิ่งปฏิกูลเพื่ออำนวยความสะดวก การสัญจรในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้มาจากความร่วมมือร่วมใจ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่น อย่างไม่เป็นทางการ เช่น การร่วมงานมัสยิดประจำปี การอบรมหลักสูตรการปฏิบัติเกิดความรู้จักกันสนทนากัน

อย่างไรก็ตาม ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังพบว่ามาจากการมองปัญหา สาธารณะในชุมชนร่วมกัน มองอุทกภัย เป็นปัญหาที่ประชาชนในพื้นที่ต้องมีส่วนร่วมเข้ามาแก้ไขและการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสมัครใจในชุมชน ผ่านเหตุการณ์ในสถานการณ์ฉุกเฉินและการฟื้นฟู เยียวยาหลังเกิดอุทกภัย รวมทั้งการมีส่วนร่วมที่เป็นพื้นฐานมาจากความเป็นเครือญาติ สิ่งเหล่านี้ จึงเป็นลักษณะเด่นของชุมชนที่ควรนำไปใช้ควบคู่กับการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของ เกาะลิบต่อไป

4.2.4 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบง

นอกจากปัจจัยเกื้อหนุนเป็นสิ่งที่เพิ่มศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการความเสี่ยง อุทกภัยของเกาะลิบงแล้ว ในทางตรงกันข้ามย่อมมีปัญหาลดทอนประสิทธิภาพในการ บริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชน ทั้งในช่วงก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังเกิดอุทกภัย จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่เกาะลิบงพบว่า มีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยง อุทกภัยในพื้นที่เกาะลิบง ทั้งด้านเชิงโครงสร้างและไม่เชิงโครงสร้าง โดยมีรายละเอียดดังแผนภาพ ต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 31 : ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคด้านเชิงโครงสร้างในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย
ในเกาะลิบง
วาดโดยผู้วิจัย (2563)

4.2.4.1 ด้านเชิงโครงสร้าง

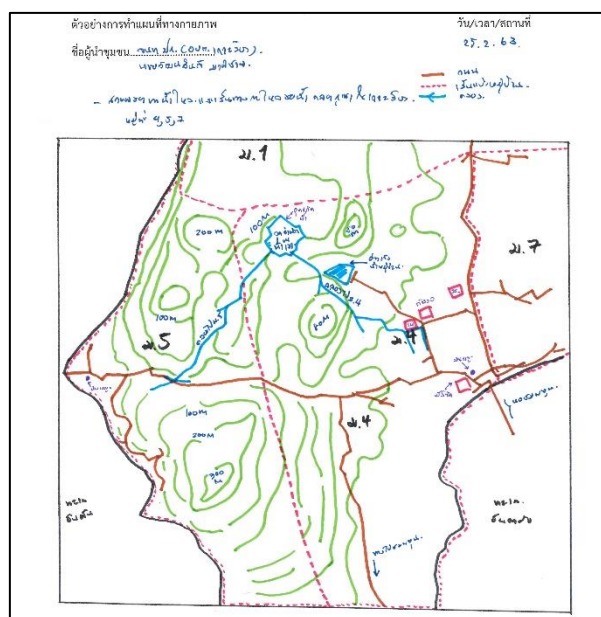
1. ลักษณะพื้นที่ทางกายภาพมีความเสี่ยงเกิดอุทกภัย พบว่า หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะเป็นพื้นที่รับน้ำมาจากสายคลองที่อยู่บนภูเขาด้านหลังโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะซึ่งเป็นพื้นที่เนินเขาสูง โดยทิศทางการไหล ของน้ำจะไหลทะลักอ่างเก็บน้ำหมู่บ้านผ่านทางด้านหลังของโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ ซึ่งเข้าท่วมสถานที่ราชการที่สำคัญได้แก่ สถานีอนามัย สถานีตำรวจและอาคารเรียนโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ เฉพาะพื้นที่ด้านหลังโรงเรียนลงสู่พื้นที่ราบต่ำ ตั้งแต่บริเวณร้านน้ำชาบังแอจนถึงชุมชนชาวประมงใกล้ริมทะเลหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว เป็นพื้นที่น้ำป่าไหลผ่านลงสู่ทะเลประกอบกับในช่วงเหตุการณ์แต่ละปีจะมีการเกิดน้ำทะเลหนุนสูง ทำให้บ้านเรือนของชาวบ้านที่ใกล้ริมทะเลได้รับผลกระทบเช่น น้ำท่วมบ้านเรือน น้ำกัดเซาะริมตลิ่ง รวมทั้งพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาเป็นแอ่งกระทะอยู่ระหว่างกลางเนินเขา เมื่อเกิดน้ำป่าไหลหลากมาจากบนภูเขาสูงพัดพาเศษท่อนไม้ลงสู่พื้นที่ชาวบ้านสร้างความเสียหายให้กับชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ สอดคล้องคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นหัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนสตรีผู้ประสพภัยและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“2 พื้นที่นี้เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมครับ เพราะการตั้งบ้านเรือนชาวบ้านที่กีดขวางทางน้ำไหลธรรมชาติ อีกทั้งพื้นที่ก็เสี่ยงอยู่แล้ว บาตูปูเต๊ะเป็นพื้นที่เนินเอียงลงสู่ทะเลและหลังเขาเป็นแอ่งกระทะความเสียหายนั้น บ้านหลังเขาจะหนักกว่า”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านหลังเขาเป็นพื้นที่เสี่ยงน้ำป่าไหลหลากและดินถล่มมากที่สุดเพราะพื้นที่ต้นน้ำเป็นแอ่งกระทะ และมีเนินเขาขนาด 2 ข้าง น้ำมาจากสายคลองที่อยู่บนภูเขาจะไหลเข้าสู่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ส่วนบ้านบาตูปูเต๊ะที่ท่วมนั้น เพราะชาวบ้านสร้างบ้านปิดขวางทางน้ำ อย่าลืมน้ำไหลจากที่สูงไปจากที่ต่ำอยู่แล้ว บาตูปูเต๊ะเป็นเนินจากไล่ระดับความสูงไปหาต่ำลงสู่ทะเล”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 32 : สายคลองบนภูเขาในเกาะลิตง สํารวจและวาดโดยผู้วิจัย (2563)

“พอฝนตกหนักน้ำไหลจากเนินเขาทั้ง 2 ข้างท่วมบ้านชาวบ้านอาศัยอยู่ ครึ่งหนึ่ง จำได้ว่าน้ำป่าไหลหลากพัดมอเตอร์ไซด์ห่างจากบ้านไป 200 เมตรลงไปสวนยางพารา ระดับน้ำที่ผ่านมาประมาณ 120 เซนติเมตร”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านผมอยู่หลังแรกทางเข้าหมู่บ้านเลย จะรู้ก่อนเพื่อนว่าน้ำป่าไหลหลากมาเพราะท่อน้ำหลักของหมู่บ้านอยู่ใกล้บ้านของผม ท่วมทุกปี ปีนี้ซุดลึกกว่าเดิมน่าลองดูว่าจะท่วมไหม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“พื้นที่ที่ผมอยู่เป็นเหมือนแอ่งกระทะและตั้งอยู่ระหว่างเนินภูเขา 2 ลูก มันเสี่ยงท่วมอยู่แล้ว เพราะน้ำไหลจากที่สูงไปหาที่ต่ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำไหลมาจากสายคลองบนภูเขา เป็นคลอง 2 สายไหลไปหมู่บ้าน 4 และ หมู่ 5 ก่อนบ้านผมจะสร้างแบบใต้ถุนสูงเมื่อก่อนเป็นแบบบ้านติดพื้นดินน้ำป่าไหลหลากไม่เคยชนของทันเลย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เมื่อก่อนท่วมปกติแต่ระยะหลังๆ 4 ปีผ่านมานี้ ท่วมหนักและพัดพาเศษดิน ท่อนไม้ อันใหญ่ลงมาจากภูเขา กังวลอยู่เหมือนกันกลัวจะหล่นทับใส่บ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“พื้นที่บ้านของจะตั้งอยู่ใกล้เนินเขาด้วย เลยเสี่ยงน้ำท่วมน้ำจะเริ่มไหลเชี่ยวมาจาก บ้านบึงหลาดและไหลมาบ้านจะไปจนถึงพื้นที่ราบคือ หน้าโรงเรียนบ้านหลังเขา”

(ตัวแทนสตรีประสพอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บ้านของจะตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เนินเขา ซึ่งมันเสี่ยงอยู่แล้วจะให้ย้ายไปอยู่ที่อื่นก็ไปไม่ได้ไปเพราะไม่มีญาติ พี่ น้อง จึงต้องอยู่ร่วมกับน้ำท่วมในพื้นที่ของตน”

(ตัวแทนสตรีประสพอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เวลาฝนหนักติดต่อกัน 1-5 ชั่วโมงน้ำจะเอ่อล้นมา 2 ฝั่งของถนนหน้าโรงเรียนบ้าน หลังเขาจนมาถึงหน้าบ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน”

(ตัวแทนสตรีประสพอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

2. การสร้างถนนปิดกั้นเส้นทางน้ำไหลธรรมชาติ พบว่า องค์การบริหารส่วน ตำบลเกาะลิบงมีการสร้างถนนสัญจรในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเตะหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาความสูงของถนน เหนือดินปกติสูง 15 เซนติเมตร ช่วงในยามฝนตกปกตินี้ไม่สามารถระบายไปยังที่ต่ำได้เนื่องจากถนน ปิดทางน้ำไหล ทำให้เกิดน้ำท่วมขังซึ่งใช้เวลา 1-2 ชั่วโมงในการระบายน้ำแต่หากเข้าช่วงมรสุมพายุฝน ตกหนักติดต่อกัน 1-3 วัน จนน้ำหลังคุ้ระบายน้ำหลังบ้านชาวบ้านล้นออกมาเกิดน้ำท่วมฉับพลัน ทำให้รถมอเตอร์ไซด์และรถกระบะไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ดังคำสัมภาษณ์ของหัวหน้าครัวเรือน ผู้ประสพอุทกภัย ตัวแทนสตรีประสพอุทกภัย ตัวแทนคนชราและการสนทนากลุ่มดังต่อไปนี้

“ถนนสร้างมาสูงกว่าระดับพื้นดิน เราไม่สามารถแก้ไขได้ แต่สามารถขุดคุ้ระบายน้ำ ใหล่นไหลลงสู่ทะเลเพื่อแก้ปัญหาหน้าป่าไหลหลากได้”

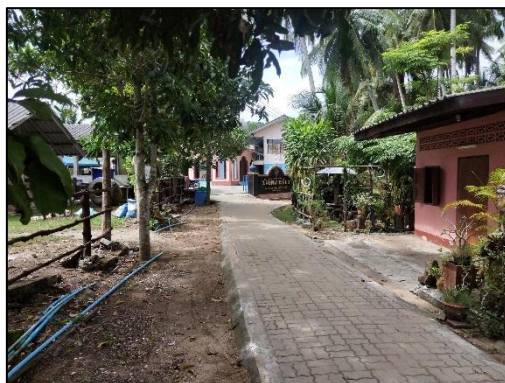
(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ถนนสูงกว่าระดับพื้นดินเมื่อน้ำไหลผ่านไปอีกฝั่งไม่ได้ น้ำจึงไหลผ่านใต้ถุนบ้านผม ลงไปในสายคลองข้างหลังบ้าน ใต้ถุนบ้านวางอุปกรณ์อะไรไม่ได้เลยเพราะกลัวจะถูกพัดพาไปกับ กระแสน้ำ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ถนนข้างเข้าหมู่บ้านไม่ได้เป็นถนนลาดยางหรือคอนกรีต แต่เป็นถนนที่ปูด้วยอิฐตัวหนอนจะสูงกว่าถนนธรรมดา ซึ่งทนกว่าถนนทั่วไปแต่ข้อเสียคือน้ำไม่สามารถไหลไปอีกฝั่งหนึ่งได้เมื่อฝนตกปกติ น้ำจะท่วมข้างแต่ใช้เวลาในการระบายประมาณ 1-2 ชั่วโมง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 33 : ถนนสัญจรในเกาะลิตงแบบอิฐตัวหนอน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ (ซ้าย) และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา (ขวา) ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

“เมื่อฝนตกหนักน้ำจะไม่ไหลไปในฝั่งใดฝั่งหนึ่งเพราะมีถนนคั่นกลางแต่จะค่อยๆท่วมจากหลังบ้านมาจนถึงริมถนน และท่วมจนมองไม่เห็นพื้นถนน”

(ตัวแทนสตรีผู้ประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ถนนเขาถมจนเสมอกับระดับบ้านยายเลย น้ำมันเข้ามาในบ้าน ยายต้องทำแทนอิฐเบียงทางน้ำให้ไหลไปทางอื่น”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

3. การสร้างทางระบายน้ำผิวดินประเภท พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิตง ดำเนินการขุดคูเพื่อวางท่อคอนกรีตในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ มีขนาดเล็ก กว้างเพียง 60 เซนติเมตร และคาดเดาทำให้เป็นอุปสรรคต่อการระบายของน้ำที่ไหลเข้ามาในหมู่บ้าน ในช่วงฝนตกไม่หนักน้ำสามารถระบายได้ทันและหากเข้าช่วงมรสุมฝนตกหนักติดต่อกัน 1-3 วันน้ำจะท่วมทันที โดยชาวบ้านตั้งข้อสังเกตด้วยเหตุที่ว่า ลักษณะทางระบายน้ำแบบรูปตัว “ยู” จึงทำให้น้ำไหลช้าและมีความเสี่ยงต่อการอุดตันเศษดินและสิ่งปฏิกูล เช่นเดียวกับทางระบายน้ำบริเวณเนินเขาในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาที่มีการใส่ท่อซีเมนต์ขนาด 10 นิ้ว จำนวน 2 ท่อ เมื่อเข้าช่วงน้ำป่าไหลหลากและดินถล่ม

ไม่สามารถระบายน้ำได้อย่างรวดเร็วจึงไหลบ่าท่วมบ้านเรือนของชาวบ้านเป็นประจำทุกปี สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบ อุทกภัย ตัวแทนสตรีประสบอุทกภัย ตัวแทนคนชราและการสนทนากลุ่มต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 34 : ท่อระบายน้ำหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ (ซ้าย) และ ท่อระบายน้ำ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา (ขวา) ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

“โครงการขุดท่อระบายน้ำคอนกรีตข้างบ้านบังแอ นายกอบต.คนเก่าเป็นผู้ก่อสร้างไว้ ซึ่งผมคิดว่ามันเล็กเกินไปรูปทรงควรจะเป็นตัววีไม่ใช่ตัวยู เพราะน้ำไหลไปข้างและเสี่ยงขยะจะอุดทางน้ำ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“โอลูกบ่าว ลองไปดูท่อระบายน้ำหลักตะ งั้นอยู่ข้างๆหลักกิโล ท่อมันเล็กแล้วเศษไม้ อุดอยู่แต่ อบต.เขาไม่ไปขุดออก มัวแต่ไปขุดลอกทางระบายน้ำใหม่ ถ้าไม่แก้ต้นทางของน้ำ บ้านผมก็ ยังท่วมทุกปีนั่นแหละ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“พื้นที่บังอาศัยอยู่เป็นเนินเขา เขาให้ลูกท่อเล็กๆ 2 ลูก ฝนตกปกติน้ำก็ไหลเข้าอยู่ แล้ว ยิ่งช่วงน้ำหลากไม่ต้องนึกภาพเลย ท่วมทุกครั้ง อบต.เขาควรรื้อท่อตรงข้ามบ้านบังหาดใหม่ บัง เชื่อถ้าเปลี่ยนท่อใหม่แล้วขุดจนถึงพื้นที่ข้างล่างน้ำไม่ท่วมชาวบ้านแน่นอน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ใครไม่รู้เป็นคนออกแบบน้ำมันไหลช้า ขยะก็ไปอุดและขนาดของท่อความกว้างของท่อประมาณ 60 เซนติเมตรเองแล้วจะไปไหลทันได้อย่างไร ก็ท่วมหลังบ้านชาวบ้านสิ บังออกเงินค่า

เทพูนข้างบ้านไปด้วยนะ เพื่อไม่ให้น้ำท่วมเข้ามาในบ้าน แต่อบต.ไม่รู้ออกแบบอย่างไร น้ำมันไหลไป ซ้ำๆ จริงน่าจะเป็นแบบตัววี น้ำไหลข้างๆได้ไหลไปเร็ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต. ควรเปลี่ยนท่อระบายน้ำเป็นลูกท้อสี่เหลี่ยมเลย น้ำระบายได้เร็วแล้ว ชาวบ้านจะได้ช่วยขุดลอกโคลนออกได้ด้วย เวลาเข้าช่วงน้ำหลาก ดินถล่มน้ำจะไหลได้สะดวก”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“คูระบายน้ำเล็กมากจริงๆครับ ลองไปดูข้างบ้านบังเอิญก็ได้ เวลาฝนตกน้ำไหลมาก็ เกือบจะท่วมแล้วแนวท่อจะเป็นแนวยาวไปจนถึงหมู่ 7 บ้านทรายแก้วและลงสู่ทะเล”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ท่อเล็กเป็นคอนกรีตด้วย น้ำไหลช้านะ ขนาดฝนตกปกติระบายไหลยังช้าเลย นี่ถ้า ฝนตกหนักรับรองว่าท่วมหนักแน่ๆ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 9, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.เกาะลิบงขุดท่อหลังบ้านฉัน แต่เวลาฝนตกหนักน้ำก็ไหลไม่ทันเอ่อท่วมหลัง บ้านฉันอีกก่อนนั้นไม่ได้ช่วยอะไรเลย”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ช่วงฝนตกปกติปรอยๆน้ำจะไม่ท่วมแต่ถ้าเข้าหน้ามรสุมตกติดต่อกัน 1-3วัน น้ำจะ ท่วมออกมาจากหน้าร้านบังเอิญ จนมาถึงหน้าร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ของผมเลย”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.ไม่มาเอาเศษไม้ เศษขยะออกไปทับถมจนมาก จนอุดตัน พอน้ำหลากมาก็ ระบายไหลไม่ทันจึงท่วม”

(คนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4. การถมดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยอย่างเสรี พบว่า ในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ชาวบ้านสร้างบ้านเรือนใกล้ริมทะเลมีการถมที่ดินสูงขึ้นจากพื้นที่เดิม ซึ่งปิดกั้นทางระบายน้ำธรรมชาติ เมื่อเกิดฝนตกหนักในช่วงมรสุม ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-กันยายน ทำให้เกิดน้ำท่วมขังในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านแก้ปัญหาด้วยวิธีการใช้เครื่องสูบน้ำขนาดเล็กเพื่อสูบน้ำปล่อยลงทะเล

สัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น
ตัวแทนคนชรา หัวหน้าครัวเรือนและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ชาวบ้านถมที่ดินมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว ปัจจุบันทางอบต.เกาะลิบงก็ได้แจ้งชาวบ้านที่
จะก่อสร้างบ้านเรือนต้องห่างจะชายฝั่ง 30 เมตรและห้ามถมดินลงไปทะเล”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เวลาบ้านชาวบ้านใกล้ริมทะเลหรือหัวโค้งบ้านบังแอ่น้ำท่วมขัง ผมกับผู้ช่วย
ผู้ใหญ่บ้านก็เอาเครื่องไต่ไว้ ไปดูตื้นน้ำลงทะเล ตอนนี้อยู่ประสานขอแล้วบังคับใช้กฎหมายการถมที่ใกล้ริม
ทะเล”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เขาเห็นบ้านข้างๆหรือตรงหน้าบ้านสร้างได้เขาก็สร้าง เพราะเป็นที่ดินของปู่ย่า
สมัยก่อนที่เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ก่อนแล้ว”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บอกไม่ได้หรอกว่าคนไหนถมบ้าง แต่ก็เห็นชาวบ้านหรือคนที่จะสร้างบ้านหลังใหญ่
เขาก็ถมให้สูงมากกว่าถนน เมื่อฝนตกหนักน้ำก็ไหลท่วมบ้านฝั่งอยู่ที่ต่ำ ชาวบ้านก็โวยวายนะเรื่องการ
ถมดินนี้ แต่ทำอย่างไรได้ มันเป็นที่ดินของเขา เราไปบอกไม่ให้ถมไม่ได้หรอก”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีการถมดินครับ เขาดูจากเพื่อนบ้านคนนั้นถมได้ ถมนี้ถมได้ก็เลยถมตามกันไป
พื้นที่ใกล้ริมทะเลส่วนใหญ่จะถมดินกันครับ ทำให้เกิดน้ำท่วมขัง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 10, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

5. การตัดไม้ทำลายป่าบนภูเขา พบว่า ชาวบ้านลักลอบตัดไม้บริเวณเนินเขาหลัง
โรงเรียนบ้านหลังเขาเพื่อนำมา สร้างอุปกรณ์จับปลา สร้างบ้าน และสร้างเรือประมงของชาวบ้าน
รวมทั้งการปลูกสวนยางพาราใกล้กับเนินเขา ซึ่งมีการขายต้นยางพาราเพื่อนำไปแปรรูปและกลายเป็น
พื้นที่โล่ง ที่เสี่ยงต่อการเกิดดินถล่ม สัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หัวหน้าครัวเรือน
ผู้ประสพภัย ตัวแทนสตรีและการสนทนากลุ่มดังต่อไปนี้

“พบชาวบ้านเข้าไปลักลอบตัดไม้บนภูเขา จะได้ยินเสียงเลื่อยไม้ดังในเนินเขาเสาร์-อาทิตย์ซึ่งผมได้ตัดเตือนการตัดไม้ในครั้งแรก ซึ่งหากพบเจอในครั้งที่สองจะแจ้งกำนันให้ทราบและดำเนินคดีทางกฎหมาย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ได้รับแจ้งจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา มีชาวบ้านแอบขึ้นไปตัดไม้เอามาทำเรือทำอุปกรณ์ตกปลา ซึ่งได้แจ้งชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แล้วเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมเห็นกลุ่มคนกลับจากตัดไม้บรรทุกไม้ในรถกระบะมา 3-4 ท่อนใหญ่ซึ่งลักษณะไม่ได้ซื้อจากร้านขายวัสดุก่อสร้างแน่ ส่วนใหญ่เขาจะเอาไปต่อเรือและสร้างบ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“มีครับ เสียงเลื่อยไม้ยางพารากับไถสวนบนภูเขาบ้าง ชาวบ้านจะไม่ค่อยเข้าไปในเขตอุทยานเพราะรู้ว่าผิดกฎหมาย แต่มีบางคนเหมือนกันที่เข้าไป”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 10, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“บนเนินเขาชาวบ้านปลุกยางพารากันมาก เวลาขยไม้ยางชาวบ้านก็จะตัดไม้และไถสวนเพื่อปลูก กล้ายางทดแทน กลายเป็นเนินเขาโล่งเวลาฝนตกจะเห็นน้ำไหลจากบริเวณตรงนั้นเลย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

6. การขุดลอกคูระบายน้ำไม่ได้ก่อสร้างแบบคอนกรีต พบว่า การขุดคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วมในช่วงเกิดฝนตกหนักและฤดูน้ำหลากในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขานั้นเป็นเพียงการขุดแบบร่องน้ำ โดยใช้ดินเป็นผนังกันน้ำไม่มีการก่อสร้างเทคอนกรีต ซึ่งผู้นำชุมชนและชาวบ้านเกรงว่าหากเกิดฝนตกหนัก และน้ำป่าไหลหลากจะเกิดการสะสมของตะกอนดิน ทรายต่างๆ และพัดพาเศษไม้อุดคูระบายน้ำทำให้เกิดน้ำท่วม อีกทั้งเส้นทางระบายน้ำเป็นทางโค้งหักศอก เมื่อน้ำป่าไหลหลากฉับพลันอาจกัดเซาะบ้านเรือนชาวบ้านที่อยู่ใกล้คูระบายน้ำได้และท่อระบายน้ำที่รับน้ำมาจากเนินเขาไม่ได้มีการกำจัดเศษดิน ท่อนไม้จากคูระบายน้ำหลักจึงเกิดน้ำท่วมซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวสัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ดังนี้

“ต้องการให้ทางอบต.เกาะลิบง ชุดคูเทคอนกรีตจะได้แก้ไขปัญหาน้ำท่วมได้อย่างถาวรเพราะปัจจุบัน เป็นเพียงการขุดดินเพื่อระบายน้ำ ซึ่งท่อระบายน้ำทางหน้าหมู่บ้านทางอบต.เกาะลิบงก็ไม่ได้ขุดลอกเอาเศษดิน ตอไม้ ออก น้ำจึงท่วมทุกๆปี”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“นั่นไปดูแลเลยคับ ระบายน้ำหลักของหมู่บ้าน เศษไม้และท่อนไม้ขนาดใหญ่ฝังอยู่ ผมแจ้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแล้วเพื่อให้ทางอบต.เกาะลิบง เอารถแม็คโครมาขุดออกเพื่อไม่ให้อุดที่ท่อแต่ไม่ยอมมาขุดซักที”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เวลาฝนตกหนักน้ำจะไหลข้ามถนนมาอีกฝั่งหนึ่งน้ำจะเป็นสีส้มเพราะดินจะมองไม่เห็นทางเลยผมอยู่ในบ้านคอยดูว่าเนินเขามีดินถล่มหรือไม่ถ้ามีจะโทรแจ้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“การขุดคลองหลังบ้านเป็นที่ดินของผม ผมยินดีให้แต่ช่วยขุดและทำทางระบายแบบคอนกรีตถาวรไปเลยเพราะหากน้ำป่าไหลหลากมากก็กัดเซาะบริเวณหลังบ้านผมอีก คราวนี้จะกลายเป็นดินถล่มไปด้วย”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 35 : การขุดคลองระบายน้ำในพื้นที่ต้นน้ำ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

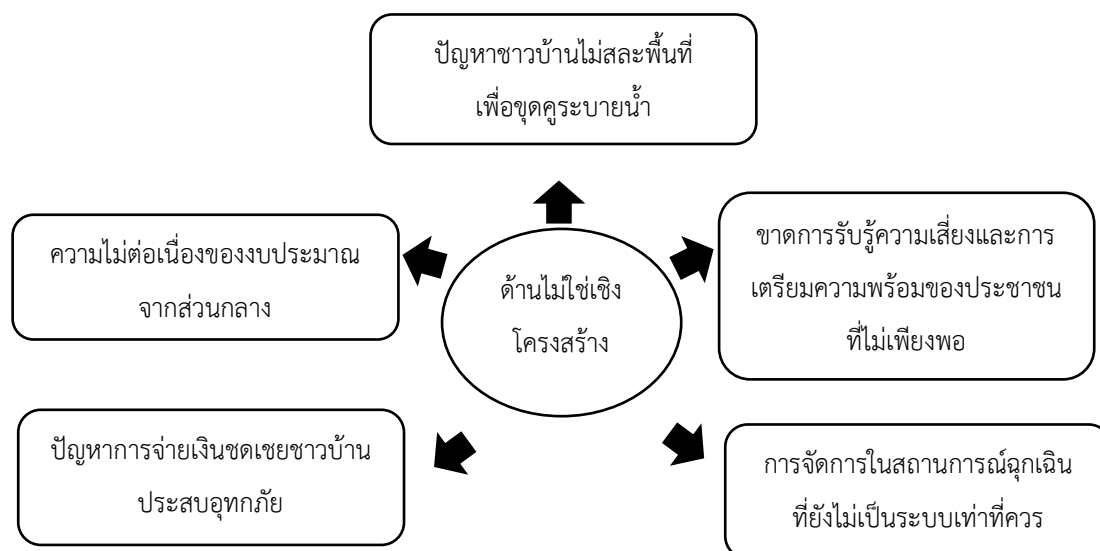
“การขุดคลองในอดีตกับปัจจุบันสิ่งที่เหมือนกันคือ ขุดแบบตักดินขึ้นในลิกโดยไม่ได้เป็นแบบคอนกรีตเมื่อน้ำป่าไหลหลากมากก็จะพัดเศษดิน เศษไม้ ตอไม้ทับถมเป็นตะกอนดินทำให้ต้อง

เปลื้องงบประมาณในการขุดใหม่”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4.2.4.2 ด้านไม่ใช่เชิงโครงสร้าง

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชนเกาะลิบง พบปัญหาอุปสรรคด้านไม่ใช่เชิงโครงสร้างสามารถอธิบายเป็นแผนภาพได้โดยดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 36 : ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคด้านไม่ใช่เชิงโครงสร้างในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบง
วาดโดยผู้วิจัย (2563)

1. ปัญหาชาวบ้านไม่สละพื้นที่เพื่อขุดระบายน้ำ พบว่า ที่ผ่านนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ได้ดำเนินการขุดระบายน้ำบริเวณพื้นที่รับน้ำ เพื่อตัดผ่านเข้าไปยังพื้นที่ปลายน้ำที่อยู่ในหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว แต่ปัจจุบันเมื่อฝนตกหนัก 1-3 วัน จะพบน้ำป่าฉัปล้นในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ในอนาคตทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและเจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หาวิธีการแก้ไขน้ำท่วมอย่างถาวร โดยการขุดคลองไม่ผ่านระบายน้ำหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วโดยเบี่ยงเบนทางไหลของน้ำเป็น 2 เส้นทางลงสู่ทะเล แต่ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวนั้น ไม่ยินยอมสละพื้นที่ในการขุดระบายน้ำเพราะชาวบ้านเกรงว่าทางหน่วยงานจะทำพื้นที่ทั้งหมดไปใช้ในสาธารณประโยชน์ เช่นเดียวกับพื้นที่ 5 บ้านหลังเขาในพื้นที่กลางน้ำ ชาวบ้านไม่ยินยอมสละพื้นที่ใช้การขุดระบายน้ำเหตุผลในลักษณะนี้ ทำให้โครงการขุดระบายน้ำในพื้นที่

บ้านหลังเขา จึงดำเนินการขุดระบายน้ำได้เพียง 500 เมตร จากข้อมูลข้างต้นสัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตัวแทนสตรีผู้ประสบภัย ตัวแทนคนชรา หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยและการสนทนากลุ่ม ดังนี้

ภาพประกอบที่ 37 : ตัวอย่างหนังสืออุทกภัยที่ดิน
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย (2563)

“ชาวบ้านต้องเข้าใจปัญหาน้ำท่วมให้มากกว่านี้ ว่าเกิดเพราะอะไร แล้วทางอบต.จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างไรบ้าง มีครบบางรายให้ที่ดินก็เป็นพื้นที่ต้นน้ำบ้านหลังเขา แต่พื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำลงสู่ทะเล ชาวบ้านไม่ให้ขุดครับ ก็เลยท่วมทุกปี ส่วนหมู่ที่ 4 ตอนนี้อยู่ทางอบต. กำลังทำแผนในอนาคตครับ เราขอแก้ในพื้นที่หนักที่สุดก่อน”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เราต้องให้เวลากับชาวบ้านในการที่จะให้เขายอมสละที่ดินครับ ต้องอธิบายว่ามีความจำเป็นอย่างไรบ้าง หากไม่ให้ที่ดินเพื่อขุดทางระบายน้ำแล้ว ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่บ้านหลังเขาก็ยังเกิดทุกปี ชาวบ้าน บางกลุ่มที่เข้าใจ และยินยอมโดยสมัครใจอยู่ที่พื้นที่ต้นน้ำครับ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ทางอบต.ได้คุยพูดกับชาวบ้านในเบื้องต้น และให้ชาวบ้านแจ้งสละที่ดินโดยเขียนหนังสืออุทกภัยที่ดินครับ ว่าบริจาคให้ทางอบต.เพื่อใช้ประโยชน์ ก็มีบ้างครับ เช่น การขุดเจาะบ่อบาดาล

การขุดทางระบายน้ำ ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา แต่มีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เข้าใจครับ ไม่ยอมสละที่ดินบางส่วนให้ โครงการจึงไม่สามารถดำเนินการไปได้”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จะไม่กล้าให้ดินอบต.เข้าขุดคลองหรือก จะกลัวเขาจะยึดเอาไปทำอย่างอื่น ขนาดคนอื่นให้แล้วน้ำยังไม่หายท่วมเลย”

(สตรีประสูบบุหรี่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมก็ไม่กล้าให้หรือ ญาติที่อยู่บนฝั่งเคยให้ที่ดินกับทหารเพื่อขุดคลองไปกลายเป็นว่าขุดไม่เหมือนตามที่ตกลงไว้ขุดครึ่งไร่แต่เอาเข้าจริงๆกลายเป็น 1 ไร่ เรียกร้องอะไรก็ไม่ได้”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูบบุหรี่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่ได้หรือก ถ้าจะให้ดินกับทางอบต.เกาะลิบงในการขุดท่อ แต่ถ้ามีเงินชดเชยค่าดินที่ต้องให้คล้ายๆเงินเวนคืนที่ดินแบบนั้นผมยินที่จะให้แต่ต้องราคาเป็นธรรมนะ”

(คนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ถ้าพื้นที่ต้นน้ำทางเข้าหมู่บ้านหลังเขา ชาวบ้านแถบนี้จะให้ที่ดินกับอบต. ในการขุดคลองครับ แต่ชาวบ้านพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำ เขาจะไม่ให้การแก้ปัญหาหน้าท่วมเลยไม่สำเร็จเสียที”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูบบุหรี่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ผมสละที่ดินนะ หลังบ้านเขาลองไปคูลืออบต.ขุดเป็นแนวยาวเลย แต่ชาวบ้านที่อยู่ถัดจากพื้นที่เนินเขานี้ เขาไม่ยอมให้ที่ดินอบต. อนาคตน้ำท่วมก็จะเกิดในพื้นที่ข้างล่าง เชื้อสิ”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูบบุหรี่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เรากับเพื่อนบ้านที่อยู่แถบนี้อ ก็ยอมสละที่ดินให้อบต.ครับ ฟังขุดเสร็จไปช่วงปีใหม่ที่ผ่านมา ชาวบ้านที่ถัดจากสวนยางตรงนี้กับแถวโรงเรียนบ้านหลังเขามากกว่าที่ไม่ยอมสละพื้นที่”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูบบุหรี่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อบต.เขามีโครงการจะขุดระบายน้ำต่อ แต่ชาวบ้านพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำล่างสุดไม่ยอมให้ที่ดิน ลองดูครั้งนี้น้ำป่าไหลหลากมา เขาจะไว้วางใจกันอีกไหม แต่ผมเบาใจมาก

กว่าเดิมเพราะเขาชุดระบายน้ำแล้ว”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 8, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

2. ความไม่ต่อเนื่องของงบประมาณจากส่วนกลาง พบว่า อบต.เกาะลิบง มีงบประมาณด้านสิ่งก่อสร้างที่จำกัด และได้รับจัดสรรในวงเงินที่ไม่เพียงพอกับการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการขุดคูคลองระบายน้ำในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาทั้งหมดได้ สำหรับพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะนั้น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงได้วางแผนและประมาณราคาโครงการสร้างทางระบายน้ำบริเวณพื้นที่ใกล้ริมทะเลเพื่อให้น้ำระบายอย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องไหลผ่านหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว โดยลดความล่อแหลมของพื้นที่ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ทางอบต.เกาะลิบงสามารถขุดได้บางจุดที่เราคิดว่าที่มันเสี่ยงมาก ๆ จึงจะขุด เคยทำเรื่องขอกรณีฉุกเฉินไปทางจังหวัด เพื่อส่งเรื่องให้กับทางป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตั้ง แต่เรื่องก็เงียบ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 26 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“งบประมาณที่ได้รับจัดสรรในการโครงการขุดท่อระบายน้ำที่ได้รับในแต่ละปี ได้รับบ้างไม่ได้รับจัดสรรบ้างทำให้สามารถขุดได้แค่บางจุด ปัญหาน้ำท่วมเลยท่วมซ้ำซากในพื้นที่เดิมๆ ต้องการจะแก้ปัญหาที่ท่วมอย่างถาวรเหมือนกันแต่ไม่มีงบประมาณ”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“งบประมาณมีจำกัด เคยขอของจังหวัดมาบ้างแต่หน่วยงานเขากลับมาก่อสร้างโดย ออกแบบก่อสร้างที่ไม่เหมาะกับพื้นที่ เราจะไปทักท้วงก็ไม่ได้ จะกลายเป็นแทรกแซงในงานเขาอีก”

(เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

3. ปัญหาการจ่ายเงินชดเชยชาวบ้านประสบอุทกภัย พบว่าการสำรวจสภาพความเสียหายอาคารบ้านเรือนของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยใน 2 พื้นที่ โดยส่วนใหญ่ประสบปัญหาเรื่องการได้รับเงินชดเชยซึ่งชาวบ้านบางรายได้รับเงินชดเชยจำนวน 2,000 บาท บางราย 3,000 บาท เนื่องจากชาวบ้านคาดหวังจากหน่วยงานภาครัฐจะได้รับเงินชดเชย 33,000 บาท ในข้อที่ 5.1.5 คำว่าวัสดุซ่อมแซมหรือก่อสร้างที่อยู่อาศัยประจำ ซึ่งผู้ประสบภัยพิบัติเป็นเจ้าของที่ได้รับ ความเสียหายเท่าที่จ่ายจริงหลังละไม่เกิน 33,000 บาทแต่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง และผู้นำชุมชนในพื้นที่ไม่ได้ชี้แจงรายละเอียดให้ชาวบ้านได้เข้าใจอย่างถูกต้อง รวมทั้งการประเมิน

ความเสียหายของเจ้าหน้าที่จากลักษณะที่ปรากฏว่าสภาพบ้านได้รับความเสียหายรุนแรงหรือไม่ ถึงจะได้รับจำนวนเงินดังกล่าว ระดับน้ำท่วมขังในบ้านก็เซนติเมตร

ทั้งนี้เพื่อนำส่งข้อมูลเบิกจ่ายกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ชาวบ้านบางกลุ่มเกิดความไม่พอใจและมีความรู้สึกว่าคุณไม่ได้รับเงินตามความเสียหายดังกล่าว การสร้างความรู้ ความเข้าใจในข้อมูลที่ถูกต้องระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจในการเข้าไปสำรวจสภาพความเสียหายของบ้านเรือนชาวบ้าน หน่วยงานจะต้องอธิบายแจ้งข้อมูลที่ชัดเจนและถูกต้องเช่น ความเสียหายของสภาพบ้านและพื้นที่อยู่ในหลักเกณฑ์การจ่ายเงินชดเชยในข้อใดบ้าง ซึ่งการทำความเข้าใจและให้ข้อมูลที่ตรงไปตรงมากับชาวบ้านจะทำให้ชาวบ้านลดความอคติและความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชาวบ้านได้ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ตัวแทนชาวบ้านผู้ประสบอุทกภัยดังต่อไปนี้

“ตอนน้ำท่วมเข้าในบ้านผม ผมได้รับเงินชดเชย 1,000 บาท ชื่อของทดแทนไม่เลย ตู่วางทีวีต้องทิ้งเพราะเป็นไม้อัดบวมน้ำ เเบาะก็ต้องทิ้ง อยากให้ทางอบต.ช่วยชดเชยให้เหมาะสม”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 5, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ได้ชดเชยเป็นหลังคาอบต. เขาซื้อมาให้แทนอันเก่าที่แตกเขาไม่ได้ให้เป็นเงิน เข้ามาเก็บข้อมูลถ่ายภาพแล้วก็พูดคุยกับจ๊ะเรื่องค่าใช้จ่ายและเขาก็ไป ”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เศษไม้มาโดนเสาบ้านหัก แต่โชคดีบ้านไม่พัง ทางผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเข้ามาถ่ายภาพบ้านที่เสียหายและพูดคุยขอข้อมูล ประมาณ 1 เดือน ทางอบต.เอาเสาบ้านมาให้ แต่ปูนและช่างอื่นๆ จะต้องออกเงินเอง ไม่เข้าใจเหมือนกันว่าการจ่ายค่าชดเชยเป็นแบบไหน แต่ละบ้านจะไม่เหมือนกัน”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“เข้ามาเก็บข้อมูล ถ่ายภาพบ้านจ๊ะที่ถูkn้ำท่วมชดเชยเป็นเงินให้ 3,000 บาท แต่มูลค่าของราคามากกว่านั้น เช่น เครื่องคันกะทิ ตู้เย็น เลยไม่เข้าใจว่าทำไมถึงได้รับชดเชยเท่านี้”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำท่วมเข้าไปในบ้าน ของลอยน้ำในบ้านจะหมด ตู้เย็น ทีวีจมน้ำ พังหมดอบต.เขาจ่ายเงินเยียวยาให้ 3,000 บาท จะไม่ค่อยพอใจชดเชยน้อยเกินไป แต่ก็ต้องรับเงินมาดีกว่าไม่ได้อะไรเลย”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

4. การจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินที่ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร พบว่าการประสานงานของผู้นำชุมชนกับคณะทำงานด้วยกันเองยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ยังสับสนกันอยู่ ไม่มีการจัดทำแผนการบริหารสถานการณ์ ในขณะที่เกิดอุทกภัยหรือสถานการณ์เร่งด่วน ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านตื่นตระหนกกับเหตุการณ์น้ำท่วม ในพื้นที่บ้านเรือนของตนเอง บางครั้งมีอาสาสมัครชาวบ้านร่วมช่วยงานแต่เข้ามาไม่รู้หน้าที่ ไม่รู้ว่าต้องประสานงานกับผู้นำชุมชนคนไหนอย่างไร ทำให้การประสานงานล่าช้า สัมพันธ์กับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ตัวแทนผู้ประสบภัย และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“แผนงานที่เป็นโครงสร้างไม่มีครับ ผมใช้ความคุ้นเคยในการจัดการมาทุกปี มีมั่วๆ สับสนกันบ้างแต่ก็จัดการกับน้ำท่วมได้ทัน แต่จะแบ่งเป็นทีมทำงานมากกว่า เช่น ทีมกู้ภัย ทีมบริหารอาสาสมัครรักษาความปลอดภัย”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 25 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ไม่มีแผนงาน แต่จะมีการประชุมกันแบ่งงานกัน สับสนกันในช่วงเกิดน้ำท่วมในวันแรกเพราะ สับสนทำอะไรไม่ถูก อยากให้มีแผนงานของหมู่บ้านเหมือนกันเวลาเกิดทำอย่างไร แจ้งใครแบ่งงานกันอย่างไรบ้าง”

(คนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“อยากให้มีแผนงานของชุมชนเลย เมื่อเกิดน้ำท่วมทำอย่างไร ติดต่อใคร เพราะที่ผ่านมาจะเป็นการแก้ไขเฉพาะหน้า แต่ไม่ใช่ผมว่ามันไม่ดี มันดีแต่อยากให้มันเป็นแบบแผนทุกคนจะได้เข้าใจตรงกัน”

(ตัวแทนชาวบ้านประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 1, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“จ๊ะ ผู้ประสบภัยช่วยเขากวาดขยะในที่ปักพิว ช่วยล้างจาน ขนของของเพื่อนบ้านที่ย้ายมาด้วยกัน วันแรกสับสนไม่รู้จะทำอย่างไร อาบน้ำก็ไม่ได้อาบเพราะตอนน้ำท่วมน้ำก็ไม่ไหลและพอวันต่อ มันทก็เริ่มปรับตัวได้ ไม่อยากให้ท่วมแล้วนิ จะไม่อยากขนของออกจากบ้านแล้ว”

(สตรีประสบอุทกภัยผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ตอนน้ำท่วมเข้าไปช่วยทำครัวที่มีสยิดจะแบ่งหน้าที่กันทำอาหารฝ่ายอาหารจะไม่สับสน แต่กลัวอาหารจะมีไม่พอมากกว่า เพราะคนแจ้งยอดผู้ประสบภัยนั้น ยอดไม่ตรงกันกับที่ได้ฟังจากผู้ใหญ่บ้านมา”

(สตรีประสูติทักทายผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

5. ขาดการรับรู้ความเสี่ยงและการเตรียมความพร้อมของประชาชนที่ไม่เพียงพอ

พบว่า เกิดจากความประมาทและไม่มีการเตรียมตัวป้องกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นพื้นที่เกาะ น้ำป่าน่าจะไหลลงสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการเกิดน้ำท่วมครั้งแรก ชาวบ้านไม่มีการเฝ้าระวัง แต่บ้านก่อสร้างแบบง่ายหรือตามอัธยาศัย เมื่อน้ำป่าไหลหลากเข้าท่วม สิ่งของภายในบ้านคอกเลี้ยงสัตว์และรถมอเตอร์ไซด์สูญหายไปกับกระแสน้ำ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน และชาวบ้านดังนี้

“นึกไม่ถึงเหมือนกันว่าจะน้ำท่วมหนัก ตอนแรกเข้าใจว่าเป็นน้ำที่ไหลธรรมดา แต่จริงแล้วเป็นน้ำป่าไหลหลากที่มาจากบนเนินเขา”

(เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำมาครั้งแรกอุปกรณ์ตัดยางหายไปกับน้ำ รongเท้าตะ อุปกรณ์ทำสวนไหลไปกับน้ำหมด ตอนนั้นกังวลและเครียดมาก รวมถึงบ้านยังไม่ได้สร้างแบบยกสูงใต้ถุนน้ำเข้าท่วมในบ้านหมด”

(หัวหน้าครอบครัวผู้ประสูติทักทายผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“ฝนตกหนักทั้งวันและน้ำป่าไหลหลากมาตอนกลางคืน จะขนของไม่ว่างที่สูงไม่ทัน น้ำท่วมอุปกรณ์ทำมาหากินไปกับ รถมอเตอร์ไซด์พัดหล่นลงไปในคูระบายน้ำ”

(ตัวแทนสตรีประสูติทักทายผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำมาครั้งแรกอุปกรณ์ตัดยางหายไปกับน้ำ รongเท้าตะ อุปกรณ์ทำสวนไหลไปกับน้ำหมด ตอนนั้นกังวลและเครียดมาก รวมถึงบ้านยังไม่ได้สร้างแบบยกสูงใต้ถุนน้ำเข้าท่วมในบ้านหมด”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทักทายผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำท่วมครั้งแรกในปี 54 ตอนนั้นครอบครัวผมไม่ได้เฝ้าระวัง กว่าจจะรู้ว่าอีกที่ตื่นมา ตอนเช้าแล้วเพื่อนบ้านตะโกนว่าน้ำท่วมๆ ตอนนั้นโชคดีที่มีอาหารพอยังชีพได้ประมาณ 2-3 วัน ผู้นำชุมชนตอนนั้นก็ไม่ได้วางแผนจัดการน้ำท่วมเพราะเป็นน้ำท่วมฉับพลัน ไม่ได้เป็นน้ำท่วมขัง”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสูติทักทายผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“น้ำป่าไหลหลากมาตอนกลางคืน จะเก็บของไม่ทันน้ำพัดพาอุปกรณ์เครื่องใช้ ตู้กับข้าวและรถมอเตอร์ไซด์ไปกับน้ำป่าหมด”

(หัวหน้าครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยให้ข้อมูลคนที่ 12, 18 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

“แต่ก่อนฝนตกหนักเป็นเพียงน้ำไหลธรรมดาไม่มีการสร้างบ้านเรือนมากหลังจากการย้ายเข้ามาของคนในพื้นที่และระหว่างหมู่บ้านทำให้น้ำท่วมเกิดขึ้นเพราะไม่มีทางระบายลงสู่ทะเล”

(ตัวแทนคนชราผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 19 มกราคม 2563: สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบงนั้น จำแนกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ 1. ด้านเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ลักษณะพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่ออุทกภัยในพื้นที่ลาดเอียงหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และพื้นที่แอ่งกระทะหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา การสร้างถนนกีดขวางทางน้ำไหลธรรมชาติสูงจนเกินไปทำให้น้ำท่วมขัง และการสร้างทางระบายน้ำผิดประเภททำให้พื้นที่ที่มีความเสี่ยงมากยิ่งขึ้น ขณะที่การขุดลอกคูระบายน้ำไม่ได้เป็นคอนกรีตที่สร้างความล่อแหลมในพื้นที่ รวมทั้งการถมดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยอย่างเสรีของประชาชนด้วยเช่นเดียวกัน ต่อมา 2. ด้านไม่ใช่เชิงโครงสร้าง ได้แก่ ปัญหาชาวบ้านไม่ยอมสละที่ดินเพื่อขุดคูระบายน้ำ ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงไม่สามารถดำเนินโครงการแก้ปัญหาได้ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ปัจจุบันพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำยังคงเป็นพื้นที่เสี่ยงจากน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม ความไม่ต่อเนื่องจากงบประมาณส่วนกลางที่เป็นอุปสรรคอีกอย่างหนึ่ง ที่ทำให้โครงการไม่ดำเนินการสำเร็จได้และการจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินที่ไร้โครงสร้างแบบทางการ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความสับสน วุ่นวายหน้าที่ความรับผิดชอบทับซ้อนกัน ขาดความเป็นระบบ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการลดทอนศักยภาพของชุมชนและเพิ่มความล่อแหลมหรือโอกาส ในการเกิดอุทกภัย

ดังนั้นเมื่อชุมชน ค้นพบปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคของชุมชนตนเองแล้ว จะต้องนำปัจจัยเหล่านี้มาพิจารณาหรือ เพื่อคิดวิเคราะห์และสร้างความรู้ ความเข้าใจ อย่างเช่น การที่ชุมชนมีศักยภาพเด่นในด้านผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ควรนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาควบคู่ทั้งในด้านเชิงโครงสร้าง เช่น การสร้างความรู้ ความเข้าใจผลกระทบจากการถมดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนเกาะลิบง เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่นเดียวกับ ลักษณะความเสี่ยงในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาประชาชนเรียนรู้ในการปรับโครงสร้างบ้านเรือนแบบใต้ถุนยกสูง ทำให้ประชาชนเผชิญกับอุทกภัยและลดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ อย่างไรก็ตามด้านที่ไม่ใช่โครงสร้างนั้นการที่ประชาชนไม่ยอมสละที่ดินให้กับ

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงเพื่อขุดคุ้ยระบายน้ำ ผู้นำชุมชนต้องพูดคุยกับประชาชนในพื้นที่ทราบถึงความสำคัญ วัตถุประสงค์และประโยชน์ของโครงการให้ประชาชนได้เข้าใจอย่างถูกต้อง ตลอดจนการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน ควรนำการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสามัคคีในชุมชนมาบูรณาการร่วมเพื่อกำหนดโครงสร้าง แบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ทำให้มีความคล่องตัวสะดวก รวดเร็วและยังเกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างผู้สั่งการและผู้ปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของประชาชนในพื้นที่

4.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับชุมชนเกาะลิบงในปัจจุบันและอนาคต

ด้วยลักษณะพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาประสบปัญหาอุทกภัยเป็นประจำเกือบทุกปี เพราะมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นเนินเขาสูงและมีสายคลอง 2 สายบนภูเขาสูงด้วยความที่พื้นที่ดังกล่าว มีบ้านเรือนประชาชนตั้งอยู่บริเวณเนินเขาในหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา และการตั้งบ้านเรือนใกล้ริมทะเลของหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ลักษณะพื้นที่ดังกล่าวมีความเสี่ยงเกิดอุทกภัยสรุปได้ดังนี้

1. พื้นที่ทั้ง 2 เป็นพื้นที่ทางไหลของน้ำในสายคลองบนภูเขาก่อนจะลงสู่ทะเล
2. การถมดินเพื่อสร้างบ้านเรือนอย่างเสรีและใกล้ริมทะเลที่เกิดขวางทางน้ำไหลธรรมชาติ
3. การขุดคุ้ยระบายน้ำในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะเป็นการเบี่ยงทางน้ำให้ไหลในทางเดียวซึ่งปลายน้ำอยู่ที่หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว ทำให้น้ำระบายไม่ทันจึงเกิดน้ำท่วมใน 2 พื้นที่
4. ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ไม่ยอมสละพื้นที่ให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงดำเนินการขุดคุ้ยระบายน้ำ เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมทำให้น้ำท่วมในพื้นที่เดิมทุกปี

ดังนั้นแนวทางในการวางแผนจัดการอุทกภัยในพื้นที่ดังกล่าวนี้ ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องคำนึงถึงบริบทของพื้นที่ว่ามีความเสี่ยงมากน้อยเพียงใด ควรนำไปปรับปรุงขั้นตอนการบริหารจัดการอุทกภัยในชุมชนตั้งแต่การป้องกันและลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อม การเผชิญเหตุในสถานการณ์ฉุกเฉิน รวมทั้งการเยียวยาและฟื้นฟูในระยะสั้นและระยะยาวหลังเกิดอุทกภัย จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่และจากคำสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน

เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง สตรี คนชรา ตัวแทนชาวบ้านและการสนทนากลุ่ม 2 พื้นที่ของเกาะลิบง ในเรื่องข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบงในปัจจุบัน และอนาคตทำให้ทราบถึง ข้อมูลเชิงลึก ปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นโดยสาเหตุใดและความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการโดยชุมชนเอง ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ถูกสัมภาษณ์ที่มีเนื้อความ และประเด็นที่สอดคล้องกันโดยสรุปเป็น 2 ด้าน มีรายละเอียดที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

4.3.3.1 ด้านเชิงโครงสร้าง

1. การขุดลอกคูระบายน้ำแบบคอนกรีตถาวร เพื่อให้ระบายได้อย่างรวดเร็ว เป็นวิธีการแก้ไขปัญหามลพิษในเกาะลิบงขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง โดยที่ผ่านมาเป็นการขุดดินให้กว้างขึ้น โดยที่ไม่มีการเทคอนกรีตและขุดลอกท่อนไม้ ต่อไม้ กำจัดเศษดิน การแก้ไขปัญหามลพิษทั้ง 2 พื้นที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงควรดำเนินการวางแผนการขุดคูระบายน้ำโดยการปิดคูระบายน้ำคอนกรีตหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว เพราะลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ปลายน้ำไม่มีความเสี่ยงเกิดอุทกภัยแต่ที่เกิดน้ำท่วมอยู่เป็นประจำทุกปี สาเหตุเกิดจากการระบายน้ำไม่ทันคูระบายน้ำคอนกรีตบริเวณหน้าร้านน้ำชาบังแอเป็นสาเหตุทำให้เกิดน้ำท่วมใน 2 พื้นที่แนวทางการแก้ปัญหา คือ การขุดคูระบายน้ำแบบคอนกรีต 2 ทางในลักษณะตัดผ่านพื้นที่กลางหมู่บ้านลงสู่ริมทะเลในหมู่ที่ 4 เช่นเดียวกับกับการขุดคูระบายน้ำในพื้นที่ต้นน้ำใกล้เนินเขา หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงได้ดำเนินการช่วงก่อนเกิดอุทกภัยเพื่อรองรับน้ำป่าไหลหลากและดินถล่ม ในช่วงเกิดอุทกภัยโดยต้องจัดทำแบบเทคอนกรีตลักษณะอักษรตัววี (V) แทนการขุดคูคอนกรีตแบบลักษณะอักษรตัวยู (U) เพื่อระบายน้ำได้อย่างรวดเร็วและลดการทับถมของตะกอนดินและเศษไม้ขนาดเล็กใหญ่ ซึ่งจะง่ายต่อการขุดลอกท่อเพราะชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่สามารถลงไปขุดได้ด้วยตนเอง จะทำให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงประหยัดงบประมาณในการก่อสร้างเพื่อลดผลกระทบต่อการใช้ชีวิต และเพิ่มศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนในการเฝ้าระวังอุทกภัยในพื้นที่ได้อีกด้วย

2. การจัดเตรียมศูนย์พักพิงชั่วคราว ในช่วงก่อนเกิดและขณะเกิดอุทกภัย มีการประกาศแจ้งเตือนเพื่อให้ชาวบ้านอพยพออกจากบ้านเรือนของตนเอง ที่ผ่านมานั้นเป็นเพียงสถานที่พักพิงชั่วคราวไม่ได้เป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวที่มีโครงสร้างบริหารจัดการอย่างชัดเจน แม้ว่าทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้จัดเตรียมสถานที่พักพิงชั่วคราวไว้ 2 แห่งด้วยกัน คือ มัสยิดกลางและใต้อาคารเรียนโรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะเพื่อรองรับจำนวนผู้พักพิง และเก็บสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ประสบอุทกภัย รวมไปถึงการอำนวยความสะดวก ด้านอาหารการกินนั้น มีการใช้อาคารเพื่อประกอบอาหาร

โดยได้รับบริจาคอาหารแห้ง อาหารสดจากชาวบ้าน ในหมู่บ้านใกล้เคียงที่ไม่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ด้านการแพทย์มีเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล นักวิชาการสาธารณสุขที่อาศัยอยู่ในเกาะลิบงคอยให้บริการในการรักษาผู้พักพิงในฐานะผู้ป่วยผู้ที่ได้รับบาดเจ็บในช่วงเผชิญภัยเป็นการรักษาแบบประคับประคองในเบื้องต้น เพื่อรอรับการรักษาในโรงพยาบาลบนแผ่นดินใหญ่ การจัดตั้งสถานที่พักพิงชั่วคราวนั้น เพื่อให้สามารถดูแลผู้ประสบภัยได้อย่างทั่วถึงและลดความเสี่ยงจากผู้ประสบอุทกภัยอาศัยอยู่ในบ้านที่ไม่ยอมอพยพออกจากพื้นที่เสี่ยงภัย อาจทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตได้

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ผู้ประสบอุทกภัยในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา โดยส่วนใหญ่ ไม่ได้เข้ามาพักอาศัยในสถานพักพิงชั่วคราวที่ทางกำหนด ผู้ใหญ่บ้านจัดเตรียมไว้ให้ เนื่องจากผู้ประสบอุทกภัยในพื้นที่ดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่เลือกที่จะเผชิญกับอุทกภัยโดยอาศัยอยู่ตามบ้านเรือนของตนเอง ด้วยเหตุผลของลักษณะพื้นที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ ประชาชนอาศัยในพื้นที่ดั้งเดิมมีความผูกพันกับพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ มีความรู้สึกไม่อยากจะไปอยู่สถานที่พักพิงนั้น เพราะไม่สะดวกสบาย หรืออาจจะไม่ทราบว่ามีสถานที่พักพิงชั่วคราว รวมทั้งเกิดความอึดอัดใจ จึงเลือกที่จะเผชิญภัยมากกว่าการเข้าไปพักอาศัยที่สถานที่พักพิงชั่วคราวซึ่งเป็นข้อจำกัดในการบริหารจัดการของกำหนด ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความทั่วถึงในการช่วยเหลือ

ดังนั้นแนวทางการจัดเตรียมศูนย์พักพิงชั่วคราวเพื่อรองรับผู้ประสบอุทกภัยในเกาะลิบง จะต้องดำเนินการจัดตั้งเป็นคณะทำงานหรือจัดโครงสร้างเป็นศูนย์พักพิงที่แบ่งเป็นขนาดใหญ่สำหรับพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว รวมทั้งจัดตั้งศูนย์พักพิงขนาดเล็กในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เพื่อให้ชาวบ้านที่ประสบภัยในพื้นที่ไม่รู้สึกรู้ว่าเขาถูกทอดทิ้ง และให้เป็นผู้เผชิญอุทกภัยอยู่กลุ่มเดียว รวมถึงสร้างความสัมพันธ์สนธิใกล้ชิดระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้านอีกด้วย

4.3.3.2 ด้านที่ไม่ใช่เชิงโครงสร้าง

1. การสร้างความเข้าใจให้ชาวบ้านยินยอมสละพื้นที่ เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและผู้ใหญ่บ้าน ควรนำมาใช้ในการวางแผนบริหารจัดการ ความเสี่ยงอุทกภัยการขุดคุ้ยระบายน้ำในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา โดยปกติกระบวนการของชาวบ้านในการสละที่ดินนั้น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะต้องนำหนังสืออุทกภัยที่ดินให้ชาวบ้านกรอรายละเอียดข้อมูลเจ้าบ้านจำนวนที่ดินที่อุทกภัยไว้ เพื่อใช้ในกิจการสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะลงนามในฐานะพยาน พื้นที่ต้นน้ำในหมู่ที่ 5

บ้านหลังเขา ชาวบ้านทั้งหมดในพื้นที่สละพื้นที่ให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงดำเนินการขุดคูระบายน้ำแล้วเสร็จในช่วงเดือนมกราคม 2563 ที่ผ่านมา แต่พบว่า ในพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำ ชาวบ้านยังคงไม่ยินยอมสละพื้นที่ เพราะชาวบ้านกลัวว่าจะถูกยึดพื้นที่ทำการเกษตรของตนเองไปจนหมด ทำให้ทางหน่วยงานไม่สามารถเข้าไปดำเนินการขุดคูระบายน้ำในพื้นที่ดังกล่าวได้

ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาคำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ความเข้าใจ การสร้างความตระหนักในเรื่องของการแก้ไขปัญหาคำให้กับชาวบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกับชาวบ้านให้ยินยอมสละพื้นที่บางส่วน เพื่อการขุดคูระบายน้ำในพื้นที่ปลายน้ำไหลลงสู่ทะเล โดยอธิบายเหตุการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นเป็นประจำว่าเป็นเพราะเหตุใดพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำจึงได้รับผลกระทบจากน้ำป่าไหลหลากอยู่ หรือจัดทำประชาพิจารณ์ ในหมู่บ้านโดยจัดในรูปแบบของเวทีสาธารณะที่โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะให้ชาวบ้านหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการขุดคูระบายน้ำแบบคอนกรีตถาวรโดยตรงได้มีโอกาสรับทราบข้อมูลรายละเอียดของโครงการ แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมให้ข้อเสนอแนะโครงการหรือนโยบายซึ่งผู้นำชุมชนจะต้องเปิดใจในการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ทำให้เข้าใจเหตุผลและการหาข้อยอมรับที่ได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายในการแก้ไขปัญหาคำ

2. จัดทำแผนบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัย ในเกาะลิบงถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ เพราะเป็นพื้นที่เกาะซึ่งห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่ การดำเนินงานบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่เกาะลิบงนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงมีการแบ่งภารกิจ โดยกำนันผู้ใหญ่บ้านบริหารจัดการในช่วงก่อนเกิดกับขณะเกิดอุทกภัย ซึ่งที่ผ่านมาพบว่ามีแผนปฏิบัติการในการบริหารจัดการอุทกภัย มีการประชุมแบบเฉพาะหน้าในช่วงสถานการณ์ฉุกเฉิน อาสาสมัครชาวบ้านที่เข้ามาช่วยมีประสบการณ์ไม่มาก ชาวบ้านไม่ทราบว่าควรติดต่อประสานงานผู้นำคนไหนในด้านอาหาร ด้านความปลอดภัยในบ้านเรือน ขณะเดียวกันการอพยพออกจากพื้นที่ของชาวบ้านถือว่าประสบความสำเร็จจากลักษณะเด่นของผู้นำที่กลายเป็นความศรัทธาในตัวโต๊ะอิหม่ามและผู้ใหญ่บ้าน

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นการวางแผนการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชน เกาะลิบงนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือ การจัดทำแผนบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยโดยผู้นำและชาวบ้านในชุมชนเอง เพราะชุมชนเป็นผู้เข้าใจสภาพแวดล้อมว่ามีความเสี่ยงในพื้นที่ใด ลักษณะความเปราะบางเป็นอย่างไรบ้าง ในบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชน จะต้องมีการกำหนดมาตรการโดยจัดทำเป็นป้ายประกาศขั้นตอนการบริหารจัดการอุทกภัยก่อนเกิดมีการดำเนินการลดผลกระทบอย่างไร

การเตรียมพร้อมในระดับครัวเรือนหรือระดับชุมชนทำอย่างไรบ้าง และเข้าสู่ช่วงขณะเกิดอุทกภัยเป็น การจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ชาวบ้านที่อยู่ในฐานะผู้ประสบภัยหรือผู้เผชิญอุทกภัยจะต้องปฏิบัติ ตนอย่างไร ผู้รับผิดชอบหลักในหน้าที่ต่างๆมีใครบ้างต้องระบุรายชื่อให้ถูกต้องเช่นฝ่ายประชาสัมพันธ์/ แจ้งเตือน ฝ่ายเผ่าระวัง ฝ่ายอพยพ ฝ่ายค้นหาผู้สูญหายและฝ่ายอำนวยการเพื่อป้องกันความสับสน และความวุ่นวายของผู้ประสานงานหรือผู้ประสบภัย รวมถึงหลังเกิดอุทกภัยในด้านการเยียวยาและ ฟื้นฟูมีมาตรการดำเนินการอย่างไรเพื่อให้กลับเข้าสู่สภาวะปกติโดยเร็วที่สุด รวมทั้งต้องฝึกซ้อมแผน เพื่อให้เกิดความเข้าใจหรือประเมินผลแผนโดยชาวบ้านในชุมชนเองว่าสิ่งไหนที่ควรที่จะเพิ่มหรือลด เพื่อการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาความสามารถของประชาชนที่อาศัยบริเวณเนินเขาเพื่อเผชิญความ เสี่ยงอุทกภัยได้ด้วยตนเอง การใช้ชีวิตอยู่กับสถานการณ์น้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่มของ ชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขานั้น ในอดีตมาจากการปรับตัวเพื่อให้อยู่กับอุทกภัยได้ตลอดเวลา คือ ชาวบ้านมีการเรียนรู้ช่วงเวลาการเกิด การรับมือกับการอุทกภัยเป็นประจำทุกๆปี ด้วยวิธีการสร้าง บ้านและคอกเลี้ยงสัตว์แบบใต้ถุนยกสูงและมีท่อน้ำล้นน้ำสำหรับป้องกันเศษไม้ ท่อน้ำขนาดใหญ่ที่ เข้ามากระทบกับเสาบ้าน มีการขนอุปกรณ์ทำมาหากินไปไว้ที่พื้นที่สูง จัดเตรียมข้าวสาร อาหารแห้ง เทียนไข ยารักษาโรค เพื่อใช้ในช่วการเกิดอุทกภัย อีกทั้งการเคยชินกับการพักอาศัยในพื้นที่เดิมและ มีความรู้สึกว่า หากอพยพออกจากบ้านเรือนของตนเองมายังสถานที่พักพิงชั่วคราว เกรงว่าบ้านเรือน ของตนเองนั้น จะได้รับความเสียหายจากน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่มอย่างรุนแรง ชาวบ้านโดย ส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะเผชิญภัย ซึ่งอย่างน้อยก็สามารถจัดการกับอุทกภัยได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้หาก ชาวบ้านเลือกที่จะเผชิญอุทกภัยในพื้นที่ของตนเองชาวบ้านจะต้องมีความรู้ ทักษะในการรับมือกับช่วง น้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่มเกิดขึ้น ผ่านการอบรมด้านสาธารณสุขทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง หรือการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการเผชิญภัยให้กับประชาชน ที่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงภัยใกล้เคียง

4. การบริหารจัดการในภาวะวิกฤตของผู้นำชุมชนเกาะลิบงที่มีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าการจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินหรือภาวะวิกฤตที่ผ่านมา นั้น ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความสับสนในหน้าที่ของตนเอง ไม่ทราบควรดำเนินการขั้นตอนใดก่อนและหลัง ช่วงขณะนั้นประชาชนต่างตื่นตระหนกกับสถานการณ์ ผู้นำชุมชนต้องกล้าตัดสินใจในการจัดการ สถานการณ์ฉุกเฉิน เพราะหากเพิกเฉยหรือตอบสนองต่อเหตุการณ์ล่าช้า อาจทำให้เกิดความสูญเสีย ต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยได้ ดังนั้นภาวะผู้นำกับการตัดสินใจมีความจำเป็น

อย่างมากที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านต้องดำเนินไปควบคู่กันและสามารถเป็นทั้ง ผู้สั่งการหรือผู้ปฏิบัติงานที่ปรับไปตามสถานการณ์ฉุกเฉินได้ เช่น การสื่อสารในภาวะฉุกเฉินที่เข้าใจได้ง่าย การอพยพช่วยเหลือ ภัยประชาชนต้องเข้าช่วยเหลืออย่างรวดเร็วและปลอดภัย การบริหารจัดการศูนย์พักพิงชั่วคราว ก็มีฝ่ายงานรับผิดชอบใดบ้าง รับบริจาคสิ่งของจากประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง การประกอบอาหาร เพื่อแจกจ่ายให้ผู้ประสบภัยเพียงพอหรือไม่ ตลอดจนดำเนินการประสานงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาคีเครือข่ายที่รู้จักอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การอบรม งานบุญประเพณี งานการกุศล เป็นต้น เพื่อเข้ามาช่วยเหลือเยียวยาและฟื้นฟูประชาชนในพื้นที่หลังสถานการณ์อุทกภัยคลี่คลายลงได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ศึกษาเรื่อง การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ 1. ศึกษาสถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง 2. วิเคราะห์ช่องว่างการบริหารจัดการโดยศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยและ 3. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับชุมชนเกาะลิบงในปัจจุบันและอนาคต ผู้วิจัยจึงสรุปและอภิปรายผล รวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบงในปัจจุบันและอนาคต

การวิจัยนี้ เป็นการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอธิบายเป็นเชิงพรรณนาตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยมีจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักโดยวิธีการแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ 2 หมู่บ้านและเป็นผู้ที่มีความรู้ในการบริหารจัดการภัยพิบัติในชุมชนหรือเป็นผู้เคยมีประสบการณ์ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยตั้งแต่ปี 2554-2563 ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่บรรเทาและป้องกันสาธารณภัย อาสาสมัครชาวบ้าน หัวหน้าครอบครัวสตรีและคนชรา รวมทั้งหมด 34 คน ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยที่เก็บรวบรวมข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม(Focus-group Interview) รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การถ่ายภาพจากสถานที่เกิดอุทกภัยจริงและนำข้อมูลมาจัดทำแผนที่ทางกายภาพ (Mapping) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัย รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลจะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ไปพร้อมกันด้วยวิธีการสามเส้า โดยข้อมูลที่เก็บมานั้นมีความถูกต้องน่าเชื่อถือตามทฤษฎี และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้เทคนิควิธีการแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การตีความและนำข้อมูลที่ได้นั้นสรุปเป็นรูปธรรมและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัยทั้ง 2 พื้นที่ในด้านการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบง และเขียนวิเคราะห์เป็นข้อสรุปความเชิงพรรณนาตามกรอบแนวคิดวิจัยเพื่อตอบคำถามของการวิจัยในครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยเรื่องการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ศึกษาสถานการณ์การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบง ในช่วงเหตุการณ์ก่อนเกิดขณะเกิดและหลังเกิดอุทกภัย เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกื้อหนุนและอุปสรรค ในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย รวมทั้งเสนอแนะแนวทางในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในอนาคต โดยใช้ศักยภาพของชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อน ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาการสรุปผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1. สถานการณ์ความเสี่ยงและลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ ชุมชนเกาะลิบงที่ผ่านมา 2. ปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง ดังนี้

ส่วนที่ 1 สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบงในปัจจุบัน

1.1 ความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง ผลจากการศึกษาพบว่า เหตุการณ์อุทกภัย ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมานั้น (2553-2563) เกิดอุทกภัยสูงถึง 7 ครั้ง ขณะเดียวกันช่วงปี 2559-2563 ลักษณะการเกิดอุทกภัย แบบฉับพลันที่มากกว่าในอดีต ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากลมมรสุมแล้ว ยังค้นพบอีกว่ามาจากสภาพภูมิศาสตร์ในพื้นที่ กล่าวคือ สายคลองต้นน้ำบนภูเขาที่ไหลลงในหมู่บ้าน 2 สาย ได้แก่ สายคลองหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและสายคลองหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ทำให้เกิดน้ำท่วม ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดความเสียหายรุนแรงครั้งหนึ่ง คือ อุทกภัยในปี 2559 เกิดน้ำท่วมฉับพลัน และดินโคลนถล่ม มีหมู่บ้านที่ได้รับความเสียหาย เช่น หมู่ที่ 4บ้านบาตูปูเต๊ะ ประชาชนได้รับ ผลกระทบ 16 ครัวเรือน หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ประชาชนได้รับความเสียหาย 24 ครัวเรือนเสาไฟฟ้า หัก 3 ต้น ทำให้ไม่มีไฟฟ้าใช้ในพื้นที่และหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วประชาชนได้รับผลกระทบ10 ครัวเรือน

ในด้านการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง ผู้นำชุมชนและประชาชน มีบทบาทอย่างมาก ในการกำหนดมาตรการเพื่อจัดการปัญหาอุทกภัย พบว่า การดำเนินงานของ เจ้าหน้าที่ในชุมชนมีการแบ่งสายงานเป็น 2 สายงาน ได้แก่ 1. สายงานบริหาร เช่น นายกองค้การ บริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง มีหน้าที่ดูแล จัดสรรงบประมาณในช่วงก่อนเกิดและ หลังเกิดอุทกภัย 2. สายงานปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่บริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในช่วงก่อนเกิด และขณะเกิดอุทกภัย

จากข้อมูลผลการวิจัยในข้างต้น ผู้วิจัยขอนำมาอธิบายผ่านกรอบแนวคิดการจัดการ ภัยพิบัติ เรื่องลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบงที่เป็นอยู่ปัจจุบันใน 3 ช่วง

(ก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังเกิด) ผ่าน 4 กิจกรรม ได้แก่ การป้องกันลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมืออุทกภัยการบริหารจัดการ ในภาวะวิกฤตหรือสถานการณ์ฉุกเฉิน รวมทั้งการเยียวยา พื้นฟูหลังเกิดอุทกภัยที่มาจากศักยภาพชุมชนและความช่วยเหลือจากภาคี เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2 การป้องกันและลดผลกระทบ ผลจากการศึกษา พบว่า ชุมชนเกาะลิบงมีการ ดำเนินการป้องกันลดผลกระทบความเสี่ยงอุทกภัยในกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การประเมินความเสี่ยง ในพื้นที่ด้วยวิธีการคาดการณ์ระดับน้ำและความเข้มของน้ำในสายคลองหมู่บ้าน มีการใช้ภูมิปัญญา ชาวบ้านในการสังเกตการณ์ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ผิดปกติเพื่อเป็นการเฝ้าระวังภัย การจัดทำแผน ชุดคูคลอง เพื่อดำเนินการขุดระบายน้ำลดความเสี่ยงในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา รวมทั้งการปรับตัวบ้านเรือนของประชาชนในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัย แบบใต้ถุนยกสูง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านโครงสร้างบ้านเรือนของประชาชน

1.3 การเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัย ผลจากการศึกษา พบว่า ชุมชนเกาะลิบง ไม่มีการจัดทำแผนเผชิญเหตุ/แผนป้องกันบรรเทาสาธารณภัยที่เป็นลายลักษณ์อักษรการปฏิบัติ ในปัจจุบันเป็นเพียงการคาดการณ์เหตุการณ์ในที่เคยเกิดขึ้นที่ผ่านมา ทำให้เกิดความสับสนและล่าช้า ในการปฏิบัติงาน ระหว่างผู้สั่งการและผู้ปฏิบัติ มีการแจ้งเตือนผ่านเสียงตามสายโดยร่วมมือกับผู้นำ ศาสนา เพื่อประกาศให้ประชาชนขนย้ายสิ่งของขึ้นสู่ที่สูง และอพยพออกจากพื้นที่เสี่ยงภัยไปยังศูนย์ พักพิงชั่วคราว รวมทั้งมีการฝึกอบรมให้ความรู้ในการจัดการอุทกภัยของประชาชนในชุมชนเพื่อฝึกฝน ความรู้ต่างๆ และค้นพบอีกว่า การจัดตั้งศูนย์อำนวยการนั้น ไม่มีการจัดโครงสร้างสถานการณ์ แบบ ระบบบัญชาการเหตุการณ์ หรือ ICS ซึ่งชุมชนจัดโครงสร้างอย่างง่าย โดยวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและนำไปปฏิบัติอย่างเร่งด่วน ในช่วงขณะเกิดอุทกภัย ส่งผลกระทบต่อ การประสานงานในช่วงขณะเกิดอุทกภัยมีความสับสน วุ่นวาย และมีการจัดเตรียมบุคลากร เครื่องมือ สำหรับการเผชิญอุทกภัย เช่น อาสาสมัครชาวบ้าน เครื่องสูบน้ำขนาดเล็ก เครื่องปั่นไฟฟ้า รวมถึงมีการจัดเตรียมศูนย์พักพิงชั่วคราวโดยจัดตั้ง 2 แห่งในชุมชนเกาะลิบง ได้แก่ 1. มัสยิดกลางบ้าน บาตูปูเต๊ะ(สำหรับอุทกภัยขนาดเล็ก) และ 2. อาคารอเนกประสงค์โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ (สำหรับ อุทกภัยขนาดใหญ่)

1.4 การบริหารจัดการความเสี่ยงในขณะเกิดอุทกภัย ผลจากการศึกษาพบว่า กำหนดเป็นผู้จัดการสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีการสั่งการ/บัญชาเหตุการณ์ มีการแบ่งงานตามภารกิจไม่ได้ เป็นโครงสร้างที่ชัดเจน ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสับสนระหว่างการปฏิบัติงานในพื้นที่ มีการประเมิน

สถานการณ์อุทกภัยเพื่อวางแผนเผชิญเหตุ มีการประสานงานหน่วยแพทย์เคลื่อนที่อยู่บนฝั่งให้เข้ามาช่วยเหลือหลังอุทกภัยคลี่คลายลงและการให้บริการทางการแพทย์เบื้องต้นจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่พักอาศัยในพื้นที่ เพื่อตรวจรักษาผู้ป่วยผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากการเผชิญอุทกภัย ด้านการบริหารจัดการศูนย์พักพิงชั่วคราวนั้น เป็นการจัดการอย่างง่ายหรือที่เรียกว่า“แบบบ้านๆ”กล่าวคือ ไม่มีการลงทะเบียนสำรวจจำนวนผู้อพยพที่พักอาศัยในศูนย์พักพิงชั่วคราว ทำให้การประกอบเลี้ยงอาหารในบางมื้อเกินความต้องการของผู้ประสบภัย ขณะที่การค้นหาช่วยเหลือผู้ภัยพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะพบได้น้อย เนื่องจาก ได้ทำจากอพยพประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยในช่วงก่อนเกิดอุทกภัยแต่จะพบค่อนข้างมากในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาประชาชนเผชิญอุทกภัยมากกว่าการอพยพไปยังศูนย์พักพิงชั่วคราว ด้านการดูแลสุขภาพความปลอดภัย มีการเฝ้าเวรยามเพื่อเฝ้าระวังน้ำป่าไหลหลาก การลักขโมยทรัพย์สินบ้านเรือนในพื้นที่เสี่ยงและศูนย์พักพิงชั่วคราว

1.5 การบริหารจัดการความเสี่ยงหลังเกิดอุทกภัย ผลจากการศึกษา พบว่ามีการสำรวจประเมินความเสียหายบ้านเรือนชาวบ้าน โดยผู้นำชุมชนเก็บข้อมูลบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย เช่น โครงสร้างบ้านเรือน เพื่อจัดทำบัญชีรายชื่อและส่งข้อมูลให้องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงเพื่อดำเนินการในด้านการเยียวยา ต่อมาด้านการเยียวยาและฟื้นฟูจิตใจของประชาชน เช่น การซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนถนนหนทาง ให้สามารถใช้งานได้เบื้องต้น มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อให้ผู้ประสบภัยผ่อนคลายความเครียดและการฟื้นฟูด้านอาชีพเพื่อให้ผู้ประสบภัยสามารถฟื้นตัวกลับมาอีกครั้ง ด้านแพทย์และการสาธารณสุขเพื่อฟื้นฟูสุขภาพให้ความรู้ความเข้าใจผู้ประสบภัยในการปฏิบัติตนหลังอุทกภัยคลี่คลายลง เพื่อป้องกันโรคระบาด ที่มาจากน้ำท่วม การกำจัดขยะ เศษสิ่งปฏิกูลหลังน้ำลดและปัญหาขยะในเกาะเพื่อให้ชุมชนกลับสู่สภาวะปกติอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการปรับแผนการฝึกซ้อมเพื่อเตรียมรับมืออุทกภัยและสิ่งก่อสร้างเพื่อลดความเสี่ยงอุทกภัย ด้วยการปรับปรุงท่อน้ำและทางระบายน้ำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการรับมืออุทกภัยในอนาคต

ส่วนที่ 2 ปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง

ผลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

2.1 ปัจจัยเกื้อหนุนด้านผู้นำ ผลจากการศึกษา พบว่า ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำศาสนาเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจูงใจ และโน้มน้าวใจประชาชนต่อการจัดการความเสี่ยง อุทกภัยในเกาะลิบงโดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำที่ใจถึง ฟังได้ ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของผู้ใหญ่บ้านประชุม เจริญฤทธิ์ที่มีความใจกล้าในการตัดสินใจ อย่างเช่น ในกรณีหลังเกิดอุทกภัย การซ่อมแซมบ้านเรือน หากชาวบ้านคนไหนเดือดร้อน เรื่องเงินซ่อมแซมบ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะสำรองเงินจ่ายให้ก่อน หรือ แม้กระทั่งการระดมชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาช่วยซ่อมแซมบ้านเรือนผู้ประสบอุทกภัย ผู้ใหญ่บ้านก็เป็นผู้ริเริ่ม

2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างผู้นำชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านเป็นประจักษ์ในหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา คือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สุชาติ เจะเหลา ลักษณะอุปนิสัยเป็นกันเอง ชาวบ้านพูดคุยได้ทุกเรื่อง ทำให้ประชาชนเต็มใจที่จะเข้ามาร่วม แก้ปัญหาอุทกภัย

3. โຕะอิหม่ามกับศรัทธาของชาวบ้าน พบว่า โຕะอิหม่ามเปรียบเสมือนเป็นผู้ชี้แนะ หรือครูในการนำไปสู่หนทางที่ถูกต้องจนกลายเป็นความศรัทธาในตัวโຕะอิหม่าม ทำให้ การประสานงานหรือการแจ้งเตือนข่าวสารจากโຕะอิหม่าม ได้รับความร่วมมือที่ดีจากชาวบ้านเป็นอย่างดี เพราะโຕะอิหม่ามจะเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านโดยตรง ทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อกลายเป็นความศรัทธาในตัวโຕะอิหม่าม

2.2 ปัจจัยเกื้อหนุนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลจากการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ขับเคลื่อนการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบงให้ประสบความสำเร็จโดยมี 3 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมที่เกิดจากปัญหาสาธารณะในชุมชน พบว่า ประชาชนตื่นตัวกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะได้ผลกระทบน้ำท่วมอยู่บ่อยครั้ง จึงทำให้ผู้นำชุมชนและประชาชนสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสามัคคีในชุมชน พบว่า ในช่วงขณะเกิดอุทกภัย หรือการเผชิญสถานการณ์ฉุกเฉินของประชาชนเกาะลิบง การเข้าช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐจากแผ่นดินใหญ่ไม่สามารถเข้าช่วยเหลือได้โดยทันที ทำให้ประชาชนต้องช่วยเหลือกันเอง ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือทั้งในเรื่องการประกอบอาหารเลี้ยงผู้ประสบภัย ใครมีวัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหารได้ก็จะมาบริจาคช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสถานที่พักพิงชั่วคราว หรือแม้กระทั่งการช่วยเหลือกู้ภัย มีประชาชนอาสาสมัครเข้าร่วมปฏิบัติงานกับผู้นำชุมชน

3. การมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐานจากการเป็นเครือญาติ พบว่า หลังจากอุทกภัยสิ้นสุดลง ผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนจะร่วมกันฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนกลับสู่สภาวะปกติ โดยทุกคนได้ร่วมมือกันเป็นอย่างดี ซึ่งความสามัคคีในเกาเขื่อนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาตินั่นเอง ซึ่งถือเป็นทรัพยากรหรือเป็นจุดแข็งสำคัญของคนในเกาเขื่อน ในการร่วมกันทำกิจกรรมหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2.3 ปัจจัยเกื้อหนุนอื่นๆ ผลจากการศึกษา พบว่า การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลังเกิดอุทกภัยไม่ค่อยเด่นชัด ซึ่งเป็นเพียงการประสานงานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสำรวจข้อมูลบ้านเรือนชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัย เพื่อดำเนินการจ่ายค่าชดเชยเยียวยา การสนับสนุนงบประมาณซ่อมแซมระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ขณะเดียวกันการสนับสนุนของภาคีเครือข่ายในช่วงการฟื้นฟูนั้น มีหน่วยงานเข้าช่วยเหลือ ได้แก่

1. ด้านการฟื้นฟูชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง อาสาสมัครชาวบ้าน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ เข้าร่วมช่วยเหลือฟื้นฟูชุมชนและระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานในชุมชน รวมทั้งเครือข่ายกลุ่มแม่บ้านบาตูปูเต๊ะ/บ้านทรายแก้ว ช่วยเหลือการประกอบอาหารเลี้ยงผู้ประสบอุทกภัยและการฟื้นฟูอาชีพเสริมให้กับผู้ประสบอุทกภัย
2. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข มีสาธารณสุขอำเภอกันตัง/โรงพยาบาลกันตัง
3. ด้านการจัดระเบียบการสัญจรทางทะเล สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคสาขาตรัง
4. ด้านสนับสนุนกำลังพลซ่อมแซมบ้านเรือน/การมอบถุงยังชีพ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรจังหวัดตรัง (กอ.รมน.) กองพันทหารราบที่ 4 กรมทหารราบที่ 15 ค่ายพระยารัษฎานุประดิษฐ์

2.4 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะสำคัญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 ด้านเชิงโครงสร้าง

1. **ลักษณะพื้นที่ทางกายภาพมีความเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย** พบว่า ชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ เป็นพื้นที่รับน้ำมาจากสายคลองที่อยู่บนภูเขา เพราะเป็นพื้นที่เนินเขาสูงลงสู่พื้นที่ราบต่ำจนถึงชุมชนชาวประมงใกล้ริมทะเลหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้วซึ่งเป็นพื้นที่น้ำป่าไหลผ่านลงสู่ทะเล

ประกอบกับในช่วงเหตุการณ์แต่ละปี จะมีการเกิดน้ำทะเลหนุนสูง ทำให้บ้านเรือนของชาวบ้านที่ใกล้ริมทะเลได้รับผลกระทบ รวมทั้งพื้นที่ชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เป็นแอ่งกระทะอยู่ระหว่างกลางเนินเขา เมื่อเกิดน้ำป่าไหลหลากจากภูเขาสูงจะพัดพาเศษท่อนไม้ลงสู่พื้นที่ สร้างความเสียหายให้กับชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำเป็นอย่างมาก

2. การสร้างถนนปิดกั้นเส้นทางน้ำไหลธรรมชาติ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงมีการก่อสร้างถนนสัญจรในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาความสูงของถนนเหนือดินปกติสูง 15 เซนติเมตร หากเข้าช่วงมรสุมพายุฝนตกหนักติดต่อกัน 1-3 วัน จะเกิดน้ำท่วมฉับพลัน รถมอเตอร์ไซด์ และรถกระบะไม่สามารถสัญจรไปมาได้

3. การสร้างทางระบายน้ำผิวดินประเภท พบว่า การขุดคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วมในช่วงเกิดฝนตกหนักและฤดูน้ำหลาก ซึ่งทางระบายน้ำคอนกรีตในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ มีขนาดเล็กกว้างเพียง 60 เซนติเมตรและคดเคี้ยว ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการระบายน้ำลงสู่ทะเล เช่นเดียวกับในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขานั้น เป็นการขุดทางระบายน้ำแบบยกร่องน้ำ โดยใช้หน้าดินเป็นผนังกันน้ำซึ่งไม่มีเทคอนกรีต เมื่อฝนตกหนักและน้ำป่าไหลหลาก เกิดการสะสมของตะกอนดินและพัดพาเศษไม้ อดูระบายน้ำ จึงทำให้เกิดน้ำท่วม

4. การถมดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยอย่างเสรี พบว่า ในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะชาวบ้านที่สร้างบ้านเรือนใกล้ริมทะเลมีการถมที่ดินสูงชันจากพื้นที่เดิม โดยปิดทางระบายน้ำธรรมชาติเมื่อเกิดฝนตกหนัก ในช่วงมรสุม ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-กันยายน ทำให้เกิดน้ำท่วมขังในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยวิธีการใช้เครื่องสูบน้ำขนาดเล็กเพื่อสูบน้ำปล่อยลงทะเล

5. การตัดไม้ทำลายป่า พบว่า ชาวบ้านลักลอบตัดไม้บริเวณเนินเขาหลังโรงเรียนบ้านหลังเขาเพื่อนำมา ผลิตอุปกรณ์จับปลา ก่อสร้างบ้านเรือน และสร้างเรือประมงของชาวบ้าน รวมทั้งการปลูกสวนยางพาราใกล้กับเนินเขา ซึ่งมีการขายต้นยางพาราเพื่อนำไปแปรรูปและกลายเป็นพื้นที่โล่งซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดดินถล่ม

2.4.1 ด้านไม้เชิงโครงสร้าง

นอกจากปัญหาทางภูมิศาสตร์ที่เป็นความล่อแหลมและสิ่งก่อสร้างเป็นความเปราะบางของชุมชนเกาะลิบงแล้วนั้น ผู้วิจัยยังพบอีกว่ามีปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ด้านที่ไม้เชิงโครงสร้างที่คอยเพิ่มความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบงเช่นเดียวกัน ดังนี้

1. ปัญหาชาวบ้านไม่สละพื้นที่เพื่อขุดคูระบายน้ำ ผลการศึกษา พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงพยายามแก้ปัญหาน้ำท่วมอย่างถาวรโดยการขุดคูคลองไม่ผ่านคูระบายน้ำหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว เพื่อเบี่ยงเบนทางน้ำเป็น 2 เส้นทางลงสู่ทะเล แต่พบว่าชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวไม่ยินยอมสละพื้นที่ในการขุดคูระบายน้ำ ทำให้โครงการขุดคูระบายน้ำได้เพียง 500 เมตรความไม่ต่อเนื่องของงบประมาณส่วนกลางทำให้โครงการขุดคูระบายน้ำขุดได้ในพื้นที่บางส่วน

2. ปัญหาการจ่ายเงินชดเชยชาวบ้านประสบอุทกภัย ผลการศึกษาพบว่าการสำรวจสภาพความเสียหายอาคารบ้านเรือนของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยใน 2 พื้นที่ โดยส่วนใหญ่ประสบปัญหาเรื่องการได้รับเงินชดเชยซึ่งชาวบ้านบางรายได้รับเงินชดเชยจำนวน 2,000 บาท บางราย 3,000 บาท เนื่องจากชาวบ้านคาดหวังจากหน่วยงานภาครัฐจะได้รับเงินชดเชย 33,000 บาท ที่มาจากการประเมินและคาดการณ์ความเสียหายตามความรู้สึกของเจ้าหน้าที่ ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจและมีความรู้สึกที่ว่าตนไม่ได้รับเงินตามความเสียหายดังกล่าว

3. การจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินที่ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ผลการศึกษาพบว่า การประสานงานของผู้นำชุมชนกับคณะทำงานด้วยตนเองยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ยังสับสนกันอยู่ไม่มีการจัดทำแผนการบริหารสถานการณ์ ในขณะที่เกิดอุทกภัยหรือสถานการณ์เร่งด่วน ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านตื่นตระหนกกับเหตุการณ์น้ำท่วม ในพื้นที่บ้านเรือนของตนเอง บางครั้งมีอาสาสมัครชาวบ้านร่วมช่วยงานแต่เข้ามาไม่รู้หน้าที่ไม่รู้ว่าต้องประสานงานกับผู้นำชุมชนคนไหนอย่างไร ทำให้การประสานงานเกิดความล่าช้า

4. ขาดการรับรู้ความเสี่ยงและการเตรียมความพร้อมของประชาชนไม่เพียงพอ พบว่า เกิดจากความประมาทและไม่มีการเตรียมตัวป้องกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นพื้นที่เกาะ น้ำป่า น่าจะไหลลงสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวบ้านต้องอพยพไปศูนย์พักพิงชั่วคราวในช่วงมรสุม

กล่าวโดยสรุป จากการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยเกาะลิบงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยค้นพบปัจจัยเกื้อหนุนมาจาก 1. คุณลักษณะของผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนาที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชน 2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเกิดจากการที่คนในชุมชนมองปัญหาภัยพิบัติว่าเป็นปัญหาสาธารณะที่ต้องร่วมกันแก้ไขจึงเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสามัคคีและ 3. ความสามัคคีของประชาชนในชุมชน ซึ่งมาจากความเป็นเครือญาติ

ช่วยสนับสนุนให้เกาะลิบงดำเนินการจัดการอุทกภัยได้ด้วยตนเองสำหรับปัจจัยที่เป็นปัญหา/อุปสรรคสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปัญหาในเชิงกายภาพ/โครงสร้าง และกลุ่มปัญหาที่ไม่ใช่โครงสร้างที่คอยลดทอนศักยภาพของชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลเรื่องการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาการอภิปรายผลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ภาพรวมของการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบงภายใต้แนวคิดการจัดการภัยพิบัติ และส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง ซึ่งพัฒนาจากแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในปัจจุบันและอนาคต สามารถสรุปได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ภาพรวมของการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบงภายใต้แนวคิดการจัดการภัยพิบัติ

ชุมชนเกาะลิบงมีสาธารณภัยที่สร้างความเสียหายบ่อยครั้ง คือ อุทกภัย ที่เป็นภัยหรือปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง ที่สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชน ความรุนแรงและความเสี่ยงของภัยนั้น มิได้เกิดขึ้นจากตัวของภัย (Hazard) เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลพวงมาจากความล่อแหลม (Exposure) ในลักษณะต่างๆ ทั้งในด้านเชิงโครงสร้าง เช่น ลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย การสร้างถนนปิดกั้นเส้นทางน้ำไหลธรรมชาติ การสร้างทางระบายน้ำผิดประเภทที่เพิ่มความเสี่ยงในพื้นที่มากกว่าเดิม การถมที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยอย่างเสรี เช่นเดียวกับด้านไม่ใช่เชิงโครงสร้าง ซึ่งมาจากปัญหาประชาชนไม่สละพื้นที่เพื่อขุดคูระบายน้ำ การขาดความต่อเนื่องงบประมาณที่ต้องหยุดชะงักการขุดคูระบายน้ำ การบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินที่ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร รวมถึงการรับรู้ความเสี่ยงอุทกภัยของประชาชนอย่างค่อนข้างต่ำ ทำให้ขาดความรู้ ความเข้าใจในการรับมือกับอุทกภัย สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญที่คอยเพิ่มความเปราะบาง (Vulnerability) ทั้งทางกายภาพและทางสังคม สำหรับปัจจัยเกื้อหนุนให้ชุมชนเกาะลิบงนั้น ยังคงบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในช่วงที่ผ่านมาได้ ซึ่งนั่นก็เป็นเพราะว่า มีผู้นำที่ดีและการร่วมมือที่ดีของประชาชนในชุมชนจึงถือเป็นศักยภาพของชุมชน (Capacity)

การจัดการสถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบงในทางปฏิบัตินั้น มีการดำเนินการ ในช่วงก่อนเกิดอุทกภัย เพื่อลดผลกระทบในกิจกรรมต่างๆ เช่น การประเมินความเสี่ยงใน

พื้นที่ การจัดทำแผนชุดคูคลองเพื่อชุดระบายน้ำลดความเสี่ยงในพื้นที่ การปรับตัวบ้านเรือนในพื้นที่ เสี่ยงภัยแบบใต้ถุนยกสูง ในด้านการเตรียมความพร้อมพบว่า มีการการฝึกอบรมให้ความรู้ในการจัดการอุทกภัยของประชาชนในชุมชนและการจัดทำแผนเพื่อเผชิญเหตุ/แผนป้องกันบรรเทาสาธารณภัย การแจ้งเตือนผ่านเสียงตามสายในชุมชน การจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์และกำลังพลในการเผชิญอุทกภัย การจัดเตรียมสถานที่พักพิงชั่วคราวเพื่อให้ผู้ประสบภัยได้พักอาศัย ต่อมาขณะเกิดอุทกภัยมีการบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น การสั่งการ/บัญชาเหตุการณ์ เพื่อแบ่งงานตามภารกิจ มีการประเมินสถานการณ์อุทกภัยเพื่อวางแผนเผชิญเหตุ การประสานแพทย์เคลื่อนที่เข้ามาให้บริการในศูนย์พักพิงชั่วคราว การค้นหาช่วยเหลือผู้ประสบภัย การอพยพขณะเกิดอุทกภัยรวมถึงการดูแลรักษาความปลอดภัยบ้านเรือนของประชาชนและทรัพย์สินของผู้ประสบภัยในศูนย์พักพิงชั่วคราว หลังอุทกภัยคลี่คลายลงมีการดำเนินงานด้านฟื้นฟู เยียวยาจิตใจผู้ประสบภัยนั้น มีการสำรวจประเมินความเสียหายบ้านเรือนประชาชนการเยียวยาฟื้นฟูด้านร่างกายและจิตใจของประชาชน การปรับปรุงซ่อมแซมทางระบายน้ำ การกำจัดขยะและเศษสิ่งปฏิกูล หลังน้ำลด และการปรับปรุงแผนการฝึกซ้อมเพื่อลดความเสี่ยงอุทกภัย รวมทั้งมีความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการเข้าช่วยเหลือผู้ประสบภัยในชุมชน เกาะลิบง สอดคล้องกับงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องทั้ง ไททัศน์ มาลาและคณะ (2556), วิทยา อารมณ์, กิตติศักดิ์ จันทร์ใหม่และคณะ (2559) และเพ็ญประภา ภัทรานุกรมและคณะ (2558) โดยงานวิจัยเหล่านี้นำมาสู่ข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่า ในช่วงก่อนเกิดอุทกภัย ชุมชนมีการวางแผนป้องกันและแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ เช่น การประชุมแผนรับมือภัยพิบัติการเขียนแผนที่ภัยพิบัติ ต่อมาขณะเกิดอุทกภัยชุมชนมีมาตรการดำเนินการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น ใช้หอกระจายข่าว ประกาศ เสียงตามสายการประสานงานกับศูนย์จัดการภัยพิบัติในพื้นที่ การจัดเตรียมอาสาสมัครและการระดมทรัพยากรในพื้นที่ รวมทั้ง หลังเกิดอุทกภัยด้านการฟื้นฟูและเยียวยาของเครือข่าย มีการสำรวจข้อมูลความเสียหายในชุมชน เช่น คริวเรือนที่ประสบภัยที่อยู่อาศัย จำนวนผู้เสียชีวิต จัดทำแผนสร้างที่อยู่อาศัยและซ่อมแซมระบบโครงสร้างพื้นฐาน การประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรับการสนับสนุนเยียวยาทั้งในด้านร่างกายและจิตใจผู้ประสบอุทกภัย

อย่างไรก็ตาม ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มของผู้นำชุมชน ตัวแทนชาวบ้านในชุมชนเกาะลิบงพบว่า ชุมชนต้องการนำศักยภาพชุมชนออกมาใช้ควบคู่ไปกับการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เสมือนว่าชุมชนนั้นต้องการพึ่งพาตนเอง เพื่อที่จะสามารถบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในช่วงก่อนเกิดขณะเกิดและหลังเกิดอุทกภัย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง ในปัจจุบันและอนาคต พัฒนามาจากแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน

จากการวิเคราะห์สภาพความเสี่ยงพื้นที่ ทั้งปัจจัยเกื้อหนุนและปัญหาอุปสรรค ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบงในปัจจุบัน ค่อนข้างไม่เป็นระบบเท่าที่ควร เห็นได้จากการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินที่ยังไม่เป็นระบบ ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจน ประชาชนตื่นตระหนก สับสนวุ่นวายกับสถานการณ์อุทกภัย แต่มีความโดดเด่นด้านผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชนมาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิด เกื้อกูลกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะเด่นของชุมชนแห่งนี้ จากข้อมูลผลการวิจัยข้างต้นนั้น จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เหมาะสมกับพื้นที่เกาะลิบง โดยชุมชนจะต้องดำเนินการในช่วงปกติเพื่อลดผลกระทบจากอุทกภัยทั้งในด้านมาตรการเชิงโครงสร้าง เช่น การขุดคูระบายน้ำแบบคอนกรีตในพื้นที่ต้นน้ำหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาเพื่อลดความล่อแหลมของพื้นที่ (Exposure) การปรับโครงสร้างบ้านเรือนแบบใต้ถุนสูงให้เหมาะสมกับพื้นที่ริมชายทะเลในหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและพื้นที่กลางน้ำกักปลายน้ำในหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาเพื่อลดความเปราะบาง (Vulnerability) ของที่อยู่อาศัย

ในขณะเดียวกันก็ต้องดำเนินมาตรการที่ไม่ใช่เชิงโครงสร้างควบคู่กันไปด้วย เช่น การจัดทำแผนที่ความเสี่ยงในพื้นที่ การจัดทำแผนบริหารจัดการสาธารณภัย การอบรมให้ความรู้ความเข้าใจอุทกภัยและดินโคลนถล่มกับประชาชน และการติดตั้งระบบเตือนภัย เป็นต้น เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพ (Capacity) ให้กับชุมชนเกาะลิบงควบคู่ไปด้วยกันนั่นเอง

ด้วยสถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยของพื้นที่ทั้ง 2 หมู่บ้านในเกาะลิบงนั้น มีลักษณะไม่เหมือนกัน ผลกระทบไม่เท่ากัน กล่าวคือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นเนินเขาในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขานั้นได้รับผลกระทบจากน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่ม ส่งผลทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากในพื้นที่ราบหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะเช่นเดียวกัน จากสถานการณ์ดังกล่าวในข้างต้น ชุมชนจะต้องทำความเข้าใจก่อนว่าสาธารณภัยที่กำลังเผชิญอยู่นั้นคืออะไร ความเสี่ยงที่คาดว่าจะได้รับมีผลกระทบกับชุมชนมากน้อยเพียงใด พร้อมกันนั้นผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะต้องเป็นผู้ที่เชื่อมระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำองค์ความรู้ไปปรับใช้หรือถ่ายทอดให้ประชาชนในพื้นที่ช่วยเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชน ซึ่งช่องว่างของชุมชนเกาะลิบงนั้นพบว่า ไม่มีแผนที่ความเสี่ยง ทำให้ไม่สามารถระบุพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยได้ ขาดการจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในหมู่บ้าน ส่งผลให้การบริหารจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินไม่เป็นระบบ สับสนวุ่นวายรวมทั้งความเสียหายหลายลักษณะที่ต่อเนื่องจากมาตรการเชิงโครงสร้างและไม่ใช้เชิงโครงสร้าง ซึ่งถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง

อย่างไรก็ตามลักษณะของชุมชนเกาะลิบงมีความโดดเด่นในเรื่องลักษณะของผู้นำชุมชน ที่มีความสามารถโน้มน้าวใจประชาชนจนกลายเป็นความศรัทธา พร้อมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มองปัญหาอุทกภัย เป็นปัญหาที่ทุกคนต้องร่วมกันแก้ไข จากอุปสรรคดังกล่าวจึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่พัฒนามาจากฐานความคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สำหรับชุมชนเกาะลิบงที่จะนำข้อเสนอแนะเป็นแนวทางไปปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. ร่วมกันวางแผนจัดการความเสี่ยงอุทกภัยด้วยตนเอง โดยเริ่มจากชุมชนวิเคราะห์ลำดับแรกก่อนว่า ชุมชนนั้นมีความเสี่ยงภัยอุทกภัยมากน้อยเพียงใด ชุมชนจะมีมาตรการหรือวิธีการในการลดความเสี่ยงต่างๆ อย่างไรบ้าง รวมทั้งชุมชนควรจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านที่มาจากตัวแทนชาวบ้านในชุมชน เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ทราบข้อมูลทางกายภาพและทางสังคมชุมชนตนเองเป็นอย่างดี เพื่อวางแผนในช่วงก่อนเกิด ขณะเกิดและหลังเกิดอุทกภัย และจะต้องมอบหมายบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน แบ่งภารกิจงานตามความถนัดของผู้ปฏิบัติงาน เช่น การแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า การอพยพของชาวบ้านไปอยู่ในที่ปลอดภัยใครเป็นผู้รับผิดชอบ จะต้องลำดับความเสี่ยงในชุมชนให้ได้ว่าสิ่งไหนคือสิ่งสำคัญที่สุดในชุมชน เช่น คนชรา เด็กเล็ก สตรีตั้งครรภ์ ต้องมีการอพยพออกจากชุมชนเป็นอันดับแรก ต้องทราบว่ามีการแจ้งเตือนอย่างไรบ้าง การประสานงานมีความสับสนหรือไม่

ดังตัวอย่างการดำเนินงานของ Department of Disaster Management (DDM) (2010) ประเทศภูฏาน ที่ทำการประเมินความเสี่ยงในชุมชน โดยพบว่า ข้อมูลความเสี่ยงในชุมชนนั้นมาจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยในอดีต โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเสนอความเห็นพื้นที่เสี่ยง ความเปราะบางในด้านต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความผูกพันในชุมชนของตนเอง สัมพันธ์กันกับงานของ Salajegheh, & Pirmoradi (2013) เรื่องการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีพื้นที่ศึกษาประเทศอิหร่าน พบว่า การประเมินความเสี่ยงชุมชนไม่ได้ประเมินจากบุคคลภายนอก แต่ประเมินจากประชาชนในชุมชนและผู้ที่ได้รับผลกระทบที่ผ่านมา เพราะเป็นผู้ที่รู้ลักษณะทางกายภาพในพื้นที่เป็นอย่างดี รวมทั้งงานของ Habiba, & Shaw (2013) ศึกษาเรื่อง แนวทางการลดความเสี่ยงภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในประเทศบังคลาเทศ พบว่ามีการประเมินความเสี่ยงในชุมชนจากผู้นำชุมชน ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัย และดำเนินการมาตรการในด้านโครงสร้างและไม่ใช่โครงสร้าง เพื่อนำข้อมูลไปจัดทำแผนงานลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติในชุมชน

ที่ผ่านมาพบว่ามีชุมชนเกาะลิบงไม่มีแผนงานตารางการประเมินความเสี่ยง

ในพื้นที่ที่ไม่มีแผนที่ความเสี่ยงภัยและโครงสร้างคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เมื่อเกิดอุทกภัยมีเพียงการประชุมที่ไม่เป็นทางการและมีการมอบหมายงานด้วยวาจา ทำให้คณะทำงานเกิดความสับสนวุ่นวายและล่าช้า ในการอพยพชาวบ้านช่วงขณะเกิดอุทกภัย เพื่อให้เห็นรายละเอียดดังที่กล่าวในเบื้องต้น ชุมชนต้องจัดทำตาราง การประเมินความเสี่ยงชุมชนเกาะลิตง ให้ผู้นำไปปฏิบัติและประชาชนเข้าใจ การมีแผนที่ความเสี่ยง ระบุพื้นที่เสี่ยงภัยและเส้นทางอพยพ ไปยังพื้นที่ปลอดภัย รวมทั้งการกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน เพื่อให้คณะกรรมการดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดขั้นตอนการสับสนในการปฏิบัติงานเพื่อให้ทราบข้อมูลเชิงลึกจากการวิเคราะห์ความเสี่ยงในชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนเกาะลิตงควรต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และประเมินความเสี่ยงในชุมชนเพราะ ชุมชนเป็นผู้เข้าใจสภาพพื้นที่สถานการณ์ภัยต่างๆ และศักยภาพในชุมชนได้ดีมากกว่าผู้อื่นโดยมีแนวทางปฏิบัติ 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดทำตารางประเมินความเสี่ยงของชุมชน

หลังจากการเลือกพื้นที่จากสภาพความเสี่ยงต่างๆในข้างต้นแล้วนั้น ชุมชนต้องจัดทำตารางประเมินความเสี่ยงชุมชนของตนเอง เพื่อเป็นเกณฑ์ประเมินความเสี่ยงในพื้นที่ จะทำให้ชุมชนเข้าใจประเภทภัยปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคหรือสิ่งที่เป็นศักยภาพของชุมชนมากยิ่งขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

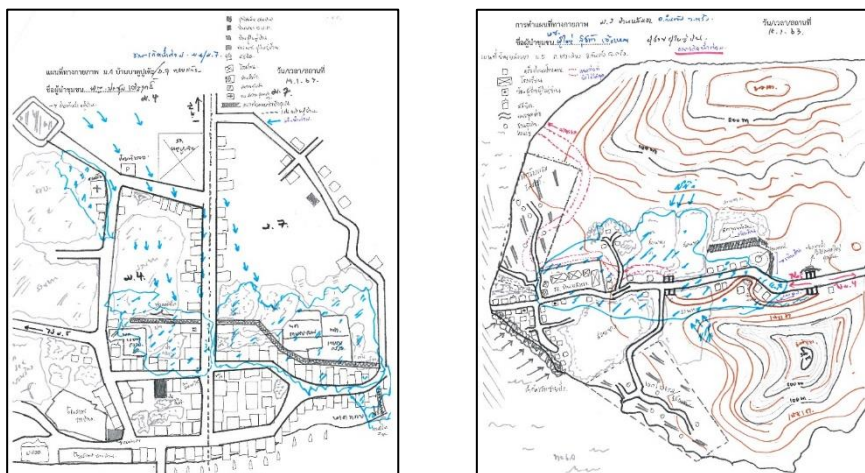
พื้นที่	ภัย	ปัจจัย กระตุ้น	การแจ้ง เตือน	ผลกระทบ	ระยะเวลา เกิดภัย	ช่วงเวลา เกิดภัย	ศักยภาพ ชุมชน
หมู่ที่ 4 บ้านบา ตูปุเต๊ะ	น้ำป่าไหล หลาก/ น้ำทะเล หนุนสูง	1. สิ่งก่อสร้าง กีดขวางทาง น้ำไหล 2. ไม่มีคู ระบายน้ำ ขนาดใหญ่	1. เสียงตาม สาย 2. ผู้นำ ชุมชน/ อาสาสมัคร เดินแจ้งตาม บ้านเรือน	1. บ้านเรือน/ พืชผลเกษตร ได้รับความ เสียหาย	2-3 วัน	กลางคืน ฉับพลัน	1. ภูมิปัญญา ชาวบ้านใน การสังเกตภัย 2. การแจ้ง เตือนข่าวสาร ในหมู่บ้าน
พื้นที่	ภัย	ปัจจัย กระตุ้น	การแจ้ง เตือน	ผลกระทบ	ระยะเวลา เกิดภัย	ช่วงเวลา เกิดภัย	ศักยภาพ ชุมชน
หมู่ที่ 5 บ้าน หลังเขา	น้ำป่าไหล หลาก/ ดินโคลน ถล่ม	1. การตัดไม้ บนภูเขา 2. ท่อนไม้ กีดขวางทาง น้ำไหล 3. ไม่มีคู ระบายน้ำ ขนาดใหญ่	1. ผู้นำ ชุมชน/ อาสาสมัคร เดินแจ้งตาม บ้านเรือน	1. บ้านเรือน/ สวนยาง ได้รับความ เสียหาย 2. ไฟฟ้า ลัดวงจร	3-5 วัน	กลางคืน ฉับพลัน	1. ภูมิปัญญา ชาวบ้านใน การสังเกต อุทกภัย 2. การรับรู้ และการปรับ โครงสร้าง บ้านเรือนของ ประชาชน

ตารางที่ 11 : ตัวอย่าง การจัดทำตารางประเมินความเสี่ยงชุมชนเกาะลิบงโดยผู้วิจัย (2563)

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำแผนที่เสี่ยงภัย

ในการจัดทำแผนที่เสี่ยงภัย ชุมชนจะต้องเดินสำรวจและจดบันทึกทางกายภาพ
สิ่งแวดล้อมของชุมชน พร้อมทั้งระบุพื้นที่เสี่ยงและพื้นที่ปลอดภัยในแผนที่ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้
ในการอพยพผู้ประสบภัย โดยจะต้องระบุพิกัดต่างๆ ดังนี้

1. ระบุสถานที่สำคัญในชุมชน ได้แก่ โรงเรียน มัสยิด ร้านค้า
2. เส้นทางถนนสัญจรในชุมชน สายแม่น้ำ ภูเขา
3. ขอบเขตเส้นแบ่งระหว่างหมู่บ้าน
4. พื้นที่เสี่ยงภัย/พื้นที่ปลอดภัย

ภาพประกอบที่ 38 : ตัวอย่างการจัดทำแผนที่ความเสี่ยง หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ (ซ้าย) และ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาวาดและสำรวจโดยผู้วิจัย (2563)

ขั้นตอนที่ 3 การจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในหมู่บ้าน

เพื่อให้การบริหารขับเคลื่อนความเสี่ยงอุทกภัยเป็นไปอย่างมีขั้นตอนกระบวนการ ชุมชนควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในหมู่บ้าน โดยโครงสร้าง คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย ฝ่ายเฝ้าระวัง ฝ่ายอพยพ ฝ่ายบรรเทาทุกข์ ฝ่ายค้นหาและกู้ภัย ฝ่ายปฐมพยาบาลและฝ่ายรักษาความปลอดภัย ที่มาจากผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งมีประสบการณ์ในการเผชิญอุทกภัยหรือมีทักษะความรู้ในการบริหารจัดการสาธารณภัย เข้ามาดำเนินการในแต่ละฝ่าย โดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. ฝ่ายเฝ้าระวัง หน้าที่ดังนี้

- ดำเนินการให้ความรู้เรื่องความหมายของสัญญาณเตือนภัยแบบต่างๆ และขั้นตอน ปฏิบัติตนในยามเกิดภัย

- ดูแล รักษา อุปกรณ์เตือนภัย ให้พร้อมใช้งานอยู่เสมอ เช่น โซเรนมือหมุน เครื่องกระจายเสียงวิทยุสื่อสาร เป็นต้น

- ชักซ้อมการเตือนภัยให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ สัญญาณเตือนภัยประเภทต่างๆ และประชาสัมพันธ์แจ้งเตือนข่าวสารให้ประชาชนในพื้นที่ (โต๊ะอิหม่าม)

2. ฝ่ายอพยพ หน้าที่ดังนี้

- ดำเนินการวางแผนอพยพ กำหนดเส้นทางอพยพ และพื้นที่รองรับการอพยพหรือ

พื้นที่ปลอดภัย

- ช่วยลำเลียงผู้ประสบภัยให้การช่วยเหลือและขนย้ายสิ่งของที่จำเป็น

3. ฝ่ายบรรเทาทุกข์ หน้าที่ตั้งนี้

- จัดสรรที่พักให้ผู้อพยพ พร้อมทั้งเตรียมเครื่องอุปโภค บริโภค
- จัดแบ่งหน้าที่ เตรียมอาหาร เครื่องดื่ม เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคให้ผู้อพยพ

4. ฝ่ายค้นหาและกู้ภัย หน้าที่ตั้งนี้

- ค้นหา ช่วยเหลือและดูแลผู้อพยพ ผู้สูญหายเมื่อได้รับแจ้งจากผู้นำชุมชน

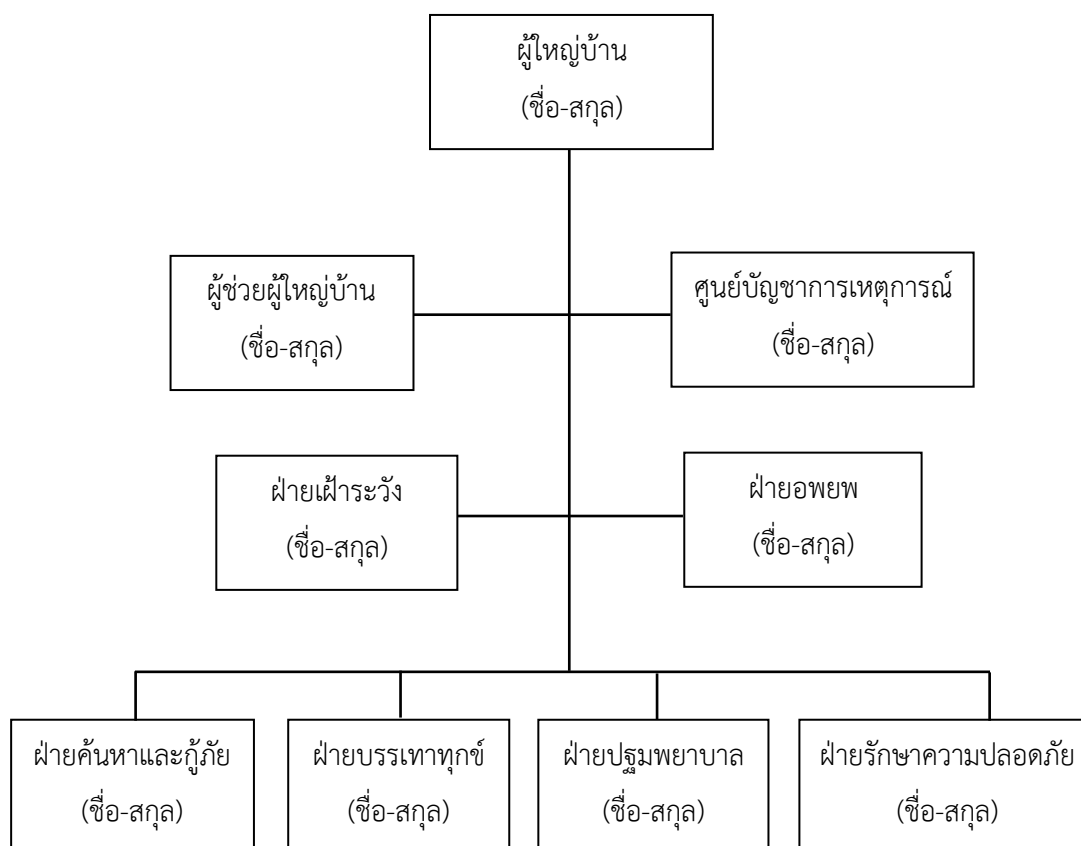
5. ฝ่ายปฐมพยาบาล หน้าที่ตั้งนี้

- ดูแล ปฐมพยาบาลผู้บาดเจ็บเบื้องต้น และดูแลเรื่องสุขอนามัยให้แก่ผู้อพยพ

6. ฝ่ายรักษาความปลอดภัย หน้าที่ตั้งนี้

- ดูแลทรัพย์สินและป้องกันชีวิตในพื้นที่อพยพ ของผู้ประสบภัย อำนวยความสะดวก

ให้ประชาชน ผู้ประสบภัย

ตารางที่ 12 : ตัวอย่าง โครงสร้างคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในหมู่บ้าน
 ปรับจาก สำนักงานส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย (2551)

2. การเพิ่มศักยภาพชุมชนในการเผชิญเหตุอุทกภัยด้วยตนเอง ด้วยลักษณะผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่โดดเด่นในพื้นที่ สามารถบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยได้อย่างทันท่วงที โดยการดำเนินการที่ผ่านมา ผู้ใหญ่บ้านถือว่าเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อระหว่างประชาชนในชุมชนกับองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การเพิ่มศักยภาพผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำศาสนา (โต๊ะอิหม่าม) ต้องมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในพื้นที่เกาะลิบง กล่าวคือ ผู้นำชุมชนเข้ามาเป็นตัวกลางในการประสาน ความรู้ทักษะเชิงเทคนิค การถ่ายทอดความรู้การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้ประชาชนชุมชนเกาะลิบง ขอสนับสนุนเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ในการป้องกันอุทกภัยกับองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดตรัง หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างศักยภาพในแง่ของการวางแผนเผชิญเหตุ โดยมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. กำหนดจุดเส้นทางพื้นที่อพยพ โดยผู้นำชุมชน คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในหมู่บ้าน ต้องจัดทำบันทึกรายงานเหตุการณ์ประจำวันและกำหนดเส้นทางอพยพไปยังพื้นที่ปลอดภัยโดยระบุในแผนที่เสี่ยงภัย เพื่อสามารถนำไปใช้ในการอพยพได้

2. การจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราวของหมู่บ้าน ต้องมีการจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราว 2 จุดในพื้นที่เพื่อรองรับสาธารณภัยขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีการลงทะเบียนผู้ประสบภัยที่เข้ามาพักพิง เพื่อให้การประกอบเลี้ยงอาหารสำหรับผู้ประสบภัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การกำหนดวิธีการในการช่วยเหลือผู้ภัย ต้องมีการจัดทำแนวทางปฏิบัติในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย โดยมีการมอบหมายหน้าที่ใครเป็นผู้สั่งการ ดำเนินงานและผู้ประสานงาน เพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อน และลดความสับสนในระหว่างการปฏิบัติงาน

4. แนวทางอพยพ/ขั้นตอนอพยพ ดำเนินการอพยพตามแผนปฏิบัติการตามที่ได้วางไว้ และช่วยเหลือผู้ประสบภัยออกจากพื้นที่ประสบภัยเข้าสู่พื้นที่ปลอดภัย เพื่อดำเนินการเยียวยาและฟื้นฟูต่อไป

5. การบริหารจัดการแหล่งอาหาร เนื่องจากเกาะลิบงเป็นพื้นที่ห่างไกลแผ่นดินใหญ่ เมื่อเกิดอุทกภัยทำให้เกาะลิบงเป็นพื้นที่ถูกตัดขาดจากโลกภายนอก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสำรองอาหารยังชีพเพื่อการบริโภค เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง อาหารแปรรูป เป็นต้น ในช่วงเกิดอุทกภัยที่หน่วยงานภายนอกยังไม่สามารถเข้าไปในพื้นที่ ทำให้ประชาชนดำรงชีพได้ในระหว่างเกิด

อุทกภัยได้

ดังตัวอย่างงานของ Habiba, & Shaw (2013) ศึกษาเรื่อง แนวทางการลดความเสี่ยงภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในประเทศบังคลาเทศ พบว่า การสร้างศักยภาพให้กับชุมชนที่มีความเสี่ยงภัยพิบัติในพื้นที่ ทำให้ชุมชนสามารถเรียนรู้วิธีการลดความเสี่ยงของชุมชนได้ รวมทั้งงานของ Salajegheh, & Pirmoradi (2013) เรื่องการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานกรณีพื้นที่ศึกษาประเทศอิหร่าน พบว่า การเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้สามารถรับมือกับภัยพิบัติได้เสมือนเป็นเกราะให้ชุมชนนั้นเรียนรู้การจัดการภัยพิบัติได้โดยตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูล การจัดการความเสี่ยง อุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรครวมทั้งข้อเสนอแนะที่ใช้แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน เป็นแนวทางสำหรับการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบงนั้น เป็นการนำศักยภาพของประชาชนในชุมชน เช่น ลักษณะของผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาที่โน้มน้าวใจประชาชนจนกลายเป็นความศรัทธา และความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนด้วยกันเองที่มองปัญหาอุทกภัยในชุมชนว่าเป็นปัญหาของประชาชนทุกคนที่ต้องช่วยกันแก้ไข ความสัมพันธ์ใกล้ชิดจากการทำกิจกรรมร่วม จึงพัฒนาเป็นความสัมพันธ์เสมือนเครือญาติ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นศักยภาพที่โดดเด่นของชุมชนเกาะลิบงโดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเกาะลิบง ควรส่งเสริมให้ชุมชนนำศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน มาใช้ในการดำเนินโครงการเพื่อป้องกันอุทกภัยในพื้นที่เช่น การสร้างทิวาสาสัมครในการแจ้งเตือนอุทกภัย เป็นต้น

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสำรวจความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ลักษณะของชุมชน ก่อนที่จะนำโครงการมาปฏิบัติในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย พร้อมทั้งควรจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้ผู้นำชุมชนและประชาชนพร้อมรับมือกับอุทกภัยในพื้นที่

1.3 องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ไม่ควรส่งเสริมให้ประชาชนสร้างบ้านเรือนที่รุกล้ำริมชายทะเล ถมที่ดินกีดขวางทางน้ำไหลธรรมชาติและสร้างบ้านเรือนใกล้เนินเขา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยและดินโคลนถล่มเป็นประจำทุกปี

1.4 องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงควรนำเสนอสภาพปัญหาของพื้นที่ชุมชนเกาะลิบงให้กรมโยธาธิการและผังเมือง เพื่อจัดสรรงบประมาณในการพัฒนามาตรการเชิงโครงสร้างในการลดความเสี่ยงอุทกภัย เช่น งบประมาณการขุดคูระบายน้ำ การสร้างทางระบายน้ำแบบคอนกรีตระบบแจ้งเตือนดินโคลนถล่ม เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ด้านชุมชนและสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหมู่เกาะอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยสามารถนำผลการศึกษาและแนวทางข้อเสนอแนะไปปรับใช้ในการกำหนดนโยบาย แผนงานทิศทางการพัฒนาชุมชนในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในอนาคตได้

2.2 กรณีการสละที่ดินของประชาชน เพื่อดำเนินการขุดระบายน้ำในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขานั้น องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ควรศึกษาการใช้ที่ดินของประชาชนในเขตพื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำของพื้นที่ดังกล่าว ว่าพื้นที่ของประชาชนถือครองโฉนดที่ดินหรือรुक้าทางสาธารณะหรือไม่ กรณีหากถือครองโฉนดที่ดิน ทางองค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงหรือผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจัดประชุมประชาพิจารณ์หาแนวทางการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่โดยให้แต่ละฝ่ายมีข้อตกลงร่วมกัน เพื่อลดกรณีพิพาทและความขัดแย้งระหว่างประชาชนในพื้นที่กับองค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

2.3 องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงและผู้นำชุมชน ต้องประสานงานร่วมกันในกิจกรรมที่เพิ่มศักยภาพให้กับชุมชน เช่น การจัดอบรมให้ความรู้การป้องกันอุทกภัยในชุมชน การเตรียมความพร้อมอุปกรณ์ยังชีพพื้นฐานกรณีเกิดอุทกภัยหรือสาธารณภัยอื่นในชุมชน เพื่อลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานและประชาชน

2.4 ควรมีการสำรวจระบายน้ำโดยขุดลอกระบายน้ำสายหลักในหมู่บ้าน ให้สะอาดกำจัดเศษไม้และวัชพืชอื่นๆ ที่คอยกีดขวางทางไหลของน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัย

2.5 การปรับปรุงหรือการดำเนินโครงการขุดลอกระบายน้ำในหมู่บ้าน องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง จะต้องคำนึงถึงผลกระทบในเชิงโครงสร้างของชุมชนว่าสามารถระบายน้ำได้อย่างรวดเร็วหรือไม่ เพื่อไม่ไห้งบประมาณนั้นสูญเปล่า

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

3.1 งานวิจัยดังกล่าวเป็นการศึกษาเรื่องการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่แตกต่างจากงานวิจัยชิ้นอื่นที่ผ่านมาซึ่งกรณีศึกษาในพื้นที่แผ่นดินใหญ่ พื้นที่หมู่เกาะครั้งนี้จึงเป็นกรณีศึกษาใหม่ที่จะช่วยเพิ่มพูน องค์ความรู้ในศาสตร์การจัดการภัยพิบัติได้

3.2 ควรศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคในการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยหมู่เกาะอื่นๆในจังหวัดตรังหรือจังหวัดใกล้เคียง ที่ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบการบริหารจัดการและแนวทางป้องกันอุทกภัย

3.3 ควรมีการวิเคราะห์ใช้เทคนิคเชิงปริมาณโดยวิธีการเก็บแบบสอบถาม เช่น ด้านความเปราะบางของชุมชน ความต้องการแก้ไขปัญหาอุทกภัยของประชาชน เพื่อให้เห็นข้อมูลเชิงลึกในพื้นที่ศึกษามากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยนี้เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกอย่างรอบด้าน ทั้งในด้าน ภัย ความเปราะบาง ความล่อแหลมและศักยภาพของชุมชน จากมุมมองผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาความสามารถในการจัดการอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง ควรมีการเก็บข้อมูลในเชิงเทคนิคที่บูรณาการกับกระบวนการเชิงวิศวกรรม เช่น ลักษณะภูมิศาสตร์ ความสูงของชั้นผิวดิน ภูเขา เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ความเสี่ยงทางภูมิศาสตร์ควบคู่ไปกับการจัดทำแผนที่ความเสี่ยง จะทำให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบในพื้นที่อื่น เพื่อทราบถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบง และใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ร่วมกับข้อมูลเชิงบรรยาย เพื่อจะได้เข้าใจสภาพความเสี่ยงภัยทุกองค์ประกอบได้ดียิ่งขึ้น

3. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพราะการเข้าไปทำวิจัยจากหน่วยงานหรือนักวิชาการภายนอกนั้น อาจไม่ได้เกิดประโยชน์กับชุมชน ประชาชนในพื้นที่ควรมีส่วนร่วมกับนักวิจัย เปรียบเสมือนตนเองเป็นนักวิจัย เพื่อเรียนรู้ประสบการณ์จากการเก็บข้อมูล การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนข้อเสนอแนะงานวิจัยและนำข้อมูลไปปรับปรุงและพัฒนาชุมชนของตนเองว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่เช่น งานวิจัยของอับดุลรอหิม ขุนรักษาและคณะ (2558) ศึกษาเรื่องการบูรณาการโดยนำหลักศาสนาอิสลาม เพื่อจัดการความขัดแย้งของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ร่วมวิจัยในการค้นหาวิธีไกล่เกลี่ย ยุติความขัดแย้ง สร้างความปรองดอง ซึ่งใช้หลักศาสนาเป็นเครื่องมือในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งต่างๆ ลดการนำคดีสู่ชั้นศาล เช่นเดียวกับสุเทพ ชันชัยและคณะ (2558) ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์พะยูนโดยชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้กับนักวิจัยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การอนุรักษ์สัตว์ทะเลหายากและการนำส่งซากพะยูน เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

จากการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขาของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบอุปสรรคและปัญหาในการเก็บข้อมูลในการทำวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลเชิงสถิติการเกิดอุทกภัยในเกาะลิบงทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ไม่มีการจัดทำสำเนาเอกสารและข้าราชการ พนักงานท้องถิ่น ย้ายไปปฏิบัติราชการในหน่วยงานอื่นๆ ทำให้ผู้วิจัยต้องรวบรวมข้อมูลดังกล่าวจากบันทึกข้อความเอกสาร คำสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์และภาพถ่ายเหตุการณ์ที่มีลักษณะสอดคล้องกัน

2. การเก็บข้อมูลของผู้วิจัยนั้น ต้องโดยสารเรือหางยาวข้ามปากไปยังเกาะลิบง ไม่มีการรักษาความปลอดภัยหรืออุปกรณ์ด้านความปลอดภัย เช่น เสื้อชูชีพ ทำให้เสี่ยงต่อชีวิตผู้วิจัย และประชาชนที่โดยสาร

3. เนื่องจากลักษณะชุมชนเกาะลิบงเป็นชุมชนค่อนข้างปิด ประชากรนับถือศาสนาอิสลามโดยส่วนใหญ่ ผู้วิจัยควรสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในเกาะลิบง ก่อนเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ เช่น การรับประทานอาหาร การร่วมกิจกรรมประเพณีในชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะคนเหล่านั้นจะเป็นผู้แนะนำให้ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์คนอื่นๆต่อไป รวมทั้งการแต่งกายอย่างไม่เป็นทางการ การสนทนาภาษาถิ่นอย่างเป็นทางการจะทำให้ประชาชนให้ข้อมูลเชิงลึกมากกว่าการสนทนาภาษาราชการและแต่งกายที่เป็นทางการ

4. การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ประชาชนที่พักอาศัยริมทะเลในหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว มีความขัดแย้งกับผู้นำชุมชนและเป้าหมายในการให้ข้อมูลกับทางหน่วยงานราชการและนักวิจัย

5. ในการเก็บข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus-group Interview) ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชน ชาวบ้านผู้ประสพภัย ตัวแทนสตรี ตัวแทนคนชราได้เฉพาะพื้นที่ที่มีกิจกรรมเท่านั้น เช่น งานแข่งขันกีฬาสามัคคีในหมู่บ้าน การอบรมให้ความรู้จากหน่วยงานราชการ การให้บริการสาธารณสุข เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ต้องทำมาหากินจึงไม่ได้สละเวลามาให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิงภาษาไทย

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2550). *คู่มือการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เกษตรและสหกรณ์.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2552). *บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมภาคใต้ (3-8 พฤศจิกายน 2552)*. ค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก <http://www.thaiwater.net/current/floodsouthnov09.html>
- กรมป้องกันบรรเทาและสาธารณภัย และ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (2557). *การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ สำนักงานประเทศไทย.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2560). *ข้อมูลความเสียหายสาธารณภัยประจำปี2560*. ค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก <http://www.thaiwater.net/current/2017/floodsouthjan2017/body.html>
- กรมทรัพยากรธรณีวิทยา. (2550). *การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณีจังหวัดตรัง* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2557). *หนังสือคำศัพท์ด้านการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2558). *แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ.2558*. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- กาญจนา ทองทั่วและคณะ. (2556). *ชุมชนกับการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากจังหวัดอุบลราชธานี*. (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG55E0023). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2559). *การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : บริษัท เวิร์ค พรีนติ้ง จำกัด.

กันต์ เอี่ยมอินทรา. (2559). *แผนรับมือภัยพิบัติ เทศบาลเกาะสมุย .(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ)*
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

กัณฐิมาภรณ์ บุญประกอบ. (2559). *การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของชุมชนในพื้นที่ประสบ
อุทกภัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี . (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ)*.
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.

คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2562). *สรุปสถานการณ์พายุโซนร้อน ปาบึก*.
ค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก
<http://www.thaiwater.net/current/2019/pabuk/pabuk2019.html>

คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2552). *รายงานสรุปสถานการณ์สาธารณภัยประจำประจำ
สัปดาห์ (18-25 พฤศจิกายน 2552)*. ค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2562, จาก
<http://www.thaiwater.net/current/floodsouthnov09.html>.

คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2553). *บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมบริเวณภาคใต้
(ต้นเดือนพฤศจิกายน 2553)*. ค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2562,
จาก <http://www.thaiwater.net/current/floodsouthnov53.html>.

คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2554). *บันทึกเหตุการณ์มหาอุทกภัยปี2554*.
ค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2562, จาก
<http://www.thaiwater.net/current/flood54.html>.

คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2555). *บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมภาคใต้ (ธันวาคม 2555)*.
ค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2562, จาก
<http://www.thaiwater.net/current/floodsouthdec53.html>.

คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2556). *บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมภาคใต้
(19-25 พฤศจิกายน 2556)*. ค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2562, จาก
<http://www.thaiwater.net/current/floodsouthnov56.html>.

คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2560). *บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมบริเวณภาคใต้และจังหวัด
เพชรบุรี (20 พฤศจิกายน-9 ธันวาคม 2560)*. ค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2562, จาก
<http://www.thaiwater.net/current/floodsouthnov2017.html>.

- คลังข้อมูลน้ำและภูมิอากาศแห่งชาติ. (2562). *บันทึกเหตุการณ์น้ำจากอิทธิพลของพายุไซนร้อน “ปาบึก”*. ค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2562, จาก <http://www.thaiwater.net/current/pabuk2019.html>.
- คณะทำงานจังหวัดสงขลา. (2556). *โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG55A0018) กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2561). *แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน*. *วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, ปีที่ 26 (ฉบับที่ 50). 174-176.
- ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์. (2557). *ระเบียบวิธีวิจัย หลักการแนวคิด และเทคนิคการเขียนรายงานวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์.
- ทวิตา กมลเวช. (2554). *คู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส.
- Coppola. P. Damon. (2007) *อ้างอิงใน ไททัศน์ มาลา, สุนทรชัย ขอบยศ, และพิศาล พรหมพิทักษ์กุล*. (2556). *โครงการแนวทางในการจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษาเทศบาลนครนนทบุรี* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RGD5540014) กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Putti. (1987), & Nelson . (1975), *ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์*. (2550). อ้างตาม สมบัติ นามบุรี. (2562). *ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์*. *วารสารวิจัยวิชาการ*, ปีที่ 2 (ฉบับที่ 1). 185-187.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นำชัย ทนุผล. (2542). *การพัฒนาชุมชน: หลักการและยุทธวิธี*. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- นิตา ชูโต. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พรินต์โพร.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2542). *เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: B&B Publishing.

- ปฐมาภรณ์ บุษปอ้ารง. (2555). *การจัดการภัยพิบัติ:ปรัชญาสวัสดิการและการประยุกต์*.
วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 3(37), 49-73.
- ประภาพรรณ อุ่่นอบและคณะ. (2554). *การจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติโดยมีชุมชนเป็นฐานของ
องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในปี 2554* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข
RDG5540007). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย.
- เพิ่มพร รวมเมฆ. (2557). *การจัดการอุทกภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานภายใต้นโยบายกระจายอำนาจ :
กรณีศึกษา เทศบาลนคร ปากเกร็ด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เพ็ญประภา ภัทรานุกรม และคณะ. (2558). *แนวทางการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมโดยเครือข่ายพัฒนา
สิ่งแวดล้อม คลองบางบัว* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG55M0016).
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย.
- พงษ์ศักดิ์ สุทธิพันธ์. (2558). *แผนที่ความเปราะบาง*. ค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2562,
จาก <http://www.Project-wre.eng.chula.ac.th> > publication > 2.1_PSN.pdf
- ภูมิธรรม เวชยชัย. (2527). *บทบาทขององค์กรอาสาสมัครเอกชนในการสร้างสถาบันเกษตรกรเพื่อการ
พัฒนา: ศึกษากรณีสร้างกลุ่มธนาคารชาวนาขององค์การอนุเคราะห์เด็ก
เปรียบเทียบกับอ้างอิง การสร้างกลุ่ม ธนาคารข้าวของชมรมการพัฒนาชุมชน .
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.*
- มุกทริกา พฤษภาพงษ์. (2556). *การลดความเสี่ยงภัยพิบัติ*. ค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2562,
จาก <http://www.thaiwater.net/current/pabuk2019.html>
- รพีพรรณ มุหะหมัด. (2556). *อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน:กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุสอิสลาม
คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิต), สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- รณนภัทร พันโกฏิ. (2560). *การจัดการภัยพิบัติสึนามิในเมืองท่องเที่ยวภาคใต้ฝั่งอันดามัน:ศึกษา
เปรียบเทียบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เสี่ยงภัย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- วิทยา อารณณ์ และคณะ. (2559). *โครงการการศึกษาภัยพิบัติจากฝนตกหนักกับความเข้าใจ
และการป้องกันของผู้เกี่ยวข้อง : ศึกษากรณีลุ่มน้ำคลองกลาย อำเภอท่าศาลา*

จังหวัดนครศรีธรรมราช (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG55S0023). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วิทวัส ขุนหนูและคณะ. (2557). *โครงการพัฒนาเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการป้องกันอุทกภัยกรณีศึกษา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี* (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG5620007). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย. (2553). *คู่มือฝึกอบรม การปลูกจิตสำนึกเพื่อเตรียมพร้อมรับมือภัยน้ำท่วม*. กรุงเทพฯ: เทมมา กรุ๊ป จำกัด.

ศูนย์วิจัยภูมิศาสตร์สารสนเทศเพื่อประเทศไทย. (2562). *ความหมายระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์*.
ค้นจาก <http://www.gisthai.org/v2/index.php/about-us>

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร องค์การมหาชน. (2559). *บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมบริเวณภาคใต้ จากอิทธิพลของหย่อมความกดอากาศต่ำกำลังแรง (1-10 ธันวาคม 2559)*. ค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2562, จาก
<http://www.thaiwater.net/current/floodsouthdec2016.html>

UNISDR. (2014) and Kirchster, C. (2012). อ้างตาม สรวิต วิชชุทัศน์, Marqueza Cathalina Reyes, Matthew Sarsycki (2559). *คู่มือการประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติ*.
ค้นจาก
http://www.disaster.go.th/upload/download/file_attach/58a6b30dd6232.pdf

สุภางค์ จันทวานิช. (2553). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

สุริชัย หวันแก้วและคณะ. (2550). *สังคมวิทยาสีนามิ : ระบบการรับมือกับภัยพิบัติ*. ค้นจาก
จาก <http://www.cusri.chula.ac.th/>

สำนักราชบัณฑิตยสภา. (2551). *ภัยพิบัติ หรือ พิบัติภัย*. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2562,
จาก <http://www.royin.go.th/?knowledges=>

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง. (2553). อ้างตาม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (ม.ป.ป.). *แผนการปรับตัวต่อ การเปลี่ยนแปลง*

สภาพภูมิอากาศแห่งชาติ. ค้นจาก

<http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER38/>

[DRAWER027/GENERAL/DATA0000/00000852.PDF](http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER38/DRAWER027/GENERAL/DATA0000/00000852.PDF)

สิทธิโชค เดชภิบาล. (2554). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณ ป่าชายเลน : ศึกษากรณีเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

สุเทพ ชันชัยและคณะ. (2558). แนวทางการอนุรักษ์พะยูน โดยชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง

จังหวัดตรัง (เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG58S0031). กรุงเทพฯ: สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดยะลา. (2555). อ้างตาม สุภาวดี เปรมจิตร. (2559).

สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางการป้องกันอุทกภัยของตำบลบางยาง

อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ),

มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2551). รายงานพื้นที่ประสบอุทกภัยด้านการเกษตร ปี2551.

ค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก

http://tiwrmdev.haii.or.th/current/floodsouth_nov51.html

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร องค์การมหาชน. (2553). บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมบริเวณ

ภาคใต้ (ต้นเดือนพฤศจิกายน 2553). ค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก

http://www.thaiwater.net/current/floodsouth_nov53.html

สมพร คุณวิจิต. (2562). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการสาธารณภัยแบบเบ็ดเสร็จ. สงขลา

: พี.ซี. พรินติ้ง.

องอาจ นัยพัฒน์. (2548). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และ

สังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สามลดา.

อรทัย ก๊กผล. (2552). คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น. กรุงเทพฯ:

ส เจริญ.

อรทัย พระทัด. (2558). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ กรณีศึกษาชุมชน ป้อมมหากาฬ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ).

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

อัครอรอหิม ชูรักษาและคณะ. (2558). *การบูรณาการโดยนำหลักศาสนาอิสลาม เพื่อจัดการความ*

ขัดแย้งของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
(เอกสารทางวิชาการหมายเลข RDG55S0005). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

อนุเชนทร์ เรืองฤทธิ์. (2559). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัยของชุมชน*

เทศบาลตำบลเกาะคาแม่ยาว ตำบลเกาะคา อำเภอกาชา จังหวัดลำปาง .

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเนชั่น, ลำปาง.

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง. (2563). *แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕*

เพิ่มเติมครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๓. ค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2563, จาก

<http://www.kohlibong.go.th/news/detail.php?id=120>

เอกสารอ้างอิงต่างประเทศ

Alexandar David. (2002). *Principle of Emergency Planning and Management*. New York: Oxford University Press.

Anthony B. Zwi and Kim Spurway. (2013). *Community Based Disaster Risk Management for social and economic*, University of London.

Department of Disaster Management Ministry of Home and Cultural Affairs Thimphu, Bhutan. (2010). *Training Curriculum Community Based Disaster Risk Management*. MOHCA.

Felegeanu, Daniel, Catalin., Nedeff, Valentin., & Panainte, Mirela. (2012).

The prevention of hazardous substances major accidents. Journal of Engineering Studies and Research, 18(3), 63-65.

- Frida Sjøstedt, & Viktor Sturegård. (2015). *Implementation of Community Based Disaster Risk Management in the Mekong Delta, Vietnam*. Lund University.
- Maria Victoria G. Pineda, & Member. (2015). *Redefining Community Based Disaster Risk Management (CBDRM) Through Enhanced Early Warning Processes*. International Journal of Information and Education Technology, 5(Suppl. 7), 543-547.
- Morris Tennessee Koffa. (2018). *Emergency Management: A Qualitative Study of Flood Disaster Vulnerability in Liberia*, Walden University.
- Sanjar Salajegheh and Nasrin Pirmoradi. (2013). *Community-Based Disaster Risk Management (CDBRM) and providing a Model for Iran Islamic*. Azad University.
- United Nations. (2018). *Revision of World Urbanization Prospects*. Retrieved July 31 2019, from <https://www.un.org/development/desa/publications/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2018). *Number of people affected per disaster type 1998-2017*. (online). Retrieved August 1 2019, from <https://www.unisdr.org/>.Retrieved
- Umma Habiba and Rajib Shaw. (2013). *Community-Based Disaster Risk Reduction Approaches in Bangladesh*. Kyoto University.

บุคลากรกรม

ตัวแทนเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น

- วัฒนสันต์ มาศชาย ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2563.
- สิทธิพร จิเหลา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563.
- สุวิทย์ ตันตีสัจกุล ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2563.
- วนิดา บุญญา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2563.
- อัปตล หาดเต็น ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2563.
- อัปตลรอหีม ขุนรักษา ผู้ให้สัมภาษณ์, (สัมภาษณ์ครั้งที่ 1). ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ มัสยิดกลาง หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2562.
(สัมภาษณ์ครั้งที่ 2). ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ ร้านน้ำชา หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563.
- ประชุม เจริญฤทธิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563.
- สุชาติ เจ๊ะเหลา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563.
- อะลิเฟน เทศน้า ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563.
- จิตตพล ตันอนุสรณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563.

วิมาลัย เจมะอะ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563.

ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนผู้ประสพภัย ตัวแทนชาวบ้านผู้ที่มีประสบการณ์เผชิญอุทกภัยที่ผ่านมา

สาราด คงเหลา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563.

สมพร ตาเต๊ะ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

สุเต็น ดิเส็มผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563

ปีแอะเลาะห์ โหะมาต ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ ร้านน้ำชา หมู่ที่ 4
บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

ประทีป ชันชัย ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 4
บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

คะนิง รักทรัพย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563

มนัส ขุนรักษา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 4
บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563

อับดุลรอศักดิ์ กิจจาเพ็ชร ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ
หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563

เจต ชุมจันทร์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 4
บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563

นรพนธ์ ดิเส็ม ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

สาละหา คงเหลา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563

สุหลี คงเหลา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563

สุเทพ ชันชัย ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 4
บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2563

ตัวแทนสตรีผู้ประสบอุทกภัย

สุพัตรา หวานทอง ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563

คะนิงนิจ บุญญา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

สุวรรณา กงเหลา ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

มลรัตน์ สาระสิทธิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

จ๊ะกอสะ สังสัน ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563

ตัวแทนคนชรา

มะนาต เสียมไหม ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

ปา เจริญฤทธิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563

ธวัชชัย ทองคำ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563

สะสาย บำรุงนคร ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านพัก หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563

ผู้นำศาสนา

นิสิต ชัยฤทธิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, (สัมภาษณ์ครั้งที่ 1). ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ มัสยิดกลาง
หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2562.

(สัมภาษณ์ครั้งที่ 2). ศิวะ ยงประเดิม ผู้สัมภาษณ์ ณ มัสยิดกลาง หมู่ที่ 4
บ้านบาตูปูเต๊ะ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2563.

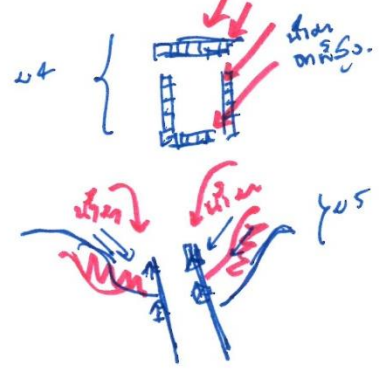
ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบบันทึกภาคสนาม

ตัวอย่างบันทึกภาคสนาม

1.1 การเข้ามัสยิด	วัน/เวลา/สถานที่
Observation Noteสิ่งที่สังเกตตามความเป็นจริง.....
Theoretical Noteส่วนตีความเบื้องต้น.....
Methodological Noteระเบียบวิธีวิจัย/สังเกต.....ความรู้สึกส่วนตัวของผู้สังเกต.....

1.1 การสังเกตการณ์แบบ
 มีบันทึก
 มุมมอง
 Observation Note

Theoretical Note

Methodological Note

วัน/เวลา/สถานที่ 18-1-63 / 256
 (19-1-63)

(ม.4) บันทึกข้อมูลที่ได้สังเกต
 เก็บอยู่ในกระดาษ.
 - บันทึกชื่อหนังสือที่ 10. ส่วนที่ 20.
 - อธิบายเนื้อหาเรื่อง ม.4 แล้วทำข้อ 1/2.7 มาทำข้อ 3.
 - กายอยู่ในที่สำหรับ อธิบายเนื้อหา.

(ม.5) - บันทึกชื่อผู้ให้ข้อมูล / แหล่งที่มา
 ชื่อของหนังสือ 2 ส่วน ก.บ.
 - บันทึกชื่อผู้ให้ข้อมูล ม.4/ก.บ.

(ม.4) - บันทึกเนื้อหา / ส่วนที่ 20 ของ
 เนื้อหา อธิบายเนื้อหา แล้วทำข้อ 1/2.7 มาทำ
 ข้อ 3. ส่วนที่ 20 ของ ก.บ.

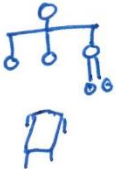
(ม.5) - บันทึกชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อในวงเล็บ 2 ส่วน
 จากหนังสือ → ก.บ. → เนื้อหา

ก.บ. ชื่อผู้ให้ข้อมูล หรือ ก.บ. / เนื้อหา ชื่อผู้ให้ข้อมูล.

(ม.4) ก.บ. - เนื้อหาที่บันทึก
 หรือ เนื้อหาที่บันทึก ชื่อผู้ให้ข้อมูล.
 ชื่อ ม.4 (ชื่อผู้ให้ข้อมูล) เนื้อหาที่บันทึก
 ม.4 เนื้อหาที่บันทึก.
 ม.7 (ชื่อผู้ให้ข้อมูล)

(ม.5) ก.บ. - ม.5 บันทึกชื่อผู้ให้ข้อมูล
 ชื่อผู้ให้ข้อมูล / เนื้อหาที่บันทึก ชื่อผู้ให้ข้อมูล
 เนื้อหาที่บันทึก และ เนื้อหาที่บันทึก

<p>1.1 <u>การสังเกตของ วิชา ๒๕๓๔</u> <u>บทที่ ๒</u></p>	<p>วัน/เวลา/สถานที่ 19/11/67.</p>
<p>Observation Note</p>	<p><u>สิ่งที่ได้จากการสังเกต</u> - การตั้งคำถามจะมุ่งไปที่การแก้ปัญหา เช่น การตั้ง, การทำนาย, การแก้ปัญหา - <u>การตั้งคำถาม</u> อยู่กับแนวความคิด ของปัญหา ส่วนใหญ่ ของปัญหาที่ ๒ เช่น การทำหน้าที่ของหน่วย หน่วยของระบบ / การตั้งคำถามที่เกี่ยวกับระบบ.</p>
<p>Theoretical Note</p>	<p>- การนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการแก้ปัญหา เช่น การตั้ง, การทำนาย, การแก้ปัญหา - <u>การตั้งคำถาม</u> อยู่กับแนวความคิด ของปัญหา ส่วนใหญ่ ของปัญหาที่ ๒ เช่น การทำหน้าที่ของหน่วย หน่วยของระบบ / การตั้งคำถามที่เกี่ยวกับระบบ.</p>
<p>Methodological Note</p>	<p><u>วิธีสอน/สื่อ</u> การพูดด้วย: อธิบาย</p> <p>- การตั้งคำถามจะมุ่งไปที่การแก้ปัญหา เช่น การตั้ง, การทำนาย, การแก้ปัญหา - <u>การตั้งคำถาม</u> อยู่กับแนวความคิด ของปัญหา ส่วนใหญ่ ของปัญหาที่ ๒ เช่น การทำหน้าที่ของหน่วย หน่วยของระบบ / การตั้งคำถามที่เกี่ยวกับระบบ.</p>

<p>1.1 <u>การวัดในโรงเรียนประถม ม.5</u> ม.5 โรงเรียน...</p> <p>Observation Note</p> <p>Theoretical Note</p> <p>Methodological Note</p>	<p>วัน/เวลา/สถานที่ 10/1/63.</p> <p><u>วิธีการเก็บข้อมูล</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม <p><u>ขั้นตอนการเก็บข้อมูล</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม <p><u>วิธีการ/เครื่องมือ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม - ใช้ ใช้การวัดที่จุดวัดในโรงเรียนประถม
--	---

ตัวอย่างของการทำแผนที่ทางกายภาพ

วัน/เวลา/สถานที่

ชื่อผู้นำชุมชน.....

ภาคผนวก ข

แผนที่ความเสี่ยงชุมชนเกาะลิบง

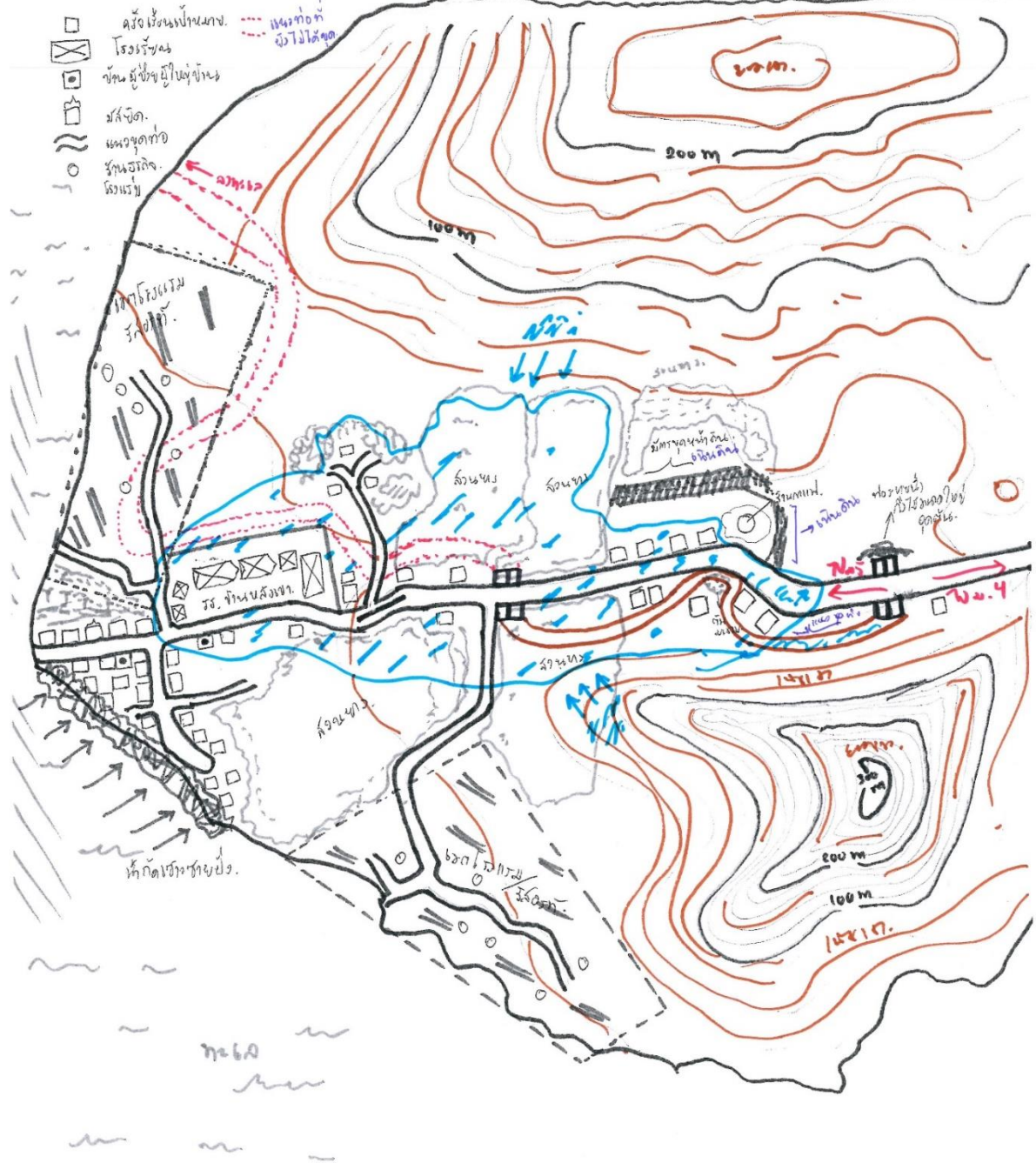
หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา

การทำแผนที่ทางกายภาพ ม.๖ บ้านน้มน้ำจ. อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

วัน/เวลา/สถานที่
19.1.63.

ชื่อผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่ นิตกร เอี่ยม ผู้สำรวจ ผู้ใหญ่วิน
อ.ค. บัณฑิต

แผนที่บ้านน้มน้ำจ. ม.๕ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ อว 6801.08 /844

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ตู้ ปณ.5 ต.คอหงส์
อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

13 มกราคม 2563

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเข้าเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน นายกองดีการบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

เนื่องด้วย ว่าที่ร้อยตรีศิระ ยงประเดิม รหัสนักศึกษา 6110521546 นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ กำลังดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา ชุมชนเกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพร คุณวิชิต เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านและหน่วยงานของท่านในการเข้าเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์จากบุคลากรของท่าน โดยข้อมูลดังกล่าวจะนำไปประมวลผลและวิเคราะห์ในภาพรวม และใช้ในแง่ของการศึกษาเท่านั้น จะไม่มีผลกระทบใดๆต่อมหาวิทยาลัย และผู้ถูกสัมภาษณ์ ที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวเข้าเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์จากบุคลากรของท่าน เพื่อประกอบการจัดทำงานวิจัยต่อไป หากท่านต้องการผลการวิจัยในครั้งนี้ หรือ ข้อมูลเพิ่มเติมประการใด สามารถติดต่อประสานงานโดยตรงกับว่าที่ร้อยตรีศิระ ยงประเดิม หมายเลขโทรศัพท์ 082-7789800 หรือ อีเมล siwa.y@psu.ac.th

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.ณัฐธิดา สุวรรณโณ)

รองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษาและพัฒนาดิจิทัล

บัณฑิตศึกษาวิทยาการจัดการ(โครงการจัดตั้ง)
โทร 0 7428 7858

ที่ อว 6801.08 / 844

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ตู้ ปณ.5 ต.คอหงส์
อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

13 มกราคม 2563

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเข้าเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านตำบลเกาะลิบง

เนื่องด้วย ว่าที่ร้อยตรีวิระ ยงประเดิม รหัสนักศึกษา 6110521546 นักศึกษาระดับปริญญาโท
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่ กำลังดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยโดยใช้ชุมชน
เป็นฐาน กรณีศึกษา ชุมชนเกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพร คุณวิชาติ
เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านและประชาชนของท่านในการเข้าเก็บข้อมูล
แบบสัมภาษณ์จากประชาชนที่อาศัยใน 2 พื้นที่ ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะและหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา
โดยข้อมูลดังกล่าวจะนำไปประมวลผลและวิเคราะห์ในภาพรวมและใช้ในแง่ของการศึกษาเท่านั้น
จะไม่มีผลกระทบต่อมหาวิทยาลัย และผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวเข้าเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์จากบุคลากรของท่าน
เพื่อประกอบการจัดทำงานวิจัยต่อไป หากท่านต้องการผลการวิจัยในครั้งนี้ หรือ ข้อมูลเพิ่มเติมประการใด
สามารถติดต่อประสานงานโดยตรงกับว่าที่ร้อยตรีวิระ ยงประเดิม หมายเลขโทรศัพท์ 082-7789800
หรือ อีเมล siwa.y@psu.ac.th

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.ณัฐธิดา สุวรรณโณ)

รองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษาและพัฒนาดิจิทัล

บัณฑิตศึกษาวิทยาการจัดการ(โครงการจัดตั้ง)
โทร 0 7428 7858

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

วันที่.....

เวลา.....

ชุดที่.....

แบบสัมภาษณ์

การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง

อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นี้ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำไปเป็นแนวทางในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับเกาะลิบงต่อไป

ชื่อชุมชน.....

ชุมชนที่.....บ้านเลขที่.....ซอย.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

สถานะ หัวหน้าครอบครัว/ตัวแทนหัวหน้าครอบครัว ผู้นำชุมชน(ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

ผู้นำศาสนา ประชาชน/ผู้ที่เคยได้รับผลกระทบหรือมีประสบการณ์ตรงจาก

อุทกภัย วัยรุ่น สตรี คนชรา

ชื่ออาสาสมัครที่สัมภาษณ์.....

วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อผู้ตรวจสอบการสัมภาษณ์.....

วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

ขอแสดงความนับถือ

(ว่าที่ร้อยตรีศิระ ยงประเดิม)

นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

1.สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยและลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1.1 สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่นี้เป็นอย่างไร ภัยน้ำท่วมเกิดบ่อยและรุนแรงแค่ไหน มีพื้นที่ใดเป็นจุดอ่อนแหลมบ้าง ชุมชนมีความเปราะบางอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

1.2 สถานการณ์อุทกภัยที่ผ่านมา เช่น ปี 2554, 2556, 2559, 2561 พื้นที่นี้ได้รับผลกระทบอย่างไรบ้างกรณีชาวบ้าน ชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่และครอบครัวของท่านเองได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

1.3 การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่นี้มีลักษณะการดำเนินการอย่างไร มีใครเข้ามาร่วมดำเนินการบ้าง แต่ละหน่วยงานมีบทบาทอย่างไร และท่านในฐานะผู้นำ (ระบุตำแหน่งเช่น ผู้นำศาสนา หรือผู้ใหญ่บ้าน หรืออะไรก็ตาม) มีบทบาทอย่างไรบ้าง (กรณีชาวบ้าน และท่านรวมทั้งคนในชุมชนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ทั้งในช่วงก่อนเกิด/ขณะเกิด/หลังเกิดอุทกภัย)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ลักษณะของผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1 การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบงที่ผ่านมามีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 จุดแข็งของชุมชนในเกาะลิบงมีอะไรบ้างหรือไม่ที่เอื้อต่อการจัดการกับความเสี่ยงอุทกภัย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 ในมุมมองของท่านผู้นำและชุมชนในพื้นที่เกาะลิบงมีศักยภาพหรือความสามารถในการจัดการ ความเสี่ยงอุทกภัยได้มากน้อยเพียงใด การมีส่วนร่วมในการกระบวนการจัดการความเสี่ยงของภาคประชาชน ในพื้นที่นั้นเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 ในภาพรวม ท่านคิดว่าปัจจัยใดเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชน
เกาะลิตงอย่างมีประสิทธิภาพ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.5 เมื่อครั้งที่เกิดอุทกภัยในปีที่ผ่านมา ๆ มา ท่านในฐานะผู้นำ (ระบุตำแหน่งเช่น ผู้นำศาสนา
หรือผู้ใหญ่บ้านหรืออื่นๆ) มีการสั่งการ ประสานงาน ทำงานร่วมกับชาวบ้านในชุมชนและกับ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง (สำหรับผู้นำ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.6 ในการทำงานร่วมกับชาวบ้านและหน่วยงานต่าง ๆ ท่านมีวิธีการอย่างไร ทั้งการสื่อสาร
การขอความร่วมมือจากชาวบ้าน ท่านทำอย่างไร มุมมองที่ชาวบ้านมีต่อท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.7 ท่านมองว่าความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างไร มีความสามัคคีมากเพียงใด มีความขัดแย้งกันบ้างหรือไม่หรือขัดแย้งกันในเรื่องใด และที่สำคัญ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นอย่างไร ประชาชน มีความสนใจหรือให้ความร่วมมือดีหรือไม่ในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.8 ท่านมองว่าผู้นำของชุมชนแสดงบทบาทได้เหมาะสมมากน้อยเพียงใดในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่ผ่านมา ในมุมมองของท่าน ผู้นำทำงานได้ดีมากน้อยเพียงใด อะไรที่ผู้นำทำได้ดี และมีอะไรที่ควรปรับปรุงบ้าง (สำหรับชาวบ้าน)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.9 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านต่อชาวบ้านด้วยกันในชุมชนเป็นอย่างไรทั้งในยามปกติและในภาวะที่เกิดภัยพิบัติ (สำหรับชาวบ้าน)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.10 ตัวท่านเองหรือครอบครัวของท่านมีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยอย่างไรบ้าง ทั้งในช่วงก่อนเกิด/ขณะเกิด/หลังเกิดอุทกภัยสำหรับท่านเป็นอย่างไร (สำหรับชาวบ้าน)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.1 ท่านมองว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แสดงบทบาทหรือช่วยจัดการ ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่เกาะลิบงได้ดีเพียงใด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานเหล่านั้นมีการเข้ามาดำเนินการอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่า เพื่อให้การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่เกาะลิบงดียิ่งขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการดำเนินการในเรื่องใดหรือมีการปรับปรุงแก้ไขการทำงานอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์

การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

วันที่.....

เวลา.....

ชุดที่.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำไปเป็นแนวทางในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยสำหรับเกาะลิบงต่อไป

ชื่อหน่วยงาน.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

สถานะ เจ้าหน้าที่รัฐ
 อื่นๆ.....

ชื่ออาสาสมัครที่สัมภาษณ์.....

วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อผู้ตรวจสอบการสัมภาษณ์.....

วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

ขอแสดงความนับถือ

(ว่าที่ร้อยตรีศิวะ ยงประเดิม)

นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

1. สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยและลักษณะการบริหารจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1.1 สถานการณ์ความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่นี้เป็นอย่างไร ภัยน้ำท่วมเกิดบ่อยและรุนแรงแค่ไหน มีพื้นที่ใดเป็นจุดอ่อนแหลมบ้าง ชุมชนมีความเปราะบางอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

1.2 สถานการณ์อุทกภัยที่ผ่านมา เช่น ปี 2554, 2556, 2559, 2561 พื้นที่นี้ได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

1.3 การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในพื้นที่นี้มีลักษณะการดำเนินการอย่างไร มีใครเข้ามาร่วมดำเนินการบ้าง แต่ละหน่วยงานมีบทบาทอย่างไร และหน่วยงานของท่านเองมีบทบาทอย่างไร ทั้งในช่วงก่อนเกิด/ขณะเกิด/หลังเกิดอุทกภัย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ลักษณะของผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1 การจัดการความเสี่ยงอุทกภัยของเกาะลิบงที่ผ่านมามีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 จุดแข็งของชุมชนในเกาะลิบงมีอะไรบ้างหรือไม่ที่เอื้อต่อการจัดการกับความเสี่ยงอุทกภัย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 ในมุมมองของท่าน ผู้นำและชุมชนในพื้นที่เกาะลิบงมีศักยภาพหรือความสามารถในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยได้มากน้อยเพียงใด การมีส่วนร่วมในการกระบวนการจัดการความเสี่ยงของภาคประชาชนในพื้นที่นั้นเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 ในภาพรวมท่านคิดว่าปัจจัยใดเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบงอย่างมีประสิทธิภาพ

.....

.....

.....

3. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.1 ปัจจุบันหน่วยงานของท่านมีการดำเนินการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในเกาะลิบงเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการประสานงานกับหน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 หน่วยงานของท่านมีการจัดทำแผนหรือมาตรการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยในชุมชนเกาะลิบงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

4. ข้อเสนอแนะ แนวทางในการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่เกาะลิบงในอนาคตควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ
ภาพถ่ายงานวิจัย

ภาพประกอบที่ 39 : การวางแผนเก็บข้อมูล
ในพื้นที่เกาะลิบง ทบทวนการใช้เครื่องมือ
สัมภาษณ์การทำความรู้จักเพื่อสร้าง
ความสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่ศึกษา

ภาพประกอบที่ 40 : การเดินทางไปยัง
ท่าเรือหาดยาวเพื่อเข้าไปเก็บข้อมูล
ในเกาะลิบง

ภาพประกอบที่ 41 : สภาพพื้นที่ความ
เป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ หมู่ที่ 4
บ้านบาตูปูเต๊ะ

ภาพประกอบที่ 42 : สภาพพื้นที่ความเป็นอยู่
ของประชาชนในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา

ภาพประกอบที่ 43 : มาตราเชิงโครงสร้าง การขุดลอกคูระบายน้ำในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เพื่อลดผลกระทบจากน้ำป่าไหลหลาก

ภาพประกอบที่ 44 : การปรับตัวโครงสร้างบ้านเรือนแบบใต้ถุนยกสูงของประชาชนในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา เพื่อรับมือกับอุทกภัย

ภาพประกอบที่ 45 : การสัมภาษณ์เชิงลึก และการยืนยันข้อมูลในการทำแผนที่ทางกายภาพจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ

ภาพประกอบที่ 46 : การสัมภาษณ์เชิงลึก และการยืนยันข้อมูลในการทำแผนที่ทางกายภาพจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา

ภาพประกอบที่ 47 : การสัมภาษณ์เชิงลึก จากตัวแทนผู้นำศาสนา (โต๊ะอิหม่าม)

ภาพประกอบที่ 48 : การสัมภาษณ์เชิงลึก และการยืนยันข้อมูลในการทำแผนที่ทางกายภาพ จากตัวแทนเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

ภาพประกอบที่ 49 : การสนทนากลุ่มกับ
ตัวแทนชาวบ้าน หัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนสตรี
คนชราในพื้นที่ หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ
และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา

ภาพประกอบที่ 50 : การสนทนากลุ่มกับ
ตัวแทนผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย
ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่ม
สตรี ในพื้นที่ หมู่ที่ 4บ้านบาตูปูเต๊ะ
และหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา

